

asya.studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar

Asya'dan Avrupa'ya Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi

Number: 1 / Autumn 2017

Editors

Dr. Mehmet Ak

Lect. Mehmet Akif Kara

Subeditors

Dr. Merve Güven

Lect. Osman Albayrak

Lect. Cihat Bıçakcı

Lect. Çağatay Karadeniz

Lect. Samet Cantürk

ISSN: 2602-2877
e-ISSN: 2602-263X

Academic Social Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar

Academic Social Studies dergisi yılda dört defa yayın yapan uluslararası hakemli bir dergidir.

Academic Social Studies dergisinde yayınlanan tüm yazıların, dil, bilim ve hukûki açıdan bütün sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları <http://dergipark.gov.tr/asya>'ya aittir.

Yayınlanan yazılar yayıncının yazılı izni olmaksızın kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz.

Yayın Kurulu dergiye gönderilen yazıları yayınlayıp yayınlamamakta serbesttir.

Gönderilen yazılar iade edilmez.

Academic Social Studies, Uluslararası hakemli ve indeksli bir dergidir. **ResearchBib**, **IJJIF** (**International Innovavite Journal Impact Factor**), **SI2** (**Scientific Indexing Services**), **ESJI** (**Eurasian Scientific Journal Index**), **SCIWIN** (**Scientific World Index**) başta olmak üzere bazı veritabanı ve indeks tarafından taranmaktadır.

The Journal of Academic Social Science Studies is an international peer-reviewed journal that is published four terms per annum.

Language, science and the law of liability of all the articles published in the Journal of Academic Social Science Studies belong to their authors <http://dergipark.gov.tr/asya>

The published articles partially or completely in any way cannot be printed, reproduced without the written permission of the publisher.

Editorial Board is absolutely free whether to publish or not publish all the articles send to journal.

Submitted papers will not be returned to the authors.

Academic Social Studies, is an international peer-reviewed and indexed journal. **ResearchBib**, **IJJIF** (**International Innovavite Journal Impact Factor**), **SI2** (**Scientific Indexing Services**), **ESJI** (**Eurasian Scientific Journal Index**), **SCIWIN** (**Scientific World Index**) are scanned by index and some database.

ISSN: 2602-2877 / e-ISSN: 2602-263X

Giresun University Department of Turkish Language Giresun-TURKEY
20 / 10 / 2017

Number: 1 - Autumn 2017

Akademik Sosyal Araştırmalar *Academic Social Studies*

Asia to Europe from International Journal of Social Sciences

Editors

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Ak

Lect. Mehmet Akif Kara

E-mail: asyastudies@yandex.com

Web: <http://dergipark.gov.tr/asya>

Adress: *Giresun University Department of Turkish Language Giresun-TURKEY*

ASYA STUDIES

Number: 1 - Autumn 2017

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar

Number: 1 - Autumn 2017

ACADEMIC SOCIAL STUDIES

Uluslararası Hakemli Dergi / Asia to Europe from International Journal of Social Sciences

Editörler / Editors

Doç. Dr. Mehmet Ak
Öğr. Gör. Mehmet Akif Kara

Editör Yardımcıları / Assistants of Editor

Dr. Merve Güven
Okt. Osman Albayrak
Okt. Cihat Bıçakcı
Öğr. Gör. Çağatay Karadeniz
Okt. Samet Cantürk

Alan Editörleri / Field Editors

Dr. Abdullah Şengül	Turkish Language and Literature	N. H. Bektaş Veli University
Dr. Abdullatif Tüzer	Philisophy	Muş Alparslan University
Dr. Ahmet Şahin	Educational Sciences	A. A. Keykubat University
Dr. Ali Murat Kırık	Radio Television-Cinema	Marmara University
Dr. Ali Temizel	Persian Language and Literature	Selçuk University
Dr. Bülent Cercis Tanrıtanır	English Language and Literature	Yüzüncü Yıl University
Dr. Ebru Onurlubaş	Marketing	Trakya University
Dr. Emine Eratay	Special Education	A. İzzet Baysal University
Dr. Faruk Kaya	Geography	A. İbrahim Çeçen University
Dr. Fatma Koç	Fashion Design	Gazi University
Dr. Hayrettin Gümüşdağ	Physical Education and Sports	Bozok University
Dr. Hilal Şahin	Indology	Giresun University
Dr. İlknur Meşe	Sociology	Giresun University
Dr. İzzet Yücetoker	Fine Arts Education	Giresun University
Dr. Mehmet Ali Geniş	International Trade	Giresun University
Dr. Mehmet Çeribaş	Contemporary Turkish Dialects	N. H. Bektaş Veli University
Dr. Murat Yıldız	Social Work	Cumhuriyet University
Dr. Musa Özata	Healthcare Management	Ahi Evran University
Dr. Mustafa Aça	Turkish Folk Science	K. Teknik University
Dr. Mustafa Oral	History	Giresun University
Dr. Orhan Küçük	Management	Kastamonu University
Dr. Rasim Bayraktar	Sociology of Religion	Giresun University
Dr. Şafak Ünüvar	Tourism	Selçuk University
Dr. Sare Şengül	Math Education	Marmara University
Dr. Sibel Sönmez	Pre-School Education	Ege university
Dr. Soyalp Tamçelik	International Relations	Gazi University
Dr. Şuayip Özdemir	Theology	Amasya University
Dr. Tolga Özşen	Japanase Language and Literature	Ç. Onsekiz Mart University
Dr. Yusuf Şahin	Linguistics	Giresun University

Danışma Kurulu / Board of Advisory

Dr. Ali Çelik	Karadeniz Teknik University (Retired Instructor)
Dr. Ayşe Özcan	Giresun University
Dr. Beşir Mustafayev	Siirt University
Dr. Funda Toprak	Ankara Yıldırım Beyazıt University
Dr. İsmayıl Muharrem oğlu Musa	Bakü Devlet University / Azerbaijan
Dr. Leyla Karahan	Gazi University
Dr. Mirjana Teodiseviç	Belgrad University / Serbia

Dr. Mustafa Altun	Sakarya University
Dr. Mustafa Taşlıyan	Kahramanmaraş Sütçü Imam University
Dr. Peter Golden	Rutgers University (Retired Instructor) / New Jersey
Dr. Yavuz Kartallıoğlu	Gazi University

Yayın Kurulu / Editorial Board

Dr. Serdar Bulut	Giresun University
Dr. Salim Küçük	Ordu University
Dr. Abdulkadir Öztürk	Ordu University
Dr. Ahmet Şahin	Alanya Alaaddin Keykubat University
Dr. Burak Telli	Adıyaman University
Dr. Fuat Uçar	Giresun University

İndeks Sorumlusu / Indexing Responsible

Dr. Burak Telli	Adıyaman University
-----------------	---------------------

Hukuk Danışmanı / Legal Counselar

Av. Rahman Güdük	Bar Association of Giresun-Registry Number: 609
------------------	---

Yabancı Dil Uzmanları / Foreign Language Specialist

Dr. Ozan Deniz Yalçinkaya	Dicle University
Okt. Hakkı Şimşek	Adıyaman University
Okt. Hikmet Can Caniklioğlu	Giresun University

Redaktörler / Redactors

Okt. Osman Albayrak	Giresun University
Arş. Gör. Ozan Gökdemir	Giresun University

Grafikerler / Graphic Designer

Öğr. Gör. Ferhat Büyükkalkan	Giresun University
Okt. Cihat Bıçakcı	Giresun University
Öğr. Kader Çavdar	Giresun University

Dış Temsilciler Koordinatörü / General Coordinator of Foreign Editors

Dr. Samet Azap	Ardahan University
----------------	--------------------

Sosyal Paylaşım Ağları Sorumlusu / Social Media Responsible

Okt. Cihat Bıçakcı	Giresun University
--------------------	--------------------

Bu Sayının Hakemleri / Referees of this Issue

- Prof. Dr. Mehmet Dursun Erdem (Gazi Üniversitesi)
- Doç. Dr. İzzet Yüçetoker (Giresun Üniversitesi) (2 makale)
- Doç. Dr. Mehmet Ak (Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi)
- Doç. Dr. Salim Küçük (Ordu Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Ahmet Şahin (Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi) (2 makale)
- Yrd. Doç. Dr. Çiğdem Eda Angı (Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Emel İftar Işıklı (Düzce Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Fuat Uçar (Giresun Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Gökhan Eşel (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Hatem Türk (Giresun Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Merve Güven (Giresun Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Önder Deniz (Uşak Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Saim Haluk Kortel (Akdeniz Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Samet Azap (Ardahan Üniversitesi)
- Dr. Burak Telli (Adıyaman Üniversitesi) (2 makale)

İÇİNDEKİLER / CONTENTS
NUMBER: 1 - AUTUMN 2017

EĞİTİM BİLİMLERİ, FEN BİLİMLERİ, MATEMATİK VE ÖĞRETMEN
YETİŞTİRME / EDUCATIONAL SCIENCES, SCIENCE, MATHEMATICS AND
TEACHER TRAINING

Adem Karaca, Muhammet Akif Kurtuluş

Pedagojik Formasyon Öğrencilerinin Milli Değerlere İlişkin Düşüncelerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi - Examining Of Thoughts Of Pedagogical Formation Students About National Values In Terms Of Some Variables **1-10**

Tuğrul Külünkoğlu

Ortaokul Öğretmenlerinin Öğretmene Saygı Değerine İlişkin Görüşleri - Secondary School Teachers Views Related To Teacher's Respect **11-22**

FİLOLOJİ / PHILOLOGY

Serdar Bulut

Asya Coğrafyası'nın Büyük Edibi Ali Şir Nevâî'nin Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Türk Dili'ne Katkıları - Ali-Shir Nava'i, The Great Writer Of Asian Geography-His Life, Literary Personality, Works and Contributions To Turkish Language **23-41**

Pervane Memmedli (Memmedova)

Duygu ve İstiraplarını Pandomimlerine Yansıtan Yazar: Gulamhüseyn Saidi - The Silent Protests Of The Writer Against The Regime - Pantomimes: Gulamhusyn Saidi **43-49**

GÜZEL SANATLAR / FINE ARTS

Tülay Uyar

Alexander Tekniğinin Şan Eğitimindeki Önemi-The Importance Of Alexander Technique In Singing Education **51-58**

Okan Boydaő

Ezoterizm, Mu Uygarlığı ve Mu Kozmogonik Diyagramı - Esotericism, Mu Civilization and Mu Cosmogonic Diagram **59-65**

**SOSYAL, BEŞERİ VE İDARİ BİLİMLER /
SOCIAL, HUMAN AND ADMINISTRATIVE SCIENCES**

- Sevda Köse**
Sendikal Bağlılık ve Bir Alan Araştırması - Trade Union Commitment and A Field Study **67-81**
- Ertuğrul Meşe**
Türk Sağında Köy Enstitüleri Algısı - Perception Of Village Institutes In Turkish Right **83-95**
- Gülşen Akkoyun Özlü**
345 Numaralı Şer'iyye Sicil Defterine Göre Diyarbakır'ın Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı - The Socio-Economic and Cultural Structure Of Diyarbakir According To The Registration Book Of Diyarbakir Şer, Number 345 **97-104**
- Hazal Kangalgil Kara**
Kitap Tanıtımı: Mehmet Akif Kara, Kuramdan Alana İnşaatta Göçmen Olmak, Gece Kitaplığı, Ankara 2016, 102 s., ISBN: 978-605-180-34-6 **105-107**

Editörden;

*“hic Rhodus, hic salta!”
“hünerimizi göstermenin zamanıdır!”
Ezop*

ASYA STUDIES (Akademik Sosyal Araştırmalar/Academic Social Studies) dergisinin ilk sayısını Güz sayısı olarak yayınlamış bulunmaktayız. Yayın hayatına sosyal bilimler alanında uluslararası bir dergi olarak başlayan ASYA STUDIES (Akademik Sosyal Araştırmalar/Academic Social Studies), sosyal bilimler alanındaki bilimsel çalışmalara yer vermektedir. ASYA STUDIES dergisi olarak amacımız uluslararası bir boyutta nitelikli yayınlar sunarak bilim dünyasına hizmet etmektir.

Asya coğrafyası başta olmak üzere bilimsel çalışmalara konu olacak tüm bölgelerin kalkınması ve bilimsel anlamda toplumlara ışık olabilecek nitelikli üretimlerin yapılması amacıyla, sosyal bilimler alanına, mütevazı bir katkı sağlamak için yayın hayatına başladık.

Türkiye’de sosyal bilimler alanındaki dergilerde yaşanan kurumsallaşma ve süreklilik sorununu göz ardı etmeden, genç bir akademisyen topluluğu olarak, nitelikli bir yayın yapma sorumluluğunu ve aslolanın toplumsal ilerleme olduğunu unutmadan bu yola girdik.

Elbette ki en önemli amacımız, dergimizin yayın hayatı süresince nitelikli bir yayın çizgisini sürdürmesi ve sosyal bilimler alanında güvenilir, saygın bir noktada yer almasını sağlamaktır.

ASYA STUDIES dergisi uluslararası akademik bir dergi olmakla birlikte, bilim dünyasının siz değerli araştırmacılarının söz söyleyebileceği ve tartışabileceği disiplinler arası akademik bir zemindir. Yayınlamış olduğumuz ilk sayı bu çalışmanın ilk adımıdır.

İlk sayımız olmasına rağmen bu sayıda birbirinden değerli 10 makaleyi yayınlamanın mutluluğu içindeyiz. Bu süreçte dergimize gelen 6 makaleyi de reddettik. Ücretsiz yayın yapan bir dergi olarak amacımızın sadece bilim olduğunu belirtmek isteriz. Ayrıca ilk sayımızda ORCID bilgisini makale pdf dosyasının ilk sayfasına yazar kurum bilgisinin altına köprü bağlantı oluşturarak ekledik. ORCID ID, yazar-makale-atıf eşleştirmesinde kullanıldığı için ulusal ve uluslararası indekslerin veri girişçilerinin bu eşleştirmeyi yapabilmeleri için hem XML makale metadatasında bu bilginin yer alması hem de pdf dosyada bulunması önem taşımaktadır. Biz bu bilgiyi ilk sayımızda vererek dergiciliğe önemli bir başlangıç yaptık. En kısa zamanda yayınlanan makalelerimize Doi numarası alacak ve dergimizin hakettiği indekslerde yer alması için çalışmalarımızı devam ettireceğiz. İlk fırsatta da dergimizin çalıştayını yapacağız.

Derginin kurulum ve yayın aşamasında başta emeği geçen dergi yönetimine, desteklerini veren danışma ve yayın kurulundaki değerli akademisyenler ile yazılarıyla ve hakemlikleriyle dergimize değer katan kıymetli yazar ve hakemlerimize teşekkürü bir borç biliriz. Bilim dünyasına ve akademik hayata yeni bir soluk getirmek amacıyla çıktığımız bu süreçte siz değerli akademisyenleri yazar ve hakem olarak yanımızda görmek isteriz.

Ayrıca bu süreçte görüş ve önerilerinizle bizleri en mükemmele ulaştırma noktasında yönlendirmenizi bekler, saygılar sunarız.

Doç. Dr. Mehmet Ak
Öğr. Gör. Mehmet Akif Kara
ASYA STUDIES Editörleri

From the Editor;

“hic Rhodus, hic salta!”

“hünerimizi göstermenin zamanıdır!”

Ezop

We have published the first issue of ASYA STUDIES (Academic Social Studies) as the number of fall. ASYA STUDIES, which started publication as an international journal in the field of social sciences, includes scientific studies in the field of social sciences. As an ASYA STUDIES journal, our aim is to serve the world of science by offering quality publications on an international scale.

Mainly in Asia geography, we started publishing life in the field of social sciences to provide a modest contribution for the development of all the regions which will be subject to scientific studies and for the production of qualified productions which can be a light for the societies in scientific sense. Without overlooking the problem of institutionalization and continuity in the journals in the field of social sciences in Turkey, as a young academic community, we entered this path without forgetting our responsibility to make a quality publication and the fact that it is social progress.

Of course, our most important goal is to ensure that our journal maintains a high quality publication throughout its publishing life and is a trusted and respected point in the social sciences. ASYA STUDIES is an international academic journal and at the same time this journal is an interdisciplinary academic space where you valuable researchers can speak and discuss. The first number we've published is the first step in this work. Despite being our first number, we are happy to publish 10 valuable articles in this issue. In the process, we rejected 6 articles from submitted to our journal. As a free publishing journal, we would like to state that our goal is only science.

Also at our first issue, we added ORCID information to the first page of the article pdf file by creating a hyperlink under the authority of the author. Because ORCID ID is used in author-article-attribution mapping it is important that data input of national and international indexes should be present in the pdf file in order to do this matching and this information should be included in the XML article metadata. We made an important start to journalism by giving this information at our first page. We will get Doi number to our published articles as soon as possible and we will begin our work to make sure that our journal is in the proper indexes.

At the first opportunity, we will do our workshop. During the establishment and publication phase of the journal, particularly to the board of the journal, we thank our valuable scholars in the advisory and editorial board for their support, our valuable writers and referees who added value to our journal by their writings and referees. In order to bring a new breath to the world of science and academic life we would like to see you esteemed academicians with us as writer and referee.

Also, in this process, we are waiting for you to guide us in this way with your opinions and suggestions and present our respects to all of you.

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Ak
Lect. Mehmet Akif Kara
Editors of ASYA STUDIES

YAYIM VE YAZIM KURALLARI

Genel İlkeler

1. *Asya Studies (Academic Social Studies)*, uluslararası hakemli bir dergi olup yayın yeri Giresun-Türkiye'dir. Yılda 4 (dört) defa yayımlanır. Gerekli durumlarda bu sayıların dışında özel sayılar ve ek sayılar yayımlayabilir.

2. *Asya Studies (Academic Social Studies)*, Eğitim Bilimlerinin tüm alanları, İlahiyat, İktisadi ve İdari Bilimler Alanı, Resim, Müzik, Beden Eğitimi, Tarih, Sanat Tarihi, Coğrafya, Dilbilim, Edebiyat gibi Asya ve Avrupa Coğrafyası'nı ilgilendiren konularda sosyal bilimlerin tüm alanlarıyla ilgili bilimsel makaleler, röportajlar, çeviriler, tanıtım yazıları vb. çalışmalarını yayımlayan akademik bir dergidir.

3. Bilimsel makaleler, röportajlar, çeviriler, tanıtım yazılarının dergi sistemine eklenmesi, yazının yayınlanması için başvuru olarak kabul edilir ve yazı hakem sürecine gönderilir.

4. *Asya Studies (Academic Social Studies)* gönderilen yazıların bütün telif hakları dergiye ait olup, *Asya Studies* dergisinden izin alınmaksızın başka bir yerde yayınlanamaz, çoğaltılamaz, kaynak gösterilmeden kullanılamaz. Ayrıca yazılardan doğabilecek herhangi bir yasal sorumluluk yazarlarına aittir. Editöryel ekip yazı üzerinde istediği değişikliği yapma hakkına sahiptir.

5. *Asya Studies (Academic Social Studies)*'in yayın dili Fransızca, Türkçe, İngilizce, Rusça, Almanca, Farsça ve Arapça'dır. Ancak gerektiği takdirde diğer dillerde de yazı kabul edilebilir.

6. Makalenin başında en az 200 kelimedenden oluşan Türkçe (Özet) ve İngilizce (Abstract), 5 kelimelik Türkçe (Anahtar Kelimeler) ve İngilizce (Keywords); Türkçe ve İngilizce başlığa yer verilmelidir. Bu şartları yerine getirmeyen yazılar hakem sürecini tamamlasalar bile yayımlanmazlar.

7. *Asya Studies (Academic Social Studies)*'e gönderilen yazılar hakem sürecine gireceği için, sisteme eklenen yazıların içine isim veya yazarın kimliğini deşifre edici bilgiler konulmamalıdır. Makalenin hakem süreci tamamlandıktan sonra yazar veya yazarlar ile ilgili bilgiler makaleye editör kurulu tarafından eklenecektir.

8. *Asya Studies (Academic Social Studies)*'te makale sisteme yazar tarafından yüklendikten sonra aşağıdaki süreçler gerçekleşmektedir. Yüklenen makale editör/editör yardımcıları tarafından yayım ve yazım kurallarına uygunluk kontrolü yapılmaktadır. Editör onayı tamamlandıktan sonra yazı hakemlere yönlendirilmektedir. Editör onayından geçen her makale için 3 hakem atanmaktadır. Bu hakemlerden biri yabancı dil özet hakemidir. Diğer iki hakem ise ilgili anabilim dalında uzman akademisyenlerden oluşan alan hakemleridir. Makaleyle ilgili hakem raporları mail yoluyla yazarlara ulaştırılmaktadır.

9. *Asya Studies (Academic Social Studies)*'te makaleler, dergipark üzerinden e-posta adresi ve parolayla girilen kişisel sayfadan gönderildikten sonra makalelerin hakem sürecini editöryal takip etmektedir. Bu aşamadan sonra, düzeltmelerin yapılması için, bütün hakemlerden (1 yabancı dil, 2 alan hakemi) raporların gelmesi beklenmektedir. Tüm hakem raporları sonuçlanınca yazara e-posta yoluyla gönderilmekte ve yazarın düzeltmeleri beklenmektedir. Düzeltilen makale dergiye ulaşınca tekrar hakemlere e-posta yoluyla gönderilmekte ve hakemlerden onay beklenmektedir.

10. Dergi sistemine eklenen yazılar daha önce başka bir yerde yayımlanmış olmamalıdır. Sempozyum bildirileri ise, durumun makale içinde belirtilmesiyle yayımlanabilir.

11. Metnin sonunda **KAYNAKÇA** başlığı altında atıf yapılan eserler, yazar soyadı sırasına göre yazar soyadı ve adı küçük yazılmış bir şekilde düzenlenmelidir.

12. *Asya Studies (Academic Social Studies)*'te hakemler editör ekip tarafından belirlenmekte ve sisteme eklenmektedir.

13. *Asya Studies (Academic Social Studies)*'te hakem sürecini tamamlayan makalelerden herhangi bir ücret talep edilmemektedir. Hakem süreci tamamlayan makaleler tasarım şirketine gönderilmektedir. *Jasss* elektronik ortamda yayımlandıktan sonra yazarlara/sorumlu yazarlara kargo ile (kargo ve yayın ücreti bedeli yazar tarafından karşılanmak suretiyle) gönderilecektir.

14. Hakemlik süreçleri tamamlanan ve yayına hazır olan makaleleri yazarları yayından çekemez.

15. *Asya Studies* dergisi konusunda alakalı akademisyenlerin katıldığı çalışmalar düzenlenmektedir.

16. *Asya Studies* dergisinde yayınlanan makalelere DOI numarası (makale kimlik numarası) ve ORCID numarası (yazar kimlik numarası) eklenmektedir.

17. Yazılar, dergi sistemine eklenirken aşağıdaki ölçülere göre düzenlenmelidir:

Sayfa Düzeni

1. Yazılar, Microsoft Word programında yazılmalı ve sayfa yapıları aşağıdaki gibi düzenlenmelidir:

Kağıt Boyutu	A4 Dikey
Üst Kenar Boşluk	4 cm
Alt Kenar Boşluk	3 cm
Sol Kenar Boşluk	3 cm
Sağ Kenar Boşluk	3 cm
Yazı Tipi/ Yazı Stili	Times New Roman
Makale Sayfa Sayısı (En çok)	25
Yazı Boyutu (ana metin)	11
Boyutu (dipnot metni)	10
Paragraf Aralığı	Önce 0 nk - Sonra 0 nk
Paragraf Girintisi	1,25 cm
Satır Aralığı	Tek (1)

2. Microsoft Word programında olmayan özel bir yazı tipi (font) kullanılmış yazılarda, kullanılan yazı tipi, makale sisteme eklenirken font dosyası da eklenmelidir.

3. Yazılarda sayfa numarası, üst bilgi ve alt bilgi gibi ayrıntılara yer verilmemelidir.

4. İmla ve noktalama açısından, makalenin ya da konunun zorunlu olduğu durumlar dışında Türk Dil Kurumu imla kılavuzu esas alınmalıdır.

5. Makalelerde yapılan atıf sistemlerinde sadece tek bir formata bağlı kalınmalıdır. Her makalenin sonunda mutlaka kaynakça bulunmak zorundadır.

Yazım ve Yayın İlkeleri ile İlgili Açıklama

Başlık: İçerikle uyumlu, onu en iyi ifade eden bir başlık olmalıdır. Makalenin ana başlığı 14 punto ve koyu harfli yazılmalı, İngilizce başlığı ise 12 punto ve italik yazılmalıdır.

Bölüm Başlıkları: Makalede, düzenli bir bilgi aktarımı sağlamak üzere ana, ara ve alt başlıklar kullanılabilir ve gerektiği takdirde başlıklar numaralandırılabilir.

Özet: Makalenin başında, konuyu kısa ve öz biçimde ifade eden ve en az 200 kelimedenden oluşan Türkçe ve İngilizce özet (Abstract) bulunmalıdır. Özeti altında, 5 sözcükten oluşan anahtar kelimeler verilmelidir. Özet metni 9 punto, 1 satır aralığıyla yazılmalıdır. Özet metinleri sağ ve soldan 1cm. içten yazılmalıdır.

Ana Metin: A4 boyutunda (29.7×21 cm.) kâğıtlara, dikey olarak, MS Word programında, Times New Roman yazı karakteri ile 10 punto ve tek satır aralığıyla yazılmalıdır. Sayfa düzeni belirtildiği gibi olmalıdır.

Dipnot: Dipnotta yer alan bütün bilgiler 9 punto, 1 satır aralığıyla yazılmalıdır.

Tablolar ve Şekiller: Tabloların numarası ve başlığı bulunmalıdır. Tablolar metin içinde bulunması gereken yerlerde olmalıdır. Şekil numaraları ve adları şeklin hemen altına ortalı şekilde yazılmalıdır.

Resimler: Yüksek çözünürlüklü, baskı kalitesinde taranmış halde metin içerisindeki yerlerinde verilmelidir. Resim adlandırmalarında, şekil ve çizelgelerdeki kurallara uyulmalıdır.

Makalelerde yapılan atıf sistemlerinde sadece aşağıdaki format uygulanmalıdır. Metin içi göndermeler ve Kaynakça örneklerde belirtildiği gibi olmalıdır:

Örnek Kaynak Gösterme:

Kitap İsmi – Tek Yazarlı:

Kara, Mehmet Akif (2016). *İnşaatta Göçmen Olmak*, Ankara: Gece Kitaplığı.
Gönderme: (Kara, 2016: 78)

Kitap (İki Yazarlı)

Çağdaş, A. ve Şahin, Z. S. (2002). *Çocuk ve Ergende Sosyal ve Ahlak Gelişimi*, Ankara: Nobel Yayınları.

Gönderme: (Çağdaş ve Şahin, 2002: 46)

NOT: İngilizce veya başka dillerdeki makalelerde “ve” bağlacı yerine makale dilindeki bağlaç kullanılmalıdır.

Kitap (Üç ve Daha Fazla Yazarlı)

Mehmet Dursun Erdem, Serdar Yavuz, Mehmet Gürlek, Ayhan Dost (2013). *Tarihî Türk Lehçeleri-Eski Anadolu Türkçesi Bibliyografyası*, İstanbul: Kesit Yayınları.

Gönderme: (Erdem vd., 2013: 28)

NOT: İngilizce veya başka dillerdeki makalelerde “vd.” yerine makale dilindeki ek kullanılmalıdır.

Derleme Kitaptan Makale:

Mc Nally, D. (1997). “Language, History and Class Struggle”, Wood, E.M. & J.B. Foster (der.), *İN Defense of History: Marxism and the Postmodern Agenda* içinde, New York: Montly Review, 26-42.

Gönderme: (Mc Nally, 1997: 35)

Çeviri Kitap

Bolman, L. ve Deal, T. (2008). *Organizasyonları Yeniden Yapılandırmak* (Çeviren: A. Aypay, A. Tanrıoğen), Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Gönderme: (Bolman ve Deal, 2008: 16)

NOT: İngilizce veya başka dillerdeki makalelerde “ve” bağlacı yerine makale dilindeki bağlaç kullanılmalıdır.

Dergiden

Abou-el-Haj, R. A. (1982) “The Social Uses for the Past: Recent Arab Historiography of Ottoman Rule”, *International Journal of Middle Eastern Studies*, 14 (2): 185-201.

Kurum tarafında hazırlanmış bir rapor:

DİE (Devlet İstatistik Enstitüsü) (1994) *Temel Kadın Göstergeleri, 1978-1993*, Ankara: DİE.

World Bank (1993) *Turkey: Women in Development*, Washington, D.C: World Bank.

İki ya da Daha Fazla Ciltten Oluşan Kitaplar

Moran, B. (1995). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış* (3. Cilt). İstanbul: İletişim.

Gönderme: (Moran, 1995: 103)

Yazarı Belirsiz Kitaplar

The 1995 NEA Almanac of Highereducation (1995). Washington DC: NationalEducationAssociation.

Gönderme:(The 1995 NEA Almanac, 1995: 78)

Elektronik Makale

Erdem, M.D. (2008). "Anadolu Ağzlarında Görülen Birincil Ünlü Uzunlukları Üzerine", *Turkish Studies*, 3/3, 502-562. http://www.turkishstudies.net/Makaleler/565930511_Turkish_Studies_Volume_3.3_Spring_2008_p.502-562.pdf adresinden 04.06.2016 tarihinde erişildi.

Gönderme: (Erdem, 2008: 528)

Alıntılanan veya Aktaran Kaynak

Çalışmalarda birincil kaynaklara ulaşmak esastır, ama aksaklıklar nedeniyle asıl kaynağa ulaşamamışsa, dipnotta alıntılanan ya da aktarılan kaynak belirtilir. Kaynakçada alıntılanan ya da aktarılan kaynak bilgilerine yer vermeye gerek yoktur.

Gönderme: (Yavuz 2012: 8 ; Akt.: Bulut, 2016: 5)

Tez

Öztürk, S. (2004). Türkiye'de Üniversite Özerkliğinin Mali, Akademik ve Yönetmel Boyutlarıyla Kamu ve Vakıf Üniversiteleri İçin Betimlenmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Gönderme: (Öztürk, 2004: 34)

Bildiri

Telli, B., Bulut, S. & Bulduk, T. B. (2014). Adıyaman Ağzından Derleme Sözlüğüne Katkılar, Adıyaman Üniversitesi Bilim, Kültür ve Sanat Sempozyumu - I Bildiriler Kitabı 03- 04 Nisan 2014 (s.119-130), Adıyaman: Adıyaman Üniv. Yayınları.

Gönderme: (Telli, Bulut & Bulduk, 2014: 122)

Ansiklopediler

Akün, Ö. F. (1992). *Divan Edebiyatı, Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (s. 398-422), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Gönderme: (Akün, 1992: 401)

Sözlük

Türk Dil Kurumu (2005). *Türkçe Sözlük* (genişletilmiş baskı). Ankara: TDK.

Sadie, S. (Ed). (1980). *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*. (6th ed. Vols. pp.1-20). London: Macmillan.

Gönderme: (TDK, 2005: 255)

Web Sayfası

UNESCO (2013). World Heritage List. <http://whc.unesco.org/en/list> adresinden erişildi.

Gönderme: (UNESCO, 2013)

Asya Studies

Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar
Number: 1, p. 1-10, Autumn 2017

PEDAGOJİK FORMASYON ÖĞRENCİLERİNİN MİLLİ DEĞERLERE İLİŞKİN DÜŞÜNCELERİNİN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

EXAMINING OF THOUGHTS OF PEDAGOGICAL FORMATION STUDENTS ABOUT NATIONAL VALUES IN TERMS OF SOME VARIABLES

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
15.08.2017

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
20.10.2017

**Asya'dan
Avrupa'ya
Uluslararası
Sosyal Bilimler
Dergisi**

Arş. Gör. Adem Karaca
Alanya Alaaddin Keykubat
Üniversitesi Sosyal Bilimler ve
Türkçe Eğitimi Bölümü,
adem.karaca@alanya.edu.tr

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0003-4110-6648>

Arş. Gör. Muhammed Akif Kurtuluş
Alanya Alaaddin Keykubat
Üniversitesi Matematik ve Fen
Bilimleri Eğitimi Bölümü,
muhammed.kurtulus@alanya.edu.tr

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0001-5206-5787>

Öz

Değerler, toplumdaki bireyleri bir bütün etrafında toplayan önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Birey değerlerini ilk olarak ailesinden daha sonra ise toplumdan öğrenmeye başlamaktadır. Bireyin yaŐıyla doğru orantılı olarak çevresi de genişlemektedir. Bu durumda insanoğlu hayatın karmaŐıklıkları karşısında düzeni sağlayabilmek için öğrenebilme ve öğrendiğini bir sonraki kuşağa aktarma ihtiyacı duymaktadır. Bu ihtiyacı sistemli bir Şekilde karŐılayabilmek için ise eğitim kurumlarına fazlasıyla iş düşmektedir. Eğitim camiasının başrolünde olan öğretmenler ise öğrencilere hayata bakabilmeyi, nelerin iyi nelerin kötü olabileceğini öğretmekte ve bu süreçte öğrencilere rehber olmaktadır. Bu durumda gelecek nesilleri yetiŐtirecek olan öğretmenler, değer eğitiminde kuşkusuz birincil kişilerdir. Bu çalışmanın amacı pedagojik formasyon eğitimi alan öğretmen adaylarının milli değerlere ilişkin görüşlerini incelemektir. Çalışmada betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi'nde Pedagojik Formasyon Eğitimi alan 700 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemi ise basit tesadüfi yöntemle seçilen 111 erkek ve 178 kadın olmak üzere toplam 289 öğretmen adayından oluşmaktadır. Öğretmen adaylarının milli değerler eğitimine yönelik düşüncelerini tespit etmek amacıyla ulusal literatürde yer alan 'Milli Değerlerin Öğretimine Yönelik Tutum Ölçeği (MDÖTÖ)' kullanılmıştır. Analizlerde anlamlılık değerleri .05 olarak belirlenmiştir. Araştırma sonucunda öğretmen adaylarının milli değerlerin öğretimine yönelik düşünceleri; cinsiyet, ailenin yaşadığı yer, formasyon eğitimi aldıkları bölüm ve öğretmen adaylarının akademik başarı durumlarına göre anlamlı bir fark bulunmazken, milli değerlerin öğretimini önemli bulma derecesine göre anlamlı farklılıklar olduğu gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Değerler Eğitimi, Değer, Öğretmen Adayı, Pedagojik Formasyon

Abstract

Values are among the important elements collecting the individuals in society around a whole. Individual values begin to learn first from the family and then from society. The surroundings are also expanding in proportion to the age of the individual. In this case, human beings need to learn what they can learn and learn in order to provide order in the face of the complexities of life. In order to meet this need in a systematic way, much work is required for educational institutions. The teachers who lead the education community teach the students what to look for, what is good and what is bad, and guide the students through this process. Teachers who will train future generations in this case are undoubtedly primary persons in value education. The purpose of this study is to examine the opinions of preservice teachers regarding national values on pedagogical formation education. In the study, a descriptive survey model was used. The universe of the research is composed of 700 teacher candidates from the Alaaddin Keykubat University Pedagogical Formation Programme in Alanya. The sample of the research is composed of 289 preservice teachers selected by simple random method. Of preservice teachers 111 were male: 178 were female. The Attitude Scale Toward Teaching National Values (ASTNV), which is included in the national literature, was used to determine the thoughts of the candidates about national values education. The significance value in the analyzes was set to .05. As a result of the research, the opinions of teacher candidates about teaching national values; It was observed that there was a meaningful difference between the degree of education of the national values and the degree of importance of the national values, while there was no significant difference between the gender, the place where the family lived, the part of the formation education, and the academic achievement of the prospective teachers.

Keywords: Values Education, Values, Preservice Teachers, Pedagogical Formation

GİRİŞ

Değer kavramı, ekonomi, sosyoloji, psikoloji, felsefe, matematik, ilahiyat, gibi birçok alanda kullanılmaktadır. Bu kavramın birden fazla alanda etkin bir şekilde kullanılması, genel kabul gören bir tanımın yapılmasını zorlaştırmaktadır (Akbaş, 2004). Bu çalışmada değer kavramı eğitim, kültür, sosyoloji, psikoloji ve sosyal psikoloji bağlamında kullanılmıştır.

Değerler, insanın yaşam tarzına ve hayata bakış açısına temel teşkil eden öğelerden biri olup birçok araştırmacı tarafından farklı şekilde tanımlanmıştır. Değerlerin birçok sosyal bilimci tarafından önemli görülüp araştırılmasının nedeni; insanların hayat boyunca sergiledikleri davranışlara yön vermede etkili olması ve insan davranışlarını belirlemede önemli unsurlar arasında yer almasıdır (Yel & Aladağ, 2012). Bu duruma ek olarak, değerler, sosyal bilimcilerin bir sosyal grup hakkında bilgi edinmeleri sırasında kullandıkları temel öğelerden olmuştur (Kağıtçıbaşı & Kuşdil, 2000). Bilgili (2015) değer kavramını, bir grubun ya da bir toplumun varlığını ve işleyişini devam ettirebilmesini sağlayan, toplumdaki bireylerin geneli tarafından kabul edilmiş olan bütünleştirici ilkeler ve inançlar olarak tanımlamaktadır. En genel ifadeyle değer, insanın iyi ve kötüyü ayırabilme hususunda başvurduğu yargılardır (Balcı & Yanpar Yelken, 2010). Türk Dil Kurumu'na göre değer kavramı "Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karışıklık ve kıymet" olarak tanımlanmıştır (TDK, 2017).

Değerler eğitiminin tarihi incelendiğinde geçmişinin insanlığın ortaya çıkışına dayanmakta olduğu söylenebilir. Çünkü insan var olduğu müddetçe değerler var olmuştur. Bir birey dünyaya geldiği andan itibaren çevresiyle etkileşime girmekte ve bir duruma/olaya karşı bu etkileşim çerçevesinde ailesinden öğrendiği davranışları sergilemektedir. Birey için değerlerin oluşma süreci ilk olarak ailede başlamakta olup, ailenin içinde bulunduğu ülkenin toplum yapısı, inanış biçimi ve ahlaki değer yargılarıyla birlikte değerler ana hatlarıyla şekillenmektedir. Sonuç olarak değerler bireye içinde bulunduğu toplum tarafından kazandırılmakta ve birey resmi ya da gayri resmi olarak edindiği bu değerleri davranışlarına yansıtmaktadır (Çelikkaya & Filoğlu, 2014).

Değerler eğitimi aileden sonra hiç şüphesiz eğitim kurumlarında işlevselliğini devam ettirmektedir. Değerler insanlara çevresinde olup bitenin farkında olmayı, nelerin önemli olup olmayacağını, kısacası hayatın nasıl yaşanacağına dair ipuçları vermektedir. Resmi olarak eğitimin gerçekleştirildiği eğitim kurumlarının misyon ve vizyonları incelendiğinde asıl amacın hayata hazır bireyler yetiştirmek olduğu görülmektedir (Akbaş, 2008). Değerler eğitimine ilişkin ilk çalışmaların 1920'li yıllarda Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde karakter eğitimi adıyla başladığı görülmektedir. 1970'lere kadar karakter eğitimi gözde bir konu olmamış ancak 1970'lerden sonra yapılan çalışmalarda Rokeach, Simon, How, Raths, Harmin, Kirschenbaum ve Kohlberg gibi öncüler yer almıştır (Demircioğlu & Tokdemir, 2008). Modern anlamda değerler eğitiminin eğitim programlarına dâhil edilmesi fikri ilk kez 20. yy'ın sonlarına doğru ABD'de ki akademik çalışmalarla birlikte ortaya atılmıştır. Gün geçtikçe önemi artarak devam eden değerler eğitimi önce Avrupa ve Asya'ya daha sonra ise Avustralya gibi birçok kıtada farklı adlandırmalarla öğretim programlarında yer almıştır (Yaylacı, 2016). Değerler eğitimi birçok ülkede karakter eğitimi, ahlak eğitimi ve vatandaşlık eğitimi olarak adlandırılmaktadır (Yiğit & Tarman, 2013). 1995 yılında ABD'de modern çağın insanları sürüklediği saygısızlık, şiddet, çatışma ve artan toplumsal problemlere karşı direnç gösterebilmek için 'Değerler Eğitimi Programı' adıyla bir program hazırlanmış ve böylece değerler eğitimi süreci eğitim programlarında yer almaya başlamıştır (Oğuz, 2012). Rokeach (1975), yaptığı çalışmada eğitim kurumlarında değerler eğitiminin verilmesi gerekliliği üzerinde durmuştur. Okul müfredatlarının öğrencilerin kendi değerlerinin farkına varmaya yardım etmesi gerektiğini, çeşitli kültürler, bölgeler, dinler hatta yaş gruplarının bile benzerlikleri ve farklılıklarını ayırabilmesini sağlayabilecek bir yapıda hazırlanması gerektiğini vurgulamıştır. Yine tüm dünya genelinde 1970'li yılların sonuna doğru değerler eğitimine ilişkin atılımlar olmuştur. Bünyesinde birden fazla dini ve etnik grup barındıran toplumlarda gerginliğin artması ve ırksal ayrımların fazlalaşması, ahlaki problemlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu tür problemlerin artmasıyla birlikte değerler eğitiminin eğitim kurumlarında gelecek nesillere öğretilmesi kaçınılmaz olmuştur (Aspin & Chapman, 2007). Nitekim değerler eğitiminin önemli görüldüğü, iyi vatandaş yetiştirmeyi amaç edinen sosyal bilgiler programının ABD'de ortaya çıkış serüveni de sosyal yaşamın karmaşıklaşması, toplumsal olarak değişimlerin yaşanması sonucu ortaya çıkan çatışmalara dayanmaktadır (Kılıçoğlu, 2012).

Günümüzde bilim ve teknolojiye yaşanan gelişmeler birçok yönüyle topluma faydalı olurken bazen de istenmeyen durumları ortaya çıkarabilmektedir. Bu durumlar birey ve bireyin bir parçası olduğu

toplumun düzeninde aksaklıklar oluşturmaktadır. Eğitim camiasının amacı ise gerek informal gerekse formal yollarla bu tür olumsuzluklarla mücadele etmektir (Keskin, 2016). Bu bağlamda düşünüldüğünde eğitim kurumlarının birer kültür ve değer öğretim merkezi olduğu görülmektedir. Öğrencilerde bir değerler sistemini oluşturma sürecinde en büyük pay eğitimcilere düşmektedir (Aktepe & Yel, 2009).

21. yüzyılda dünya üzerindeki ülkelerin geneli eğitim programlarında evrensel ve ulusal değerlere sıkça yer vermeye başlamıştır (Mindivanlı & Aktaş, 2011). Literatürde değişime uğramayan, her ülke için genel geçer olarak kabul edilen ve eğitim programlarının genelinde yer alan değerler evrensel değerler olarak adlandırılır. Bu değerler arasında; adil olma, aile değerlerine önem verme, barış, çalışkanlık, dürüst olma, hoşgörülü olma, misafirperverlik, özgürlük, sevgi, saygı ve yardımsever olma gibi değerler bulunmaktadır (Güzel Candan & Ergen, 2014). Adı geçen bu değerler insanlığın ortak değerleri olarak kabul edilmekte ve hemen hemen her toplumda kazandırılmaya özen gösterilmektedir. Evrensel değerlerin yanı sıra insanın yaşadığı toplumdan edindiği ve gelecek nesillere kültürel miras yoluyla aktarmayı arzuladığı milli değerler de bulunmaktadır. Milli değerlerin bir kısmı ülkeden ülkeye değişmezken bir kısmıysa yalnızca yaşanılan ülkeye özgü olabilir. Türkiye'deki milli değer olarak görülen değerlerden bazıları; vatan sevgisi, bayrak, milli marş, istiklal ve tarihsel değere sahip kişiler olarak sıralanabilir (Karaçanta, 2013). Yine Kolaç ve Karadağ (2012)'ın yaptığı çalışmada öğretmen adayları, önemli gördüğü milli değerleri bayrak, dil, ulusal marş, vatanseverlik, vatan, bağımsızlık, millet, adalet, milli ve dini bayramlar ve tarihsel birliktelik gibi değerleri sıralamışlardır.

Türkiye'de 2017 yılında yapılan öğretim programları müfredat değişikliğinde gerek ilköğretim programı gerekse ortaöğretim programlarında değerler eğitimine geniş çapta yer verilmiştir. Günümüz demokratik toplumlarında akademik başarı kadar, insan ilişkilerini düzenleyen pek çok değer giderek daha fazla öne çıkmaktadır. Milli, manevi ve evrensel değerleri tanıyan, benimseyen ve bunları içselleştirerek davranışa dönüştüren bireyler yetiştirmede aile, toplum, medyanın yanı sıra öğretim programlarının da önemli bir ekişi bulunmaktadır. Türk Milli Eğitim Sistemi'nin temel hedefleri arasında öğrencileri sağlıklı, mutlu bir şekilde hayata hazırlamak, iyi insan ve iyi vatandaş olmalarını sağlayacak bilgi, beceri, değer, tutum, davranış ve alışkanlıklarla donatmak yer almaktadır (MEB, 2017a). Nitekim Türk Milli Eğitim Sistemi'nin genel amaçları tüm öğretim programını kapsayacak şekilde oluşturulmuştur. Türk Milli Eğitiminin genel amacı; *"Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk Milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmektir"* (MEB, 2017b). Ülkemizde değerlere verilen önemin boyutunu gözler önüne sermektedir.

Eğitim kurumları bireylerde değerlerin oluşturulma sürecinde önemli sosyal yapılardan biridir. Dolayısıyla eğitim kurumlarında öğretme-öğrenme etkinlikleri esnasında aktif rol oynayan öğretmenlerin de değerler hususunda donanımlı olmaları gerekmektedir. Bu bağlamda düşünüldüğünde öğretmenler görevli olduğu öğretim programını doğrudan öğrencilere aktarmanın yanında, öğrencilere rehber olmaları ve onlara bir model teşkil etmelerinden dolayı karakterleri ve benlikleriyle öğrenci karşısına çıkmaktadırlar (Akbaş, 2009).

Literatür incelendiğinde değerler eğitimine ilişkin birçok çalışma yapıldığı görülmektedir. Çetin (2013), lisans öğrencilerinin (öğretmen adaylarının) milli değerler öğretimine yönelik tutumlarını farklı değişkenler açısından incelemiş, Karaçanta (2013), ise üniversite öğrencilerinin milli değerlere yönelik metaforlarını ortaya çıkarmaya yönelik bir çalışma yapmıştır. Kolaç ve Karadağ (2012), yaptıkları çalışmada Türkçe öğretmeni adaylarının değer kavramına yükledikleri anlamları ortaya çıkarmış ve adayların önemsedikleri milli ve evrensel değerleri önemli bulma derecelerine göre sıralamışlardır. Demircioğlu ve Tokdemir (2008), yaptıkları çalışmada değerler eğitiminin gerçekleştirilmesi açısından tarihinin önemine vurgu yapmışlardır. Kurtdeğir Fidan (2009), öğretmen adaylarının değer öğretimine ilişkin görüşlerini incelemiş ve adayların değerlere farklı anlamlar yüklediklerini belirtmiştir. Yine Oğuz (2012), öğretmen adaylarının değerlere ve değerler eğitimine ilişkin görüşlerini belirlemeye yönelik çalışma yapmıştır. Literatürde değerler eğitiminin öğretimine yönelik çalışmaların fazla olduğu görülmektedir. Ancak bu konuda pedagojik formasyon eğitimi alan öğretmen adayları üzerine çok fazla çalışma yapılmadığı görülmüştür. Bu nedenle bu çalışmanın ilgili literatüre önemli derecede katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu araştırmada; pedagojik formasyon eğitimi alan ve öğretmenlik mesleğini yapmaya hak kazanacak olan öğrencilerin milli değerlere ilişkin düşüncelerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

- Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının milli değerler öğretimini önemseme ve değerli bulma boyutlarına göre görüşleri nasıldır?
- Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının milli değerler öğretimini önemseme boyutu; cinsiyet, ailelerin yaşadığı yer, bölüm, milli değerlerin öğretimini önemli bulma dereceleri ve akademik başarı durumlarına göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?
- Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının milli değerler öğretimini değerli bulma boyutu; cinsiyet, ailelerin yaşadığı yer, bölüm, milli değerlerin öğretimini önemli bulma dereceleri ve akademik başarı durumlarına göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?

YÖNTEM

Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Tarama tipi araştırmalar, sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılan araştırmanın konu özelliklerini belirlemek amacıyla yapılan betimsel çalışmalardır. (Can, 2017).

EVREN VE ÖRNEKLEM

Bu araştırmanın evrenini 2016/2017 yaz dönemi Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde Pedagojik Formasyon Eğitimi alan 700 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Çalışmanın örnekleme ise 111 erkek ve 178 kadın olmak üzere toplam 289 öğretmen adayından oluşmaktadır. Örneklem seçiminde basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmıştır (Arıkan, 2004; Karasar, 2014).

VERİ TOPLAMA ARACI VE VERİLERİN TOPLANMASI

Çalışmada veri toplama aracı olarak Çetin (2015) tarafından geliştirilen "Milli Değerlerin Öğretimine Yönelik Tutum Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek iki boyuttan (boyut isimleri) ve 16 maddeden oluşmaktadır. Ölçme aracında Likert tipi 5'li derecelendirme ölçeği (5= Kuvvetle Katılıyorum, 4= Katılıyorum, 3=Fikrim Yok, 2=Katılmıyorum, 1= Asla Katılmıyorum) kullanılmıştır.

Orijinal ölçeğin; önemseme boyutunun (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9. maddeler) toplam varyansı açıklama oranı %28,19; değer verme boyutunun ise (10, 11, 12, 13, 14. maddeler) toplam varyansı açıklama oranı %27.54'dir. Ölçme aracının bütününde ise ölçeğin toplam varyansı açıklama oranı %55,74 olarak bulunmuştur.

Çetin (2015) tarafından geliştirilen ölçeğin güvenilirlik değerine ilişkin 1.Faktör (Milli Değerlerin Öğretimini Önemseme)'ün Cronbach Alpha değeri .88, 2.Faktör (Milli Değerlerin Öğretimini Değerli Bulma)'ün Cronbach Alpha değeri .89 ve ölçeğin geneli için Cronbach Alpha değeri .93 bulunmuştur.

Çalışmada Çetin (2015) tarafından geliştirilen "Milli Değerlerin Öğretimine Yönelik Tutum Ölçeği" farklı bir örnekleme grubuna uygulandığı için yeniden geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır. Ölçme aracına ilişkin öncelikle doğrulamalı faktör analizi yapılmış ancak ölçme aracının uyum indekslerinin yetersiz düzeyde olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda ölçme aracı için açılmayıcı faktör analizi yapılarak faktör yapısı yeniden belirlenmiştir. Açılmayıcı faktör analizinde temel bileşenler analizi ile dik döndürme yöntemlerinden varimax kullanılmıştır (Büyüköztürk, 2017, s.136).

Maddelerin faktör yük değerlerinin ,30'un üzerinde olması ve maddelerin birden fazla boyutta yüksek faktör yük değerine sahip olmaması ölçüt olarak alınmıştır. Faktör yük değeri ,30 altında olan ve birden fazla boyutta yüksek faktör yük değerlerine sahip maddeler sırasıyla analizden çıkarılmıştır. Maddelerin binişikliği açısından ,10 düzeyi esas alınmıştır (Büyüköztürk, 2017, s.134-135).

Açılmayıcı faktör analizi sonucunda Kaiser-Meyer-Olkin(KMO) değerinin ,905; Barlett Spehericity testinin ise ($X^2(55)=1897,63$; $p<,01$) anlamlı olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda örnekleme büyüklüğünün ve veri setinin açılmayıcı faktör analiz için uygun olduğu söylenebilir (Can, 2017). Yapılan açılmayıcı faktör analizi sonucunda Soru 3, Soru 4, Soru 12, Soru 15 ve Soru 16 faktör yük değerleri düşük veya binişik maddeler olduğu için sırasıyla ölçme aracından çıkarılmıştır.

Sonuç olarak 2 boyut ve 11 maddeden oluşan bir ölçme aracı elde edilmiştir. Orijinal ölçme aracından farklı olarak 5 madde ölçekten çıkarılmıştır. Ancak, kalan tüm maddelerin orijinal ölçme aracındaki boyutlarla uyumlu olduğu görülmüştür. Önemseme boyutunda (7 madde) yer alan maddelerin faktör yük değerleri ,742 ile ,814 arasında; değer verme boyutunda (4 madde) yer alan maddelerin faktör yük değerleri ise ,677 ile ,818 arasındadır. Önemseme boyutunun (1, 2, 5, 6, 7, 8, 9. Maddeler) toplam

varyansı açıklama oranı %40,78; değer verme boyutunun (10, 11, 13, 14.maddeler) toplam varyansı açıklama oranı %26,06'dır. Ölçme aracının bütününde ise ölçeğin toplam varyansı açıklama oranı %66,84 olarak bulunmuştur. Önemseme boyutunun Cronbach Alpha değeri ,90; değer verme boyutunun ise ,84 olarak bulunmuştur. Ölçme aracının bütününde ise Cronbach Alpha değeri ,91'dir. Bu doğrultuda ölçme aracının yüksek düzeyde güvenilir olduğu söylenebilir (Büyüköztürk, 2017).

Veri toplama süreciyle ilgili olarak çalışmada 302 pedagojik formasyon öğrencisine "Milli Değerlerin Öğretimine Yönelik Tutum Ölçeği" uygulanmıştır. Geçerli olmayan anketler çıkarıldıktan sonra toplamda 289 anket verisi değerlendirmeye alınmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler SPSS Version 22.0 kullanılarak analiz edilmiştir. Analizlerde anlamlılık değeri olarak $p < ,05$ kabul edilmiştir. Parametrik testlerin varsayımlarından normallik varsayımı Kolmogrow-Smirnov testi, histogramlar ve çarpıklık basıklık değerleri ile incelenmiştir. Ayrıca sosyal bilimlerde gruplardaki veri setinin 20'den fazla olması durumunda normallik varsayımının ihmal edilebileceği ifade edilmektedir. Varyansların homojenliği varsayımı ise Levene testiyle incelenmiştir. Parametrik testlerin varsayımlarının karşılanmadığı durumlarda parametrik olmayan testler yapılmıştır (Büyüköztürk, 2017; Can, 2017).

Öğretmen adaylarının milli değerler öğretimine karşı düşüncelerinin değerlendirilmesinde frekans, aritmetik ortalama ve standart sapma puanlarından yararlanılmıştır. Ayrıca katılımcı görüşlerinin cinsiyete ve akademik başarı durumlarına göre değişip değişmediğini belirlemek için ilişkisiz örneklem t-testi yapılmıştır. Öğretmen adaylarının ailelerinin yaşadıkları yere göre ve milli değerler eğitimi önemli bulma derecelerine göre değişip değişmediğini belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Pedagojik formasyon eğitimi alan öğrencilerin formasyon bölümlerine göre milli değerlerin öğretimini önemli bulma derecesini belirlemek için parametrik olmayan test yöntemlerinden Kruskal-Wallis testi uygulanmıştır.

BULGULAR

Çalışmaya 111'i erkek (% 38,41) 178'i kadın (%61,59) toplam 289 öğretmen adayı katılmıştır. Çalışmaya katılan öğretmen adaylarının 153'ünün ailesi il (%52,94), 105'inin ailesi ilçe (%36,33) ve 31'inin ailesi köyde (%10,73) yaşamaktadır. Öğretmen adaylarının 222'si Sosyal Bilimler (%76,82), 46'sı Fen Bilimleri (%15,92) ve 21'i Sağlık Bilimler (%7,27) alanındandır.

Tablo 1. Formasyon Öğrencilerinin Milli Değerler Öğretimine Yönelik Puanlarının Dağılımı

Boyutlar	N	\bar{X}	S	Minimum	Maximum	Madde Sayısı
Önemseme	289	4,26	0,68	1,64	5,00	7
Değerli Bulma	289	4,24	0,81	1,25	5,00	4

Tablo 1'e göre düşünce puanlarının ortalamasının önemseme boyutu için $\bar{X} = 4,26$, değerli bulma boyutu için $\bar{X} = 4,24$ olduğu görülmüştür. Elde edilen bu puanlar formasyon öğrencilerinin milli değerlerin öğretimini konusunda her iki boyut içinde oldukça olumlu bir düşünceye sahip olduklarını ortaya koymuştur.

Tablo 2. Cinsiyet Değişkenine Göre Milli Değerlerin Öğretimine Yönelik t-Testi Sonuçları

Boyutlar	Grup	N	\bar{X}	s	sd	t	P
Önemseme	Erkek	111	4,33	0,68	287	1,52	0,127
	Kız	178	4,21	0,67			
Değerli Bulma	Erkek	111	4,18	0,96	182,973	-0,827	0,409
	Kız	178	4,26	0,70			

Değerli bulma boyutunda cinsiyet değişkenine göre normallik varsayımının sağlandığı ancak varyansların homojenliği varsayımının sağlanmadığı görülmüştür. Bu nedenle varyansların eşit olmadığı yaklaşım dikkate alınarak değerlendirme yapılmıştır (Büyüköztürk, 2017, s.168).

Tablo 2'ye göre formasyon öğrencilerinin milli değerlerin öğretimine yönelik düşünceleri cinsiyet değişkenine göre önemseme [$t_{(287)} = 1,52$; $p > ,05$] ve değer verme boyutlarında [$t_{(182,973)} = -0,827$; $p > ,05$] anlamlı farklılık göstermemektedir.

Tablo 3. Ailelerinin Yaşadığı Yere Göre Milli Değerlerin Öğretimine Yönelik Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Boyut	İkamet	N	\bar{X}	s	F	p	Anlamlı Fark
Önemseme	İl	153	4,24	0,70	0,182	0,83	-
	İlçe	105	4,27	0,64			
	Köy	31	4,31	0,70			
Değerli Bulma	İl	153	4,27	0,79	0,699	0,49	-
	İlçe	105	4,16	0,86			
	Köy	31	4,29	0,71			

Tablo 3'e göre formasyon öğrencilerinin milli değerlerin öğretimine yönelik görüşleri ailelerinin yaşadığı yere göre önemseme [$F_{(2-286)}=,182$; $p>,05$] ve değer verme boyutlarında [$F_{(2-286)}=,699$; $p>,05$] anlamlı farklılık göstermemektedir.

Tablo 4. Pedagojik Formasyon Bölümlerine Göre Milli Değerlerin Öğretimine Yönelik İlişkin Kruskal-Wallis Sonuçları

Boyut	Bölüm	N	Sıra Ortalaması	sd	X^2	p	Anlamlı Fark
Önemseme	Sosyal Bilimler Bölümü	222	4,26	2	1,13	0,56	-
	Fen Bilimleri Bölümü	46	4,35				
	Sağlık Bilimleri Bölümü	21	4,05				
Değerli Bulma	Sosyal Bilimler Bölümü	222	4,23	2	3,17	0,20	-
	Fen Bilimleri Bölümü	46	4,38				
	Sağlık Bilimleri Bölümü	21	3,90				

Normal dağılımın ve varyansların eşitliği sağlanmadığı için tek yönlü varyans analizi yerine bunun non-parametrik karşılığı olan ilişkisiz ölçümler için Kruskal-Wallis testi yapılmıştır. (Büyüköztürk,2017,s.168).

Tablo 4 incelendiğinde formasyon öğrencilerinin pedagojik formasyon bölümlerine göre milli değerlerin öğretimine yönelik görüşmeleri arasındaki farklılığın anlamlı olup olmamasını tespit etmek adına yapılan Kruskal-Wallis testi sonucu, gerek öğrencilerin önemseme boyutunda [$X^2(2)= 1,13$; $p>,05$], gerekse değerli bulma boyutunda [$x^2(2)=3,17$; $p>,05$] anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır.

Tablo 5. Milli Değerlerin Öğretimini Önemli Bulma Derecesine Göre Milli Değerlerin Öğretimine Yönelik Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Boyut	Önem	N	\bar{X}	s	F	p	Anlamlı Farklılık
Önemseme	A-Pek çok	144	4,58	0,42	59,54	,000	A-B
	B- Çok	109	4,08	0,58			A-C
	C- Orta	36	3,50	0,95			B-C
Değerli Bulma	A-Pek çok	144	4,47	0,69	16,75	,000	A-B
	B-Çok	109	4,08	0,75			A-C
	C-Orta	36	3,72	1,04			B-C

Formasyon öğrencilerinin milli değerler öğretimini önemli bulma derecesine göre milli değerler öğretimine yönelik görüşleri arasındaki farkın manidarlığını test etmek için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda hem ölçeğin önemseme boyutunda [$F_{(2-286)}=59,547$; $p<,05$] hem de değerli bulma boyutunda [$F_{(2-286)}= 16,756$; $p<,05$] anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Milli değerlerin öğretimini önemseme boyutu için "Pek çok" önemli bulan formasyon öğrencilerinin görüşleri ($\bar{X} =4,58$), "Çok" önemli ($\bar{X} =4,08$) ve "Orta" derecede önemli bulanlara ($\bar{X} =3,50$); "Çok" önemli bulanların ($\bar{X} =4,08$) "Orta" önemli bulanlara ($\bar{X} =3,50$); değerli bulma boyutu için "Pek çok" önemli bulan formasyon öğrencilerinin görüşleri ($\bar{X} =4,47$), "Çok" önemli ($\bar{X} =4,08$) ve "Orta" derecede önemli bulanlara (\bar{X}

=3,72); “Çok” önemli bulanların (\bar{X} =4,08) “Orta” önemli bulanlara (\bar{X} =3,72) göre daha olumlu olduğu saptanmıştır.

Tablo 6. Akademik Başarı Durumuna Göre Öğrencilerin Milli Değerlerin Öğretimine Yönelik t-Testi Sonuçları

Boyut	Başarı Durumu	N	\bar{X}	s	sd	t	p
Önemseme	Orta	112	4,33	0,60	287	1,53	0,11
	İyi	177	4,21	0,71			
Değerli Bulma	Orta	112	4,28	0,76	287	0,86	0,37
	İyi	177	4,20	0,84			

Tablo 6 incelendiğinde; t-testi sonuçlarına göre akademik başarıya göre milli değerlerin öğretimine yönelik görüşleri arasındaki farkın ölçeğin hem önemseme boyutu için [$t_{(287)}=1,53$; $p>.05$] hem de değerli bulma boyutu için [$t_{(287)}=0,86$; $p>.05$] anlamlı olmadığı saptanmıştır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Eğitim sistemimiz, toplumun değerlerini benimsemiş, insanlarla sağlıklı iletişim kurabilen, sevgi, saygı ve hoşgörü anlayışına sahip insanlar yetiştirmeyi amaçlamalıdır. Bundan dolayı, değerlerin öğrencilere kazandırılmasında öğretim programlarının önemi oldukça fazladır (Çepni, Bacanak, & Küçük, 2003). Bu bağlamda 2017 yılında hazırlanan yeni öğretim programlarında; bilimsel değerlere, etik değerlere, milli değerlere ve toplumsal değerlere vurgu yapan kazanımlara yer verilmiştir (MEB, 2017c). Fakat bu kazanımların program içinde yer alması tek başına yeterli olmamaktadır. Uygulama esnasında aileden, çevreden, sosyal medyadan, öğretmenden ya da öğrencilerden kaynaklanan sorunlar değerlerin kazandırılması sürecine engel teşkil etmektedir. Berkant, Efendioğlu, ve Sürmeli (2014)’nin öğretmenlerin değerler eğitimiye yönelik görüşlerini incelediği çalışmada, öğretmenlerin program dışında hareket ettiklerinde programdaki değerleri daha kolay bir şekilde öğrettikleri sonucuna varılmıştır. Bu sonuca dayanarak eğitim programlarında öğretmenlerin değerler eğitimi öğretme stratejilerini gözden geçirmek ya da öğretmenlere ve programa tabi olarak çalışacak olan öğretmen adaylarına değerler eğitiminde kullanılacak olan etkili strateji, yöntem ve tekniğin kazandırılması milli eğitimin genel amaçlarıyla örtüşecektir.

Araştırmadan elde edilen bulgular sonucunda pedagojik formasyon eğitimi alan öğretmen adaylarının milli değerler öğretimini önemseme ve değerli bulma boyutlarındaki görüş puanları diğer çalışmalarla paralel bir şekilde yüksek olduğu tespit edilmiştir. (Çetin, 2013; Altunay ve Yalçınkaya, 2011; Kurtdede Fidan, 2009). Öğretmen adaylarının milli değerler öğretimini önemseme ve değerli bulma boyutlarındaki puanlarıyla cinsiyet, ailenin yaşadığı yer, formasyon eğitimi aldıkları bölüm, öğretmen adaylarının akademik başarı durumları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu sonuçlar literatürdeki bazı çalışmalara benzerlik göstermektedir (Karadağ, Baloğlu, ve Yalçınkayalar, 2006; Aytunga, 2011; Baysal, 2013; Berkowitz, 2002). Araştırmada ailelerin ikamet ettiği yere göre milli değerler eğitime verdiği önemin yüksek düzeyde olumlu olması; araştırmaya katılan öğretmen adaylarının milli değer bilinçlerinin yüksek düzeyde olumlu olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bölümlerine göre farklılık göstermemesi; sosyal, fen ve sağlık bölümlerinde olan öğretmen adaylarının milli değerler öğretimine yönelik ortak bir düşünceye sahip olmasından kaynaklanabilir. Öğretmen adaylarının akademik başarı durumlarına göre anlamlı bir fark bulunmamasına rağmen bu çalışmada Çetin (2013)’in çalışmasının aksine başarı durumları “orta” seviyede olan öğretmen adaylarının, “iyi” seviyede olanlara göre milli değerler eğitime yönelik düşüncelerinin daha olumlu olduğu gözlemlenmiştir. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının; milli değerlerin öğretimini önemli bulma derecesine göre; milli değerler eğitimi önemseme ve değerli bulma boyutlarına göre anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Bu sonuç beklenildiği gibi milli değerler öğretimini “Pek çok” önemli bulan öğretmen adaylarının “Çok” ve “Orta” düzeyde önemli bulanlara, “Çok” önemli bulanların ise “Orta” düzeyde önemli bulanlara göre milli değerler eğitime yönelik düşünceleri de yüksek çıkmıştır.

Eğitim kurumları tarih boyunca donanımlı bireyler yetiştirmeyi amaçlamakta ve bireylerin içinde buldukları kültürü, değerleri, gelenekleri formal ve informal yollarla edinmelerini sağlamaktadır. Bu

kurumlar bir toplumun değer yargılarını gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir yere sahiptir (Ulusoy & Dilmaç, 2016). Öğretmenler ise bireylerin ailelerinden sonra sosyalleşmeye başladığı çevrenin başrolünde olan kişilerdir. Dolayısıyla öğretmen öğrencilerle sürekli iletişim halinde olan, evrensel, ulusal, ahlaki, kültürel ve geleneksel değerleri onlara aktaran konumdadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde araştırmanın sonuçları milli değerlemizi benimseyen, önemli bulan ve değer veren eğitimci adaylarının varlığını göstermektedir. Her ne kadar eğitimcilerin milli değerler eğitimine önem verdikleri görülse de uygulamadaki verimsizlik eğitimcilerin değer eğitimi konusunda yöntemsel bilgi ve beceriye ihtiyaç duydukları düşünülmektedir. Bu doğrultuda lisans dersleri arasında pedagojik bağlamda değerler eğitimi dersi konulabilir. Ancak araştırma grubunun eğitim fakültesi dışındaki alanlardan gelen öğrencilerden oluşması nedeniyle böyle bir dersin pedagojik formasyon eğitimi dersleri arasında da konulması önem taşımaktadır. Ya da formasyon öğrencilerinin değerler öğretimiyle ilgili stratejileri içeren seminerlerle desteklenmesi sağlanabilir. Bu bağlamda düşünüldüğünde yeni yayınlanan öğretim programında yer alan değerlerin öğretilmesi hususunda, öğretmen adaylarının eğitim sistemine aktif olarak katılmadan karşılaşılabilecek çeşitli sorunların üstesinden gelinir. Bu tutum ve değerlere sahip eğitim kadrosu ile Türk Milli Eğitim Sisteminin temelini oluşturan değerlerin etkili şekilde öğretilbileceği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Akbaş, O. (2004). *Türk Milli Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının İlköğretim II.Kademede Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Programları ve Öğretimi Bilim Dalı.
- Akbaş, O. (2008). "Değer Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış", *Değerler Eğitimi Merkezi*, 6(16), 9-27.
- Akbaş, O. (2009). "İlköğretim Okullarında Görevli Branş Öğretmenlerinin Değer Öğretimi Yaparken Kullandıkları Etkinlikler: 2004 ve 2007 Yıllarına İlişkin Bir Karşılaştırma", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17(2), 403-414.
- Aktepe, V., ve Yel, S. (2009). "İlköğretim Öğretmenlerin Değer Yargılarının Betimlenmesi: Kırşehir İli Örneği", *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(3), 607-622.
- Altunay, E., ve Yalçınkaya, M. (2011). "Öğretmen Adaylarının Bilgi Toplumunda Değerlere İlişkin Görüşlerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 17(1), 5-28.
- Arıkan, R. (2004). *Araştırma Teknikleri ve Rapor Hazırlama* (4. b.). Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Aspin, D. N., ve Chapman, J. D. (2007). The Ontology of Values and Values Education. D. N. Aspin, ve J. D. Chapman içinde, *Values Education and Lifelong Learning Principles, Policies, Programmes* (s. 27-47). Dordrecht: Springer.
- Aytunga, O. (2011). "Öğretmen Adaylarının Demokratik Değerleri ile Öğretme ve Öğrenme Anlayışları", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 9(22), 139-160.
- Balcı, F. A., ve Yanpar Yelken, T. (2010). "İlköğretim Öğretmenlerinin Değer Kavramına Yükledikleri Anlamlar", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*(39), 81-90.
- Baysal, N. (2013, Haziran). *Ortaokul Sosyal Bilgiler Derslerinde Değerler Eğitimi Uygulamalarının Öğretmenler Yönüyle Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü .
- Berkant, H. G., Efendioğlu, A., ve Sürmeli, Z. (2014). "Değerler Eğitimine Yönelik Öğretmen Görüşleri". *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(5), 427-440.
- Berkowitz, M. (2002). "The Science of Character Education". Damon içinde, *Bringing in a new era in character education* (s. 43-63). Standford, California: Hoover Institution Press.
- Bilgili, A. S. (2015). "Sosyal Bilgiler Öğretim Programı". A. S. Bilgili içinde, *Sosyal Bilgilerin Temelleri* (s. 35-59). Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş. (2017). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı* (23. b.). Ankara: Pegem Akademi.
- Can, A. (2017). *SPSS ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi* (5. b.). Ankara: Pegem Akademi.
- Çelikkaya, T., ve Filoğlu, S. (2014). "Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Değere ve Değer Eğitimine İlişkin Görüşleri". *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 14(4), 1541-1556.

- Çepni, S., Bacanak, A., ve Küçük, M. (2003). "Fen Eğitiminin Amaçlarında Değişen Değerler:Fen-Teknoloji-Toplum". *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(4), 7-29.
- Çetin, Ş. (2013). "Öğretmen Adaylarının Milli Değerlerin Öğretimine Yönelik Tutumlarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi". *Turkish Studies-İnternational Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume*, 8(8), 1733-1743.
- Çetin, Ş. (2015). "Milli Değerlerin Öğretimine Yönelik Tutum Ölçeği (MDÖTÖ) Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(11), 447-460.
- Demircioğlu, İ. H., ve Tokdemir, M. A. (2008). "Değerlerin Oluşturulma Sürecinde Tarih Eğitimi: Amaç, İşlev ve İçerik". *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(15), 69-88.
- Güzel Candan, D., ve Ergen, G. (2014). "3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının Temel Evrensel Değerleri İçermesi Bakımından İncelenmesi." *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 134-161.
- Kağıtçıbaşı, Ç., ve Kuşdil, M. E. (2000). "Türk Öğretmenlerin Değer Yönelimleri ve Schwartz Değer Kuramı". *Türk Psikoloji Dergisi*, 15(45), 59-76.
- Karaçanta, H. (2013). "Üniversite Öğrencilerinin Milli Değerlere Yönelik Metaforları". *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*(32), 107-114.
- Karadağ, E., Baloğlu, N., ve Yalçınkayalar, P. (2006). "İlköğretim Okulu Yöneticilerinin Öğretmenler Tarafından Algılanan Demokratik Tutumları ile Öğretmenlerin Demokratik Değerleri Üzerine İlişkisel Bir Araştırma". *Değerler Eğitimi Dergisi*, 4(12), 65-82.
- Karasar, N. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemi "Kavramlar İlkeler Teknikler"* (Cilt 27). Ankara: Nobel Akademi Yayınları.
- Keskin, Y. (2016). "Değerler Eğitimi". D. Dilek içinde, *Sosyal Bilgiler Eğitimi* (s. 311-331). Ankara: Pegem Akademi.
- Kılıçoğlu, G. (2012). "Sosyal Bilgiler Tanımı, Dünyada ve Ülkemizde Gelişimi ve Önemi". M. Safran içinde, *Sosyal Bilgiler Öğretimi* (s. 3-16). Ankara: Pegem Akademi.
- Kolaç, E., ve Karadağ, R. (2012). "Türkçe Öğretmen Adaylarının "Değer" Kavramına Yükladıkları Anlamlar ve Değer Sıralamaları". *İlköğretim Online*, 11(3), 762-777.
- Kurtde Fidan, N. (2009). "Öğretmen Adaylarının Değer Öğretimine İlişkin Görüşleri". *Kuramsal Eğitimbilim*, 2(2), 1-18.
- MEB. (2017, Ağustos 7). *Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı*. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Öğretim Programlarını İzleme ve Değerlendirme Sistemi: mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay adresinden alındı
- MEB. (2017, Ağustos 7). *Milli Eğitim Temel Kanunu*. Milli Eğitim Bakanlığı Mevzuat: http://mevzuat.meb.gov.tr/html/temkanun_0/temelkanun_0.html adresinden alındı
- MEB. (2017, Ağustos 8). *Sosyal Bilgiler Öğretim Programı*. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Öğretim Programlarını İzleme ve Değerlendirme Sistemi: <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=155> adresinden alındı
- Mindivanlı, E., ve Aktaş, E. (2011). "Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Müfredatında Yer Alan Milli ve Evrensel Değerler". *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1-2), 72-77.
- Oğuz, E. (2012). "Öğretmen Adaylarının Değerler ve Değerler Eğitimi İlişkin Görüşleri". *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(2), 1309-1325.
- Rokeach, M. (1975). "Toward A Philosophy of Value Education". J. R. Meyer, B. Burnham, ve J. Cholvat içinde, *Values Education Theory/Practice/Problems/Prospects* (s. 117-126). Ontario: Wilfrid Laurier University Press.
- TDK. (2017, Ağustos 3). Türk Dil Kurumu: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5982cb6cbbaeb4.10079088 adresinden alındı
- Ulusoy, K., ve Dilmaç, B. (2016). *Değerler Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Yaylacı, A. F. (2016). "Değerler Eğitimi ve Fabrika Olarak Modern Okul". *Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 153-172.
- Yel, S., ve Aladağ, S. (2012). "Sosyal Bilgilerde Değerlerin Eğitimi". M. Safran içinde, *Sosyal Bilgiler Öğretimi* (s. 119-150). Ankara: Pegem Akademi.

Yiğit, M. F., ve Tarman, B. (2013). "Değerler Eğitiminin İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Yeri ve Önemi". *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırma Dergisi*, 4(2), 79-102.

Asya Studies

Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar

Number: 1, p. 11-22, Autumn 2017

ORTAOKUL ÖĞRETMENLERİNİN ÖĞRETMENE SAYGI DEĞERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

SECONDARY SCHOOL TEACHERS VIEWS RELATED TO TEACHER'S RESPECT

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
10.08.2017

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
20.10.2017

Asya'dan
Avrupa'ya
Uluslararası
Sosyal Bilimler
Dergisi

Öz

Son yıllarda, bütün dünyada etik değerlerden uzaklaşıldığı ve dünyanın büyük çoğunluğunda ahlaki yozlaşmanın yaşandığı yapılan bilimsel çalışmalarla ortaya konmuştur. Özellikle okullarda öğrenciler arasında şiddet olaylarının arttığı, cinsel tacizlerin yaşandığı, argo ve küfürü konuşmaların olduğu, kopya çekme davranışlarına çok sık rastlandığı ve öğretmenlere olan saygının azaldığı tespit edilmiştir. Bu araştırmanın amacı, öğretmenlere göre; toplumda öğretmene olan saygı düzeyinin azalmasının nedenleri, etkileri ve sonuçlarının neler olduğunu, öğretmene olan saygı düzeyini artırmak için neler yapılması gerektiğini tespit etmektir. Araştırmada, nitel araştırma desenlerinden bütüncül çoklu durum çalışması deseni kullanılmıştır. Bulgular, yarı yapılandırılmış sorulardan oluşan görüşme formu ile elde edilmiştir. Verilerin çözümlenmesinde ise betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Beş farklı ortaokulda görev yapan 65 öğretmenle görüşme yapılmıştır. Araştırmanın sonucunda, son yıllarda toplumda öğretmene olan saygı düzeyinin azaldığı tespit edilmiştir. Öğretmene olan saygı düzeyinin azalması; yasa ve yönetmelikler, aileler, siyasetçiler, okul yönetimi, öğretmenler, teknolojinin gelişmesi, toplumun değer yargılarının değişmesi gibi etkenlerden kaynaklanmaktadır. Öğretmene olan saygı düzeyinin azalması; eğitim-öğretim ortamlarında işi yürüten bireyler olarak öğretmenlerin motivasyonunun azalmasına, verimliliğinin düşmesine, öğrencilerin yeterli ve gerekli eğitimi alamadan mezun olmalarına yol açmaktadır. Araştırmada öğretmene olan saygı düzeyinin artırılması; öğretmenlerin motivasyonunun ve verimliliğinin artmasını, öğrencilere daha kaliteli ve yeterli eğitim verilmesini sağlayacağı vurgulanmıştır. Öğretmene olan saygı düzeyinin artırılması için Milli Eğitim sistemi ile ilgili kanun ve yönetmeliklerde değişiklik yapılması, okullarda aile eğitimi verilmesi, toplumun öğretmene saygı konusunda bilinçlendirilmesi, öğretmenin ekonomik düzeyinin artırılması, siyasetçilerin beyanatlarında öğretmenleri küçümseyici ifadeler kullanmaması, öğretmenlerin kendilerini yenilemeleri gibi öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen, Saygı, Eğitim-Öğretim, Öğrenci

Abstract

In recent years, it has been revealed through scientific studies that ethical values have been removed from all over the world and moral corruption has been experienced in the vast majority of the world. Especially in the schools it has been found that among the students, violence has increased, sexual harassment has been experienced, slang and abusive speech, copying behaviors are encountered very often and teachers' respect has decreased. The aim of this research, according to the teachers; The reasons for the reduction of the level of respect for the teacher in the society, what are the consequences and consequences of what is done, and what needs to be done to increase the level of respect for the teacher. In the study, holistic (multiple unit of analysis) design of case study designs was used. Findings were obtained by interview form consisting of unstructured questions. In the analysis of the data, a descriptive analysis technique was used. There were interviews with 65 teachers who worked in five secondary school. As a result of the research, it has been determined that the level of respect for the teacher in society has decreased in recent years. Decrease in the level of teacher respect ; Laws and regulations, families, politicians, school management, teachers, the development of technology, and changes in the value judgement of the society. Decrease in the level of teacher respect; As individuals carrying out work in educational atmosphere, it leads to a decrease in the motivation of the teachers, a decrease in productivity, and a graduation of the students without adequate and necessary education. In this research, increasing the level of respect for the teacher; It was emphasized that motivation and productivity of the teachers would be increased and that the students would be provided with better and more qualified education. In order to increase the level of respect for the teacher, it is offered a suggestions such as making amendments to laws and regulations related to National Education, providing family education in schools, raising awareness of the society on teacher education, increasing the economic level of the teacher, not using contemptuous expressions of teachers in politicians' statements, and suggestions of teachers themselves are renewed.

Keywords: Teacher, Respect, Education And Training, Student

Öğr. Gör. Tuğrul Külünkoğlu
Giresun Üniversitesi Tirebolu
Meslek Yüksekokulu
tugrul.kulunkoglu@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-7406-1477>

GİRİŞ

Eğitim tanımlarını içerikleri açısından iki grupta toplamak mümkündür. Amaçları açısından birey üzerinde odaklanan tanımlara göre eğitim bir davranış değiştirme sürecidir. Toplum üzerinde odaklanan tanımlara göre ise eğitim topluma uyum sürecidir (Terzi, 2005: 3).

İnsan, iyi ve kötünün bir karmaşası, çevreye uyum gücünde olan bir varlık ve doğal düzenin bir parçasıdır. Bu durumda eğitimin hedefi, yeni nesillere kültürel mirası aktarmak ve insanı toplumsal yaşama hazırlamak, mutlu ve erdemli kılmaktır (Sönmez, 2005: 39). Çünkü bireyin mutlu ve erdemli olması demek toplumun mutlu ve erdemli olması demektir.

Bir toplumun yapısı ve işleyişinin nitelik ve düzeyinin oluşturulmasında en önemli öğelerden biri bireydir. Bireyin yapıcı, yaratıcı, araştırmacı özelliklere sahip ve toplumun uyumlu, etkin bir üyesi olarak yetiştirilmesi eğitim ile gerçekleştirilmektedir. Eğitimin etkili ve verimli olarak işlerliğini sürdürebilmesinde ve eğitimin kalitesini artırmada en önemli, temel ve etkin eleman öğretmendir (Saylan, 2007: iii).

Eğitim öğretim faaliyetlerinin en önemli odak noktasını, eğitim bilimcilerinin çabalarının büyük bir çoğunluğunu, öğrenci başarısının/öğrenmesinin artırılması oluşturmaktadır. Öğrenci başarısında kalıtsal faktörlerden sonra en önemli unsur öğretmen faktörüdür (İlğan, 2012: vii). Çünkü öğretmen, sınıfta eğitimi yürüten ve yöneten kişidir.

Öğretmenlik, değişen aile yapısına, yükselen toplumsal değerlere (!), değişip modernleşen okul binalarına karşın değişmeyen öğretim programlarına, okul dışında internet aracılığıyla dünya ile bağlantı kuran öğrenciyi sınıfta hâlâ edilgin tutan sisteme ve bilinen bilinmeyen birçok nedene bağlı olarak gitgide zorlaştığı belirtilmektedir (Gordon, 2005: i). Son yıllarda teknoloji özellikle eğlence sektöründe büyük bir gelişme göstermiştir. Eğlence sektörü cep telefonlarıyla sınıfların içine kadar girmiştir. Böylelikle, sınıf içinde disiplin sorunları artmıştır.

Sınıfın iyi yönetilmesi, eğitimde başarılı olmak için ilk adım olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle öğretmenin liderlik rolü ön plana çıkmaktadır. Sınıf yönetiminde disiplin anlayışı katı kuralları uygulanmasından çok bilgiye ve sevgiye dayalı olmalıdır. Diğer bir anlatımla, öğretmen sınıf içinde disiplini, bilgisiyse, öğrenciyse sevgi göstermesiyle ve ona saygı duymasıyla kurmalıdır (Demirel, 2000: 203). Ancak sevgi ve saygı karşılıklı olmalıdır. Öğrenci de öğretmene karşı sevgi ve saygı beslemelidir. Böylelikle, öğrencinin sosyalleşmesi ve topluma uyum sağlaması daha kolay ve etkili olacaktır.

Sosyalleşme toplumun kültürüne, normlarına ve değerlerine dahil olma sürecidir. Bu durum, toplumun sürdürülmesi için gerekli sosyal bir uyum seviyesini sağlar. Hayat boyu devam eden ama yaşamımızın ilk yıllarında temel bir öneme sahip bir süreçtir. Bu yüzden aile ve okul sosyalleşme sürecinde hayati bir role sahiptir (Bartlett ve Burton, 2014: 33). Okul ve aile işbirliği içerisinde, toplumun kültürünü, örf ve adetlerini gelecek nesillere aktarmalıdır.

Örfler ve âdetler birer sosyal kontrol aracıdır. Örflere ve âdetlere aykırı davranılırsa toplumun tehlikeye düştüğünü söyleriz. Toplumun ayakta kalması ve devam edebilmesi insanlar arasında ortak davranış tarzlarının bulunmasına ve bunların devamlılık kazanmasına bağlıdır (Güngör, 2010: 95). Türk toplumunun en önemli örflerinden birisi de büyüğe ve özellikle öğretmene saygıdır. Saygı, toplumun mutluluğu ve huzuru bakımından oldukça gerekli bir erdemdir.

Yaşamın yegane amacı erdemli bir mutluluktur. Bunu hedef edinmeyen dünya görüşleri veya yaşam projeleri, mutluluktan daha büyük, sözde hedefler gözetmek suretiyle, insanı gerçek rotasından saptırırlar. İnsanları, onların kıymetini aşan hedeflere yönelmek suretiyle, onları amaç olmaktan çıkartıp araç haline sokarlar. Kendi mutluluğundan vazgeçmiş insanın kendisine saygısı kalmaz. Diğer insanlara da saygısı olmayacağından kendisine ve hemcinslerine her türlü kötülüğü reva görür. İnsana saygı demek, insanı her türlü kıymetin üstünde tutmak demektir (Ceylan, 2016: 3). Dolayısıyla saygının olmadığı ortamlarda etkili ve verimli bir eğitim-öğretimin gerçekleşebileceği söylenemez.

Yaman, Mermer ve Mutlugil (2009 :93) çalışmalarında öğretmene saygı göstermeme, söz almadan konuşma, öğretmeni dinlememe, öğretmenin iyi niyetini kötüye kullanma, yalan söyleme gibi - istenmeyen öğrenci davranışlarının gösterilmesini- etik dışı davranışların okullarda öğrenciler tarafından sıkça yapıldığına dikkat çekmektedirler.

Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinin 8. Kısım madde 52'ye göre kısaca Öğrencilerden Beklenen Davranışlar; *Okul personeline, arkadaşlarına ve çevresindeki kişilere karşı saygılı ve hoşgörülü davranmaları, doğru sözlü ve dürüst olmaları, iyi ve nazik tavırlı olmaları, yasalara, yönetmeliklere ve toplumun etik kurallarına, millî, manevi ve kültürel değerlere uymaları beklenir.* Okul yönetimi, yukarıdaki hususlar ve bunlara uyulmaması durumunda ortaokul ve imam-hatip ortaokulu

öğrencilerinin karşılaşabilecekleri yaptırım işlemleriyle ilgili olarak kendilerini ve velilerini bilgilendirir (Resmi Gazete, 2014).

Bu araştırmanın amacı, eğitim sisteminin en önemli paydaşları öğretmenlerin sorunlarından birisi olan öğretmene saygı düzeyini, öğretmenlerin bakış açısından tespit etmek ve soruna çözüm yolları önermektir.

YÖNTEM

Araştırmanın modeli

Araştırma nitel desende oluşturulmuştur. Nitel araştırma yönteminde olguları geçtiği yerde anlamaya ihtiyaç duyulur. Durumlar katılan kişilerin bakış açısıyla değerlendirilir. (Robson, 2015: 24). Araştırmada nitel araştırma desenlerinden araştırmanın doğasına uygun olan durum çalışması deseninin bütüncül çoklu durum deseni kullanılmıştır. Durum çalışması görgül bir araştırma yöntemidir. Bu araştırma yöntemi, güncel bir olayı ya da durumu derinlemesine, bağlam ve durum arasındaki sınırlar belirgin olmadığında kendi gerçek dünyasında, otomatik ortamda incelemekle ilgilidir (Yin, 2004:118). Bütüncül çoklu durum deseninde, isminden de anlaşılacağı gibi, tek bir analiz birimi (bir birey, bir kurum, bir program, bir okul, vb.) vardır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 300). Bu çalışmanın analiz birimini branş öğretmenleri oluşturmaktadır.

Çalışma grubu

Bu çalışma, Giresun ilinde beş farklı ortaokulda görev yapan 65 branş öğretmeniyle yürütülmüştür. Öğretmenler amaçlı örnekleme yöntemlerinden tipik durum örnekleme yoluyla seçilmiştir. Tipik durum örnekleme yönteminde, araştırmacı yeni bir uygulamayı veya bir yeniliği tanıtmak istiyorsa, bu uygulamanın yapıldığı veya yeniliğin olduğu bir dizi durum arasından, en tipik bir veya birkaç tanesini saptayarak bunları çalışabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 120). Çalışma, toplumda öğretmene olan saygı düzeyinin azaldığına inanan, en tipik özellikleri taşıyan öğretmen grubuyla yürütülmüştür. Katılımcı öğretmenlerin üç tanesi 0-5 yıl arası, dört tanesi 5-10 yıl arası 14 tanesi 10-15 yıl arası, 22 tanesi 15-20 yıl arası, 22 tanesi 20+ yıl deneyime sahip öğretmenlerdir.

Verilerin Toplanması

Araştırmada “öğretmene olan saygı düzeyi görüşme formu” kullanılmıştır. Görüşme formu, araştırmacı tarafından hazırlanmış ve uzman öğretim üyeleri tarafından kapsam geçerliliği gözden geçirilmiş sorulardan oluşturulmuştur. Verilerin toplanması sürecinde nitel görüşme tekniklerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Yarı Yapılandırılmış görüşmede araştırmacı tarafından hazırlanan sorular üzerinde yanıtlayıcının kısmen düzeltme, düzenleme hakkı vardır. Sorgulayan ve yanıtlayan, bazı soruları birlikte yeniden düzenleyebilirler. Böyle olunca da bu teknik genellikle nitel araştırmalarda kullanılabilir (Sönmez ve Alacapınar, 2016: 185). Verilerin toplanması süreci araştırmacı tarafından, öğretmenlerin öğlen tatili arasında, okulların öğretmen odasında görüşme formunun katılımcı öğretmenlere toplu olarak dağıtılmasıyla yapılmıştır. Öğretmenlerin bireysel olarak doldurdıkları görüşme formları daha sonra araştırmacı tarafından analiz edilmiştir.

Verilerin Analizi

Öğretmenlerden elde edilen verilerin çözümlenmesinde betimsel analiz yaklaşımı kullanılmıştır. Betimsel analizde, görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilir. Bu tür analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır. Bu amaçla elde edilen veriler, önce sistematik ve açık bir biçimde betimlenir. Daha sonra yapılan bu betimlemeler açıklanır ve yorumlanır, neden-sonuç ilişkileri irdelenir ve birtakım sonuçlar ulaşılır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 240).

BULGULAR VE YORUM

Toplumda Şu Anda Var Olan Öğretmene Saygı Düzeyi

Toplumda şu anda öğretmene karşı var olan saygı düzeyini belirlemeye yönelik soruya verilen cevaplar incelendiğinde; katılımcıların tamamı, öğretmene olan saygının son yıllarda giderek azaldığını ve çok yetersiz bir seviyeye geldiğini belirtmişlerdir.

Bu cevaplardan bazıları aşağıdaki gibidir:

“Saygı, tamamen yok olmak üzere”

“Daha önceki yıllara göre, toplumda öğretmene saygı azalmıştır. İnsanlar öğretmenleri; çocuklarına eğitim vermek, öğretmek zorundaymış gibi sıradan bir kişi olarak görmektedir.”

“Öğretmene saygı, gün geçtikçe azalıyor. Biraz not kaygısından dolayı saygılıymış gibi bir algı var.”

“Öğretmenlerin eskisi gibi itibar gördüğünü düşünmüyorum. Öğrenciler ve velilerin tutumu bunu gösteriyor. ‘Hiçbir şey olamazsan öğretmen ol’ sözü, toplumun böyle kutsal bir mesleğe bakış açısını gösteriyor.

“Artık veli profilinin ön planda olduğu bir eğitim sistemi... Öğretmenlere olan saygı maalesef ayaklar altında. Bu yüzden, saygının olmadığı bir ortamda eğitim ne kadar sağlıklı olur.”

“Öğretmene saygı yok. Veliler bizim mesleğimizi bizden iyi biliyorlar.”

Önceden Toplumda Var Olan Öğretmene Saygı Düzeyi

Katılımcı öğretmenlerin öğrenci oldukları yıllarda, toplumdaki öğretmene olan saygının düzeyini belirlemeye yönelik soruya verilen cevaplar incelendiğinde; öğretmenlik mesleğinin saygın bir meslek olduğu toplumun her kesimi tarafından değer verilen ve saygı duyulan bir meslek olduğu belirlenmiştir. Bu soruya verilen cevapların bazıları şöyledir:

“Öğretmenimize saygılı nasıl olunur, ilk ailede öğretilirdi.”

“Öğretmenin bir otoritesi vardı. Bizim için önemli bir insandı. Ancak, şu anda, arkadaş gibi görmeyi geçtik. Öğretmen-öğrenci ilişkisi farklı boyutlarda.”

“Öğretmenlik mesleği saygın bir meslekti ki, bu mesleği seçtiğimi düşünüyorum. Ama, şu anda, toplumda hak ettiği yeri bulamıyor.”

“Ben öğrenciyken öğretmene saygı gerçekten üst düzeydeydi. Biz öğretmenimize soru sormaya çekinirdik ki, anne babalarımız da en az bizler kadar saygılıydı.”

“Çok değer verirdik, kılığımızı düzeltir. Konuşurken sözlerimize dikkat ederdik. Velilerimiz “öğretmen ne derse doğrudur”. Derdi”

“Toplumun her kesiminde saygınlık sıralamasında doktor, öğretmen... diye devam ederdi. Artık sıralamada çok gerilerde kaldı.”

Öğretmenlere Saygının Azalmasının Nedenleri

Öğretmenlere duyulan saygının, son yıllarda azalmasına yol açan nedenlerin belirlenmeye çalışıldığı soruya verilen cevapların sonucu, şu başlıklar altında toplanmaktadır:

1) Yasa Ve Yönetmeliklerden Kaynaklanan Nedenler

Öğretmenler, öğretmene olan saygının azalmasının en önemli nedenlerinden birisinin, son yıllarda yapılan kanun değişiklikleri olduğunu belirtmişlerdir. Bunlar içinde özellikle BİMER (Başbakanlık İletişim Merkezi) hattına yapılan ve çoğu gerçeği yansıtmayan, abartılı şikayetlerin öğretmenleri güç durumda bıraktığı ve sınıf içerisindeki otoritesini azalttığı öğretmenler tarafından vurgulanmıştır. Ayrıca, öğretmenlerin atanamaması ya da KPSS (Kamu Personeli Seçme Sınavı) ve mülakatla atanması, en düşük memur maaşına yakın bir ücretle çalışması, ücretli öğretmenlik uygulamasının olması, sınıfta kalmanın kaldırılması gibi yasa ve yönetmeliklerden kaynaklanan nedenlerden dolayı öğretmenlere olan saygının azaldığı belirlenmiştir. Öğretmenlerin bu konudaki görüşlerinden bazıları şöyledir:

“Eğitimin yapılanmasında yapılan değişiklikler”

“Bakanlık tarafında veliye her hakkın verilmesi nedeniyle veli gözünde öğretmenlik saygınlığını yitirmiş durumda.”

“Eğitim sisteminin ve MEB’in öğretmenlere olan baskısı da öğretmeni değersizleştirmiştir.”

“Sınıfta kalma olmadığından öğrenciler için not önemli olmadığından dersi dinlemek bile istemiyorlar. Öğretmenin yaptırım gücü azaldı, öğrencileri uyardığında hemen şikayet ediliyor”

“Öğretmenlerin atanamaması, giderek zavallı duruma düşürülmesi.”

“Öğretmenlerin KPSS ve mülakatla atanması, öğretmen maaşlarının birçok meslekten düşük kalması.”

“Çok fazla öğretmenlik mezununu olması, yapılan elemelerin yeterli ve adil olmaması.”

“Öğretmen şikayet hattının kurulması ile öğretmen de şikayet edilir mantığının insanlara yerleştirilmesi.”

“Yasa ve yönetmeliklerin öğretmenin elini kolunu bağlaması.”

“MEB’in eğitim ve öğretime bakış açısı, sistemdeki eksiklikler.”

“Öğretmen mezun eden fakültelerin fazlaca mezun vermesi.”

2) Aileden Kaynaklanan Nedenler

Öğretmenler, son yıllarda ailelerin, çocukları şımarık ve her dediklerinin yapılarak yetiştirdiklerinden dolayı öğrencilerin de sınıf ortamında, arkadaşlarının ve öğretmenlerinin kendilerine,

ailelerinin davrandıkları gibi davranmalarını beklemekte olduklarını belirtmişlerdir. Bunun sonucu olarak disiplin sorunlarıyla ve öğretmene olan saygının azalması gibi sonuçlarla karşılaşmaktadır. Ayrıca, öğretmenlerin, velilerin de öğretmenlere çok saygısız davrandıklarından bahsetmeleri dikkat çekici bir bulgudur. Öğretmenlerin bazıları bu konuda şunları belirtmişlerdir:

“Hani eğitim önce ailede başlar diyoruz ya benim gözlemlediğim kadarıyla saygı konusunda ailede de eksikler var. Her şeyden önce veli okula geldiğinde öğretmenle nasıl konuşulacağını bilmiyor. Biraz da son yıllarda çocukların çok şımartıldığı bir nesille karşı karşıyayız. Bu da okul davranışlarına olumsuz yansımaktadır.”

“Velilere sürekli öğretmenin işine karışma yetkisi verilmesi.”

“Çocuklar ve aileler öğretmeni istediği yere şikayet edebileceğini düşünüyor.”

“Ailede verilen eğitim de öğrencilerin öğretmen olan saygısını azaltmaktadır.”

“Çocukların çok fazla toleranslı yetiştirilmesi, her dediğinin yapılması.”

“Ailelerde öğretmenlerle ilgili olumsuz tutum takınılması.”

“Velinin çocuğunu tek zannetmesi, ve öğretmenin de kendisi gibi çocuğun her dediğini yapmasını istemesi.”

“Ailenin eğitimciye verdiği önemsizlik.”

“Öğrencilerin aileleri tarafından bütün istedikleri yerine getirildiği için okulda da aynı ilgi ve alakayı beklemektedirler.”

“Çocuğun ailenin bütün olumsuzluklarının stresini okulda öğretmenden çıkarıp rahatlamaya çalışması.”

“Velilerin öğretmenleri yetersiz bulması (tabi ki ukalalık yapıyorlar)”

3) Siyasetçilerden Kaynaklanan Nedenler

Öğretmenler, öğretmene olan saygının azalmasının nedenlerinden biri olarak siyasetçilerin öğretmene gereken değeri vermemelerini, öğretmenlik mesleğini küçük düşürücü söylemler yapmalarını göstermişlerdir. Bu konuda görüş belirten öğretmenlerin bazılarının görüşleri şu şekildedir:

“Siyasiler öğretmene değer vermiyor.”

“Başta ülkeyi yönetenler öğretmenlere gereken değeri vermediğinden, bu topluma da yansıyor.”

“Yönetimin, öğretmenleri suçlayıcı ve aşağılayıcı demeçleri.”

“Toplumda öğretmenlerle ilgili olumsuz algı oluşturulması.”

“Üst düzey yöneticilerden başlamak üzere alt kademelere inildikçe saygı azalmaktadır. Üst düzeydeki yöneticiler mesleği değersiz hale getirdikçe, alt kademelerdeki bundan etkilenmektedir. Bu etki öğrencilere ve velilere yansımaktadır. Öğretmenliği bol bol tatil yapan, çok kazanan bir meslek olarak görmektedirler.”

“Siyasilerin bakış açıları toplumu yönlendirmektedir. 3 ay tatiliniz var sözü hep söylenmekte.”

“En başta yönetici ve siyasilerin tutumları.”

“Bakanlığımızın öğretmene karşı tutum ve davranışları.”

4) Medyadan Kaynaklanan Nedenler

Öğretmenler, medyada yapılan yayınların da öğretmene olan saygının azalmasına yol açtığını vurgulamışlardır. Kötü örneklerin doğruluğunun ya da yanlışlığının araştırılmadan hemen haber olarak kamuoyuna sunulmasının öğretmenlik mesleğini küçük düşürdüğünü belirtmişlerdir.

Katılımcı öğretmenlerin bazılarının bu konu hakkındaki görüşleri şöyledir:

“Kötü örneklerin basın-yayın organlarında çok fazla sunulması.”

“Sosyal medyada sürekli öğretmenlere yönelik çıkan asılsız haberler.”

“Basın-yayın organları: Haberlerin öğretmenleri suçlayıcı nitelikte sunulması.”

“Medya ve özellikle diziler önemli bir etken.”

5) Okul Yönetiminden Kaynaklanan Nedenler

Öğretmenler, okul yönetimine veliler ve öğrenciler tarafından yapılan öğretmeni suçlayıcı nitelikteki her şikayette, okul yönetiminin öğretmeni savunmamasının, öğretmene olan saygının azalmasına yol açtığına inanmaktadırlar.

Öğretmenlerin sorunun okul yönetiminden kaynaklandığına dair görüşlerinden bazıları şöyledir:

“Öğrenciler ne yaparlarsa yapsınlar, hep haklı görülmüyorlar. Çocuk yanlış davranış yaptığında karşısında otorite göremiyor. Yeterli disiplin cezası verilmeyip geçiştiriliyor.”

“Yöneticilerin fazla taviz vermesi, öğretmene sahip çıkmaması, öğretmenlerin kolayca şikayet edilmesi.”

“Milli eğitimdeki yetkili kişilerin yanlış açıklamaları.”

6) Teknolojik Nedenler Ve Toplumun Değer Yargılarının Değişmesi

Öğretmenler, öğretmene olan saygının azalmasının bir diğer nedeninin teknolojinin gelişmesini ve buna bağlı olarak toplumun değer yargılarının değişmesini görmekteyiz. Teknolojik buluşlar yoluyla toplumun bilgiye daha kolay ulaşması, öğretmenin bilgiye ulaşmadaki rolünün azalması sebebiyle öğrencilerin gözünde öğretmenin değerinin düştüğünü belirtmişlerdir. Bu durum, çok dikkat çekici bir bulgudur. Ayrıca teknolojinin gelişmesi ve küreselleşme gibi etkenlerle toplumun değer yargılarının değişmesi de öğretmene olan saygıyı azaltmıştır.

Katılımcı öğretmenlerin bazıları bu konuda hakkında şunları belirtmişlerdir:

“Bence en büyük nedeni öğretmenin tek bilgi kaynağı olmasından çıkmış olması. Bununla birlikte teknolojinin ilerlemesi, herkesin bilgiye kolay ulaşabileceğini bilmek. Öğrencilere öğretmen muhtaç olmadığını düşündürmektir.”

“Toplumda saygının parayla eş tutulması, öğretmenlere saygıyı azaltıyor.”

“Saygı, sevgi, emek gibi kavramların yerini maddiyat, kısa yoldan zengin olma kavramları aldı. Ülkemizin genel politikalarının da bu durumda etkili olduğunu düşünüyorum.”

“Kültürel değer yargılarından uzaklaştığımız için.”

“Kuşak farkı.”

“Gelişen teknoloji zihinlerin sanallaşmasına insanların birbirine olan ihtiyacının azalmasına neden oldu. İletişimin kopması ben duygusunu geliştirdi. Bu durum eğitime ve eğitimciye de olumsuz yansıdı.”

“Toplum olarak öğretmenin az çalışıp çok para kazandığına dair inançlar.”

“Toplumun değer yargılarının dejenere olması.”

7) Öğretmenlerin Kendilerinden Kaynaklanan Nedenler

Öğretmenler, öğretmenlerin kendilerinden kaynaklanan nedenlerden dolayı da öğretmene olan saygının azaldığını belirtmişlerdir.

“Öğretmenlerin kendi uygulamalarından kaynaklanan olumsuzluklar.”

“Öğretmenlerden kaynaklanan sorunlar.”

Öğretmenlere Karşı Yapılan Saygısız Davranışlar

Katılımcı öğretmenler sınıf içinde öğrencilerin kendilerine saygı göstermediklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin öğretmene karşı yaptıkları saygısız davranışların arasında en çok görülenleri şunlardır: Sakız çiğnemek, öğretmenin sözünü dinlememek, öğretmene ukala cevaplar vermek, öğretmene karşı ukalaca tavırlar takınmak, ders esnasında öğretmenin duyacağı şekilde birbirleri arasında argo ve küfürlü konuşmalar yapmak, öğretmenleri dövmekle ve şikayet etmekle tehdit etmek, öğretmenlerden hesap sormak, sınıf kurallarına uymamak, derse geç gelmek, kapıyı çalmadan içeri girmek, kapıyı çarpmak, öğretmenin ya da hocam yerine hoca demek, cep telefonu ile ders esnasında oynamak.

Katılımcıların, öğretmenlere karşı yapılan saygısız davranış örneklerinden bazıları şöyledir:

“Kendi aralarında konuşurken duyulabilecek şekilde küfürler.”

“Sakız çiğnemek, öğretmenin yanında öğretmen var mı yok mu, dikkat etmeden argo kelimeler kullanmak. Öğretmen karşısında kullanılan kelimelere dikkat etmemek.”

“Öğretmeni milli eğitime şikayet edebilme.”

“Bağırma, hakaret.”

“Öğrencinin kelimelerini seçerek değil de, aklına her geleni söylemesi. Öğrencinin öğretmene geri cevap vermesi. Derse geç gelmesi ve özür dilememesi. Sınıfta sürekli olarak konuşup, öğretmeni ve arkadaşlarını sürekli rahatsız etmesi. Aşırı derecede şımarık hareketler yapması.”

“İlk mesleğe başladığım zamanlarda boyu belime gelen bir öğrenciden tehdit almıştım. Beni dövmekle tehdit etmişti. Öğretmenlere veli ve öğrenciler tarafından hem fiziksel hem de sözel birçok şiddet uygulanıyor.”

“Ders işleyişini engellemek, velilerin öğretmene hakaret etmesi.”

“Sınıf içerisinde izinsiz konuşma, sakız çiğneme, öğretmene sözle karşı gelme, öğretmeni şikayet etme.”

“Bu ne biçim not ifadeleri, gerekli yerlere şikayet ederim tehditleri, benim çocuğuma böyle davranamazsın uyarıları.”

“Öğrencilerin disiplinsiz tavırları, velilerin her zaman öğretmenlerle görüşebileceğini, her zaman öğretmenin suçlu olduğu yönündeki tavırları. İdarecilerin iyi öğretmen- kötü öğretmen ayırımı

yapıp bunu velilere ve öğrencilere aksettirmesi. İyi-kötü ayrımının tamamen yakınlıkla ilgili olması. Öğrencilerin öğretmenlere ukalaca davranışları.”

“Konuşma adabına uygun konuşulmaması, sınıf ve toplum kurallarına uyulmaması, bütün velilerin ilk mesleğinin öğretmenlik olması.”

“Öğrencilerin suratımıza sakız patlatmaları, yapılan uyarılara cevap vermeleri. Örneğin bir gün bahçede top oynayan çocuklardan bir küfür etti. Dedim ki ayıp değil mi? Neden böyle diyorsun? ,dedim. Ağzı benim değil mi istediğimi söylerim dedi.

“Sakız çiğneme, sınıf kurallarına uymama, arkadaşları ile yanımızda derste çok rahat tartışabilme, karşılık verme.”

“Düşük not verildiğinde öğretmenlerin tehdit edilmesi, hakaret, küfür, saldırı.”

Öğrencilere ek olarak velilerden de öğretmene karşı saygısız davranışlar yapılmaktadır.

Bunlardan bazıları şunlardır:

“Velinin gelip öğretmene saygısızca hesap sorması.”

“Veliler öğretmeni istedikleri saatte rahatsız edebiliyorlar. En ufak bir sorunda, öğrencinin anlattıklarına bakarak, idarecilere öğretmenleri şikayet edebiliyorlar.”

“Veliler çok rahatlıkla notlarımıza ders işleyişimize dil uzatabiliyorlar ya da idareye gidip çocuğunun sınıfının “şu dersinin öğretmenini alın, değiştirin...” gibi müdahalelerde bulunabiliyorlar. Ya da okul sınırları içinde öğretmene hakaret edip, bunu haklarıymış gibi görüyorlar.”

“Velilerin hakaret etmesi ve her zaman kendilerini haklı görmeleri.”

“Öğretmeni siyasi kimliğini kullanan kişilerin sürekli tehditkâr konuşmaları, velilerin her konuda sınıf ve öğretmene müdahil olmaları”

“Veli hiç çekinmeden öğretmene hakaret edebiliyor, öğretmen şikayet hattının olması da bu konuda onları cesaretlendiriyor.”

“Araya hatırlı kişiler koyularak idareye velinin ayağına çağırılması”

Öğretmenlere Saygının Azalmasının Eğitim Ortamına Olan Etkileri

Katılımcılara öğretmenlere saygının azalmasının eğitim ortamlarına etkisinin neler olduğu sorulduğunda tamamı olumsuz etkisi olduğunu belirtmektedir. Öğrencinin öğretmene saygı duymadığı durumlarda öğretmenin de öğrencisine olan sevgisinin azaldığı gözlenmiştir. Katılımcı öğretmenlerin bu duruma verdikleri cevaplar şöyledir:

“Severek yapılmayan bir ders.”

“Öğretmen öğrenci üzerindeki olumlu davranış oluşturmada olumsuz rol oynuyor. Öğrenci öğretmeni dikkate almamaya başlıyor.”

“Saygı azaldıkça sevgi de azalıyor. Çocuğun rahat bir ortamda yetişmesi önemli olmasına rağmen ukala tavırlar sınıf düzenini bozuyor.”

“Eğitim ve öğretimin yapılmasının zorlaşması, okuduğunu anlayıp, yorumlayamayan nesillerin yetişmesi. Ayrıca öğretmenin isteği ve şevkinin kırılmasından dolayı, öğretmenin gerçek performansını sergilemesi zor olmaktadır.”

“Bazen ders işleyemeyecek duruma geliyoruz. Disiplin sorunları ortaya çıkıyor. Öğretmenin enerjisi düşüyor.”

“Ders başarısının düşmesi, ders işleyişinin engellenmesi.”

“Eğitim-öğretim ortamlarında başarının azalması, öğrencilerde davranış bozukluklarının ortaya çıkması.”

“Kurallar uygulanamıyor, öğretmen ciddiye alınmadıkça, öğretilmek istenen de önemsenmiyor.”

“Bir sınıfa giriyorsunuz ve onlara bir şeyler öğretmek istiyorsunuz ama size umursamaz gözlerle bakan, sözünüzü dinlemeyen bir grup öğrenciyi gördüğümüzde bütün şevkiniz bitiyor. Bilgiyi verdiğiniz öğrenciler bu bilgiyi almak istemediğinde kendinizi mutsuz hissedebiliyorsunuz ve bu da motivasyonu muhakkak düşürebiliyor.”

“Ahlâklı, erdemli toplum, nesil kavramını değiştirmiştir. Başarı oranını düşürmüştür.”

“Böyle bir ortamda eğitim yapmak öğretmenin motivasyonunu en alt düzeye indiriyor.”

“Verim düşmekte, mutsuz öğretmenler olmaktadır. Mesleğini severek yapanların sayısı azalmaktadır. Bu da eğitimde kaliteyi düşürmektedir.”

“Ders derste öğrenilir ve tam öğrenme gerçekleşmiyor.”

“Diğer öğrencilere rol model oluyorlar. Öğretmede tükenmişlik yaşıyor.”

“Eğitim ve öğretimi olumsuz etkilemektedir. Öğrencilerde öğrenme merak ve isteği azalırken, öğretmenlerin buna bağlı olarak motivasyonlarını düşürmektedir.”

“Saygı ve sevgi bağının kopması, veli-öğrenci-öğretmen diyalogunun kopması gibi etmenler.”
 “Elbette olumsuz etkileri var, çünkü saygının olmadığı yerde; sevgi, ahlak değerleri, manevi değerlerin zedelendiği bir ortamda olumlu ve yeterli bir eğitim ortamı olması beklenmez.”
 “Eğitimin kalitesini düşürüyor. Boş ve cahil bireyler yetişmesinin önünü açıyor.”
 “Kalitenin düşmesi, nitelikli gençlerin bu mesleğe yönelmemesi.”
 “Sınıfta öğretmenin etkinliği azalmıştır. Öğrenci saygı duymadığı öğretmeni dinlemiyor.”

Öğretmene Duyulan Saygının Artırılması İçin Yapılması Gerekenler

Katılımcıların verdiği cevaplara göre öğretmene duyulan saygının artırılması için yapılması gerekenler şu başlıklarda toplanabilir:

1) Milli Eğitimle İlgili Kanun Ve Yönetmeliklerde Değişiklik Yapılması

Öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu, öğretmene olan saygının azalmasının en önemli nedenini milli eğitimle ilgili kanun ve yönetmeliklerde yapılan değişiklikler olarak gördüklerinden, çözüm yolunun da yine kanun ve yönetmeliklerin değiştirilmesi olarak görmektedirler. Özellikle sınıfta kalmanın geri getirilmesi, BİMER’e yapılan şikayetlerde daha mantıklı ve geçerli bir değerlendirme yapılması, disiplin cezalarının olması gibi değişikliklere vurgu yapmaktadırlar.

“Eğitim sisteminde değişiklik yapılması”

“Sınıf tekrarı geri gelmeli. Öğrenciye daha çok yaptırım olmalı. Veliye karşı okul idarecileri öğretmenlerine daha çok sahip çıkmalı. Öğretmenlerin de şikayetini bildirebileceği bir hat olmalı.”

“Eğitim sisteminde değişikliklere gidilebilir. Öğrencilerin bilgiye daha kolay ulaşabildiğini varsayarsak; öğrenip gelmelerini isteyerek öğretmenlerin de bu bilgiyi nasıl kullanacaklarını öğretmenleri sağlanabilir. Öğrencinin ve velinin gözünde öğretmenin saygınlığını artırmak için farklı eğitim-öğretim sistemleri denemeli çünkü teknoloji geliyor insanlar geliyor.”

“Disiplin cezaları uygulamaya konulsun, sınıf geçme ve takdir, teşekkür düzenlemesi getirilsin.”

“Şikayetler kaldırılmalı.”

“Okullarda yaptırımların ve disiplin kurulları daha aktif işlemeli.”

“Şikayetler kaldırılmalı, yöneticiler öğretmeni desteklemeli, disiplin cezaları olmalı, sınıfta kalma olma, ekonomik olarak öğretmen desteklenmeli.”

“Eğitim politikaları yeniden düzenlenmeli, disiplin yönetmeliği yeniden yapılandırılmalı.”

“Milli Eğitim Bakanlığı disiplin yönetmeliği değiştirilmelidir. İdareciler ve İl Milli Eğitim Müdürlüğü öğretmene karşı tavrını olumlu hale getirmelidir. Öğretmene yaptırım gücü verilmelidir. Mobing uygulamalarından vazgeçilmelidir. Sınıfta kalma kuralı geri getirilmelidir.”

2) Okullarda Aile Eğitimi Verilmeli

Öğretmenler, ailelerin de kendilerine karşı saygısız davranışlar sergilediklerini belirtmişlerdir. İlk eğitimin ailede başladığı herkes tarafından bilinmektedir. Dolayısıyla öncelikle aile eğitiminin verilmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar.

“Her şeyden önce okullarda aile eğitimi verilmeli. Aile-öğrenci-okul iletişimi hakkında eğitim verilebilir.”

“Öğretmen, öğrencisiyle arkadaş gibi olmalı kanısı devam etmeli ancak çocuk yeri geldiğinde öğretmenin tek otorite olduğunu bilmeli. Yani o çizgi belirlenmeli. Aile, öğretmenin önemini çocuğa anlatmalı. Çocuğun evden sonra en çok zaman geçirdiği yerin okul olduğu unutulmamalı.”

“Öğretmenlerin önceki senelerdeki gibi etkin konumda olması gerekir. Veli öğretmenden bir adım geride olmalıdır.”

“Veliler, öğrencilere öğretmenlerine saygılı davranması gerektiğini telkin etmeli.”

“Veliler bilinçlendirilmelidir.”

“Aile çocuğunun her şeyini yaparak iyi olacağı sonucundan vazgeçmeli.”

“Aile eğitimleri verilmeli.”

3) Toplum Öğretmene Saygı Konusunda Bilinçlendirilmeli

Öğretmenler, medya yoluyla toplumun bilinçlendirilmesine dikkat çekmektedirler. Dizilerde öğretmenlik mesleğinin saygın bir meslek olduğu vurgulanmalıdır. Öğretmenler, okullarda değerler eğitimi dersinin müfredata konularak bu dersin içeriğinde öğretmene saygı konusunun öğrencilere öğretilmesi gerektiğine dikkat çekmişlerdir.

“Toplum bilinçlendirilmeli, en büyüğünden en küçüğüne öğretene saygı duyulması için bilinçli öğretiler verilmeli.”

“Medyada ve dizilerde bu konuda özellikle durulmalıdır.”

“Öncelikle RTÜK’ün işini çok iyi yapması gerekiyor. Sosyal medya, gazete ve televizyondaki asılsız haberlerin kesinlikle önlenmesi gerekir.”

“Değerler eğitimi okulda gerçek anlamda verilmeli. Bunu dışında saygı gibi toplumsal değerlerin ailede öğretilmesi gereğini düşünüyorum.”

“Konu ile toplumu bilinçlendirme amaçlı medyanın işlevi artırılmalı.”

“Veli-okul ilişkisi tekrar düzenlenmeli. Öğrenci-okul ilişkisi tekrar düzenlenmeli. Her açıdan teknolojik sınırlamalar getirilmeli. Öğretmenlik mesleği doğru tanıtılmalı. Bir ülkenin gelişmesine ne kadar katkı sağladığını anlatabilmeli.”

“Kendi örf, adet, gelenek ve göreneklerimizi geri kazanmamamız gereklidir.”

“Toplumun genelinde insan saygı, büyüğe saygı ve özelde öğretmene ayrıca bir saygı gösterilmeli, aileden başlayarak yaygınlaştırılmalı.”

“Basın yayın kuruluşlarında sürekli öğretmene saygı ve sevgi konusunda yayınların yapılması.”

4) Öğretmenin Ekonomik Düzeyi Artırılmalı

Öğretmenler, her şeyin değerinin parayla ölçüldüğü bir dünyada öğretmenin maaşının en düşük memur maaşına yakın düzeylerde olmasının öğretmene olan saygıyı azalttığına inandıklarından dolayı öğretmen maaşlarının artırılması gerektiğini belirtmektedirler.

“Ekonomik düzeyi artırılmalı.”

“Öğretmenlerin yaşam kalitesi artırılmalı.”

“Ekonomik olarak emeğinin karşılığını alabilmeli.”

“Sınıfta kalma olmali, öğretmenin ekonomik gücü olmalı. Toplumda saygı ölçütü ne yazık ki ekonomiyle doğru orantılı.”

“Öğretmenlerin sosyo kültürel ve maddi durumları güçlendirilmeli.”

“Eğitim kalitesinin artırılması, öğretmenin yeterli derecede maaş alması, öğretmene verilen yetkilerin artırılması gereklidir.”

5) Siyasetçiler Beyanatlarında Öğretmenleri Küçümseyici İfadeler Kullanmamalı

Öğretmenler, toplumda öğretmene olan saygı düzeyinin artması için siyasetçilere büyük görev düşüğüne inanmaktadır. Özellikle, siyasetçilerin beyanatlarında öğretmenleri toplum önünde küçük düşürücü ifadeler kullanmamaları gerektiğini vurgulamaktadırlar.

“Öğretmenler için verilen beyanlarda ayrıştıracı değerini düşürücü ifadeler kullanılmamalı.”

“Siyasilerin yaptıkları açıklamalara dikkat etmeleri gerekir.”

“Üst düzey yöneticiler öğretmene değer vermeli, bu değeri topluma yansıtmalıdır. Öğrenmek, öğretmek ve eğitmek toplumun bir numaralı sorunu haline gelmelidir. Bu, toplumun her kademesine kabul ettirilmelidir.”

“Öncelikle bakanlığımız verdikleri demeçlerde bizden saygıyla bahsetmelidir.”

“MEB bizimle ilgili güzel sözler söylemeli ve yöneticiler bizim arkamızda olmalı, velinin değil”

“Öncelikle bakanlık bize saygı duymalı. Eğitimdeki başarısızlıkların faturasını hep öğretmene kesmemeli. Veli faktörünü de değerlendirmeli. Unutulmamalı ki bizi seven ve saygı duyan müdür, milli eğitim müdürü, müsteşar ve bakan varsa biz daha mutlu ve daha başarılı oluruz.”

6) Öğretmenlerin Kendilerini Yenilemeleri

Öğretmenler, kendilerine olan saygının artması için özelleştireci yaparak kendilerini de toplumdan saygı duyacak şekilde yetiştirmeleri gerektiğini belirtmişlerdir.

“Öğretmenlerin sürekli kendilerini yenilemeleri gerekmektedir.”

“Öğretmenler kendilerini günün şartlarına göre güncellemeli (bilgi, donanım, beceri, davranış açısından.) Öğretmen kendisi okulda örnek davranışlar sergilemeli.”

TARTIŞMA VE SONUÇ

Yapılan araştırmada, araştırmaya katılan öğretmenlerin tamamının son yıllarda toplumda öğretmene duyulan saygı düzeyinin azaldığına inandıkları sonucuna ulaşmıştır. Saygı ve sevgi ortamının olmadığı durumda ise verimli bir eğitimden söz edilemez. Katılımcı öğretmenlere göre öğretmenlere olan saygının azalmasının nedenleri şunlardır: Öğretmenin sınıf içerisindeki otoritesini sarsacak şekilde değiştirilen yasa ve yönetmelikler, ailelerin çocukları yetiştirme tarzlarının değişmesi, siyasetçilerin öğretmenlerin saygınlığını azaltacak söylemlerde bulunmaları, medyanın öğretmenleri küçük düşürücü haberleri doğruluğunu araştırmadan abartarak yayınlaması, okul yönetiminin öğretmen hakkındaki her şikayette öğretmeni haksız bulması, küreselleşme ve küreselleşmeye bağlı olarak toplumun değer yargılarının değişmesi, öğretmenlerin kendilerini yeterince geliştirememeleri.

Öğretmenler, sınıf içerisinde öğrencilerin kendi aralarında konuşurken küfürlü ve argo kelimeler kullanarak konuşmalarını, ders esnasında ve öğretmenlerinin karşısında sakız çiğnemelerini, öğretmenlerini tehdit etmelerini hatta öğretmenlere karşı zaman zaman sözlü ve fiziki şiddet uygulamalarını, her fırsatta yalan yanlış bir şekilde velilere öğretmenleri şikayet etmelerini, öğretmene karşı gelmelerini, söz dinlememelerini, ukalaca cevaplar vermelerini saygısız davranışlar olarak belirtmişlerdir.

Öğrencilerin ve velilerin öğretmenlere karşı yaptıkları saygısızca davranışlar, öğretmenlerin motivasyonunun düşmesine, derse ilgisiz girmesine, meslekten ve öğrencilerden soğumasına sebep olmaktadır. Böyle bir durumda etkili ve verimli bir eğitim ortamından söz edilemez. Bu yüzden öğretmenlerin motivasyonlarını artırıcı önlemler alınmalıdır. Yönetici açısından önemli olan bireylerin huzurlu ve mutlu olacakları bir iş ortamı sağlamaktır (Şahin, 2004: 525).

Katılımcı öğretmenlerin en çok üzerinde durdukları konunun MEB ile ilgili son yıllarda yapılan yasa değişiklikleridir. Öğretmenler, öğretmene olan saygının artırılması konusunda yasaların tekrar düzenlenmesi gerektiğine inanmaktadırlar. BİMER'e yapılan şikayetlerin değerlendirme süreci daha tarafsız olmalı, her şikayet değerlendirmeye alınmamalıdır. Çünkü çoğu şikayetler, veli ve öğrenciler tarafından kasıtlı ve yanlış olarak bildirilmektedir.

MEB ile ilgili yasalarda yapılması gereken bir başka düzenleme ise sınıfta kalma uygulamasının geri getirilmesi olmalıdır. Sınıfta kalmayacağını bilen öğrenci, amaçsızca okula geldiğinden dolayı disiplin sorunlarına neden olmaktadır. Etkili bir öğrenme ortamı oluşturmada sınıf düzenini sağlayabilmek, öğretmenler için büyük çaba gerektiren konulardan birisidir. Öğrenme düzeninin sağlıklı bir şekilde oluşturulması disiplin kavramı ve buna bağlı olarak kural kavramını karşımıza çıkarmaktadır (Kıran, 2007: 243). Sınıfta kalma uygulamasının geri getirilmesi öğretmenin daha disiplinli bir sınıf ortamında ders işlemesini sağlayacaktır.

Araştırmada, öğretmenlerin ekonomik güçlerinin az olmasının da toplumda öğretmene olan saygı düzeyinin azalmasına yol açtığı tespit edilmiştir. Manevi değerlere saygının günden güne azaldığı, her şeyin değerinin maddi olarak ölçüldüğü bir toplumda öğretmen maaşlarının en düşük memur maaşlarına yakın düzeyde olması, öğretmenlik mesleğinin toplumda küçümsenmesine sebep olmaktadır. Bu yüzden öğretmenlerinin maaşlarının artırılması gereklidir.

Katılımcı öğretmenler, öğrencilerin öğretmenlere karşı yaptıkları saygısız davranışların nedenlerinden biri olarak aileleri de görmekteyizler. Son yıllarda ailelerin çocuklarını çok şımarık yetiştirdiklerini, çocukların her istediklerini yaptıklarını belirtmişlerdir. Ailede her dediği yapılan ve her isteği yerine getirilen çocuklar, okula geldiklerinde de diledikleri gibi davranıp, sınıf kurallarına uymayarak disiplin sorunlarına yol açmakta, öğretmenlere de saygısız davranmaktadırlar. Bu yüzden, her eğitim-öğretim yılı öncesinde ailelere çocuklarının eğitimi ve yetiştirilme tarzları konusunda, okullarda uzmanlar tarafından eğitim verilmelidir.

Ailedeki saygı eğitimi, ne kadar iyi ve güçlü olursa devamında okuldaki saygı eğitimi de amacına ulaşmış olur. Aile, kendisini saygı eğitiminin bir parçası olarak görmeli ve bu bilinçle hareket etmelidir. Okul ve öğretmen ile aile devamlı işbirliği içinde olması, saygı eğitiminin vazgeçilmez unsurudur. Saygı eğitiminde okul aile işbirliği ile yetişen çocuklar saygı değerini özümserler. Sağlam bir saygı değeri bilincine sahip bireyler, toplumuna ve insanlığa karşı çağdaş ve demokratik düşünceler ile sahip çıkar ve korurlar (Türk, 2009: 36).

Aynı şekilde; aileye verilen eğitim gibi toplum da öğretmene saygı konusunda bilinçlendirilmelidir. Çünkü özellikle küreselleşmenin etkisiyle toplumun değer yargıları değişmiştir. Önceden toplumda sevgi, saygı, hoşgörü, anlayış gibi manevi değerlere önem verilirken günümüzde statü, para, güç gibi değerlere önem vermeye başlanmıştır. Önceden toplumda "bana bir harf öğretmenin kırk yıl kölesi olurum" felsefesi var iken, şimdi "ben her şeyi biliyorum, sen de kimsin" felsefesi daha çok değer görmeye başlamıştır.

Bu yüzden öğretmenlik mesleğini yücelten dizilere televizyonlarda yer verilmeli. Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları, özel şirketler buldukları illerde öğretmenlik mesleğinin önemini anlatan konferanslar düzenlemeli. Siyasetçiler, sanatçılar, sporcular, işadamları medyaya verdikleri demeçlerde eğitimin ve öğretmenin bir ülkenin kalkınmasındaki en birinci unsur olduğunu belirtmelidirler. Böylelikle toplum, ilk önce, toplumu oluşturan en küçük kurum olan aile olmak üzere bütün katmanlarında öğretmene saygı duyacaktır.

Özellikle siyasetçilerin verdikleri demeçlerin toplum üzerinde etkisinin büyük olduğu bilinmektedir. Bandura'nın sosyal öğrenme (model alma yoluyla öğrenme) kuramına göre insanlar

genellikle yüksek statülü, güçlü, gözlemcinin ilgilendiği alanda yetenekli modellerin davranışlarını daha dikkatle izlemektedirler (Ulusoy, 2008: 328). Bu yüzden siyasetçiler, toplum önünde öğretmenleri küçük düşürücü söylemlerde değil, öğretmenliğin saygınlığını artırıcı ifadeler kullanmaya özen göstermelidirler.

Katılımcı öğretmenler, kimi öğretmenlerin de öğretmenlik mesleğine olan saygının azalmasına sebep olduğunu belirtmişlerdir. Öğretmen sınıfta adaletiyle olduğu kadar sırdaşlığıyla da dikkat çeken bir modeldir. O, çocuğun kişiliğinin oluşumunu ve gelişimini biçimlendiren insandır. İşte, çocuğun yaşamını doğrudan etkileyen bir birey olması nedeniyle, öğretmenin kişiliğinin önemi büyüktür (Yavuzer, 1999: 166). Bu yüzden öğretmenler, okul içi ve dışı davranışlarına dikkat etmelidirler, topluma örnek olacak şekilde davranmalıdırlar.

Araştırmanın sonucunda özet olarak şu tespit edilmiştir: Öğretmenler, büyük bir yılgınlık, bezginlik, motivasyon olarak tam bir yıkım düzeyindedir. Bu sonuca ulaşmamızda aşağıdaki bulgular etkili olmuştur.

“Severek yapılmayan bir ders” “

“Saygı azaldıkça sevgi de azalıyor. Çocuğun rahat bir ortamda yetişmesi önemli olmasına rağmen ukala tavırlar sınıf düzenini bozuyor.”

“Öğretmenin isteği ve şevkinin kırılmasından dolayı, öğretmenin gerçek performansını sergilemesi zor olmaktadır.”

“Bazen ders işleyemeyecek duruma geliyoruz. Disiplin sorunları ortaya çıkıyor. Öğretmenin enerjisi düşüyor.”

“Bir sınıfa giriyorsunuz ve onlara bir şeyler öğretmek istiyorsunuz ama size umursamaz gözlerle bakan, sözünüzü dinlemeyen bir grup öğrenciyi gördüğünüzde bütün şevkiniz bitiyor. Bilgiyi verdiğiniz öğrenciler bu bilgiyi almak istemediğinde kendinizi mutsuz hissedebiliyorsunuz ve bu da motivasyonu muhakkak düşürebiliyor.”

“Böyle bir ortamda eğitim yapmak öğretmenin motivasyonunu en alt düzeye indiriyor.”

“Verim düşmekte, mutsuz öğretmenler olmaktadır. Mesleğini severek yapanların sayısı azalmaktadır. Bu da eğitimde kaliteyi düşürmektedir.”

“Diğer öğrencilere rol model oluyorlar. Öğretmede tükenmişlik yaşıyor.”

“Eğitim ve öğretimi olumsuz etkilemektedir. Öğrencilerde öğrenme merak ve isteği azalırken, öğretmenlerin buna bağlı olarak motivasyonlarını düşürmektedir.”

Eğitim sistemi içerisinde işi yürüten en önemli öge olan öğretmenlerin bu durumda olması eğitim sistemine büyük zarar vermektedir. Unutulmamalı ki; bir ülkede eğitim sistemi çökerse bütün sistemler çöker. Çünkü adalet sistemini de sağlık sistemini de ekonomi sistemini de ayakta tutan elemanları yetiştiren eğitim sistemidir.

Bu bağlamda aşağıdaki önlemler bir an önce alınmalıdır.

BİMER’e yapılan şikayetlerde, değerlendirmeler öğretmenlerin saygınlığını koruyacak şekilde olmalıdır.

Öğrencilerin ‘sınıfta kalma’ uygulaması geri getirilmelidir.

Ücretli öğretmenlik uygulaması kaldırılmalıdır.

Öğretmenlerin ekonomik düzeylerinin yükseltilmesi gerekmektedir.

Eğitim-öğretim yılı başlarında ailelere, okullarda uzmanlar tarafından, öğrencilerin okuldaki davranışları ve başarıları konusunda ‘aile eğitimi’ verilmelidir.

Müfredatlara ‘değer eğitimi’ dersi konmalı ve bu derslerde ‘öğretmene saygı’ konusu işlenmelidir.

Televizyon dizilerinde öğretmenlik mesleğini özendirici televizyon dizileri teşvik edilmelidir.

Ülke çapında sivil toplum kuruluşları ve üniversiteler tarafından öğretmenlik mesleğinin ve eğitimin önemini anlatan konferanslar düzenlenmelidir.

Siyasetçiler beyanatlarında öğretmenlik mesleğinin önemini belirten demeçlere yer vermelidir.

KAYNAKÇA

- Bartlett, S.& Burton, D. (2014). *Eğitim Bilimine Giriş* (Çeviren: B. Aybek), Ankara: Anı Yayıncılık.
 Ceylan, Y. (2016). “İnsana Saygı”, Özdemir, İ. ve Işık, S. Y. (Edt.). *Saygı*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
 Demirel, Ö. (2000). *Öğretme Sanatı*, (2. Baskı), Ankara: Pegem A Yayıncılık.
 Fontana, A., & Frey, J.H. (1998). Interviewing: The Art of Science, in N.K. Denzin and Y.s. Lincoln (eds.) *Collecting and Interpreting Qualitative Materials*. London: Sage.

- Gordon, T. (2005). *Etkili Öğretmenlik Eğitimi*, (Editör Birsen Ö. Çev.Emel A.) İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Güngör, E. (2010). *Âhlak Psikolojisi ve Sosyal Âhlak*, (6. Basım), İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- İlğan, A. (2012). *Öğretmenlerin Mesleki Gelişimi ve Deneyimi*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kıran, H. (Editör). (2007). *Etkili Sınıf Yönetimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Robson, C. (2015). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. (çev.editörler. Şakir Çingir, Nihan Demirkasımoğlu). Ankara: Anı yayıncılık.
- Saylan, N. (2007). *Eğitim Bilimine Giriş*, Ankara: Anı yayıncılık,
- Sönmez, V. (2005). *Eğitim Felsefesi*, (7. Baskı), Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sönmez, V. ve Alacapınar F.G. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, (4. Baskı), Ankara : Anı Yayıncılık.
- Şahin, A. (2004) “Yönetim Kuramları ve Motivasyon İlişkisi” *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (11): 524-547.
- Terzi, A. R. Dönmez, B.& Gürsoy, A. (2005). *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*, (3.Baskı). Ankara: ÜBL Yayınları.
- Türk, İ. (2009). *Değerler Eğitiminde Saygı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ulusoy, A. (Editör). (2008). *Eğitim Psikolojisi*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yaman, E. Çetinkaya Mermer, E. Mutlugil, S. (2009). “İlköğretim Okulu Öğrencilerinin Etik Davranışlara İlişkin Görüşleri: Nitel Bir Araştırma”, *Değerler Eğitimi Dergisi* 7 (17): 93-108.
- Yavuzer, H. (1999). *Çocuk Psikolojisi*. (18.Baskı), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). *Nitel Araştırma yöntemleri*. (10. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yin R.K. (2004). (Akt. Saban, A. ve Ersoy, A. 2016, s.118). *Case Study Research : Designs and Methods* (5th Edition). Los Angeles: Sage.
- <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/07/20140726-4.htm> adresinden 30.09.2017’de alınmıştır.

Asya Studies

Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar

Number: 1, p. 23-41, Autumn 2017

ASYA COĞRAFYASI'NIN BÜYÜK EDİBİ ALİ ŞİR NEVÂİ'NİN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ, ESERLERİ VE TÜRK DİLİ'NE KATKILARI

ALI-SHIR NAVA'I, THE GREAT WRITER OF ASIAN GEOGRAPHY-HIS LIFE, ART, WORKS AND CONTRIBUTIONS TO TURKISH LANGUAGE

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
09.07.2017

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
20.10.2017

**Asya'dan
Avrupa'ya
Uluslararası
Sosyal Bilimler
Dergisi**

Dr. Serdar Bulut
Giresun Üniversitesi Türk Dili
Bölümü,
serdarbulut07@hotmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0001-6286-4873>

Öz

Yalnız Çağatay Edebiyatının değil bütün Türk Edebiyatının en büyük şairlerinden olan Ali Şir Nevâî, Herat'ta doğmuştur. Nevâî, Timurlu şehzadelerinden Hüseyin Baykara'nın en yakın arkadaşı olmuştur. Hüseyin Baykara ile dostluğu ömür boyu devam etmiştir. Herat Sultanı olan Hüseyin Baykara, yakın dostu Ali Şir Nevâî'yi yanına almıştır. Ali Şir Nevâî'nin Herat'ta Sultan Hüseyin Baykara hizmetinde ilk görevi mühürdarlık (Nişancı) olmuştur. Nevâî, 3 Ocak 1501'de ölmüştür.

Ali Şir Nevâî, yaşamış olduğu onca zor zamanlara rağmen edebiyatçı kimliğini bırakmayarak ömrünün son zamanlarını Türk Edebiyatının en önemli eserlerinden biri olan *Muhakemetü'l-Lügateyn*'i yazmaya adanmış önemli bir Türk dili milliyetçisidir. Nevâî'nin Türkçenin Farsçadan daha üstün bir dil olduğunu kanıtlamak için yazdığı bu eserinden başka farklı konularda kaleme aldığı 29 eseri vardır. Nevâî bu kadar farklı tür ve konularda eser vererek döneminin bilimlerine hakimiyetini gösteren çok kültürlü bir şahsiyettir.

Ali Şir Nevâî, yazdığı eserler, yetiştirdiği şairler ve desteklediği ilim hayatıyla Türkçeye büyük katkılar sağlamış bir şahsiyettir. Nevâî'nin Türkçeye yapmış olduğu en büyük katkı dilin yapıcı gücünden faydalanarak, milli birliği kurmaya çalışmasıdır. Bu milli birliğin ilk halkası da milli dil bilincini oluşturmak olduğu için, Nevâî, insanların kalplerine milli bir dokunuş yapmıştır.

Çalışmamızda Çağatay Edebiyatı'nın kurucusu olması hususuyla Türkçe için büyük anlam ifade eden Ali Şir Nevâî'nin hayatı, sanatı, eserleri ve Türkçeye yapmış olduğu katkılar ayrı ayrı ele alınarak analiz edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ali Şir Nevâî, Asya Coğrafyası, Türk Dili, Çağatay Edebiyatı, Muhakemetü'l-Lügateyn

Abstract

Ali-Shir Nava'i who is one of the greatest poets of all Turkish literature, was born in Herat. Ali-Shir Nava'i became the best friend of Huseyin Baykara from the Tamerlan princesses. His friendship with Huseyin Baykara continued long time. Huseyin Baykara, who was the Sultan of Herat had taken him on. His first duty at the service of Sultan Husayin Baykara in Herat has been a seal (shooter). Nevai died on January 3, 1501.

Despite the hard times he had lived, he is an important Turkish nationalist who has devoted his life to writing *Muhakemet al-Lugateyn*, one of the most important works of Turkish Literature. Apart from this work written by Nevâî to prove that Turkish language is a superior language than Persian, there are 29 works that he has received on different topics.

By giving work to so many different types and subjects, Nevai is a multi-cultural personality that dominates the science of the time. He is the greatest person who made great contributions to the Turkish language by his works, trained poets, supported scientific life. He is the founder of Cagatay Turkish. The greatest contribution that Nevâî made to the Turkish language is to make use of the constructive power of the language in order to establish a national unity. Since the first ring of this national union is also the national language consciousness, Nevâî has made a national touch to the hearts of people.

In this study, with matters of being the founder of Caghatay Literature, Alishir Navai who is meaningful for Turkish, his life, art, works and contributions made to the Turkish language will be tried to be analyzed separately.

Keywords: Ali Şir Nevâî, Geography of Asia, Turkish Language, Caghatay Literature, Muhakemet al-Lugateyn

HAYATI

Yalnız Çağatay Edebiyatının değil bütün Türk Edebiyatının en büyük ediplerinden olan Ali Şîr Nevâî, H. 17 Ramazan 844 / M. 9 Şubat 1441-42 yılında Herat'ta doğmuştur. Aslen Uygur Türklerinden olan babası Gıyâsü'ddîn Kîçkine Bahşı ya da Kîçkine Bahadır, Horasan hâkimi Sultan Babur'un hizmetinde bulunmuştur. Anne tarafından dedesi Ebu Sa'îd Çisek de Hüseyin Baykara'nın dedesi Mirza Baykara'nın beylerbeyliğini yapmıştır. Bu nedenle Nevâî'nin çocukluğu, Hüseyin Baykara ile birlikte geçmiş ve birlikte eğitim görmüşlerdir. (Kaya, 2007: 47).

Nevâî'nin ataları Timur ve Timuroğullarının saraylarında görev yapmış asilzadelerdir. Nevâî de bu nedenle sarayda doğmuş ve Timurlu şehzadelerinden Hüseyin Baykara'nın en yakın arkadaşı olmuştur. Hüseyin Baykara ile dostluğu ömür boyu devam etmiştir. Bu dostluğa aşırı değer veren Hüseyin Baykara kardeşi *Derviş Ali Beg* ile Hüseyin Baykara'yı süt kardeş sayarak onlara "kökeltaş" demiştir.

1447'de Sultan Şahruh'un vefatıyla Herat'ta kargaşa çıkınca, babası Kîçkine Bahadır küçük oğlu Ali Şîr'i de yanına alarak Irak'a gitti. Bu yolculuk sırasında Temür'ün tarihçisi *Şerefü'd-din Ali-Yezdi*'yi tanıdığını önemli bir hatıra olarak kaydeden (Akar, 2012: 188) Nevâî'nin Ebu'l-Kasım Babur'un tahta geçtiği 1452 yılına kadar Herat dışında yaşadığını anlamaktayız. Nevâî'nin babası Kîçkine Bahadır da Ebu'l-Kasım Babür zamanında onun önemli hizmetlerinde bulunmuştur. Kısa bir dönem Nevâî'yi Herat'ta bırakarak Sebzevar şehrinin idare eden Kîçkine Bahadır daha sonra yine Nevâî'yi Herat'ta bırakıp memur olarak Astarabat'a gitmiştir. Nevâî on beş yaşına geldikten sonra süt kardeşi Hüseyin Baykara ile Ebu'l-Kasım Babur'un hizmeti altına girmişlerdir.

Ebu'l-Kasım Babür Ali Şîr'le olan münasebetini babasının ölümünden sonra da kesmemiştir. Meshed'e giderken Ali Şîr'i de beraberinde götürmüştür (1456). Babür 1457'de Meshed'de ölünce *Hüseyin Baykara* Merv'e dönmüştür. Ali Şîr ise Meshed'de kalarak tahsiline devam etmiştir. Babür'ün ölümüyle hâmisiz kalan Ali Şîr, Timurlular'ın kuşçu emirlerinden *Seyyid Hasan Erdeşir*'den yardım ve ilgi görmüştür (İslam Ans. 1989: 449). Yine bu sıra *Şeyh Kemâl-i Tevbetî* ile görüşüp ondan feyz almıştır. Babasının vefatı üzerine Herat'a dönen Ali Şîr, *Ebü Sa'îd Mirzâ*'nın hizmetine girmiştir. Ancak *Hüseyin Baykara*'yla olan yakınlığı sebebiyle *Ebü Sa'îd Mirzâ*'nın hizmetinde fazla kalamayıp ayrılmıştır. Herat'tan Semerkand'a giderek orada *Hâce Fazlu'llâh Ebü Leysî* hankahına intisap ederek iki sene derslere devam etmiştir (Tören, 2001: VII).

Babür, *Hatırat (Babürnâme)*'nda Nevâî'nin, herhangi bir suçundan dolayı Ebu Sait tarafından Herat'tan çıkarıldığını söyler. Elde başka kanıt yoktur. Barthold, Babür'ün bu sözlerine dayandığı gibi, *Berthels de Nevai* adlı eserinde, Semerkant Ulug Beg'den sonra bilim merkezi olmaktan çıktığı için Nevâî'nin okumak üzere Semerkant'a gitmiş olamayacağını yazar. Ayrıca Ebu Sait'in Nevâî'yi Meşhet'e sürdüğünü ve Nevâî'nin biyografisini kaleme aldığı *Seyyid Hasan Erdeşir*'e gönderdiği manzum mektubu burada yazdığını kaydeder (Levend, 1965: 32).

Bu durumdan yola çıkarak şunu diyebiliriz ki; Ali Şîr Nevâî tam net bir bilgi olmamakla birlikte bu yıllarda Herat'ta Ebu Sait'in egemenliği altında kalamayacağını anlamış ve Herat'ı terk etmek zorunda kalmıştır. Fakat bunu kendi isteğiyle mi yoksa sürgüne uğratılarak mı yaptığı kesin değildir. Ali Şîr Nevâî bu yer değiştirmeden kârlı çıkarak *Hâce Fazlu'llâh Ebü Leysî*'nin öğrencisi olma gururunu yaşamıştır. Nevâî Herat dışında yaşadığı bu süre zarfında Ebu Sait'in kayınbiraderi *Derviş Mehmet Tarhan* ve eski Herat valisi *Ahmet Hacı Big*'den de yardımlar görmüştür. Ali Şîr Nevâî Sultan Hüseyin Baykara tahta geçinceye kadar Semerkant'ta kalmıştır.

Ali Şîr Nevâî, Semerkant'ta kaldığı dönemlerde çok yoksulluk çekti. Semerkand'da vali ve ileri gelenlerin onu himaye ettikleri, Semerkandlı, Ferganalı, Taşkentli ve Buharalı âlim ve şairlerle dostluklar kurduğu, onun sanat hayatında bu çevrenin büyük tesir yaptığı hakkında *Handemir*'in "*Mekârimü'l-Ahlâk*" adlı eserinde şairin "*Mecalisü'n-Nefâis*" adlı eserinde kıymetli bilgiler mevcuttur. Nevâî, bu sebeple Semerkand'daki hayatını bir ömür boyu unutmamıştır. Semerkand'dan çıkan meşhur tarihçiler *Abdurrezzak Semerkandî*, *Devletşah* gibi çok sayıda âlim, şair ve sanatçının yetişmesinde yardımcı olmuştur (http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/12051_alisirnevaipdf.pdf?0).

Ali Şîr Nevâî, on dokuz yaşlarında meşhur mutasavvuf şairi *Abdurahmân Câmî* ile tanışarak onun öğrencisi olmuştur. A. Câmî, onun hem şair, hem devlet adamı olarak yetişmesini sağlamıştır. Tarih kitapları Câmî öldüğünde Ali Şîr Nevâî'in ona lâyık öğrenci, dost ve sadık arkadaş olduğunu yazmaktadır. Ayrıca Nevâî ve Câmî konusunda tarih kitapları gibi edebî eserler de yazılıp çizilmiştir. Ali Şîr Nevâî, 8 Kasım 1492 yılında vefat eden hocası ve dostu *Cami* için bir terki-i bent ve *Hamsetü'l-*

Mütehayyirin isimli biyografisini kaleme almıştır. Fakat *Abdurahman Câmî* ile Ali Şîr Nevâî hakkında yazılanlar burada uzun uzun açıklanmayacaktır.

Ebu Said Mirza'nın 1469'da Irak Seferi'ne çıkışını fırsat bilen Sultan Hüseyin Horasan'a yürümüştür. Babasının yokluğu sırasında Semerkant'ı idare eden Ahmed Mirza da bu haber üzerine ordusu ile Horasan'a gitmek zorunda kalmıştır. Ahmed Mirza'nın ordusunda Ali Şîr Nevâî de bulunuyordu. Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'ın Ebu Said'i öldürdüğü haberinin gelmesi üzerine Sultan Hüseyin Herat'ı alarak tahta çıkmıştır (*Ramazan 873 / Mart 1469*) ve arkadaşı Ali Şîr'i de yanına çağırmıştır. Herat'ın alınışından bir ay kadar sonra buraya gelen Ali Şîr Nevâî, Sultan Hüseyin'e ünlü "*Hilâliyye*" kasidesini sunmuştur. Bu tarihten sonra devlet işleriyle de ilgilenmeye başlamıştır (Kut, 1989: 449).

Ali Şîr Nevâî'nin Herat'ta Sultan Hüseyin Baykara hizmetinde ilk görevi mühürdarlık (Nişancı) olmuştur. Hüseyin Baykara'nın yakın dostu olan Nevâî mühürdar olarak önemli başarılarla imza atmıştır.

Nevâî'nin Sultan Hüseyin'e ilk büyük hizmeti, Herat'ta vergiler yüzünden çıkan halk hareketini genişlemeye meydan vermeden aldığı tedbirle önlemesi olmuştur. 1469 yılı sonlarına doğru, Esterabat'ta başlayan bir ayaklanmayı bastırmak üzere Nevâî ile birlikte oraya giden Sultan Hüseyin Baykara, Herat'taki olayı haber alınca, hareketi kuvvetle bastırmayı düşünmüş fakat Nevâî'nin yatıştırıcı sözleriyle bundan vazgeçmiştir. Nevâî, vergi işlerinde yolsuzluk yapanların cezalandırılacağına dair Sultan'ın emrini alarak Herat'a gelmiş ve Cuma günü camide halka okumuştur. Olayı inceleyip sebep olanları tespit ettikten sonra Sultan Hüseyin'in yanına dönen Nevâî durumu hükümdara anlatmış, Sultan Hüseyin de suçluların cezalandırılmasını emretmiştir. Bu davranış olumlu bir etki yapmış, Sultan Hüseyin Herat'a dönüşünde halk tarafından sevgi ile karşılanmıştır (Levend, 1965: 34-35).

Ali Şîr Nevâî bu başarılı görevinin ardından mühürdarlığı *Emir Şeyhim Süheylî*'ye bırakarak daha üst bir rütbe ile devlet adamlığına devam etmiştir. Nevâî 1472 yılından itibaren babası gibi gördüğü ve hakkında bir de biyografi kaleme alarak ölümsüzleştirdiği *Seyyid Hasan Erdeşir*'le beraber divan beyliğine atanmıştır.

Ali Şîr Nevâî divan beyliği (Emir) görevinde bulunurken bütün gücüyle ülkedeki yolsuzluklarla savaşıp haksızlığa uğrayanları korumaya çalışmıştır. Bu hareketi birçok düşman edinmesine neden olduysa da asla doğru yoldan ve mücadeleden ayrılmamıştır (Tören, 2001: VIII). Nevâî bu görevini 1490 yılına kadar başarıyla sürdürmüş ve görevini kötüye kullanan birçok kişinin görevinden uzaklaştırılmasını sağlayarak sultanın kendisine olan güvenini boşa çıkarmayan muhteşem bir devlet adamı sıfatıyla karşımıza çıkmıştır.

Nevâî, 1476 yılında dostu Câmî'nin telkiniyle Nakşibendi tarikatına girdikten sonra aralarındaki dostluk ilerlemiş, Nevâî'nin eserleri üzerinde de etkilere yol açmıştır (Kaya, 2007: 47). Nevâî'nin edebi anlamdaki çalışmaları gerçek anlamda bu tarihten sonra başlamıştır.

1479'da Ebu Sait'in oğlu Mirza Ebu Bekir'in ayaklanması üzerine Esterâbat'a yürüyen Sultan Hüseyin, Herat'tan ayrılırken Nevâî'yi naip olarak bırakmıştır (Levend, 1965: 36). Yani Nevâî burada Hüseyin Baykara'nın yokluğunda onun vekilliğini yapacak kadar güvenilen bir devlet adamı olarak karşımıza çıkmaktadır. Nevâî, Hüseyin Baykara'nın yokluğunda onun vekilliğini başarılı bir şekilde yapmıştır.

1481'de Nevâî'nin küçük kardeşi Derviş Ali de emir olarak divana katılmıştır (Levend, 1965: 36).

Nevâî, olgunluk çağı olarak atfedilen 1480 yılından itibaren önemli eserler de kaleme almaya başlamıştır. 1483-1485 yılları arasında en büyük eseri olan *Hamse*'sini meydana getirmiştir. Nevâî, *Nizamî* ile *Emir Hustrev*'in *Hamse*'leri üzerine *Camî* ile yaptığı konuşmadan sonra bu hevese kapılmış ve *Camî*'nin *Tuhfetü'l-Ahrar*'ı hazırladığını görünce, *Hayret'ül-Ebrar* mesnevisine başlamış, iki yıl gibi çok kısa bir süre içinde beş mesneviyi kaleme alarak, *Hamse*'sini tamamlamıştır. *Camî*, *Hred-name-i İskenderî* mesnevisinde bu *Hamse*'yi övmüştür (Levend, 1965: 36).

1487 yılında Esterabad'a vali olarak atanmış, on beş ay bu görevde kalmış, ancak bir yıl sonra görevden affını istemiştir. (Kaya, 2007: 47). Bu durum gösteriyor ki Nevâî, başkent dışında çok kısa bir süre kalabilmiştir ve çok sevdiği dostu *Hüseyin Baykara*'nın yanında divan beyliği görevine devam etmiştir.

Nevâî 1489 yılında kardeşi Derviş Ali'nin isyanı ile çok sevdiği *Seyyid Hasan Erdeşir*'in ölümüne çok üzülmüştür. Bunun üzerine 1490 yılında divan beyliği görevini kendi isteğiyle bırakarak, sadece sultanın nedimi (içki) olarak hizmetini sürdürmeye başlamıştır (Kut, 1989: 450 ; Ercilasun, 2007: 407 ; Akar, 2012: 188-189). Nevâî'ye büyük bir saygı duyan *Hüseyin Baykara*, 1490 yılında bir fermanla

herkesin şaire hürmet etmesini emretmiştir. Birkaç yıl sonra yakın dostu mutasavvıf şair *Câmi*'nin 1492 yılında ölümü de onu derinden etkileyen bir başka hadise olmuştur. *Hamsetü'l-Mütehayyirin* adlı eseri onun bu yıllardaki duygularının mahsulüdür (Kut, 1989: 450). Ali Şîr Nevâî, 1490 yılından itibaren Sultan Hüseyin Baykara'nın yakın dostu ve söz arkadaşı olarak Temurlular sarayında hayatını devam ettirmiştir.

Bazı saray entrikaları sonucunda *Hüseyin Baykara*'nın oğlu *Bedüzzaman* ile 1497'de arasının açılması ve bundan olma torunu *Mirza Mehmed Mü'min*'in yanlış bir fermanla öldürülmesi, daha sonra bu olayı hazırlayan vezir *Nizâmülmülk*'ün idam edilmesi, hem hükümdarı, hem de Nevâî'yi çok sarsmıştır. Bu hadiselerde meselelerin halledilmesi daima ona düşmüştür. Fakat o bu saltanat mücadeleleri arasında bile 1498'de *Lisânü't-Tayr*, 1499'da *Muhâkemetü'l-Lügâteyn* ve *Sirâcü'l-Müslimîn* ile 1500 yılında *Mahbûbü'l-Kulûb* adlı eserlerini kaleme almaktan geri kalmamıştır. Bu sırada sağlığı bozulmuştur. 31 Aralık 1500'de Hüseyin Baykara'yı Esterâbâd dönüşünde karşılarken el öptüğü sırada yere yıkılmıştır. Herat'a geldikten üç gün sonra 13 Cemâziyelâhir 906 'da (3 Ocak 1501) ölmüştür. Kudsiye Camii yanında kendisinin yaptırdığı türbeye defnedilmiştir (Kut, 1989: 450). Ali Şîr Nevâî, yaşamış olduğu onca zor zamanlara rağmen edebiyatçı kimliğini bırakmayarak ömrünün son zamanlarını Türk Edebiyatının en önemli eserlerinden biri olan *Muhâkemetü'l-Lügâteyn*'i yazmaya adanmış önemli bir Türk dili milliyetçisidir.

EDEBİ KİŞİLİĞİ

Ali Şîr Nevâî, edebi hayata henüz çok küçük denilecek bir yaşta adım atmış ve gazeller kaleme almaya başlamıştır. Nevâî'nin edebiyata olan bu ilgisinin onun aile ortamıyla ve içinde bulunduğu toplumla büyük oranda ilgisi olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Fakat hepsinden ötesi onun genlerinde olan şairlik yeteneğinin de bu derece üstün bir edebiyat adamı olmasında büyük katkıları vardır.

Nevâî'nin edebiyata olan ilgisinin başlamasında öncelikle babasının ve dayılarının, daha sonra da yetiştiği dönemdeki toplumun yapısının rolünün olduğunu söylemek mümkündür. Şiire meyletmesinde de hece vezniyle şiirler söyleyen babası *Kiçkine Bahadır*'m, *Kâbilî* mahlasıyla şiirler yazan dayısı *Mir Sa'id*'in, *Mir Sa'id*'in oğlu Sabuhî mahlasıyla şiirler yazan *Mir Haydar*'ın, *Garibî* mahlasıyla şiirler yazan *Muhammed Ali*'nin etkisi vardır. Ayrıca babasının ölümünde sonra Nevâî'nin koruyucusu olan, Türkçe şiirleri de bulunan *Sultan Ebu'l-Kasım Babur* ile *Kalender* mahlasıyla şiirler yazan ve *Lütfî*'yi okuyup onu örnek almasını telkin eden *Hasan Erdeşir*'in rolleri büyüktür (Kaya, 2007: 48).

Nevâî, çok büyük bir şair, tezhip, hat sanatlarından anlayan ve ilgilenen bir sanatkar, birçok besteleri olan bir musiki-şinastır. Nevâî, *Mecâlisü'n-Nefâis* adlı şüara tezkiresinde, aruzla ilgili bilgileri, *Derviş Mansur* adlı bir şairden, musiki ile ilgili bilgileri de *Hoca Yusuf Burhan*'dan öğrendiğini nakleder (Kaya, 2007: 47). Kısacası Nevâî'nin bu kadar yetkin bir sanat adamı olmasında kendi yetenekleri kadar çevresindeki insanların da etkisi tartışılmaz bir gerçektir. Nevâî sanatçılığının oluşumuyla alakalı bu bilgileri yukarıda görüldüğü gibi kaleme aldığı eserlerinde de bizzat belirtmiştir.

Ömrü, Herat başta olmak üzere Teft, Horasan, Sebzar, Meşhed, Semerkand, Esterabad şehirlerinde geçtiği için bu şehirlerde *Şerefüddin Ali Yezdî*, *Şeyh Kemâl-i Tevbetî*, *Hace Fazlu'llah Ebu Leys Semerkandî*, *Sultan Ebu'l-Kasım Babur*, *Abdurahman Câmi* gibi devrinin meşhur âlim ve şairleriyle tanışmıştır. Onlardan feyz alarak bazılarının derslerine katılmıştır. Nevâî'nin âlim olarak yetişmesinde *Ebu Leys Semerkandî*'nin, şair ve devlet adamı olarak yetişmesinde de *Abdurahman Camî*'nin büyük etkisi olmuştur (Kaya, 2007: 47).

Nevâî'nin ezberlediği ilk şiir, *Kasımü'l-Envar*'ın Farsça bir gazelidir. Şair o zaman üç dört yaşlarında olduğunu, *Mecalis*'deki *Kasım-ı Envar* maddesinde açıklamaktadır. Nevâî'nin küçükken okumaktan çok hoşlandığı ve elinden düşürmediği eser, *Feridü'd-din-i Attar*'ın *Mantuku't-Tayr*'i olmuştur. Nevâî, bu esere o kadar merak sarmış ki, kimseyle konuşmaz, bu kitaptan başka bir şeyle uğraşmazmış. Çocuklar arasındaki dedikoduları duyan babasıyla anası, kaygıyla kapılarak kitabı saklamışlardır. Fakat o yine gizlice okumaya devam etmiştir. Şair, bu anılarını *Lisânü't-Tayr* adlı eserde anlatmıştır (Levend, 1965: 49). Okuması ve anlaşılması zor olan bu kitaba karşı Nevâî'de oluşan istek ve arzu, onun edebiyata olan düşkünlüğüyle anlatılabilir.

12 yaşlarındayken Sebzar'da ünlü şair Mir Şahî ile mektuplaşan Nevâî, 14 yaşlarında kendini çevresine tanıtan yeni yetme bir şair olarak ortaya çıkmıştır. Ali Şîr Nevâî, henüz çocuk sayılacak bir yaşta iken çevresindeki kaliteli şairlerin de etkisiyle şiirler kaleme alan bir şair olmuştur.

Nevâî ilk şiirlerini Farsça yazmıştır. Fars Dili ve Edebiyatı'nın çok yaygın olduğu, gençlerin Fars diliyle gazel söylemeyi hüner saydıkları bir devirde, bu çok tabiidir. Nevâî bunu *Muhâkemetü'l-*

Lügateyn'de açıkça belirtmekte, “şuur sinnine kadem” koyduğunda Türkçe yazmaya başladığını açıklamaktadır. Türkçe şiire dönmesinde çevresinin de etkisi olduğuna şüphe yoktur. Dayıları *Kâbilî* ile *Garibî*'nin Türkçe şiirleri olduğu gibi, koruyucusu *Sultan Ebulkasım Babur*'un da Türkçe şiirleri vardır (Levend, 1965: 51). Bu durum Ali Şîr Nevâî'nin Türkçe şiir yazmaya başlamasında çevresindeki kişilerin de etkiliği olduğunu göstermektedir.

Ali Şîr Nevâî, manzum ve mensur eserleriyle sadece Çağatay Edebiyatı'nın değil bütün Türk Edebiyatı'nın önde gelen simalarındandır. Türkçe eserlerinde *Nevâî* ve Farsça şiirlerinde *Fânî* olmak üzere iki mahlası olmuştur. Ali Şîr'e tesir edenlerin başında İran'ın büyük mutasavvıflarından *Abdurahman-ı Câmî* gelmektedir. *Câmî*'ye olan hayranlığı ve fikirlerine duyduğu hürmet onun *Câmî*'nin mensup olduğu *Nakşibendiyye* tarikatına girmesine sebep olmuştur. Bunların dışında Attar, Hüsrev-i Dihlevî ve Nizâmî ona tesir eden belli başlı şairler arasındadır. Nevâî'ye yazdığı Türkçe şiirlerden dolayı “*zû'l-lisâneyn*” de demişlerdir (Kut, 1989: 450).

Ali Şîr Nevâî, Meşhed'de *İmam Rızâ Medresesi*'nde okurken pek çok İranlı âlim ve şairle tanışmış, birçoğundan da ders almıştır. Bunlar arasında *Kemal Türbetî* ve Arp aruzunun ustası sayılan *Derviş Mansûr* da vardır. 1464'te Meşhed'den Herat'a gelen Ali Şîr, burada *Ebû Said Mirza*'nın hizmetine girdiyse de ondan ilgi göremeyince Semerkant'a gitmiş ve *Hâce Celâleddin Fazlullah Ebû'l-Leysi*'nin medresesine devam etmiştir. Arkadaşı *Hüseyn Baykara*'nın tahta geçmesine kadar Semerkant'ta kalmıştır (Kut, 1989: 449). Hüseyn Baykara sultan olunca dostu Ali Şîr Nevâî'yi yanına almış ve devlet işlerinde görevlendirmiştir. Nevâî, şairliğini Herat'ta devlet adamlığı kimliğiyle beraber en iyi şekilde sürdürmüştür.

Nevâî döneminde Herat çok önemli bir kültür ve sanat merkezi olmuştur. Kendisi de şair olan Hüseyn Baykara gibi bir hükümdar başta olmak üzere, *Abdurahman Camî*, *Hatîfî*, *Benâî* gibi şairler, *Bihzad* gibi bir ressam, *Hüseyn Vâiz* gibi bir müzikşinas, *Sultan Ali* gibi bir hattat ve *Hondmir*, *Mirhond* gibi tarihçiler hep aynı muhitte bulunmuşlardır. Nevaî'nin hepsinin üstünde bir sanat hâmisi olmuştur. “*Mevlâna Sahibdar*, *Mevlâna Bahahşî*, *Vasîfî*, *Hüseyn Nişaburî*, *Mirza Bayram*, *Fazlı*, *Mukbilî*, *Ahlî* ve *Emsalî* gibi yazar, hattat, müzikşinas, şair ve edip hep Nevaî'nin aşağı yukarı her gün toplandığı meclise katılmışlardır (Ercilasun, 2007: 407). Bu durum genç yaşta şiir yazmaya merak salan ve daha sonra çevresindeki kişilerin de etkisiyle Türkçe şiirler yazmaya başlayan ve 15 yaşında kendini şair olarak tanıtan Nevâî'nin kendisi gibi sanatçıları etrafında toplayarak Herat'ı bir kültür merkezi haline getirdiğinin en somut kanıtıdır. Çevresindeki bu sanatçılar ve dostu *Sultan Hüseyn Baykara* sayesinde Ali Şîr Nevâî'nin sanatçılığı ve edebi kişiliği daha da gelişmiştir. Diyebiliriz ki gerçek anlamda Türk edebiyatı, Ali Şîr Nevâî'yle Herat'ta doğmuştur.

Türk edebiyatının kuruculuğunu üstlenen Ali Şîr Nevâî'nin şairliği, Çağatay edebiyatının ikinci dönemi olan 1465-1600 arasını kapsayan döneme takabil etmektedir. Ali Şîr Nevâî ile beraber dönemin diğer şairleri; “Hüseyn Baykara, Bâbü, Muhammed Salih, Şeybanî Han, Hâmidî, Şahî, Bayram Han; Türkî-güy lakabıyla tanınan Bakî, vak'a-nüvis Mevlana, Herevî, Sanî, Efserî, Padişah Hoca b. Abdulvahhab, Seyyid Hasan Hoca, Mirim Bey, Haydar Mirza Dulgat'tır” (Çelik, 1996: 16; Tekin, 2011: 1844).

Fuat Köprülü'nün, Nevâî hakkındaki şu sözleri Nevâî'nin dili ve üslubu hakkında net bilgiler içermektedir: “Çok ince hislere, zengin ve renkli hayallere, sanatlı ve hatta zaman zaman fazla yapmacıklıkla beraber, selâsetli ve âhenkli bir üslûba mâlik olan Nevâî, mevzularına, nevi ve şekillerine göre manzum ve mensur eserlerinde türlü üslûp ayrılıkları göstermiş, bazen ağır ve süslü, bezan açık ve sade, fakat daima canlı ve âhenkli bir ifade kudretine malik olmuştur (Köprülü, 1945: 302).

O, çağının dünya şairidir, çünkü XVI. yüzyıl dünyasında kullandığı kelime sayısı bakımından çağdaşı Sheakspere, eserlerini 22 bin kelime ile yazarken, Nevaî'nin kelime kadrosu 24 bindir (Akar, 2012: 191).

Nevâî'nin yetiştiği dönemin en büyük şairi olan *Mevlana Lütî*, Nevâî'nin *Garâ ibü's-Sigar*'da yer alan bir gazeliyle ilgili olarak “Eğer fırsatım olsaydı Fars ve Türk dillerinde yazdığım 10-12 bin mısralık şiirlerimi bu gazelle değiştirdim” demiştir. Nevâî, kendi döneminin tüm şairlerini etkileyen bir kalem ustası olarak otuz civarı eser kaleme almıştır.

ESERLERİ

Ali Şîr Nevâî'nin tarih, mesnevi, tezkire, dil, musiki, aruz gibi tür ve konularda 29 adet eseri vardır. Nevâî bu kadar farklı tür ve konularda eser vererek döneminin bilimlerine hakimiyetini gösteren

çok kültürlü bir şahsiyettir. Nevâî'nin eserlerini TDK'nın hazırladığı *Ali Şîr Nevâî Külliyyatı*'na göre bölümlere ayırarak vermeye çalışacağız. Eserler aşağıdaki gibidir:

I. Divanları

Daha çocuk denecek bir yaşta şiirler kaleme almaya başlayan ve bunları daha da geliştirerek yazmaya devam eden Ali Şîr Nevâî, bu şiirlerini birbirinden farklı yedi divanında toplamıştır. İlk gençlik yıllarındaki şiirleri ise başkaları tarafından bir divanda toplanmıştır. Nevâî'nin bir adet de Farsça divanı vardır. Tüm bunların hepsi bir araya geldiği zaman Nevâî'nin toplamda dokuz divanı vardır diyebiliriz.

Nevâî'nin *Garâibü's-Sigâr*, *Nevâdirü'ş-Şebâb*, *Bedâyiu'l-Vasat*, *Fevâidü'l-Kiber* isimli divanlarının yazılış dönemleri tam olarak Nevâî'nin belirttiği dönemlerle sınırlı değildir. Çünkü Nevâî ilk iki divanı ile sonra yazdığı şiirleri birlikte harmanlamıştır. Ayrıca Nevâî'nin bu dört divanında 28 değil “p, ç, j” ve “lam-elif”in eklenmesiyle 32 harf gazellerde kafiyelenmiştir.

✓ İlk Divan

Nevâî'nin 24 yaşından önce yazdığı çocukluk ve gençlik yıllarına ait şiirler, halk tarafından çok beğenilmiştir. Şiirleri elden ele dolaşmış, şehzadeler aracılığıyla her tarafa yayılmıştır. Kendisi bir divan tertip etmeden önce, şiirlerinin başkaları tarafından bir araya toplanarak divan tertip ettiklerini *Hutbe-i Devain*'de ifade etmektedir. Meşhur hattat *Sultan Ali Meşhedî* tarafından H.870 / M.1465-1466 yazılmış olan bir yazma nüshası, *İlk Divan* adıyla ve tıpkıbasım olarak *Hamit Süleyman* tarafından 1968'de Taşkent'te yayınlanmıştır. *İlk Divan*'da 391 gazel, 1 müstezat, 1 muhammes ve 41 rubai yer almaktadır. Bu eserin en eski nüshası bugün *Leningrat*'ta *M.E. Saltıkova Şcedrina Saltıkof Kütüphanesi*'nde 546 numarada kayıtlıdır (Kaya, 2007: 49).

Nevâî'nin bu eseri birçok kaynak tarafından ismi telaffuz edilmediği için bilinmeyen bir çalışmadır. Nevâî'nin kendisinin oluşturduğu ilk divanı olmaması sebebiyle de ilk divanı olarak da bilinmez. Bu eser Nevâî'nin şiirlerinden yararlanılarak başkaları tarafından oluşturulmuştur.

✓ Bedâyiu'l-Bidâye

Bedâyiu'l-Bidâye, Ali Şîr Nevâî'nin şiirlerini bir eserde topladığı ilk divanıdır. Nevâî, bu şiirlerini *Hüseyin Baykara*'nın sultanlığı zamanında (1470-1476) bizzat onun isteği üzerine bir araya getirmiştir ve böylece ilk divan meydana gelmiştir.

Bu divan için yazdığı dibace, *Hutbe-i Devain* adıyla *Garâibü's-Sigâr* nüshalarının başına alınmıştır. Bu dibacenin 1484 yılından önce yazıldığı tahmin edilmektedir (Kaya, 2007: 49).

Bedâyiu'l-Bidâye'nin günümüzde bilinen dört nüshası vardır: *Paris-Bibliothèque Nationale*; *Londra-British Müseum*; *Bakü-Azerbaycan İlimler Akademisi Cumhuriyet El Yazmaları Fonu*; *Taşkent-Özbekistan İlimler Akademisi'nin Edebiyat Müzesi*.

Bedâyiu'l-Bidâye'de Dibace (Fasâhat), 585 gazel, 3 müstezat, 4 muhammes, 2 müseddes, 3 terci-i bend, 50 kıta, 78 rubai, 10 lugaz, 52 muamma, 10 tuyug, 46 ferd bulunmaktadır (Kaya, 2007: 49).

✓ Nevâdirü'n-Nihâye

Ali Şîr Nevâî'nin ikinci divanıdır. Nevâî bu eserinde de yine Hüseyin Baykara döneminde yazdığı şiirleri biraraya getirmiştir. Şiirleri 1476-1486 yıllarını içine alır. Nevâî'nin Sultan Ali Meşhedî hattıyla Hüseyin Baykara'nın hazinesi için yazdığı bu divanın günümüzde bilinen tek nüshası vardır: *Taşkent-Özbekistan İlimler Akademisi, Birüni Şark-Şinaslık Enstitüsü*. Nevâî'nin bu divanı için hazırlanmış olduğu dibâcesi bugün ortalıkta yoktur.

✓ Garâibü's-Sigâr

Hüseyin Baykara'nın şiir yazmada durgunlaştığı sırada Nevâî'ye iki ayrı divan daha tertip ederek bunların sayısını dörde çıkarmasını söylemesi üzerine, Nevâî ilk tertiplendiği iki divanı ile daha sonra yazdıklarını bir sınıflamaya tâbi tutmuş ve divanlarının sayısını dörde çıkararak ilkine, kendi deyimiyle “*tufüliyyette vâki bolgan garib mânalara*” *Garâibü's-sigar* adını vermiştir (Kut, 1989: 450). Ali Şîr Nevâî, ilk divanı *Bedâyiu'l-Bidâye* için yazdığı önsözünü hiç değiştirmeden aynı şekilde bu divanına da koymuştur. Ayrıca Nevâî, yirmili yaşlara kadar olan şiirlerini de bu divanına almıştır.

Nevâî'nin *Garâibü's-Sigâr*'ının birçok nüshası olmakla birlikte en önemlileri şunlardır: *Paris-Bibliothèque Nationale* ve *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi*'dir.

✓ Nevâdirü'ş-Şebâb

Ali Şîr Nevâî'nin yirmi ile otuz beşli yaşlar arasında kaleme aldığı şiirlerinden oluşan divanıdır. Nevâî bu eseri için kendi deyimiyle “*yigitlikde zâhir bolgan nâdir terkibler*” demektedir. Yani bu divanı Nevâî'nin yiğitlik eseridir.

✓ **Bedâiyü'l-Vasat**

Ali Şîr Nevâî'nin otuz beş ile kırk beşli yaşlar arasında kaleme aldığı şiirlerinin yer aldığı divanıdır.

✓ **Fevâidü'l-Kiber**

Nevâî'nin ömrünün son zamanları olarak tabir edilen kırk beş ile altmışlı yaşlar arasındaki şiirlerini topladığı eserdir. Nevâî, bu eseri için “ömrüning âhurıga yakın nazmga kirgen fayideler” yani ‘ömrümün sonuna doğru yazdığım şiirleri ihtiva eder’ demektedir.

✓ **Hazâinü'l-Meânî**

Nevâî'nin *Garâibü's-Sigâr*, *Nevâdirü's-Şebâb*, *Bedâiyü'l-Vasat*, *Fevâidü'l-Kiber* isimli divanlarında yer alan şiirleri ile sonradan kaleme aldığı şiirlerini harmanlayarak meydana getirdiği son divanına verdiği isimdir.

Külliyât-ı Devâvîn adıyla da tanınan bu eser *Hamid Süleyman* tarafından Kiril harfleriyle Özbekistan Fenler Akademisi'nce yayımlanmıştır (*Taşkent 1959, Ali Şîr Nevâî, Hazâinü'l Meânî, I. Cilt: Garâibü's-Sigâr*). 1959-1960 yılları arasında diğer üç cilt de basılmıştır. Nevâî bu son divanı için 905 (1500)'te ötekilerden ayrı bir ön söz kaleme almıştır. Divan'ın Türkiye'deki beş nüshasında yer almayan bu ön sözün memleketimizdeki tek nüshası *Nuruosmaniye Kütüphanesi*'nde 3999 numaralı *Şerhu'l-Hamâse* adlı yazmanın 21^b – 29^a yapraklarının arasında bulunmaktadır. Bu divan 55.000 mısra tutmaktadır (Kut, 1989: 451).

✓ **Farsça Divan**

Ali Şîr Nevâî'nin diğer eserlerinden farklı olarak *Fânî* mahlasıyla kaleme aldığı şiirlerinin yer aldığı divanıdır. Nevâî'nin *Muhakemetü'l Lügateyn*'de bildirdiğine göre bu divanı 6000 beyitten oluşmaktadır. Ayrıca Nevâî'nin *Tuhfetü'l-Efkâr*, *Nesîmü'l-Huld*, *Aynü'l-Hayât*, *Minhâcü'n-Necât* ve *Kütü'l-Kulüb* isimli Farsça kasideleri de bu divanda yer almaktadır. Bu divanın günümüzde bilinen üç nüshası vardır: *Nuruosmaniye Kütüphanesi*, *Türk ve İslam Eserleri Müzesi*, *Süleymaniye Kütüphanesi*.

II. Mesneviler

Ali Şîr Nevâî, kaleme aldığı beş mesnevisiyle beraber bir hamse sahibi olmuştur. Nevâî, hamsesinden sonra yazdığı altıncı mesnevisiyle beraber bu sahada toplam altı eser oluşturmuştur. Nevâî'nin ilk olarak hamsesini oluşturan beş eserini ve arkasından da bu sahadaki en son eseri olan son mesnevisini sırasıyla anlatacağız. Bu eserler aşağıdaki gibidir:

✓ **Hayretü'l-Ebrâr**

Ali Şîr Nevâî, bu eserini *Nizâmî'nin Mahzenü'l-Esrâr* isimli eseri, *Emir Hüsrev'in Matla'u'l-Envâr* isimli eseri ve *Câmî'nin de Tuhfetü'l-Ahrâr* isimli eserine nazire olarak 1483 (888) yılında kaleme almıştır. Nevâî eserini aruz kalıbının “*müfteilün müfteilün fâilün*” kalıbıyla yazmıştır. 4000 civarı beyitten oluşan mesnevi, iki kısım olarak altmış dörder bab şeklinde dizayn edilmiştir. Eserin ana merkezi yirmi makaleden oluşan ikinci kısmıdır. *Hayretü'l-Ebrâr*, *Parsa Şemsiyev* tarafından 1958-1960 yılları arasında Taşkent'te yayımlanmıştır.

✓ **Ferhâd ü Şîrîn**

Ali Şîr Nevâî, *Nizâmî* ve *Hüsrev-i Dihlevî'nin Ferhâd ü Şîrîn* isimli eserini kendisine ilham kaynağı edinerek 1484 (889) yılında bu mesneviyi kaleme almıştır. Nevâî eserini aruzun “*mefâilün mefâilün feülün*” kalıbıyla yazmıştır. Bu mesneviyi diğer “Hüsrev ü Şirin”lerden ayıran en önemli özellik ise hikayenin Hüsrev üzerinde geçmeyip, hikayede Çin hakanının oğlu olan Ferhad'ın üzerinde geçmesidir. 5780 beyitlik eseri *Parsa Şemsiyev* ve *Hâdî Zarîf* 1963'te Taşkent'te Arap harfleriyle beraber yayımlamışlardır. Eseri Ayrıca Türkiye'den Gönül Alpay da incelemiş ve üzerinde edisyon kritik yaparak 1965 yılında Ankara'da yayımlamıştır.

✓ **Leylâ vü Mecnûn**

Nevâî'nin *Leylâ vü Mecnûn*'u *Nizâmî* ile *Hüsrev-i Dehlevî'nin* aynı addaki eserlerinden hareketle yazılmıştır. 38 bölümden oluşan eser, 3622 beyittir (Alili, 2013; 5). Nevâî bu eserini oluştururken konuyu İran edebiyatında ilk defa ele alan *Nizâmî*'den ve de konuyu ikinci kez ele alan *Hüsrev-i Dehlevî*'den aynı oranda faydalanmıştır. Eser aruzun “*mef'ülü mefâilün feülün*” kalıbıyla kaleme alınmıştır.

Nevâî, sonradan rivayete göre efsâneye dönüştürülen bu aşk hikâyesini, yüksek bir sanat ve zevkle Türkçe ve Türk ruhuyla işlemiştir (<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/12051,alisirnevaipdf.pdf?0>). Nevâî, bu eseri Türkçeye ve Türk

kültürüne dönüştürerek dil milliyetçiliğini ve Türk dilinin gücünü bir kez daha göstermiş büyük bir dil edibidir.

✓ **Seb'a-i Seyyâre**

Ali Şîr Nevâî tarafından 1484 (889) yılında aruzun *feilâtün mefâilün feilün* kalıbıyla yazılan 5000 beyitlik bu mesnevi elli baktan oluşmuştur. Bu hikâyeyi ilk olarak *Firdevsi*, *Şehnâmesi*'nde işlemiştir. *Firdevsi*'den sonra aynı eseri *Nizâmî*, *Heft Peyker* adıyla kaleme alırken, *Emîr Hüsrev* de *Heşt Bihîşt* adıyla kaleme almıştır. Eser, *Parsa Şemsiyev* tarafından yayımlandıktan sonra Taşkent'te *Hâdi Zarîf* tarafından *Ali Şîr Nevâî*, *Seb'a-i Seyyâre* ismiyle Özbekistan Fenler Akademisi yayını olarak 1956 yılında yayımlanmıştır. Eseri *Hamid Arashî* da Bakü'de *Yedi Seyyâre* ismiyle 1947'de yayımlamıştır. Eserin konusu *Behram*'ın güzel cariyesi ile olan maceralarıdır.

✓ **Sedd-i İskenderî**

Ali Şîr Nevâî bu mesnevisini 1485 (890) yılında aruzun "*feülün feülün feülün feül*" kalıbıyla kaleme almıştır. Eser 7000 beyiti aşmaktadır.

Sedd-i İskenderî, hamsenin *Hayretü'l-Ebrâr*, *Ferhâd ü Şîrîn*, *Mecnûn u Leylî*, *Seb'a-i Seyyâre*'den sonra gelen beşinci mesnevisidir. Nevâî bu mesnevinin son bölümünde hamsenin bütün hikâyeleri hakkında sırayla şu bilgileri vermektedir:

çü hayretka saldım köngül râğbetin
aŋga gâlib ittim ulus hayretin

çü ferhâdgâ boldum endîşe-ver
tüzettim besî tağ olup tîşe-ver

çü mecnûn hadîşiga tüzdüm funûn
besî halkını kıldı şeydâ cünûn

yana seb'ağa tab'im olğaç qarîn
işittim yiti çarhdın âferîn

sikenderge til tartıp âzer kibi
didim anı sedd-i sikender kibi

Nevâî, beşinci mesnevisinin adı ile ilgili olarak da şu beyiti söylemektedir:

Tenâsüb bile 'akl-ı nâm-âverî
Didi atını sedd-i iskenderî (Tören, 2001: 8).

Yukarıdaki ilk beş beyit bize Nevâî'nin hamsesinin son eseri olan *Sedd-i İskenderî*'de sırasıyla tüm mesnevilerinden bahsettiğini gösterir. Ayrıca son beyitte de son mesnevisinin ismini *Sedd-i İskenderî* koyduğunu beyan ettiğini açıkça ortaya koyar.

Buradaki konu Nevâî'den önce *Firdevsî*, *Nizâmî* ve *Hüsrev* tarafından işlenmiş, *Câmî* tarafından da *Hrednâme-i İskenderî* adıyla kaleme alınmıştır. Ancak *Câmî* eserini, Nevâî'nin eserini tamamlamasından sonra bitirmiştir (Kut, 1989: 451).

Sedd-i İskenderî'nin konusu ünlü İran efsanesi *Şehnâme*'ye dayanıyor gibi gözükse de Nevâî bu eserinde *Nizâmî*'yi esas almıştır.

Nizâmî konuyu Şeref-nâme ve İkbâl-nâme olarak iki bölüme ayırmış ve İskender'i Şeref-nâme'de efsânevî bir kahraman, İkbâl-nâme'de hakîm ve peygamber olarak göstermiştir. Nevâî'de ise İskender, âdil bir hükümdar ve bilge kişi olarak ele alınmış ve ona peygamberlik vasfı yüklenmemiştir (Tören, 2001: 9). Nevâî'nin aslında eserinde İskender'i bir Türk hükümdarı olarak anlattığı görülmektedir. Kısacası Nevâî bu eserinde aslında *Hüseyn Baykara* ve oğlu *Bedüzzaman*'ı İskender'in şahsında ele almıştır. Nevâî'nin İskender'inin Nizâmî'nin İskender'inden en büyük farkı Nevâî'nin İskender'inin tarihî özellikleriyle daha fazla ön plana çıkarılmasıdır.

Sedd-i İskenderî'yi Dr. Hatice Tören Türk Dil Kurumu yayını olarak 2001 yılında Ankara'da yayımlamıştır. Yazar bu çalışmasında metin kısmını ve metnin dil özelliklerini de vermiştir.

✓ **Lisânü't-Tayr**

Ferîdü'd-din Attâr'ın *Mantuku't-tayr* adlı eserinin bazı ilaveler ve kısaltmalarla yapılmış bir çevirisidir (Tören, 2001: 5). Nevâî, konuyu *Attâr*'ın eserinden almış olsa da eser üzerinde birçok

değişiklik yapmıştır. Bu yüzden sadece konu benzerliği vardır. İçerik olarak eser tamamen Nevâî'nin kendi süzgecinden geçmiş bir çalışmadır. Nevâî'nin eserinde *Attâr*'dan farklı olarak on dört kuş vardır.

Lisânü't-Tayr, Nevâî'nin hamse dışında kalan mesnevilerindedir. Nevâî 3553 beyitlik mesnevisinde Farsça şiirlerini vücuda getirirken kullandığı *Fânî* mahlasını kullanmıştır. Nevâî eserinin ilk bölümünde bu çalışmayı çok küçük yaşlardan beri Türkçe'ye çevirmek istediğini de yazmıştır. Nevâî'nin burada Türk diliyle eser vücuda getirmeye verdiği kıymeti de anlamaktayız.

Topkapı Saray Kütüphanesi, Revan 803'teki nüshada (vr. 53^b) dört divan yazdıktan başka pek çok eser vücuda getirdiği halde *Manîku't-tayr* adlı eserin tercümesini aklından bir türlü çıkaramadığını, nihayet altmış yaşına girdiğinde bu eserin tercümesine başladığını ve her gece kırk-elli beyit yazdığını anlatır. Yaşı ile ilgili ifadesinden eserin 904 (1499) tarihinde yazıldığı anlaşılmaktadır (Kut, 1989: 451). Şair, yaşı altmışa bastığı sırada bu eseri yazmağa koyulduğunu söyleyerek Şeyh'in ruhunun yardımıyla kitabı tamamladığını anlatmaktadır (Levend, 1968: 182). Agah Sırrı Levend'in de eserinde belirttiği gibi kitabın yazılış tarihi doğru telaffuz edilmektedir. Levend eserinde *Lisânü't-Tayr*'daki beyitleri de ele almıştır.

Nevâî'nin bu mesnevisi 1965 yılında Taşkent'te Özbekistan *Fenler Akademisi* tarafından yayımlanmıştır.

III. Tezkireler

✓ Nesâ'imü'l-Mahabbe

Eser Câmî'nin 883 (1478)'te yazdığı *Nefehâtü'l-üns min hazârâti'l-kuds* adlı, velilerin hayat hikâyelerini ihtiva eden Farsça eserinin Çağatay Türkçesi'ne tercümesidir (Kut, 1989: 451). Eserin tam adı *Nesâ'imü'l-mahabbe min şemâyimi'l-fütüvve* (Tören, 2001: 5 ; Kut, 1989: 451)'dir. Eserin ilk bölümünde kimin eserinden hangi ölçütlere bağlı kalınarak kaç yılında tercüme edildiğine dair bilgi Levend'in eserinde (Levend, 1968: 127) hem Arap harfli olarak hem de latinize edilmiş şekilde verilmiştir.

Ali Şîr Nevâî, eseri Çağatay Türkçesine tercüme etme sebebi olarak Türk okuyucuların eserden faydalanmaları gerektiğini göstermektedir. Esere kendine has eklemeler de yapan Ali Şîr Nevâî, *Nesâ'imü'l-Mahabbe* adlı eseriyle kendi zamanına kadar yaşamış olan yüzlerce Türk sufisini Türk kültür dünyasına kazandırmıştır (Eraslan, 1996: XLIV). Nevâî'nin eserinde, bu Türk sufilerin büyük çoğunluğu Orta Asya'da yetişen sufilerdir. Eserde Anadolu sufileriyle ilgili bilgiler çok azdır.

Nevâî'nin bu eserinde toplam 770 sufinin hayat hikayesine yer verilmiştir. Nevâî'nin eserindeki bu velilerden 34 tanesi de kadındır.

Nevâî, *Şeyh Üveys-i Karenî*'den başlayarak tanınmış büyük şeyhlerin hayatlarını, hallerini ve kerametlerini derecelerine göre uzun ya da kısa anlatmaktadır. Eserlerinin en uzun olan ve Topkapı nüshasına göre 120 varak tutan kitapta, başka hiçbir başlık bulunmadan, şeyhler sıralanmış bulunmaktadır (Levend, 1968: 129).

Ali Şîr Nevâî, Câmî'nin eserinden tercüme ettiği bu eserine ayrıyeten *Attâr*'ın *Tezkiretü'l-Evliya* isimli çalışmasından da hal tercümeleri ilave etmiştir. Ayrıca Nevâî, *Câmî* ve *Attâr*'ın eserinden farklı olarak *Hoca Ahmed Yesevî* zamanından kendi zamanına kadar yaşamış birçok Türk şeyhe de eserinde yer vermiştir. Bu şekilde eserine orijinallik de katmıştır diyebiliriz.

Eser, *Kemal Eraslan* tarafından *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi* (Revan, nr. 808) nüshası esas alınmak suretiyle *Bibliothèque Nationale* (Suppl. Turc. 316-317), *Süleymaniye Kütüphanesi* (Fatih, nr. 4056), *İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi* (TY, nr. 4149) ve *British Müseum'daki* (Or. 402) nüshalar üzerinden edisyon kritik (karşılaştırmalı çalışma) yapılarak bir indeks ilavesiyle yayımlanmıştır (Kut, 1989: 451). İlk olarak 1979 yılında İstanbul'da yayımlanan eser daha sonra 1996 yılında da Ankara'da yayımlanmıştır (Eraslan, 1996). Ayrıca Fuad Köprülü, *Bibliothèque Nationale* (Suppl. Turc. 316-317)'daki nüshaya bağlı kalarak eser içinde *Hoca Ahmed Yesevî* çevresine ait velilerle ilgili bir çalışma yapmıştır. Köprülü, "Orta-Asya Türk Dervişliği Hakkında Bazı Notlar" isimli bu çalışmasını 1965 yılında yayımlamıştır.

✓ Mecâlisü'n-Nefâis

Türk dili alanında yazılan ilk şüara tezkiresi olması hususuyla önem kazanan eser, 1491-1492 (897) yıllarında kaleme alınmıştır. Nevâî bu eserini *Câmî*'nin *Bahâristân* ve *Devletşah*'ın *Tezkiretü'ş-Şu'arâ* isimli tezkirelerini örnek alarak oluşturmuştur. Nevâî, onlar gibi eserini 8 bölüme ayırmıştır ve her bölüme de "meclis" ismini koymuştur. Nevâî bu eserinde son meclis olan sekizinci meclisi tamamen *Sultan Hüseyin Baykara*'ya ayırmıştır. Nevâî bu mecliste Sultan'ın sadece şiirlerine yer vereceğini belirtmiştir. Ayrıca Nevâî eserinde meclislere göre Türkçe yazan şairlere de yer vermiştir. Eser

incelendiği zaman Türkçe yazar şairlerin sayısı azken, Farsça yazar şairlerin sayısının fazla olduğu görülmektedir.

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (Revan, nr.808) nüshasına göre *Mecâlis*'te 451 şair bulunmakta ve bunlardan sadece kırk birinin Türkçe şiir yazdığı görülmektedir (Kut, 1989: 452). Bu durum yine o dönemde Türk diline hak ettiği kıymetin verilmediğini açıkça ortaya koyar.

Mecâlisü'n-Nefayis'te adları geçen şairler çoğunlukla *Herat*, *Türkistan* ve *Azerbaycan* alanlarında yetişenlerdir. Bunlar daha çok Farsça yazmışlardır (Levend, 1968: 71). *Levend*, Ali Şîr Nevâî'yle ilgili oluşturmuş olduğu 4 ciltlik külliyatında bu şairlerin hepsinin ismini meclislere göre vermiştir (Levend, 1968: 65-84).

Mecâlisü'n-Nefayis üç kişi tarafından ayrı ayrı Farsçaya çevrilmiştir. Bunlardan biri *Hakim Şah Muhammed b. Mübarek Kazvinî* tarafından *Yavuz Sultan Selim* adına, H. 927-929=M. 1520-1522'de İstanbul'da yayımlanmıştır. (*Topkapı, Revan Ktp. No.1453; Süleymaniye Ktp. Esat Ef. No. 3877*) Bu çevirinin bir nüshası da İran'da *Akay-i Said-i Nefîsî*'nin kitaplığında (Levend, 1968: 84).

Mecâlisü'n-Nefayis'in başka bir çevirisi de *Fahri-i Heratî (Fahri b. Sultan Muhammed Emiri)* tarafından, *Şah İsmail-i Safevi* adına yapılmış ve esere *Letaif-name* adı verilmiştir. Bu çevirinin bir nüshası *Tebrizli Hacı Muhammed Akay-i Nehcevanî*'nin kitaplığında. Bir nüshası da *Londra*'dadır (*Rieu, British Müseum, Farsça Yazmalar Kataloğu, c.I, s. 365, Add. 7669*) (Levend, 1968: 84). Ayrıca *Heratlı Fahri* eserine Nevâî'den farklı olarak dokuzuncu bir bölüm eklemiş ve başta *Nevâî* olmak üzere ekstra 239 şaire daha yer vermiştir.

Mecâlisü'n-Nefayis'in üçüncü çevirisi de, *Şah Ali b. Abdü'l-Ali* tarafından yapılmıştır. Bu çevirinin bir nüshası *Londra*'dadır (*Rieu, British Müseum, Farsça Yazmalar Kataloğu, c. Suppl; s.71, No.104*). *Şah Ali* eserine eklediği kısa bir önsözle, yazarlar tarafından gerek yazıda, gerek konuşmada daha az işlenmiş olan Türkçe ihmal edildiği için, özellikle devrin hükümdarı olan *Sultan Din Muhammed* zamanında Farsçanın Türkçeye eklendiğini kaydederek, dostlarının isteğiyle *Mecâlisü'n-Nefayis*'i Farsçaya çevirdiğini söylemektedir (Levend, 1968: 84). Bu üç çeviri de Ali Şîr Nevâî ve onun eserlerinin kendi sınırlarını aşmış birer sanat eseri olduklarını açıkça ortaya koyar. Genel olarak Farsçadan Türkçeye çevirilerin yapıldığı bir dönemde Türkçeden Farsçaya çevirilerin de yapılmış olması Türk dili adına yüz güldüren olaylardandır.

Fahri ile *Kazvinî*'nin tercümelerini *Ali Asgar Hikmet* bir önsözle yayımlamıştır (*Tahrân 1323/1944*) (Kut, 1989: 452). Ayrıca eser 1961 yılında da *Taşkent*'te *Özbekistan Fenler Akademisi* tarafından yayımlanmıştır.

IV. Biyografik Eserler

✓ Hamsetü'l-Mütehâyirîn

Câmî'nin ölümü üzerine kaleme alınmış, *Câmî*'nin hayatı ve eserlerini anlatan bir eserdir (TÖREN, 2001: 5). Nevâî bu eseriyle kendinde büyük izler bırakan ve asla yerini kimsenin dolduramayacağı aziz dostuna ölümünün arkasından yazdığı bu eserle büyük bir jest yapmıştır. Çünkü *Câmî*, Nevâî için büyük bir üstattır.

Nevâî'nin bu eseri üç karşılıklı konuşma bölümü ile bir son deyiş (hâtîme) bölümünden oluşmaktadır. Eserde *Câmî*'nin soy bağı, doğumu ve eğitimi ile Nevâî'nin onun yanına geldiği dönem ele alınmaktadır.

Eserin ilk karşılıklı konuşma bölümü *Câmî* ile Nevâî'nin dostluğu üzerine kurulmuştur.

Nevâî, *Camî*'nin genç yaştaki öğrenimini, şiire olan hevesini, tasavvufa olan merakını, *Nakşbendîyye* tarikatındaki müridlerini tarikattaki hallerini anlattıktan sonra, Şahruh zamanı ortasından Ebu *Said Mirza* zamanı başlarına dek şehirde oturduğunu, ondan sonra Hıyaban başına geldiğini ve şehrin bütün bilginleri ve büyüklerinin onun ziyaretine geldiklerini, bu padişah zamanında herkesin, hattâ padişahın onu ziyarete gittiğini söyleyerek mukaddimeyi bitirir (Levend, 196: 105-106). Ayrıca Nevâî bu ilk bölümde fıkralar ve hikâyeler de anlatmıştır. Bu fıkralardan birinden temsili olarak Nevâî'nin Sultan'ın hizmetinden ayrılmasından dolayı *Câmî*'nin memnuniyetsizliğini de anlamaktayız.

Eserin ikinci karşılıklı konuşma bölümü *Câmî* ile Nevâî'nin Merv şehrinde mektuplaşmaları üzerine kurulmuştur.

Nevâî bu bölümde *Camî* ile mektuplaşmalarını anlatmaktadır. Ve *Camî*'nin kasideleri üzerine arada geçen konuşmaları anlatmaktadır (Levend, 1968: 106).

Eserin üçüncü karşılıklı konuşma kısmında Nevâî'nin isteği üzerine *Câmî*'nin kaleme aldığı eserlerle ilgili anıları anlatılmaktadır.

Nevâî, yazılmasına sebep olduğu şu eserler hakkındaki anılarını anlatmaktadır: *Nefehâtü'l-Üns min Hazarâtü'l-Kuds, Şevâhidü'n-Nübüvve, Eşi'atü'l-Leme'ât, Mu'ammâ Risâlesi, Hatime*. Nevâî, eserin devamında Camî'nin kendisi, kendisinin Camî hakkında, mesnevilerde geçen beyitleri aktarmaktadır ki şunlardır: 1-*Sübhatü'l-Ebrâr*'in sonunda Camî'nin Nevâî için söyledikleri, 2-*Hayretü'l-Ebrâr*'da Nevaî'nin Camî için söyledikleri, 3-*Yûsuf u Züleyhâ*'nın sonunda pâdişaha duanın zeyli olarak Camî'nin Nevaî için söyledikleri, 4-*Ferhâd ü Şîrîn*'de söz tarifi bahsinde Nevaî'nin *Nizamî* ile *Emir Husrev*'den sonra Camî'yi öven beyitleri, 5-*Leylî vü Mecnûn*'da Camî'nin Nevaî için söyledikleri, 6-*Hamse*'nin birinci defterinde Nevaî'nin Camî için yazdıkları, 7-*Hîred-nâme-i İskenderî*'nin sonunda Camî'nin Nevaî için söyledikleri, 8-*Sedd-i İskenderî*'nin başında Nevaî'nin Camî hakkında yazdıkları (Levend, 1968: 109).

Hâtîmede ise ona ait son hatıraları ile *Câmî*'nin son anları ve ölümü, ölümünden sonraki matem merasimleri anlatılmaktadır. Nevâî'nin bir tarih kıtası ve uzun bir mersiyesiyle son bulan eser mensurdur. İçinde aralara serpiştirilmiş bazı şiirler de bulunmaktadır (Kut, 1989: 452).

✓ **Hâlât-ı Seyyid Hasan Erdeşîr**

Nevâî'nin babası gibi sayıp sevdiği, şahsına çok bağlılık duyduğu mürşidi *Seyyid Hasan*'ın ölümü üzerine onun hayatını ve meziyetlerini, kendisiyle olan hatıralarını anlattığı mensur ve manzum olarak kaleme alınmış risâlesidir (Kut, 1989: 452). Eserin tam ismi "*Hâlât-ı Seyyid Hasan Erdeşîr Big*"tir.

Nevâî, *Hasan Erdeşîr*'in Türk şairlerinden *Lütfî* ile *Mukimî*'nin; Fars şairlerinden *Hafiz*, *Sadî*, *Attar*'ın şiirlerini, *Gazalî*'nin *Kimya-yı Saadet* ile *Şeyh Aziz-i Neseffî*'nin risâlelerini okuyup sevdiğini söylemektedir (Levend, 1968: 58). Ayrıca Nevâî eserinde *Seyyid Hasan*'ın yumuşak kalpli, şefkatli iyi bir insan olduğunu ve evinde gençleri barındırdığını da eserinde belirtmektedir. Yine Nevâî'nin eserinden Sultan'ın, *Seyyid Hasan*'ın istifasını kabul etmediğini ve *Seyyid Hasan*'ın iki yıl kadar derviş elbisesiyle ücret almadan görevine devam ettiğini anlamaktayız. 14 yaşında oğlu ölen *Seyyid Hasan* daha sonra Hacca gitmek istemişse de bu emeline ulaşamamıştır ve 894 yılında 73 yaşındayken Herat'ta ölmüştür.

Eseri 1971 yılında *Kemal Eraslan* mevcut bulunan dört nüshasından da faydalanmak koşuluyla edisyon kritikli şekilde yayımlanmıştır.

✓ **Hâlât-ı Pehlevân Muhammed**

Nevâî, çok yakın dostu, şair bestekâr ve tabip *Pehlevân Muhammed*'in ölümü üzerine kaleme aldığı bu risâlede onun hayatını ve kendisine dair hatıralarını anlatır; aynı zamanda sûfî yanı üzerinde de durur (Kut, 1989: 452).

Nevâî, *Pehlevân*'ın musikiden başka şiirde ve muammada hüner sahibi olduğunu, güzel şiirleri bulunduğunu, "sanayi, aruz, kafiye" fenninde, nücumda, tıp ve hikmette, fıkhta bilgili olduğunu söyleyerek onun ahlâkını övmektedir. Sonra cömertliğini hikâye edip, anılarını anlatmaktadır (Levend, 1968: 122). Ayrıca Nevâî eserinde *Pehlevân*'la aralarında geçen ilginç anılarını ve diyaloglarını da okuyucularla paylaşmaktadır.

Nevâî'nin eserinde belirttiğine göre bir gün Nevâî ile *Pehlevân* sohbet ederlerken konu şiire gelmiştir ve Nevâî'nin yazdığı Türkçe şiirler üzerine konuşmuşlardır. Bu konuşma esnasında *Pehlevân*, Nevâî'nin daha önce kimseye okumadığı şiirini ezbere okumuştur. Nevâî bu duruma çok şaşırmıştır. *Pehlevân* bir de taç beyitteki Nevâî kısmını *Nesimî* yapınca Nevâî'nin şaşkınlığı iyice artmıştır. Nevâî acaba müsvedde kâğıdı mı gördüler diye elini cebine atar ve kâğıdın yerinde olduğunu görünce *Pehlevân*'a bu şiiri nerden bildiğini sormuştur. *Pehlevân* da şiiri on iki yıldır bildiğini ve ilk olarak *Babür Mirza*'nın meclisinde duyunca çok sevip ezberlediğini söylemiştir. *Pehlevân*, Nevâî'ye bir şey söylemeden evine gitmiştir. Fakat Nevâî bir gün sonra *Pehlevân*'ın yanına gelip işin özünü sormuştur. *Pehlevân* şiiri pehlevanlarının da ezbere bildiğini söylemiştir. *Pehlevân*'ın birkaç pehlevanı da şiire ezbere okuyunca Nevâî şaşkınlıktan ne diyeceğini bilememiştir. Fakat en sonunda işin özü anlaşılmiştir. *Pehlevân* o gün Nevâî'nin cebinden ucu dışarı sarkan kâğıdı görmüştür ve cebinden çekip ezberlemiş ve kâğıdı aynı yerine koymuştur. Evine döndüğü zaman pehlevanlarına da bu şiiri ezberletmiştir. Nevâî, *Pehlevân*'la başından geçen bu güzel anısını eserinde dile getirmiştir.

Nevâî anılarını bitirdikten sonra *Pehlevân*'ın ölümü ile ilgili şu son anıyı yazmıştır: Nevaî bir gün Sultan'ın meclisinde bulunurken pehlevanlardan biri içeriye girmiştir. Nevaî'nin karşısına gelerek ağlamış ve *Pehlevân*'ın birdenbire kendini kaybedip fenalaştığını söylemiştir. Mecliste bulunan iki hekimi hemen göndermişlerdir. Hekimler gidinceye kadar *Pehlevân* ölmüştür (Levend, 1968: 123).

Nevâî'nin *Pehlevân*'la ilgili daha birçok anısı vardır ve bunların içinden en ilginç birkaç tanesini yukarıda anlatmaya çalıştık. *Pehlevân Muhammed*'le ilgili bu biyografinin İstanbul'da üç, Paris'te de

bilinen bir nüshası olmak üzere toplamda dört nüshası mevcuttur. *Kemal Eraslan* bu dört nüshayı da incelemiş ve edisyon kritikli çalışmasını 1980 yılında yayımlamıştır.

V. Dini Eserler

✓ Çihil Hadis

Ali Şîr Nevâî, bu eserini *Câmî*'nin “*Erbâin Hadis*” isimli eserinden dörder mısralık kıtalar halinde 1481 (886) yılında Türk diline tercüme etmiştir. Nevâî bu eserini *Sultan Hüseyin Baykara*'ya ithaf etmiştir.

Çihil Hadis'ten birkaç mısralık örnek:

Hamd anğa kim kelâm-ı hayr-me'âl
Kıldı ilge Resûl'idin irsâl

Ol Resûlî ki hem kelâm-ı faşîh
İlgeyitkürdi hem hadîs-i şahîh

Tâ ulus cehldin hâlâş bolup
‘İlm hâlvet-gehige hâş bolup

Çün tamuğdın necât tapkaylar
Uçmağ içre hayât tapkaylar

Eser bu şekilde devam ettiği gibi bunun devamında dörder mısralık kıtalar halinde olan kısımları da mevcuttur:

Mü'min irmestür ol ki imândın
Rüz-gârıda yüz şafâ körgey
Tâ ki qardaşığa revâ körmez
Ni kim öz nefsiğa revâ körgey.

Çihil Hadis, *Necip Asım* tarafından 1913 (1331) yılında “*Erbâin Hadis Tercemeleri*” adı altında yayımlanmıştır. Eser *Milli Tettebbûlar Mecmuası*'nda yayımlanmıştır. †

✓ Sirâcü'l-Müslimîn

Nevâî'nin külliyyatı içinde yer alan bu eser, Nevâî'nin kitabın 206. beyitinde belirttiğine göre 1500 (905) yılında kaleme alınmış olan ve Allah'ın varlığından sıfatlarından söz eden bir çeşit akaid ilmiyle alakalı kitaptır. Nevâî bu eserinde yaratıcının sekiz sıfatını ve İslam dininin esaslarını şairane bir üslupla manzum olarak ele almıştır. Nevâî, bu eseri çok önceleri yazmayı tasarlamıştır fakat yazacak fırsat bulamamıştır. Nevâî *Semerkand*'da *Hoca Ubeydullah*'la görüştükten sonra onun emriyle bu eseri yazmaya başladığını eserinde dile getirmektedir. Eser aruzun *mefâ'îlün mefâ'îlün fe'lün fa'lün* kalıbıyla Türk milletine faydalı olsun diye yazılmıştır.

Nevayi eserin adını şu beyitte açıklamaktadır:

Çü rüşen eyler islâm ehli zâtn,
Sirâcü'l-müslimîn koymış mén atın

Müslümanları aydınlatması için (kitabın) adını “*Sirâcü'l-Müslimîn* koydum, demektedir (Seyhan, 2005: 94).

Nevâî ayrı birer başlık altında kabir azabını, iki meleğin sorusunu, sırat ile mizanı, cehennem ile cenneti, peygamberlerin şefaatinin, Hazret-i Peygamber'in bunların başı olduğunu, evliyanın kerametini özetledikten sonra şair temizlenmenin farzlarını ve sünnetlerini, abdest almanın beğenilen ve eksik kalan yönlerini, yıkanmayı gerektiren nedenleri, yıkanmanın farzlarını ve sünnetlerini, su bulunmadığı yerde toprakla abdest almanın farzlarını ve eksikliklerini anlattıktan sonra namaza geçmektedir. Namazın farzlarını, vaciplerini, sünnetlerini, bunların “rek'at” sayısını anlattıktan sonra, İslam dininin üçüncü rüknü olan zekât ve dördüncü rüknü olan oruç ile beşinci rüknü olan haccı açıklayarak eserini tamamlamaktadır (Levend, 1968: 225).

Eser, 2005 yılında *Tanju Oral Seyhan*'ın *Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Bölümü*'ndeki nüshayı esas alması sonucu “Giriş” ve “Karşılaştırmalı Metin” bölümleriyle “Modern Türklük Araştırmaları Dergisi”nde yayımlanmıştır.

✓ Münâcât

Mensur olarak kaleme alınan eserin yazılış tarihi net olarak bilinmemektedir. Eser Ali Şîr Nevâî'nin “*Külliyat*” nüshalarının başında yer almaktadır. Nevâî'nin eseri Tanrıya yakarışı işlemesi

yönüyle *Sinan Paşa*'nın “*Tazarru-nâme*”sine benzemektedir. Secilerden oluşan eser kısa cümleler şeklindedir. *Agah Sırrı Levend* Ali Şîr Nevâî'yle ilgili hazırlanmış olduğu külliyyatın dördüncü cildinde *Münâcât*'tan (Levend, 1968: 9-13) bazı bölümleri Arap Alfabesinden Latin Alfabesine aktarılmış şekilde vermiştir.

Eserin Topkapı Saray Müzesi ve Fatih Kütüphanesinde nüshaları vardır.

✓ **Mahbûbü'l-Kulûb**

Nevâî, bu eserini 1500-1501 (906) yılları arasında kaleme almıştır. Nevâî'nin dini-ahlâki konular üzerine yazdığı güzel çalışmalarındandır.

Sadi'nin *Gülistan*'i ile *Câmî*'nin *Bahâristan*'ını hatırlatan bu eser Nevâî'nin şahsiyetiyle ilgili bilgiler vermesi bakımından önemlidir (Kut, 1989: 453).

Bu eser üç kısımdan oluşmaktadır ve birinci kısım zamanın farklı tabakaları ile çeşitli kesimden insanlarıyla alakalı toplam kırk bölüme ayrılmıştır. On bölümden oluşan ikinci bölümde ise iyi davranışlar övülürken kötü davranışlar yerilmektedir. Nevâî, üçüncü kısımda “Tenbih” başlıkları altında öğütlerde bulunmaktadır. Nevâî bu kısımda ayrıca dönemin durumundan da dert yanmaktadır. Bu bölüm tamamen ahlâki konularla alakalıdır.

Nevâî eserinde mensur bölümlerin arasına beyitler de eklemiştir. Nevâî, bundan sonra “tenbih” başlıkları altında öğütlerine ve uyarmalarına devam etmektedir. Bunların kiminde, üzerinde durulan konular ayrı adlarla açıklanmaktadır: “Sehavet babıda”, “kerem ve fütüvvet tarıkıda”, “mürüvvet babıda”, “vefa babıda”, “hilm zikride” vb. gibi. Kiminde ise, yalnız “tenbih” başlığı vardır. Bahislerin çoğu, yukarıda olduğu gibi, beyitler, kıt'alar ve rubâilerle süslenmiştir (Levend, 1968: 265).

Eser 1872-1873 yıllarında *İstanbul*'da, 1907 yılında *Buhara*'da, 1948 yılında da *Taşkent* ve *Moskova*'da yayımlanmıştır (Kut, 1989: 453).

✓ **Nazmü'l-Cevâhir**

Baykara'nın Nevâyî'yi öven Risâlesi'ne karşı yazılmış, *Halife Ali*'nin “*Nesru'l-Leâl*” adlı sözlerinin rubâiler halinde bir çevirisidir (Tören, 2001: 4). Eser 1485 (890) yılında Hz. Ali'ye atfedilen “*Nesru'l-Leâl*” adlı çalışmadan, her Arapça özdeyiş için bir rubâi yazılarak oluşturulmuş dini-ahlâki eserlerdendir.

Nevâî, eserine Tanrı'ya ve Peygamber'e sena ve dualar ederek başlamaktadır. Ayrıca Nevâî, eserin başında Hz. Ali'nin sözlerinin Farsça nazmedildiğini bildirmektedir. Nevâî, eserin ilerleyen kısımlarında Sultan Hüseyin Baykara'yı ve onun kaleme aldığı risalesini de övmektedir.

Nevâî eserinin önsözünü şu kıtalarla bitirmektedir:

Söz birle Nevâyî itme bîdâd imdi
Pür-ma'rifet evrâkını ber-bâd imdi
Şeh nüktesidin halkını kıl şâd imdi
Maksûdını ya'nî eyle bünyâd imdi

Nevâî bundan sonra *Hz. Ali*'nin 266 sözünü rubâî ile Türkçeye çevirmiştir. Eserin son bölümü “*El-Hatime*” isimli bölümdür (Levend, 1968: 42). Bu bölümde de mensur bölümlere ek olarak rubâiler bulunmaktadır.

VI. Tarihi Eserleri

✓ **Târih-i Enbiyâ ve Hükemâ**

Nevâî, bu eserini 1485 (890)'ten sonra kaleme almıştır. Eser *Hz. Adem* peygamberden *Hz. Muhammed*'e kadar yaşamış olan peygamberler ve bazı bilginler hakkında bilgi vermektedir. Nevâî, peygamberlerin zamanlarındaki olaylar ile onların kişiliklerini de anlatmaktadır. Bu peygamberlerin isimlerini *Agah Sırrı Levend* “*AliŞîr Nevâî Külliyyatı*”nın IV. cildinde vermiştir. Ayrıca bu eserde adları geçen âbidler ve hakîmler de verilmiştir. Nevâî'nin bu çalışması mensur bir çalışmadır.

✓ **Târîh-i Mülûk-i 'Acem**

Ali Şîr Nevâî, bu tarihi eserini 1485 (890) yılından sonra mensur olarak kaleme almıştır. Eser içinde mesnevi tarzında yazılmaya çalışılan şiirler de bulunmaktadır.

Dört tabakaya ayrılan İran şahlarının sırasıyla özetlendiği bir eserdir (Tören, 2001: 4). İran'ın efsanevi tarihini anlatan bu kitabında Nevâî, İran hükümdarlarını dört hânedana göre sınıflandırmıştır (Kut, 1989: 453). Nevâî eserinde birinci tabaka olarak “*Pişdadiler*”i onbir kişi olarak vermektedir. Nevâî eserinde ikinci tabaka olan “*Keyâniler*”den dokuz kişinin adını vermektedir. Nevâî, üçüncü tabaka olan “*Eşkâniyanlılar*”dan on altı kişinin adını vermektedir. Nevâî, dördüncü tabaka olan “*Sâsâniler*”den yirmi kişinin adını vermekle birlikte en çok *Erdeşir*'in üzerinde durmuştur. Bu dört tabakaya ait isimler *Levend*'in “*Külliyyat*”ında verilmiştir (Levend, 1968: 49-53). Nevâî eserinin sonuna Sultan Hüseyin

Baykara'yı övdüğü ve onun adına yazdığı eserleri sıraladığı elli beyitlik bir mesnevi eklemiştir. Eser dini ve tarihi mitoloji hakkında verdiği bilgiler dolayısıyla büyük bir önem arz etmektedir.

Nevâî, bu eseri hazırlarken İslâm dünyasının “*Câmi’u’t-tevârih*”, *Taberî*’nin “*Târîh*”i, *Na’lîhatü’l-mülûk*”, *Güzîde* ve bilhassa *Bezvâvî*’nin “*Nizâmü’t-tevârih*”i gibi önemli kaynak eserlerinden faydalanmıştır (Kut, 1989: 453). Eserin Osmanlı Türkçesi’ne aktarımı 1872 yılında Viyana’da “*Târîh-i Fenâî*” adıyla yapılmıştır.

Nevâî sonunda Şah’a dua ederek şu beyitle eserin sonundaki mesneviyi bitirmektedir:

Қиѣметқаѣа ѣаѣметинѣ мѣстедѣм

Selâmınѣ kılıp şâhlar ve’s-selâm (Levend, 1968: 53).

✓ **Zübdetü’t-Tevârih**

Nevâî’nin bu eserinin varlığı kaynaklardan tesbit edilmiş olsa da elimizde böyle bir eser mevcut değildir. Bu tarihi eserle ilgili kaynaklarda da yeterince bilgi yoktur. Bu kitabın akıbetiyle ilgili küçük de olsa bazı görüşler mevcuttur.

Zübdetü’t-tevârih için bazı kaynaklar “*Târîh-i Enbiyâ ve Hükemâ*” ile “*Târîh-i Mülûk-i ‘Acem*” adlı eserin birleşmiş biçimine verilen ad olabileceğini söylemektedirler (Kut, 1989: 453).

Taşkent’te 1977’de yayımlanan Özbek Edebiyatı Tarihi’nde ise *Zübdetü’t-Tevârih*’in “*Târîh-i Enbiyâ ve Hükemâ*” ile “*Târîh-i Mülûk-i ‘Acem*” in birlikte adlandırılması olduğuna itiraz edilmektedir. Rus ve Özbek araştırmacılar genellikle ‘*Zübdetü’t-tevârih*’i Nevâî’nin elimizdeki iki tarihi tek bir adla adlandırması olarak değerlendirmektedirler. Bu fikirde olan Rus araştırmacı *Volin*’i kuşkuya düşüren nokta, *Handemir*’in Nevâî’nin iki tarih eserinden daha söz eden kayıdır (Abik, 1996: 3). Ayrıca Nevâî’nin bütün eserlerinin adını diğer eserlerinde değişik şekilde anarken bu iki eserinin adını hiçbir yerde dile getirmemiş olması ‘*Zübdetü’t-Tevârih*’in bu iki eserin bütünü olduğu fikrini destekleyici olaylardandır. *Ayşehan Deniz Abik*, Nevâî’nin bu eseriyle ilgili yapmış olduğu çalışmanın sonucunda bu eserle ilgili bilgilerin net sonuçlar içermediğini bildirmektedir.

Zeki Velidi Togan bu eserin İlhanlı ve Timurlu sultanları tarihi olduğunu söylerken, *Ayşehan Deniz Abik* ise Nevâî’nin Türkçe olarak özet bir tarih yazmak istediğini, nebiler ve hâkimler kısmı ile İran tarihine ilişkin kısmını tamamladığını, Sultan Hüseyin Baykara soyunun ve çağının tarihini yazmaya niyet ettiğini fakat dile getirdiği bu arzusunu gerçekleştiremediğini beyan etmektedir. Abik ayrıca ‘*Zübdetü’t-Tevârih*’ ile diğer iki tarih eserinin yazılış zamanlarının aynı tarihe tekabül ettiğini bu nedenle ‘*Zübdetü’t-Tevârih*’ adını bu genel tarihin bütünü için düşündüğünü belirtmektedir.

VII. Belgeler

✓ Vakfiyye

Mensur bir çalışma olan ve ara ara şiirlerin de yer aldığı eser, 1481 (886) yılında kaleme alınmıştır. Nevâî eserinin ilk bölümlerinde Sultan Hüseyin Baykara’ya methiyeler düzmüş ve onun yaptığı işleri övmüştür. Onu uzunca övdükten sonra kendi yaptığı vakıfları anlatmıştır. Bu eser sayesinde Nevâî’nin yaptırdığı vakıfları kolaylıkla öğrenebiliriz. Yine eserden *Sultan Hüseyin Baykara*’nın Nevâî’ye vakif işlerinde kullanmak üzere *Herat*’ın kuzeyinde tahsis ettiği ve Nevâî’nin de bu araziye mescid, medrese, saray, bahçe vb. gibi halka yönelik alanlar yaptığını öğrenmekteyiz.

Nevâî eserinin ilk bölümlerinde “*gönül mülkünde devlet tahtını kurmak*” (Levend, 1968: 27) istediğini bildiren bir mesnevi ile bir rubaiden sonra kendisinin hizmete çağrıldığını beyan etmektedir. Nevâî’nin bu bölümlerden devlet hizmetini her şeyin üstünde tuttuğunu ve başarılı işler yaptığını anlayabiliriz. Nevâî’nin yine eserinin devamında eski yapıları yerdığını ve onların yerlerine yenilerini yaptırmak istediğini, Sultan’dan gördüğü nimetleri ve Sultan’ın medreselerini övdüğünü görmekteyiz.

Nevâî, vakfiyesini önce Farsça kaleme alarak, istediklerini ayrıntılarıyla göstermiş, daha sonra Türkçe vakfiyesini özet olarak yazmıştır (Levend, 1968: 33).

Bu eser 1926 yılında Bakü’de Azer-Neşir tarafından neşredilmiştir (Kut, 1989: 453). Fakat bu eserde yanlışlıklar fazladır.

✓ Münşe’at

Nevâî’nin mektuplarının toplanmasıyla oluşturulan bu eserinin 1492 (897)’den sonra kaleme alındığı düşünülmektedir. Bu mektupların içerisinde Nevâî’nin *Sultan Hüseyin Baykara* ile *Baykara*’nın oğlu *Bedüzzaman*’a yazmış olduğu mektupları da bulunmaktadır. Eserde yer alan diğer mektupların ise kime yazıldıkları net değildir. *Sultan Hüseyin Baykara* ile oğlu *Bedüzzaman*’a yazılan mektuplar ise değişlerden anlaşılmaktadır. Bu mektupların en büyük özellikleri ise bize Nevâî’nin yaşadığı devir hakkında net bilgiler içermeleridir.

Bu mektuplar çağın iç yüzünü göstermesi bakımından çok önemlidir. Önemli oldukları için oldukları gibi alınmışlardır. Mektuplardan önce mevsimleri tasvir eden dört parça bulunmaktadır. Nevaî, bu dört yazıda çok özentili görünmektedir. *Münşeat* Bakû'da 1926'da "Azer-Neşir" tarafından bastırılmıştır; ancak oldukça yanlış ve eksiktir (Levend, 1968: 2).

VIII. Dil ve Edebiyat Eserleri

✓ Risâle-i Muammâ

Bu eser Nevâî'nin dil ve edebiyat alanında yazdığı düşünülen çalışmasıdır. Bu eser elimizde olmayan fakat kaynaklar yardımıyla Nevâî tarafından yazıldığını düşündüğümüz çalışmalardandır. Muamma türü Divan Edebiyatımızda üzerinde fazlaca durulan konulardandır. Eserin konusu insan ismine dayanan bir çeşit manzum bilmeceleerdir. Bu eserle ilgili çalışmalar arttıkça veya eser bulunduğu zaman eserle ilgili daha net bilgiler verilebilir.

✓ Mîzânü'l-Evzân

Nevâî'nin o dönem şairleri arasında fazlasıyla kullanılan aruz kalıpları hakkında genel bilgiler vermek amacıyla 1492 (898) yılından sonra kaleme aldığı düşünülen üç bölümlük küçük risalesidir.

Nevâî, eserini üç bölüme ayırdıktan sonra, birincide türlü vezinlerdeki "zihaf"ları, açıklamakta, ikincide bahirlerini dairelere ayırarak bunları şekiller içinde gösterdikten sonra her birini örneklerle anlatmakta, üçüncüde ise "takti" üzerinde durduktan sonra, rubaî vezinlerini ele almaktadır. Nevaî, daha sonra Türk vezinlerine geçerek bunları "tuyug, koşuk, çenge, mahabbet-name, müstezet, azervari" olarak ayırmakta ve örneklerle belirtmektedir (Levend, 1968: 3). Aslında eserin en önemli noktalarından birisi de yukarıda isimlerini saydığımız milli şekilleri ele alarak tanıtmasıdır.

Bu eser 1949 yılında *Özbekistan Fenler Akademisi* tarafından Taşkent'te yayımlanmıştır.

✓ Muhâkemetü'l-Lügateyn

Muhâkemetü'l-Lügateyn, Ali Şîr Nevâî tarafından 4 Aralık 1499 (905) yılında Türkçe ile Farsça'nın dil imkanları yönünden karşılaştırılması amacıyla yazılan ve Türkçenin Farsça'dan daha üstün bir dil olduğunu gösteren eseridir. Nevâî, eserini 58 yaşında olgun bir şair ve devlet adamı olarak yazmıştır. Eserin ana konusu bazı bakımlardan Türkçenin Farsça'dan daha üstün bir dil olduğunu göstermektedir. Bu eser Nevâî'nin milli dil bilincine sahip şuurlu bir Türk milliyetçisi olduğunu gösterir. Ayrıca bu eseri Nevâî gibi iki dili de kullanmış, iki dille de eserler vermiş bir şairin objektif bir bakış açısıyla oluşturmuş olması eserin değerini daha da artırmaktadır. Çünkü Nevâî bu eseri ömrünün sonlarına doğru usta bir şair olarak oluşturmuştur. Nevâî'nin eserini değerlendirirken, kanı kaynayan genç bir milliyetçinin kaleme aldığı eser olarak değil, iki dilin de tüm imkanlarını, edebi sınırlılıklarını iyi bilen olgun bir sanatçının kaleme aldığı bir eser olarak değerlendirmek gerekmektedir. Nevâî, kuru bir dil milliyetçiliği yapmayacak kadar kendini iyi yetiştirmiş bir şairdir. Onun müsvedde kâğıdı olarak hazırladığı notları bile günümüzde kolaylıkla edebiyat ödülleri alabilecek kalitede ve başarılıdır.

"İki dilin muhakemesi" esasına dayanan eser *Divânü Lügâti't-Türk*'ün aksine Arapça-Türkçe çevresinde değil, Türkçenin karşısında Farsça göz önünde tutularak yazılmıştır. Yine *Divânü Lügâti't-Türk*'ün yazılış gayesi olan Türkçenin Arapçayla 'at başı gittiğini' ispatlamak için değil, çok daha iddialı olarak dillik delillerle Türkçenin Farsçaya üstünlüğünü gözler önüne sermek için kaleme alınmıştır (Barutçu Özönder, 1996: 4). Bu durum gösteriyor ki *Divânü Lügâti't-Türk*, Türk dilinin diğer dillere denk olduğunu göstermek amacıyla yazılan bir eserken, *Muhâkemetü'l-Lügateyn*, Türk dilinin diğer dilleri geride bıraktığını göstermek için yazılan bir eserdir.

Şair bu denli zengin bir dil kurarken, ana dilini bırakıp Farsça yazan bunu marifet sayan gençlere çıkışmaktadır. Önceleri kendisinin de bu akıma katıldığını, ama sonradan uyanarak doğru yolu bulduğunu anlatmaktadır. O çağlarda edebi dilin Farsça olduğu, aydın çevrelerde Farsça konuşanların bulunduğu düşünülürse, öyle bir devirde bu gibi düşüncelerin ileri sürülmesindeki önem ve değer kendiliğinden meydana çıkmaktadır (Levend, 1968: 4).

Kitabın yazılma amacı hiç de yadırganmayacak sosyal bir çelişkidir. Nevâî, bu eseri oluşturma sebebini şu şekilde anlatmaktadır: "Farsların binde biri bile Türkçe bilmemekte, konuşmamakta, konuşsa bile acemiliği hemen ortaya çıkmaktadır." (Akar, 2012: 190). Nevâî, ML'de gelenek olarak Fars diliyle yazmasını, Türk dilinin büyüklüğünü anlayınca Fars dilini bırakıp nasıl Türk diline geçtiğini de anlatmaktadır. Nevâî, eserinde ayrıca birlikte yaşamının bir sonucu olan iki dilliliğe de değinmekte ve "Turki-güy" dediği şairlerin nezdinde iki dil bilen ve şiir söylemede Farsçayı tercih eden şairlerin nasıl bir yanılıya düşüklerini de beyan etmektedir.

O, bir dil işçisi önemli bir sanatçı olarak gramer ve kelime hazinesi bakımından da Türkçenin zenginliklerini ortaya koymaktadır:

-Türkçenin kelime hazinesi çok geniştir. Mesela “ağlama” birçok kelime ile ifade edilir (*ağlamak=sıktamak, singremek, inçirmek, ingrenmek, ingremek, ökürmek, yığlamsınmak, hay hay yığlamak, boşlamak*).

-Türkçe cinaslı bir dildir. (Buna örnek olarak at, at-; it, it-; bar, bar- ‘git’...).

-Şiir sanatları bakımından elverişli kafiye imkanları sunan bir dildir.

-Her kavram için ayrı bir kelime vardır. Büyük, küçük, kız ve erkek kardeşleri karşılamak için ayrı ayrı kelimeler kullanılır.

-Türkçe eklerle yeni kelimeler yapmaya elverişli bir dildir. Arapçadaki “mufaale” babı, Türkçede “ş” ekiyle karşılaşılır: *kucuşmak, öpüşmek* gibi. Yine kelimelerin sonuna “cı” eklenerek, mevki ve sanat sahipleri belirtilir: *suçlu, kuşçu, tamgaçı*...

-Kelimelerin sonuna *dik* “gibi” edatı getirilerek anlama farklılık verilir (Akar, 2012: 190-191). Bu dillik delillerle ilgili olarak daha ayrıntılı bilgiye *Sema Barutçu Özönder’in Muhâkemetü’l-Lügateyn* isimli eserinden ulaşılabilir (Barutçu Özönder, 1996: 15-16).

Klasik Türk edebiyatının Doğu Türklüğündeki temsilcisi ‘*Ali Şîr Nevâyî*’nin *Muhâkemetü’l-Lügateyn*’i dil tarihi araştırmalarında olduğu kadar, edebiyat tarihi araştırmalarına da çeşitli noktalarda ışık veren bir belge değerindedir (Barutçu Özönder, 1996: 17). Edebiyat tarihi yönünden eser klasik Türk şiirinin aşk ve âşıklıkla alakalı türlerini bünyesinde barındırmaktadır. Buna ek olarak edebi sanatlar yönünden, şiir tekniği yönünden ve nazım-nesir ilişkisi yönünden de sağlam bilgiler içermektedir. Eser ayrıca kültürel tarihimiz açısından da araştırmacılara yararlı kaynaklar verecektir.

XIX. yüzyılda Türkiye’de aydınların ilgisini çeken *Muhâkemetü’l-Lügateyn*, Bursa’da *Nilüfer* dergisinin 37-40. sayılarında Osmanlı Türkçesi’yle tefrika edilmiş (1889), 1897’de de *İkdâm Külliyyatı* içinde İstanbul’da kitap hâlinde yayımlanmıştır. Bu yayının başında *Belin* tarafından Ali Şîr Nevâyî’nin hayatı hakkında yazılan “*Notice biographique et littéraire sur Mir Ali-Chir-Névâii*” adlı makalenin *Necip Asım* tarafından yapılan tercümesini *Veled Çelebi*’nin Osmanlı Türkçesi’ne yaptığı tercüme ile Çağatay Türkçesiyle olan metin takip etmektedir. 1941’de de Türk Dil Kurumu tarafından *Rafet İşıtman*’ın yeni tercümesi yayımlanmıştır. *Muhâkemetü’l-Lügateyn*’i *T. Genceî* Farsça’ya (*Tahrân 1327/1948*), *R. Deverux* da İngilizce’ye (*Leiden 1966*) çevirmişlerdir. Eser ayrıca *M. Yâkup Vâhidî* tarafından Kâbil’de basılmıştır (1984) (Kut, 1989: 452-453). Sema Barutçu Özönder 1996 yılında eseri metin ve edisyon kritikli bölümleriyle beraber yayımlamıştır. Ayrıca diğer eserleriyle beraber bu eserin de yer aldığı *Nevâyî Külliyyatı* “Mükemmel Eserler Toplamı” adıyla 1987-2000 yılları arasında Taşkent’te 16 cilt halinde neşredilmiştir.

TÜRK DİLİ’NE KATKILARI

Nevâyî’nin Türkçeye yapmış olduğu en büyük katkı dilin yapıcı gücünden faydalanarak, milli birliği kurmaya çalışmasıdır. Bu milli birliğin ilk halkası da milli dil bilincini oluşturmak olduğu için, Nevâyî, insanların kalplerine milli bir dokunuş yapmıştır.

Nevâyî, “Fars dil ve edebiyatının o devir Türkleri üzerindeki müthiş manevi nüfuzunu görmekle beraber, yapmak istediği işin büyüklüğünden ve zorluğundan korkmamış, her mevzua, her nev’e ve her şekle ait zengin ve kıymetli örnekler vermek suretiyle, Çağatayca’nın Farsça ile muvaffakiyetle rekabet edeceğini anlatmıştır.” Ve yine Nevâyî “devamlı ve müthiş bir edebî faaliyet sayesinde, Çağataycanın sade bir klasik şiir dili değil, nazım ve nesrin her nev’ini, her şeklini ifade kudretine malik ve Farsça ile her hususta rekabete muktedir bir kültür dili olduğunu parlak misaller ile” göstermiştir (Ercilasun, 2007: 409).

Ona göre Türkçe, kelime hazinesi ve gramer bakımından Farsçadan imkanları daha iyi olan bir dildir. Farsça ise ilim ve sanat kavramlarının zenginliği bakımından Türkçeden daha çok işlenmiştir. Bunun yanı sıra Türkçe, eklerden isim ve fiil üretilmesi yönüyle işlek ve hareketli bir dildir. *Nevâyî* Türkçenin bu imkanlarına rağmen ana dili ile yazmayan Türk şair ve yazarlarına sitemler göndermekte ve şöyle demektedir: “*Türkün beceriksiz ve değersiz gençleri, kolaydır diye, Farsça şiir söylemeye özeniyorlar... Türk dilinin genişliği bu kadar tanımlarla anlaşıldıktan sonra, yetenekli Türk gençlerinin kendi dilleri dururken başka dille şiirlerini yazmamaları gerekirdi. Eğer her iki dilde eser verebilecek yetenekteyseler, kendi dillerinde daha çok eser vermeliydiler. Doğrusu şudur ki bunlar, Türkçe şiir söyleyecek güçte değildirler*” (Akar, 2012: 190). Nevâyî, bu iki görüşüyle beraber Türkçenin Farsçadan daha üstün bir dil olduğunu kanıtlamıştır. Ayrıca bu görüşleriyle Türkçe yazmayan şairlerin Türkçe yazmadıkları sürece gerçek şair olamayacaklarını söylemiş ve bunun sonunda Türk dilinin, Türkçe şiirler yazan birçok kullanıcı olmuştur. Türkçe yazıp söylemeyen şairler ve Türkçe okumayan okuyucularda da

Nevâî sayesinde dil bilinci artmıştır. Diyebiliriz ki Nevâî sayesinde Türkçe en az yüz, yüz elli yıl ömrünü uzatmış ve günümüze yok olmadan gelebilmiştir.

Nevâî, Fars dilinin etkin olduğu bir dönemde zoru başarmıştır ve Türkçe ile edebiyat yapmanın bir Türk için ne kadar değerli olduğunu göstermiştir. Nevâî sayesinde Türkçe düşünen, Türkçe yazan, Türkçe okuyan kesim artarak devam etmiştir. Nevâî etrafında toplanan bu güç sayesinde kendi dönemine kadar diğer dünya edebiyatları karşısında tutunamayan Türk edebiyatını parlatmıştır.

Bütün Türk edebiyatı tarihinde hiç şüphesiz ki başta gelen kurucu sanatçı Ali Şîr Nevâî'dir. Çağatay Edebiyatı'nın kurucusu kabul edilen Ali Şîr Nevâî (1441- 1501), yalnız Doğu Türk Edebiyatının değil bütün Türk edebiyatının en büyük şahsiyetidir. Sanatkâr, bu haklı sıfatı hem yazmış olduğu eserlerle, hem de kendisinden sonraki devirlere uzanan etkisiyle hak etmiştir. Nevâî, yazdığı eserlerle "kuruculuk" vasfını da lâyıkıyla hak etmiş bir kişidir (Türk, 2010: 397). Bu ifade Nevâî'nin Türkçeye en büyük katkısının edebiyat yapılabilecek bir dil, bir ortam oluşturduğunu ve en önemlisi de edebiyatın kendisini kuran kişi olduğunu gösterir. Nevâî, "Çağataycayı klasik bir şiir ve nesir dili haline getirmiştir (Eraslan, 1996: XL)." ve Türk Edebiyatının ilk temellerini atmıştır.

Çağatay Türkçesi, Nevâî'den sonra büyük bir kültür dili haline gelmiştir. Nevâî'nin eserleri yalnız Orta Asya Türkleri arasında değil Kaşgar'dan Tuna ötelere ve Basra'dan Volga kıyılarına kadar Türk kültürünün hâkim olduğu geniş sahalarda asırlarca okutulmuş ve taklit edilmiştir. Bu bakımdan, onu sadece Çağatay Edebiyatının değil bütün Türk edebiyatının büyük bir siması, bütün Türk kültürünün müstesna bir şahsiyeti olarak tescil etmek gerekmektedir.

Geçmişten günümüze birçok şair ve yazar onun kaleminden ve düşüncelerinden etkilenmiş, Azerbaycan Türkçesi ile eserler veren Fuzuli'den, büyük divan şairi Nedim'e kadar birçok şair Ali Şîr Nevâî'nin açtığı yoldan yürümeyi sürdürmüştür. Sadece edebiyat dünyası değil, Doğulu ve Batılı birçok bilim adamı da Nevâî'nin eserleri üzerinde önemli araştırmalar yapmışlardır. Bugün Türk Dünyası kütüphanelerinin ortak eserleri arasında onun yapıtları ön sıralarda yer almaktadır. Aradan geçen asırlar onun eserlerinin değerinin ve öneminin daha net anlaşılmasını sağlamıştır. Nevâî, sanatçı kişiliği, Türk dili sevgisi, Türklük şuuruyla, Türklüğe bağlılık ve duyarlılığıyla kendisinden sonraki bütün Türk Dünyası şair ve yazarlarına örnek olmaya devam etmiştir (Can, 2014: <http://www.altayli.net/turkistanda-turkluk-ve-ali-sir-nevai.html>). Ali Şîr Nevâî, Türk dünyasını Türk dilinde birleştiren önemli bir şair ve devlet adamıdır. Bütün Türk edebiyatı onun şiirleri ve eserleri etrafında toplanmıştır.

Çağatay Edebiyatı'nın ve Türk Edebiyatının ilk kurucusu kabul edilen Ali Şîr Nevâî'yi E. Blochet ve W. Barthold gibi bazı şahsiyetler İran Edebiyatı'nın taklitçisi saymaktadırlar. Fakat Bertels gibi şahsiyetler Nevâî'nin orijinalliğini ortaya koymaya çalışmışlardır. Bertels, Nevâî'nin Çağatay Edebiyatı'nın kültür ve gelişmesinde en büyük rolü oynayan şahsiyet olduğunu kabul etmektedir (Eraslan, 1996: XXXIX). Nevâî'nin Fars Edebiyatı ürünlerini Türkçeye tercüme etme gayretleri onun Fars Edebiyatı taklitçisi gibi düşünülmesine sebep olmuştur. Fakat onun asıl amacı Fars Edebiyatı'nın kaliteli ürünlerini halkın kendi öz dilinde okumasını sağlamaktır. Bu sayede halkın Farsça okuyup yazma gayretinin önünü de kapatmıştır. Nevâî'nin Fars dilinden yaptığı çevirilere bakılacak olunursa bu eserlere Türk dilinden yaptığı eklemelerle orijinallik kazandırdığı rahatlıkla görülebilir. Ali Şîr Nevâî kesinlikle bir taklitçi değil, Puşkin, Cervantes ve Shakespeare gibi dünya edebiyatçıları eserlerinde kullandığı kelime sayısı ile geride bırakmış bir dünya şairidir. Özbekistan İstanbul Başkonsolosu Abror Gulyamov'un verdiği bilgilere göre: "Puşkin kendi eserlerinde 21 bin, Shakespeare yaklaşık 20 bin, Cervantes 18 bin kadar, Ali Şîr Nevâî ise tüm eserlerinde 1 milyon 328 bin kelime kullanmıştır. Bunlardan yaklaşık 26 bini tekrarlanmayan kelimedir (Kara, 2012: <https://groups.google.com/forum/#!topic/turk-tarihciler/KniJHL8Ys7A>)." Nevâî'nin eserlerinde kullandığı bu kelimelerin büyük çoğunluğu öz Türkçe kelimelerdir. Özellikle eserlerinde kullandığı Türkçe kökenli olan isimler, sıfatlar, zarflar, edatlar, bağlaçlar, zamirler, ikilemeler, kalıp sözler, deyimler ve atasözlerinden oluşan söz varlığı, geçmişten günümüze şairlerin eserlerinde kendine yer bulmuş ve halk arasında kullanılagelmiştir. Bu dil malzemeleri özellikle Çağatay Türkçesinin devamı olan Özbek Türkçesi başta olmak üzere günümüz Türk dili lehçe ve şivelerinde kullanılmaya devam etmektedir. Türk diline söz varlığı noktasında önemli katkılar sağlayan ve dünya şairi olduğu eserleriyle bir kez daha gözler önüne serilen Ali Şîr Nevâî, eserlerinde kullandığı sade ve anlaşılır dille de Türk diline olumlu katkılar sağlamıştır.

Ali Şîr Nevâî'nin Fars Edebiyatı'ndan yaptığı çevirilerden birisi *Nesâ'imü'l-Mahabbe* isimli tezkiredir. Nevâî bu eserinde pek tanınmayan birçok Türk sufîyi Türk kültürüne kazandırmıştır. Bu sufîler Ali Şîr Nevâî'nin esere bizzat kendisinin dahil ettiği sufîlerdir. Bu sufîlerin menkıbelerine ve

günlük hayatlarına geniş ölçüde yer veren Nevâî, esere birçok Türkçe kelime de eklemiştir. “Büyük bir hacim tutan eser, Çağatay yazı dili bakımından oldukça ehemmiyet taşımaktadır. Muhtevası icabı sade bir dille kaleme alınan eser, Nevâî'nin diğer eserleri arasında ayrı bir yer işgal etmektedir. Nevâî'nin diğer eserlerinde görülen sanatkârane üsluba ve süslü terkiplere bu eserde nisbeten az yer verilmiştir (Eraslan, 1996: XLV).” Eserde zengin Türkçe kelime kadrosu yanında belli başlı Türkçe gramer yapılarının ve Çağatay yazı dilinin fonetik ve morfolojik özelliklerinin bulunması esere Türk dili açısından ayrı bir değer katmaktadır. Bu çeviri eser Ali Şîr Nevâî'nin bir taklitçi değil kendi dilinin inceliklerini iyi bilen ve farklı dillerdeki eserleri yoğurarak kendi diline uyarlayabilen bir dil milliyetçisi olduğunu gösterir. Nevâî bu eserinde görüldüğü üzere Türk dili açısından önemli özellikleri eserlerinde kullanarak Türk diline katkı sağlamıştır.

Ali Şîr Nevâî'nin Türk diline sağlamış olduğu en büyük katkı hiç şüphesiz *Muhakemetü'l-Ligâteyn* isimli ünlü eseridir. Nevâî'nin bu eserinde Türkçe ile Farsçayı karşılaştırmasının ve Türkçenin üstünlüğünü ortaya koymasının siyasi sonuçları da olmuştur. O dönemde Fars dilinin akımına kapılan bir topluluğa kendi dillerinin, peşine düştükleri Fars dilinden daha üstün olduğunu göstermek büyük bir olaydır. Bunu gören ve anlayan halk tekrar dört elle Türk diline sarılmıştır ve Türk dili belki de yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalacağı bir dönemi alınının akıyla sorunsuz bir şekilde atlattır. Yetiştirdiği şairlerin de çalışmalarıyla Türk dili dünya dilleriyle kendini kıyaslama imkânı bulmuştur. Kendini dünya dilleriyle kıyaslama imkânı bulan Türk Dili, Ali Şîr Nevâî'nin katkılarıyla beraber dünya dillerinden daha üstün bir dil olduğunu fark etmiştir.

Ali Şîr Nevâî, *Muhakemetü'l-Ligâteyn* isimli ünlü eserinin dışında diğer eserlerinde de Türk diline katkılar sağlamıştır. O, Türk şiir diline yaptığı hizmetleri, bu hizmetlerin büyüklüğünü ve ideallerini bizzat eserlerinde dile getirmiştir. Mesela *Lisânü't-Tayr* isimli eserinde Türk memleketlerini yazdığı dört divan, beş mesnevi ve düzyazılarla fethettiğini söylemektedir. O, Türkçeyi şiir dili hâline getirdiğini ve bütün Türk illerini bir kalem altında topladığını söylemek suretiyle idealini de deşifre etmektedir. Nevâî, *Sedd-i İskenderî* isimli mesnevisinde kendisini İskender gibi büyük bir hakan, eserlerini de askerler olarak değerlendirmekte ve ülkeler fethettiğini söylemektedir. *Leylâ vü Mecnûn*'da yeryüzünde Türklerin çok olması onların da şiirden ve iir zevkinden nasibini alması için Türkçeyi tercih ettiğini dile getirmektedir. *Seb'a-i Seyyâre*'de dünyada padişahlarının Türk ve dillerinin de Türkçe olduğunu, buna rağmen Türk şairlerinin Farsçayı tercih ettiğini söyleyerek rahatsızlığını beyan etmektedir. Ancak kendisinin eserlerinde Türk dilini kullanmasının Türk milletini çok sevindirdiğini ve rahatlattığını vurgulamaktadır. Ayrıca *Sedd-i İskenderî*'de Türkçenin henüz işlenmemiş bir dil olduğunu belirterek Türkçeyi “*taşı sert, yolu bozuk bir dağ yolu*”na benzetmektedir. Bu kadar kıvrımlı ve sıkıntılı yoldan yürümek, yeryüzünde ancak birkaç kişiye nasip olmuştur. Nevâî, bu yolu çok çalışarak aştığını, çok çalıştığı için böylesine sert olan bir yolun ipek gibi yumuşadığını söylemektedir. Son olarak da *Sedd-i İskenderî*'de kurguladığı ilginç senaryo bulunmaktadır: Buna göre esere başlamadan önce büyük bir yorgunluk ve ümitsizlik içinde iken gaitten bir ses duyar. Bu ses kutlu bir meleğe aittir, melek söze: “Ey güzel şiirleriyle ve tatlı nağmeleriyle inleyen bülbül” şeklinde girmektedir. Bu sesin sahibi birkaç övgü beyitinden sonra, onun yaptığı işin büyüklüğünü, Türk şiirini yaygınlaştırdığını, Türk memleketlerinde kalem birliği sağladığını, bir kahraman ve sahibkiran olduğunu dile getirmektedir. Nevâî, kurguladığı bu hayali senaryo ile kendisini Türk iklimlerinde söz padişahı ilan etmiştir (Çetindağ, 2005: 227-228).

Nevâî'nin Türk diline yapmış olduğu bu katkılarında başka bir de tezkireler alanında katkısı olmuştur. Nevâî'nin *Mecâlisü'n-Nefâis* isimli tezkiresi Türk dili alanında yazılan ilk şura tezkiresi olması hususuyla önem kazanmıştır. Türk diline seviye atlatan ve Türk diliyle edebiyat yapmanın önemini çağdaşlarına ve kendinden sonrakilere aşıl原因 Nevâî aynı zamanda Türk Edebiyatındaki şura tezkirelerinin de babasıdır.

SONUÇ

Çalışmamız Ali Şîr Nevâî'yi Türk Kültür ve Edebiyatına tanıtmak adına önemlidir. Özellikle Ali Şîr Nevâî'nin Türk diline yaptığı katkılar ortaya konmaya çalışılmıştır. Çağatay Edebiyatının ve bütün Türk Edebiyatının kurucusu kabul edilen Ali Şîr Nevâî'nin eserlerinde Türk diline verdiği önem ve Türkçenin başta Farsça, Arapça olmak üzere tüm dünya dilleri ile mücadele etmesinde Ali Şîr Nevâî'nin sağlamış olduğu katkılar ortaya konmuştur. Ali Şîr Nevâî'nin Türk dili açısından çok önemli bir edibtir. Bu sebeple Türkiye'de daha fazla tanınmalı ve Türk diline katkıları bilinmelidir.

Türk diline önemli katkılar sağlayan Ali Şîr Nevâî'nin burada görüldüğü üzere toplam 29 eseri mevcuttur. Bir çok alanda eserler kaleme aldığı görülen Nevâî'nin bu eserleri ilgili oldukları alanlara göre

gruplandırılmıştır. Bu gruplandırmaya göre Nevâî'nin 9 adet Divan, 6 adet Mesnevi, 2 adet Tezkire, 3 adet Biyografik eser, 5 adet Dini eser, 3 adet Tarihi eser, 2 adet Belge ve 3 adet de Dil ve Edebiyat türünde eseri mevcuttur.

KAYNAKÇA

- A. Ü. TÖMER (1997). *Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi*, Ali Şîr Nevâî Özel Sayısı, Sayı 13, Haziran. Abik, Ayşehan Deniz, Ali Şîr Nevâyî'nin Zübdetü't-Tevârih'i Üzerine, http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20DILI/1996_1_Abik.pdf, s. 1-6.
- Akar, Ali (2001). *Ölümünün 500. Yılında Ali Şîr Nevâî*, Türk Edebiyatı Dergisi, Sayı 338, Yıl 29, Aralık, s. 62-64.
- Akar, Ali (2012). *Türk Dili Tarihi*, 5. Baskı, İstanbul: Ötügen Neşriyat.
- Alili, Abdullah (?). *Ali Şîr Nevâî'nin Edebi Kişiliği ve Eserleri*, Üsküp, s.5-35.
- Alpay, Gönül (1975). *Ali Şîr Nevâî, Ferhad u Şîrin*, İnceleme-Metin, Ankara.
- Barutçu Özönder, Sema (1996). *Muhâkemetü'l-Lügateyn İki Dilin Karşılaştırılması*, Ankara: TDK.
- Borokov, K. (1988). Özbek Yazı Dilinin Kurucusu Ali Şîr Nevâî, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten* 1954, 2. Baskı, Ankara.
- Can, Turan (2014). *Türkistan'da Türklük ve Ali Şîr Nevâî*, <http://www.altayli.net/turkistanda-turkluk-ve-ali-sir-nevai.html>.
- Canım, Rıdvan (2002). Türk Kültür ve Edebiyatında Ali Şîr Nevâyî ve Türkiye'de Ali Şîr Nevâyî Çalışmaları, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı:19, s.137-146.
- Canpolat, Mustafa (1995). *Ali Şîr Nevâyî, Lisânü't-Tayr*, Ankara: TDK Yayınları.
- Çelik Şavk, Ülkü (2011). *Ali Şîr Nevâyî, Leylî vü Mecnun*, Ankara:TDK Yayınları.
- Çetindağ, Yusuf (2005). Ali Şîr Nevâî'nin Osmanlı Şiirine ve Kanuni Sultan Süleyman'a Tesiri ve Sebepleri Üzerine, *Osmanlı Araştırmaları*, XXVI, ss. 223-235.
- Ekiz, Osman Nuri (2004). *Çağatay Edebiyatı ve Ali Şîr Nevâî*, 100 Büyük Edip Şair Dizisi, İstanbul.
- Eraslan, Kemal (1993). *Mizânü'l-Evzân*, Ankara:TDK Yayınları.
- Eraslan, Kemal (1996). *Ali-şîr Nevâyî, Nesâyimü'l-Mahabbe Min Şemâyimi'l-Fütüvve I Metin*, Ankara: TDK Yayınları.
- Ercilasun, Ahmet Bican (2007). *Türk Dili Tarihi*, 4. Baskı, Ankara:Akçağ Yayınları.
- Kara, Abdulvahap (2012). Türk Dünyasını Kalemile Birleştiren Şair Ali Şîr Nevâî (1441-1501), <https://groups.google.com/forum/#!topic/turk-tarihçiler/KniJHL8Ys7A>.
- Karaörs, Metin (1994). Ali Şîr Nevâyî'nin İkinci Divanı Nevâdirü'ş-Şebâb, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:5, s.219-230.
- Karaörs, Metin (2006). *Nevâdirü'ş-Şebâb*, Ankara:Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kartal, Ahmet (2013). Ali Şîr Nevâî'de İrfan, Eskişehir Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi.
- Kaya, Önal (1996). *Ali Şîr Nevâyî, Fevâdiyü'l-Kiber*, Ankara:TDK Yayınları.
- Kaya, Önal (2007). 'Ali Şîr Nevâyî'nin Divanları, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, Mart, s. 46-56.
- Kut, Günay (1989). *Ali Şîr Nevâî*, İslam Ansiklopedisi, s. 449-453.
- Levend, Ağâh Sırrı (1965). *Ali Şîr Nevâî-Hayatı, Sanatı ve Kişiliği*, I. Cilt, Ankara:Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Levend, Ağâh Sırrı (1968). *Ali Şîr Nevâî-Divanlar ile Hamse Dışındaki Eserler*, IV. Cilt, Ankara:Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Maden, Sedat (Editör) vd. (2016). *Türkçeye Hizmet Edenler I*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Ölmez, Zühal (2007). Çağatay Edebiyatı ve Çağatay Edebiyatı Üzerine Notlar, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt:5, Sayı:9, ss.173-219.
- Özcan, Hüseyin, *Türk Dünyasının Bilgesi Ali Şîr Nevâî*, Ölümünün 500. Yılında Ali Şîr Nevâî Sempozyumu, Özbekistan.
- Seyhan, Tanju Oral (2005). Ali Şîr Nevâyî – Sirâcü'l-Müslimin, (Giriş-Karşılaştırmalı Metin), *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt 2, Sayı 4, Aralık.
- Şen, Yasin (2014). Bâbürnâme'ye Göre Ali Şîr Nevâyî, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı:37, Bahar, ss.41-49.
- Tarlan, Ali Nihat (1942). *Ali Şîr Nevâî*, İstanbul: Doğu Türkistan Cem Yayınları.
- Tekin, Feridun (2011). Hanlıklar Dönemi Çağatay Edebiyatı, *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 6/1 Winter 2011, p. 1843-1850, TURKEY.
- Togan, Zeki Velidi (?). *Ali Şîr*, İslam Ansiklopedisi, C.I, s. 349-357.
- Tören, Hatice (2001). *Ali Şîr Nevâyî-Sedd-i İskenderî*, Ankara: TDK Yayınları.
- Türk, Vahit (2010). *Lehçeler Arası İlişkiler ve Oğuz Türkçesinde Bir Nevâî Eseri*, *TÜBAR-XXVIII*, Güz, s.395-408.
- Yıldırım, Talip (2006). Ali Şîr Nevâyî'nin Eserlerinde Yakın Dostu Hüseyin Baykara, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt:3, Sayı:3, Eylül, ss.100-107.
- <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/12051.alisirnevai.pdf?0>

Asya Studies

Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar
Number: 1, p. 43-49, Autumn 2017

DUYGU VE ISTIRAPLARINI PANDOMİMLERİNE YANSITAN YAZAR: GULAMHÜSEYN SAİDİ *THE SILENT PROTESTS OF THE WRITER AGAINST THE REGIME - PANTONIMES: GULAMHUSYN SAIDI*

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
22.07.2017

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
20.10.2017

Asya'dan
Avrupa'ya
Uluslararası
Sosyal Bilimler
Dergisi

Doç. Dr. Pervane Memmedli
(Memmedova)
Azerbaycan Milli İlimler
Akademisi / Bakü
mamedli_ph@yahoo.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-0297-7638>

Öz

Gulamhüseyn Saidi, Tebriz'de doğan ve hayatının son yıllarını Paris'te geçiren yetenekli Azerbaycanlı yazardır. Dünyanın pek çok yerinde tanınmıştır. Çok yönlü bir yaratıcılığa sahip olan Gulamhüseyn Saidi, oyun yazarı, denemeci, romancı, yazar, etnograf ve çevirmen olarak zengin bir yaratıcılık mirası ortaya koymuştur. Saidi'nin yazıları ve eserleri ile G. Markes, Kafka, Samuel Beckett ve Guy de Maupassant'ın yazıları ve eserleri arasında pek çok benzerlik vardır. Saidi, Güney Azerbaycan'da ve İran'da mistik gerçekçilik okulunun kurucusu sayılmaktadır. Onun eserleri yaşadığı ülkenin sınırlarını aşmış ve büyük bir ün kazanmıştır. Yazdığı senaryo üzerine çekilmiş "Öküz Filmi", Berlin Film Festivalinde birincilik ödülü almıştır. 1982 yılında Fransanın başkenti Paris'te yaşayan Gulamhüseyn Saidi'nin yazdığı senaryolar üzerine bu ülkede gösteriler yapılmış, film çekilmiştir.

Saidi yazmaya çok genç yaşta başladığı gibi kalemini edebi türlerin birçok alanında da sınavdan geçirmiştir. Bu eserler fanatizm, cehalet, korku ve felaket buhranına düşmüş insanların durumunu tarif etmektedir. Onun eserlerinde markessayağı yarı efsane, yarı canlı varlıkların insanlarlarla iletişimi, Maupassant'ın hikayelerinde rastlanan iğnelemek, insanın en çıkılmaz durumlarda durgunluk, kafkasayağı "Dönüşümler", ehli havalıların (şizofren hastaların) dünyaya özel bakışları vs. fazladır. Onlar sadece kaderin hükmüne teslim olarak yaşamaktadırlar.

Anahtar Kelimeler: Gulamhüseyn Saidi, Etnograf, Edebiyat

Abstract

Gulamhüseyn Saidi - talented Azerbaijani writer, who was born in Tabriz and spent the last years of his life in Paris, all for 50 years of life, was able to mark his signature in the world literature. Gholamhossein Saidi, having a multifaceted creativity, left a rich creative legacy as a playwright, essayist, novelist, writer, ethnographer, and translator. Saidi's writings and works of G. Markes, Kafka, Samuel Beckett and Guy de Maupassant have many similarities between them.

Gulamhüseyn Saidi, who has a global creativity, has made a rich and varied heritage as a writer and as a translator. Gulamhüseyn Saidi is the founder of mystical realism school in South Azerbaijan and Iran. His works have got over the borders of the country he lived and earned wide reputation. The movie "Ox", shot on the screenplay, received the first prize at the Berlin Film Festival. In 1982, the screenplays made by Gulamhüseyn Saidi who lives in Paris, in the capital of France were made in this country and the film was shot

Saidi started at a very young age to write. In many areas of Kalem literary genres, poetry has passed the examination, especially in the form of novels, plays and stories, and also in the field of translation.

These works describe the situation of people who have fallen into fanaticism, panache, fear and disaster. In his works, the markessay semi-legend, the communication of the half-living beings with the people, the stinging in the stories of Mopassan, the stagnation in the most inconceivable situations, the "transformations" of the cafés - the special views of the world of schizophrenics. They live only by surrendering to fate.

Keywords: Gholamhossein Saidi, Ethnographer, Literature

GİRİŞ

Tebriz’de 13 Ocak 1936 tarihinde doğan Gulamhüseyn Saidi, Azerbaycan Türklerinden olup yine bu şehirde orta okulu okuduğu gibi orta okul yıllarında sosyal faaliyetlerde bulunmuş, yazdıklarını yayın kuruluşlarında etkin bir şekilde yayımlatmaya başlamıştır. Yirmi yaşında Tebriz Üniversitesi Tıp Fakültesine girmiştir. Tebriz Üniversitesi’nde eğitim alırken, dönemin bir grup ilerici aydını dahil Samet Behrengi, Behrûz Dehkâni, Meftun Eminî, Kazım Saadetî gibi şahsiyetler ile yakın dostluk kurmuştur. O, yapılan tüm gösterilerde, öğrenci hareketlerine aktif olarak katılmış hatta bazılarının yönetiminde de bulunmuştur.

İran’da 1951 yılında başlayan demokratik hareket ile siyasi etkinliğe de katılan Saidi, kısa süre içerisinde yakalanıp birkaç ay tutuklu kalmıştır. Tebriz Üniversitesini 1961 yılında bitirmiş ve psikoloji dalına yönelmiştir. Bir süre sonra askerlik görevini yerine getirmek üzere Tahran’a gönderildiği gibi bu sırada askerlik hayatı ile ilgili üç kısa hikaye kaleme almış ancak bu hikayeler, ölümünden sonra “Kilk” adlı dergide yayımlanmıştır.

Yetenekli bir yazar olan Azerbaycanlı Gulamhüseyn Saidi, ömrünün son yıllarını Paris’te geçirmiştir. Elli yıl yaşamış olmasına rağmen Dünya Edebiyatı’na damga vurmuştur.

Ömür boyu sinesinde derin bir üzüntü taşıyan Saidi’ye göre “Bütün Azerbaycan Türkleri (Güney Azerbaycan) doğdukları günden itibaren ana dillerinden yoksun idiler...” Azerbaycan Türklerinin konuşmaları, Saidi tarafından bir tür pandomime benzetildiği gibi bu durum ne yazık ki bugün de devam etmektedir. Saidi, Farsça yazmaya mahkum olsa da, hem sanat eserlerinde hem de gazetelerde yayımlanan yazılarında daima bu konuya değinmiştir.

Çokyönlü bir yazar kimliği bulunan Gulamhüseyn Saidi, dramaturg, senaryocu, etnograf ve tercüman olarak zengin bir kültürel miras bırakmıştır. Saidi, Güney Azerbaycan’da ve İran’da mistik gerçekçilik okulunun kurucusu sayılmaktadır. Onun eserlerinin ünü yaşadığı ülkenin sınırlarını aşmış ve geniş bir alanda şöhret kazanmıştır. Yazdığı senaryo üzerine çekilmiş “Öküz Filmi” Berlin Film Festivalinde birincilik ödülü almıştır. Yine 1982 yılında Fransa’nın başkenti Paris’te yaşayan Saidi’nin yazdığı senaryolar üzerine bu ülkede gösteriler yapıldığı gibi film de çekilmiştir. Gulamhüseyn Saidi’nin “Beyelde Yas” adlı hikayeler silsilesi, “Korku” hikayeler dergisi, “Ben, Keçel ve Keykavus” hikayesi yetmişlerde Rusçaya tercüme edilmiştir.

Edebi, Felsefi ve Siyasi Fikir Adamlarının Toplantı Merkezi “Dilgüşe”

Saidi, Tahran’da yaşadığı yıllarda “Dilgüşe” adlı bir tıp merkezi açmıştır. Bu merkezi hastaları tedavi etmek için açmasına rağmen tedavi merkezinden çok Tahran’ın edebi, felsefi ve siyasi alandaki fikir adamlarının toplantı merkezi haline getirmiştir. Saidi’nin arkadaşları ve misafirleri kısa süre içerisinde bu merkezin daimi sakinleri olmuştur. Bu merkeze, Tahran’ın şair ve yazarlarından başka Saidi’nin Tebriz’den arkadaşları da gelip kalmıştır. Saidi, o yıllarda dönemin ünlü edebi ve kültür dergileri ile de işbirliğine başlamıştır. Ayrıca İran’ın seçkin edebi simalarından şair Ahmet Şamlu, büyük yazar Celal Al-Ahmed, Maarif Bakanlığı da yapan Doktor Perviz Hanleri ile Rıza Beraheni ve digger önde gelenlerle tanışıp dostluk kurmuştur.

Yazın hayatına çok genç yaşlarda başlayan Saidi, kaleminden edebi türlerin birçok alanında oynattığı gibi şiirden sefernameye kadar, özellikle de roman, piyes ve hikaye türünde yazıp, ayrıca tercüme alanında da eser vermiştir.

Gulamhüseyn Saidi’nin yaratıcılığını üç merhaleye ayırmak mümkündür. İlk dönem 1960 ile 1973 yılları arasını, ikinci dönem 1974 ile 1981 yılları arasını, üçüncü dönemi ise 1981 ile 1985 yılları arasını kapsamaktadır. Diğer taraftan Saidi’nin yaratıcılığının en verimli dönemi 1965 ile 1975 yılları arasına rastlamaktadır. Bu 10 yıl içerisinde 80 eser kaleme alan Saidi, aynı zamanda piyes, hikâye, pandomim ve roman yazıp, tercüme yapımıştır.

Araştırma ve Sosyal Araştırmalar Merkezindeki Faaliyetleri ve Eserleri

Gulamhüseyn Saidi, 1964 yılında İran’ın Araştırma ve Sosyal Araştırmalar Merkezinde, kendisine rehberlik yapan Calal Al-Ahmed ile birlikte faaliyette bulunmuştur. Bu çalışmalarla birlikte dönemin gazeteleri olan “Keyhan, İttılaat, Ayendekan, Azadi, Rehayi” başta olmak üzere bir çok gizli naşriyatla işbirliği yapmış ve onlar için makaleler yazmıştır. Bunların dışında “Alfabe” dergisini de yayınlamıştır. Bütün bunlar göönünde bulundurulduğu zaman çok ağır bir yükü üzerine almıştır.

Tahran Üniversitesi, Etnografik ve Antropolojik Araştırma Grubu ile işbirliği yaparken bunlarla birlikte farklı yerlere düzenlenen gezilere katılmıştır. Azerbaycan’ın birçok şehiri, uzak köyleri, İran’ın güney bölgelerini karış karış gezip dolaşmış, ayrıca yabancı ülkelere de gitmiştir. İran’ın uzak noktalarında bulunan insanların ağır bir yükümlülük altında ilkel dönemin yasaları ile hayatlarını

sürdürmelerine şahit olmuştur. Bu gezilerden edindiği izlenimleri, kaleme alacağı eserler için biraraya toplamıştır. Azerbaycan'ın çeşitli bölgelerine yaptığı gezilerde etnografik olarak topladığı malzemelerle “Hiyav Veya Meşkin Şehir”, “İlhıcı” ve “Karadağ” adlı kitapları yazmıştır. Bu eserler, sanatsal özelliklere ek olarak Azerbaycan bölgeleri hakkında yazılmış önemli eserlerden sayılmaktadır. İran'ın güney eyaletleri, yani Fars körfezi çevresi gezilerinde, “Körfez Kenarında Hoş Bir Gölge”, “Basit Havaşınaslık”, “Ah Nale” adlı eserleri kaleme almıştır (Mecâbi, 2000: 43).

Gulamhüseyn Saidi ilk kalem tecrübesine hikaye ile başlasa da sonraları yazdığı piyesler ona büyük bir ün kazandırmış ve bu piyesler uzun yıllar ülkenin büyük şehirlerinin tiyatro salonlarının çoğunda sahneye konulmuştur. O'nun 1965-1975 yılları arasında yazdığı piyesler Tahran'ın ve diğer kentlerin tiyatro sahnelerinde oynanmış ve televizyon ekranlarında gösterilmiştir.

“Beyelde Yas” adı altında sekiz hikâyeden oluşan bir koleksiyon 1965 yılında yayımlanmıştır. Saidi, bu hikayelerdeki efsanevi ve mitolojik imgeleri edebiyata uyarlayarak hayatla bağdaştırmıştır. Bu edebiyatta yeni bir üslubun başlangıcını haber vermektedir. Eser yalnız okuyucuların değil, aynı zamanda İran'ın istihbarat organlarının, SAVAK emekdaşlarının dikkatini çekmiştir. Onları kitaptaki öykülerin yeni üslubundan ziyade konusu çok rahatsız etmiştir. Genç yazarın toplumdaki eksiklikleri tenkit etmesini devlet aleyhine yapılan propaganda olarak gösterip onu hapsedmişlerdir. Uzun süren işkenceli soruşturmalar sonuçsuz kalsa da, bu adaletsizliklerden Gulamhüseyn Saidi derinden sarsılmıştır.

İran'da 1979 yılında devrim zaferle sonuçlanınca Saidi bunu iyimserlikle karşılamış ve çok sevinmiştir. Bütün ömrünü devrimci mücadeleye sarf etmiş olan Saidi, halkın toplantı ve hareketleri ile öğrenci mitinglerinin taraftarı ve katılımcısı olmuştur. Fakat devrim sonrasında iyimser ruh hali uzun sürmemiştir. Saidi yeniden eski devrimci ve yeni hükümet yöneticilerine karşı muhalefet safında yer almıştır. Ayrıca Saidi, İran Yazarlar Birliğinin kurucularından biri olup bu alanda çok çalışmıştır. Devrimden kısa bir süre sonra muhalefet safında yer alan Saidi, 1982 yılının sonlarında ülkeyi terk ederek Fransa'ya gitmiştir. Paris'te iken Bedr Lenkerani adlı bir hanım ile evlenmiştir. O yıllarda “Otello Garip Memlekette”, “Nurlu Kalpler”, “Doktor Ekber” ve “Rönesans” senaryolarını yazmıştır. Yine bu yıllarda Dariyü Mehrcuyi ile birlikte “Molus-Korpus” senaryosunu da kaleme almıştır.

Paris'te bulunduğu sürede yeniden “Alfabes” dergisinin yayınına başlamış ve 4 yıl süreyle sadece bu derginin 7 sayısının baskısını yaptırabilmiştir.

Saidi, “İlhıcı” adlı eserini 1963 yılında yazdığı gibi eser edebiliğinden çok etnografik bir nitelik taşımaktadır. İlhıcı, Tebriz'e yakın köylerden birinin adıdır. Yazar kitabın farklı bölümlerinde bu köyün eski tarihi, kendine özgü gelenekleri, folkloru, çevredeki komşu köyleri ve tarihi yapıları hakkında geniş bilgiler vermektedir. Kitabın en uzun bölümü olan son bölümünde ise o köyle ilgili rivayetler ve orada yayılmış yerli oyunlar hakkında incelemelerde bulunmuştur. Kitabın kapağında elinde mum olan bir kadın resminin bulunması köy sakinlerinin dini ayinlere meyilli olmasına işarettir. Saidi'nin, kitapta yazdığı gibi köyün her köşesinde Ali muhabbetinden bir simge belirlemektedir. Yazar kendilerini ehlihak olarak adlandıran İlhıcı sakinlerine özgü olumlu hüsusiyetler hakkında yazmaktadır ki: “Onlar kimseye ya da bir gruba kin ve nefret duygusuyla yaklaşmazlardı. Aşk ve sevgi onların ayinlerinin zinetiydi. Kim onlara konuk olursa evlerinde ne varsa misafir için hazırlayıp gayretle hizmet ederlerdi” (Hüseyni, 2002: 67).

Onun diğer “Hiyav Veya Meşkin Şehir” adlı kitabında adı geçen köyün tarihine ve tanınmış kimliklerine yer verilmiştir. Kitabın özel bölümlerinde meşrutiyet taraftarlarından İmamverdi Meskini gibi Çarlık Rusyası ile pek çok savaş ve barış tartışmalarına konu olan Şahseven iline geniş yer ayrılmıştır. Son konu yazarın “Top” adlı romanının ana hattını oluşturmuştur.

Kitaba, Saidi'nin siyasi, sosyal ve eleştirel bakışı da yansımıştır. Yazar, tarihi yerleri, güzel doğası ve zengin doğal kaynakları ile turistleri çeken, Azerbaycan'ın efsanevi dağı Savala'nın eteğinde bulunan bu muntıkaya merkezi devletin ihmalkar yaklaşımını keskin bir şekilde eleştirdiği gibi nüfusun aç ve sefalet içinde yaşamasına acımaktadır.

Gulamhüseyn Saidi'nin Azerbaycan ile bağlantılı başka monografileri de vardır. “Karadağ” adlı eserde Azerbaycan'ın büyük istasyonu olan Karadağ hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir. Bu monografinin bir kısmı 1972 yılında “Keleyber”, “Merend”, “Ahar”, “Hoy”, “Urmıye” ve “Peyke-cavanan” adlı dergilerde yayımlanmıştır (Ziheq, 2012: 25).

Halk edebiyatından beslenen Saidi, “Beyelde Yas” adlı eserini destan tarzında kaleme almıştır. Yazar ayrı ayrı hikayelerden oluşan bölümlerde köy halkının karşılaştığı çeşitli sorunlara ve yöneticilerin kendilerine kayıtsızlığını göstermeye çalışmıştı. Saidi, “Korku ve Sekseke” adlı eserinde bir yazar ve

psikolog olarak yarattığı imgelerin şahsında insanların ilişkilerine ait korku ve endişelerden bahsetmektedir.

“Dendil” adlı eserinde olaylar Marağa şehrinde cereyan etmektedir. Vatanın yabancılara aslında, iktidarda olanların eliyle satıldığını dile getirmektedir. Eserde açıklanan fahişe karakteri de dolayısı ile ülkenin bir tür sembolüdür. Bir Amerikalı yabancıya dekore sunulan kadın aslında yurdun işgalcilere teslim edilmesine bir işarettir. Saidi, tüm bunlarla vatana değer verilmez ise her gelen yabancıya ona fahişe gibi muamele edeceğini belirtmektedir.

Gulamhüseyn Saidi yine “Şehirde Bir Yabancı”, “Top” ve “Güler Yüzlü Tatar” adlı eserlerin de yazarıdır. Bunlardan başka onun “Ölüm Yeri”, “Sınıkçı” gibi başka eserleri de mevcuttur. Saidi’nin eserlerinin bir çoğunun 1995 yılından sonra dostlarının yardımı ile baskısı yapılmıştır. Son dönemlerde Saidi’nin Azerbaycan Türkçesi ile yazdığı “Kurtlar” adlı piyesi, “Yaşamak” dergisi tarafından Said Muğanlı’nın editörlüğünde Tebriz’de yayımlanmıştır.

Gulamhüseyn Saidi’nin tiyatro eserlerini araştıran Nurdan Kaban, yazarın eserlerinde sürrealizmi kullandığını belirtmektedir ki: “*Sâidi hissi ve zihni işlerinin tamamında, bilinçaltı ve rüyaların, hayallerin gücünden yararlanma anlamına gelen sürrealizm’i kullanır. Sürrealizm’e gerçeklerden kaçmak için başvurmaz, aksine hikâye ilerledikçe, günlük meselelerin yayıldığı konu üzerinde, tuhaf vesilelerle kendi kara mizahını ortaya koyar*” demektedir (Kaban, 2014:78).

Pandomim Eserleri: Rejime Karşı Büyük Protesto ve Sessiz İtiraz

Pandomim, Yunanca taklit etmek manasının geldiği gibi sahne sanatının bir çeşididir. Birçok doğu ülkelerinin tiyatrolarında eskiden beri yaygındır. Avrupa’da, antik Yunan ve Roma tiyatrosu ile bağlantılıdır. Genellikle mimik ve anlamlı eylemler yoluyla oluşturulur. Aynı zamanda vücudun mimik, jest, konuşma ahengi ile birlikte insanın zihinsel durumunun ve hislerinin ifade aracıdır. Gulamhüseyn Saidi’nin ondan fazla pandomim eseri vardır. Muteber eleştirmenlere göre Saidi’nin eserleri içerisinde en başarılı olanları pandomim türünde yazdıkları olup onun bu türü seçmesi tesadüf müydü yoksa zorunluluktan mı ileri gelerek doğmuştu sorusuna cevap vermek için pek çok konunun açılması gerektiği belirtilmektedir (Kaban, 2014: 75).

Saidi, Tebriz’de doğmuş, dil problemi ile ilk kez okula gittiğinde karşılaşmıştı. Okulda çocukluktan duyup konuştuğu dilde değil, anlamadığı bir dilde okumak zorundaydı. Bu durum 6-7 yaşındaki çocuklar için işkenceye dönüşmekteydi. Bununla ilgili çektiği ızdırıp uzun yıllar onu terk etmedi. Sonraları o yıllarla ilgili anılarında bu durumu: “*Her gün mektebe getmek azap ve işkence olurdu. Sanki çocuğu her gün sakinleri Yecüc Mecüc dilinde konuşan bir adaya tahvil verirdin. Ve bu garip sakinlerin dilini başa düşmemek, töhmetle yanaşı büyük hıfvet ve mahcubiyete neden olurdu. Ana dilinde konuşmak ise söğüt çubuğu ile küçücük ellerin ortasına dövmek gibi cezalarla sonuçlanıyordu. Kuşkusuz böyle işkencelerden uzak kalan Fars öğrenciler tatil günlerinden daha fazla ders ve okuldan haz alırdılar. Böylece, Azerbaycan balalarına okul, ilim ve eğitim ocağından daha çok zor gücüne yabancı dil öğrenmek muntakası idi...*” şeklinde dile getirmektedir (Saidi,1965: 17).

Yine anılarında “*Elece de cemaat gazetleri, şehrin duvarlarındaki ilanları okuyup anlamak için kapı kapı yürüyüp tercüman bulmalıydı. Özellikle, sinema salonlarında kalabalık oluyordu. Abartmadan söylersek, Tebriz’in sinema salonlarında çevirmenlerin sesi sinemanın sesinden yüksek olurdu. Yalnızca sessiz animasyon geden zaman hamı oruc tutmuş gibi oturub bakırdılar...*” demektedir (Saidi, 1965: 18). Bu sessiz filmi izleyenlerin arasında genç Gulamhüseyn de olup filmde yaşananları çevirisiz, sözsüz anlamının lezzetini hemşehrileri gibi o da yaşardı.

Görüldüğü gibi onun pandomim türüne başvurusu tesadüfi değildir. Saidi, şah rejiminin Azerbaycan diline uyguladığı baskı sonucu mensup olduğu milletin yaşadığı acıları pandomim aracılığıyla vermeye çalışmıştır. Saidi, Azerbaycanlı idi ve ona göre bütün Azeriler (Güney Azerbaycan) doğduğu günden dilsiz idiler... Dolayısıyla da Azerbaycan aydınları edebi eserlerini ana dilinde yazmayı bilmiyorlardı. Nüfusunun çoğunluğu ana dilinden yoksun olan halkın konuşması bir türlü pandomim oyununa benzemektedir. Saidi, geldiği noktada ana dilinden yoksun olmasını tedavisi olmayan bir yara gibi tüm ömür boyu hissetmiştir. Yazdığı eserlerinde de, gazetede yayımlanan yazılarında da hep bu konuya değinmiştir.

Saidi, pandomimlerini de piyesleri gibi “Gövher Murad” imzası ile yayımlamıştır. İnan edebiyatında, Gövher Murad’ın anlam ve içeriği geniş olup Gövher Murad adı öyle ulaşılmaz amel ve arzularla bağlıdır ki, bütün insanlar tarih boyunca onun arayışında olmuş, fakat ona yetmek ve yetişmek saadeti çok az kişiye nasip olmuştur.

Saidi'nin yaratıcılığını inceleyen Cevat Mücabi, Saidi'nin her pandomimini isyanla dolu lanetlenmiş kabus, yaşantıları ile ilgili zihninde yansımış hayallerin, fantezilerin tasviri olarak değerlendirmektedir (Mücabi, 2000: 56).

Saidi'nin pandomimleri "Beyelde Yas", "Adsız ve Aydın Olmayan Korku", "Korku ve Sekseke" adları altında büyük bir sanatkarlıkla yazılan soyut hikayeler silsilesidir. Bu pandomimlerde, birey gerçek durumdan kurtulmak için çarpışmaktadır. Saidi, Güney Azerbaycan ve İran edebiyatında pandomim kurucusu olmaktan ziyade bu tür metot ve tarza ciddi bir şekilde emek verip çok önemli eserler yazan ilk yazardır. Pehlevi rejimi döneminde bu tür edebi yazılar en uygun yazı üslubu sayılırdı. Pandomim eserleri ile yazarın rejime karşı büyük protestosu ve sessiz bir itirazı vardı.

Ayrıca "Verzil Eliçomaklıları" adlı piyes Saidi'nin en ünlü eserlerindedir. Piyenin konusu basit olmakla birlikte derin ve düşündürücüdür. "*Verzil nüfusu Allah'ın kaza ve kaderine dahil tüm acı ve belaların gökten gelmesine inanırlar. Bu derd ve belanın da çaresini öyle göklerde ararlar. Onlar o kadar avamdırlar ki, bir grup vahşi kablaneları da kovmaktan acizdiler. Onlar silahtan istifade etmeyi bile beceremezler. Nüfusun her biri kendi yerinin ve ekininin fikrindedir. Gece sabaha kadar dua ederler ki, vahşi kablanelar ekin alanlarına hücum ederler. Kimse çevresini, kendi komşusunu düşünmez. Herkes sadece kendisi için uğraşır. Verzilliler beladan kurtulmanın çaresini yabancıya yüz tutmakta görürler. Onun verdiği maslahatı takip ettikten sonra bir tür 'yağmurdan çıkıp yağmura düşerler'. Vahşi kablanelardan kurtulsalar da, 'insan vahşetinden' tamahdan, aç gözlülükten kurtulamazlar.*" Yazar burada tüm dönemlerde küçük devletler için güncel bir soruna değinmektedir ki; vatanın kaderi vatandaşların kendi elinde olmayınca, onların başı belada olacaktır. Ecnebilere yardım istemekle, ülkeyi kurtarmak mümkün değildir. En iyi niyetle ülkeye gelen yabancıların imkan buldukları an ilk işi, vatani talan edip almak olacaktır. Gerekli hallerde kendileri ile aynı niyette olan başka ecnebilere birleşeceklerdir.

Batı yazarlarının eserlerindeki soyut tasvirleri; ister mekan, gerekse psikolojik, sosyal ve toplumsal açıdan kitle anlamamakta ve böyle eserler çoğu için yabancı olmaktadır. Bu eserlerde genellikle hayali yerler, bilinmeyen ya da mitolojik kahramanlar gizemli mağaralar ve kasırlardan söz edilmektedir ki bu da halk için fark edilmemektedir. Fakat "Verzil Eliçomaklıları" piyesinde hiçbir tanınmamış güç, hiçbir belirsiz zaman ve mekan söz konusu değildir. Eser basit dilde, tanıdık gerçekleri temsil etmektedir. Hatta vahşi kablaneların köye saldırısı da doğaldır. Çünkü Verzil kasabası dağların eteğinde yer alır ve bu mekan onların saklandığı yerdir.

Saidi'nin bu piyesinde de başka eserlerinde olduğu gibi kahramanlar sıradan insanlardır. Hepsi İran veya dünyanın başka ülkelerinin köylerinde yaşamaktadırlar. İşte bu yüzden de Saidi'nin eserlerinin okuyucusu fazladır. Eser İran'ın şehirlerinin çoğunda sahneye konulmuştur. İran'ın büyük yazarlarından Calal Al-Ahmed bu eserle tanıştıktan sonra "*Kalem sanatı aleminde abani bağışlamak olsaydı, ben kendi abamı çıkarıp Saidi'nin omzuna salardım*" demiştir (Memmedli, 2015: 185).

"Verzil Eliçomaklıları" adlı piyesi şöhret kazandıktan sonra yönetmen Cafer Vali film bir çekmiş; aradan geçen kısa bir zamandan sonra İran'ın ünlü yönetmeni Dariyüş Mehrcuyi, Saidi'nin "Beyelde Yas" adlı hikayeler serisinden "Öküz" adlı bir filmi ekrana taşımıştır. Bu film bugün de İran'ın sinema sanatında özel bir yer tutmaktadır. Sinema eleştirmenlerinin çoğu bu görüşte olup ülkenin sinema sanatının üslubunun değişiminde hiçbir hareketli görüntü "Öküz" kadar etkileyici güce sahip olmamıştır. "Öküz Filminin" çekilmesinden sonra İran'ın sinema salonları sosyal, siyasi içerik arz etmiştir. Genel olarak, Gulamhüseyn Saidi'nin eserleri ülkenin edebi ve medeni ortamında bir devrime yol açmıştır. Eser aydınların görüşlerini derinden etkilemiştir ki, özellikle yönetmenler daha hafif ve sığ içerikli konuları kullanmak istememiştir.

Muteber edebiyatçılar onun "Beyelde Yas" adlı silsile hikayelerini sihirli realizmin parlak örneği olarak değerlendirmişlerdir. "*Çehov asla iyi bir roman kaydedemedi. O, kendi keskin anlayışı ile gözlemlediklerini zihninde saklamayı başaramıyordu. O, parçalanmış ruh ve canlarıyla o yere kadar saklamayı başarıyordu ki, sadece onlardan kısa öykü yaratsın. İşte bu nedenle o roman yazmayı başaramadı*" (Memmedli, 2015: 187). Sanki, Nabokov bu sözleri Çehov değil, Saidi hakkında yazmıştı. Gerçekten Saidi'nin romanları diğer daldaki yazdığı eserleri gibi başarılı kabul edilmiyordu. Saidi'yi yakından tanıyanların söylediğine göre o, aceleci ve sabırsız idi. Çalışırken eseri çabuk bitsin isterdi. İşte bu yüzden de sonradan romanlarının üzerinde çalışıp geliştirmeye sabrı yetmiyordu.

Mülakatlarından birinde, "*Gerçekten ben hala hayallerimin binde birini yazabilmemişim. O yüzden her zaman yaşamım dalgalı olmuştur. Ne kadar hayallerimi engellemek istiyorsam, yine de onlar zihnimi bir korkunç hayalet gibi meşgul ederler...*" demektedir.

Saidi, 49 yıl yaşadı. O, sanki önceden az yaşayacağını biliyordu, bu yüzden her zaman koşuyordu. Bu konuda dostu Ferecullah Sefa, “*Acele hep bana ağır darbe vurmıştır. Her işi başlarken istedim ki onu sık kurtarayım, ondan çabuk kurtulayım. Bir hamile kadın gibi doğurmaya telesmişem. İşte bu nedenle de ölü çocuk doğurmuş. Şimdi karara vardım ki, telesmeyim*” demektedir (Mecabi, 2000: 56).

G. Markes, F. Kafka, Guy de Maupassant ve Gulamhüseyn Saidi

Saidi'nin yazdıkları ile G. Markes, Kafka, Samuel Beckett ve Guy de Maupassant'ın yazdığı eserler arasında bir benzerlik vardır. Bu eserler fanatizm, cehalet, korku ve felaket buhranına düşmüş insanların durumunu tarif etmektedir. Onun eserlerinde markessayağı yarı efsane, yarı canlı varlıkların insanlarlarla iletişimi; Maupassant'ın hikayelerinde rastlanan içnelemek, insanın en çıkılmaz durumlarda durgunluk, kafkasayağı “Dönüşümler”, ehli havalıların (şizofren hastaların) dünyaya özel bakışları gibi durumlar fazlafır. Onlar sadece kaderin hükmüne teslim olarak yaşarlar. Saidi'nin yaratıcılığını inceleyen doktor Gulamrıza Tebrizi, Saidi'yi başka yazarlardan ayıran en önemli hususlardan biri olarak onun toplumsal ve insanı değerlere hak vermesini öne sürmektedir. Bununla birlikte onun eleştirel, satirik üsluba dayalı yazılarının kitleleri harekete geçirdiğini ve uyandırdığını, kendi hakkı ve hukuku için mücadeleye çağırıldığını belirtmektedir (Hüseyni, 2002: 187).

Gulamhüseyn Saidi'nin eserlerinin çoğu Farsça olsa da onun yakın arkadaşı olan Dr. Fernud'un ifadesine göre, merhum yazar için Azerbaycan Türkçesinde yazmak daha rahattır. Dr. Fernud'a göre onun Azerbaycan dilinde kitapları ve çalışmaları olsa da, o dönemde Azerbaycan dilinde yazı ve neşre bağlı sorunlar olduğu için Saidi eserlerinin çoğunu Farsça yazmak zorunda kalmıştır (Hüseyni, 2002: 129).

Onun yedi romanından şimdiye kadar üçü yayımlanmıştır. Saidi, eserlerinde ağır sosyal eleştirilere yer verdiği için İran hükümetleri onun kitaplarının basımını engellemekte ve sansür uygulamaktaydı. Saidi, fikirlerinin sansürden geçmesinin önlenmesi için bazı kitaplarını yeni isimlerle bastırmaya çalışmaktaydı.

İran'da onun yazdığı senaryo bazında üç film çekildi. Bu üç film “Kav” (Boğa), “Özgele Huzurunda Sakinlik” ve “Miyne Dairesi” idi. İran İslam devriminden önce onun “Kav” adlı kitabı ve filmi aydınlar arasında derin iz bırakmıştır. Bu hareketli resim o kadar etkiye neden olmuştu ki, hatta sinemayı haram bilen ruhaniler bile ona bakıp beğenmişlerdir. Ayetullah Humeyni de “Kavi” beğenmiş ve onu İran sinema filmlerinin en güzel örneği olarak değerlendirmiştir.

“Leylak”, “Düğün”, “İntizar”, “Dünyanın En İyi Babası”, “Verzilli Çomakçılar”, “Meşrutiyet Devriminden Beş Piyas”, “Aydınlık Ev”, “Kaybeden Vay”, “Göz Göze Mukabil”, “Yazmanın Geleceği” ve “Biz Duymuyoruz” Saidi'nin tanınmış dram eserlerindedir.

Saidi'nin 70 kadar basılmış ve ayrıca henüz yayımlanmamış eserleri vardır. Çok iyi bir yaratıcılığa sahip olan Saidi'nin mirasına 17 roman ve hikayeler, 6 monografi ve mekaleler, 4 tercüme eseri, 3 senaryo editörlüğü ile yayımlanan 6 sayı “Elifba” dergisi, tiyatro, edebiyat, siyaset ve ulusal meseleler ile ilgili pekçok makalesi vardır.

Bu da ilginç ve düşündürücüdür ki, İran'ın tanınmış yazarı Kulşiri, Saidi'nin Gabriel Garcia Markes'den önce, mistik gerçekçilik tarzında yazan bir yazar olduğunu söylemiştir (Hüseyni, 2002: 87).

Fransa'da mülteci hayatı yaşayan Doktor Gulamhüseyn Saidi 23 Kasım 1985 tarihinde elli yaşında iken vefat etmiş, Parisin Per-Laşüz mezarlığına defnedilmiştir.

KAYNAKÇA

- Gevher Murad, (Çev.) Mehmet Kanar, Külahlı Bey Külahsız Bey, İstanbul 1996.
 Hüseyni, Ruhullah (2002). “Neqd ve tehlile qozideye Gulamhüseyn Saidi”, Tehran.
 Kaban, Nurdan (2012). *Gulam Huseyn Saidinin Hayati, Tiyatro Eserleri, Dahhak İsimli Tiyatro Eserinin Çevirisi ve Tehlili*, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
 Marziye Câferî, Sebki Gulam Huseyn Saidi, Erişim Tarihi: 25.08.2011, [http:// hafteh.ca/articles/culture/5045](http://hafteh.ca/articles/culture/5045).
 Mecâbî, Cevad (2000). *Şinahname-i Gulam Huseyn Saidi*, Tahran.
 Memmedli, Pervane (2015). Azerbaycanda Mistik Realizmin Banisi, Edebiyat Gazetesi. Bakü 12 Mayıs.
 Memmedli, Pervane (2015). Cenubi Azerbaycan: Edebi Şahsiyetler, Portretler. 1. Bölüm Bakü. Sabah.
 Saidi, Gulamhüseyn (1377). (Gevher Murad), Dahhâk, Tahran.
 Saidi, Gulamhüseyn (1965). Ot Kökü Üste Biter. *Alfabe Dergisi*, Sayı: 2, Tehran.
 Saidi, Gulamhüseyn (2015). Sonsuz Sefer. (Öyküler Topplusu). Bakü.
 Saidi, Gulamhüseyn (1354). “Xiyav-Xiyov-Mişginşehr”, Tehran.
 Tâtârhendân (Gülen Tatar), Tehran 1974.

“Yaşmaq” Dergisi (2007). Tehran. Sayı: 9.
Zihg, Ali Rıza (2012), Mahnâme Maral, Sayı: 25, Tahran

Asya Studies

Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar
Number: 1, p. 51-58, Autumn 2017

ALEXANDER TEKNİĞİNİN şAN EĞİTİMİNDEKİ ÖNEMİ THE IMPORTANCE OF ALEXANDER TECHNIQUE IN SINGING EDUCATION

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
22.07.2017

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
20.10.2017

Asya'dan
Avrupa'ya
Uluslararası
Sosyal Bilimler
Dergisi

ÖĞr. Gör. Tülay Uyar
İstanbul Üniversitesi Devlet
Konservatuvarı Sahne Sanatları
Arasanat Dalı Opera Bölümü,
tulayuyar@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0003-0760-9014>

Öz

Kaynak tarama modeli ile yapılan bu çalışmada Alexander Tekniği ve bu tekniğin şan eğitimindeki önemi incelenmektedir. Alexander Tekniği, bedeni tanıma, farkındalık ve vücut rahatlığı kazanma konusunda şancıların bilmesi gereken en önemli tekniklerin başında gelmektedir. Opera sanatçıların ve şan eğitimcilerinin şarkı söylerken veya şan eğitimi verirken bu tekniği kullanmalarının önemi büyüktür. Literatüre göre ses eğitimi, şarkı söylemede müziksel davranışları geliştirmeye yönelik sanatsal ve teknik çalışma sürecidir. Bu tanımlar ışığında şan eğitiminde Alexander tekniğinin önemi vazgeçilmez bir unsurdur. Alexander Tekniği, aktör olan Frederick Matthias Alexander tarafından geliştirilmiştir. Alexander, sahnede performans yaparken hissettiği nefes ve ses sorununu ortadan kaldırıcı bir yöntem geliştirmiştir. Ülkemizde çok az bilinen bu yöntem, teknik anlamda zorluk yaşıyan opera öğrencilerine ve profesyonellere tekniklerini ileri taşımada yardımcı olacağı düşünölmekte, şan pedagoglarına sorunun ivedilikle çözölmeye konusunda ışık tutacaktır.

Bu araştırma nitel bir araştırma olup literatür tarama modeli kullanılarak yapılmıştır. Alanyazın taraması sonucunda bu çalışmanın amacı opera sanatçılarına, şan eğitimi veren eğitimciler ve şan eğitimi alan öğrencilere Alexander tekniğini tanıtmak ve bu tekniğin şarkı söyleme tekniğine olan yararını belirtmektir. Sonuç olarak, bu çalışmanın opera sanatçıları, konservatuvar öğrencileri ve şan pedagogları için kaynak niteliği taşıdığı düşünölmektedir.

Anahtar Kelimeler: Alexander Tekniği, şan Eğitimi, Ses

Abstract

In this article, which literature review model is used, Alexander Technique and its contribution to singing education is being researched.

Alexander technique is one of the most important body relaxing and body awareness method that all singers should have knowledge about. Alexander Technique was founded by Frederick Matthias Alexander, who was an actor. Alexander, solved completely his breathing and voice problems which occurs while he is performing on the stage, by his technique. This method helps to improve singing technique of the opera students and professionals who have difficulties with their technique. And it shall shed light to the singing teachers to solve their pupils singing technique problems with ease.

The aim of this article is to introduce Alexander Technique to the opera singers, to the singing teachers, to the students who study at the opera department at the conservatories and to prove its contribution to singing technique. Consequently, it is thought that, this article shall shed light to the way of the researchers about Alexander Technique and thought to be a source to the opera singers, to the singing teachers and to the students who study at the opera department at the conservatories.

Keywords: Alexander Technique, Singing Education, Voice

GİRİŞ

Şancıların enstrümanları bedenleridir. Bir şarkıcının enstrümanı sadece ses kasları değil, tüm bedenidir. Enstrümanını iyi tanıyan bir şarkıcı, farkındalıkları sayesinde bedenini daha iyi kullanabilecektir. İyi bir tekniğe sahip olabilmek ve iyi şarkı söyleyebilmek için sadece ses kaslarını çalıştırmak yeterli değildir. Tüm beden ile şarkı söylemeyi öğrenmek, doğru nefes almayı bilmek, beden farkındalığına varmak ve bedeni iyi tanımak gereklidir.

İnsan, diğer canlılardan farklı olarak, doğası gereği belirli olanaklarıyla çevresiyle iletişim kurabilen bir varlıktır. Bu doğrultuda Uçan (1994), insanın yaşadığı çevrede yer alan doğal, toplumsal ve kültürel öğeler arasında ses öğesinin öneminden bahsetmektedir. Ses insanın iletişim kurmasındaki en önemli özelliklerden biridir. Egüz (1991)'e göre ses işlevleri, müzik yapmaya yarayan araçların tek başına oluşturamadığı çeşitli renklerin tümünü içeren insan sesi, dilden aldığı güçle de etkinliğini bir kat daha artırdığını, kendine özgü teknik ve yöntemlerle de, diğer müzik yapmaya yarayan araçların yanında değerli ve tutarlı yerini almıştır.

Ses eğitimi üzerine yapılan literatür incelendiğinde birçok tanıma rastlamak mümkündür. Say (1992), ses eğitimini şarkı söylemede müziksel davranışları geliştirmeye yönelik sanatsal ve teknik çalışma sürecidir diye tanımlarken, Töreyn (1998) ses eğitimini bireylere, seslerini konuşurken ve şarkı söylerken, anatomik ve fizyolojik yapısına uygun olarak kullanabilmeleri için gerekli davranışların kazandırıldığı, önceden saptanmış ilke ve yöntemlerle planlanan hedeflere yönelik uygulanan planlı – programlı bir etkileşim süreci olarak tanımlamıştır. Bu tanımlarda da belirtildiği gibi doğru ses çıkarabilmek için iyi bir şan tekniğine sahip olmak gereklidir. İyi bir şan tekniği elde edebilmek içinse nefes tekniği, vücut rahatlatma ve duruş tekniklerini iyi bilmek gereklidir çünkü bu teknikler sesin kalitesini önemli ölçüde etkilemektedir.

Sahnede kullanılan ses, günlük kullandığımız konuşma sesinden çok farklıdır. Amerikalı ünlü şan pedagogu Richard Miller sahnede kullanılan ses ve konuşma sesi arasındaki farklılığa kitabında yer vermektedir. “Normal konuşma sırasındaki solunumda, nefes alma işlemi çok ender olarak 5 saniyenin üzerinde alınmaktadır. Shakespeare oyuncularını ve sunucuları, bu süreyi uzatmayı öğrenirler. Fakat elit bir şarkıcının, uzun süren müzikal cümlelerde, her tessitüradan¹ ve dinamikten söylemesi bir şancının nefes kullanma idaresi konuşma sırasında kullanılan nefes kontrolüne göre çok daha üstün olması gerekmektedir” (Miller, 2004:18). Kendisi de bir Shakespeare tiyatro oyuncusu olan Avusturyalı Frederick Matthias Alexander'ın geliştirdiği Alexander Tekniği ile vücut rahatlığı ve beden farkındalığının yanısıra nefes kullanımı da en yüksek kapasitede kullanılabilir.

19.yüzyılın sonlarından itibaren, beden farkındalığı ile ilgili metotlar ortaya çıkmıştır. Alexander Tekniğinin yanısıra Amerika'da ortaya çıkan Mensendieck ve Feldenkreis bunlardan bazılarıdır. Fakat sanatçılar arasında en yaygın olarak kullanılan metot Alexander Tekniği'dir. Opera sanatçılarının kaslarının ve eklemlerinin rahat olması sesin daha iyi rezonansa girmesine ve daha kaliteli bir ses üretilmesine olanak sağlamaktadır. Bu teknik ayrıca, performansa dayalı sanat yapan tüm sanatçılar için çok önemlidir. Kollarını ve bileklerini sıkmayan bir orkestra şefi daha iyi yönetecek, ellerini ve kollarını sıkmayan bir piyanist daha iyi müzik yapacaktır. “Müzisyenler, aktörler, dansçılar ve sporcular performanslarını artırmak istedikleri için Alexander Tekniği yöntemine başvururlar” (Craze, 2011:8)

Sahnede yaşadığı ses ve nefes sorununa kesin çözüm bulan Alexander tekniği günümüze dek birçok sanatçıya da ışık tutmuştur. Ülkemizde henüz yaygınlaşmamış olan bu teknik sayesinde, teknik yetersizlik ve zorluklar yaşayan opera öğrencilerinde kısa sürede büyük aşamalar kaydedilmektedir. Sadece fiziksel değil zihinsel rahatlamaya da odaklanan bu teknik sayesinde beden farkındalığı yükselmekte ve başarı kaçınılmaz olmaktadır.

YÖNTEM

Bu araştırma nitel bir araştırma olup literatür tarama modeli kullanılarak yapılmıştır. Literatür taraması araştırma çalışmalarında önemli bir süreçtir. Köroğlu (2015) doğru yönetilmeyen bir tarama araştırmacının çok zaman kaybetmesine ve hatta yeterli içeriğe ulaşılmamasına yol açtığını vurgulamaktadır. “Literatür taraması belirli bir mkonuda yayınlanmış olabildiğince çok eserin derinlemesine ve sistematik olarak araştırılması ve belirlenmesidir” (Gash, 1999).

Literatür taramasında belirli aşamalar vardır ve araştırma konusuna göre bu yöntem ile ilerlenmiştir. Literatür taraması aşamalarının ilk başında araştırma probleminin sınırlarının tanımlanması

¹ Tessitura: Ses aralığı

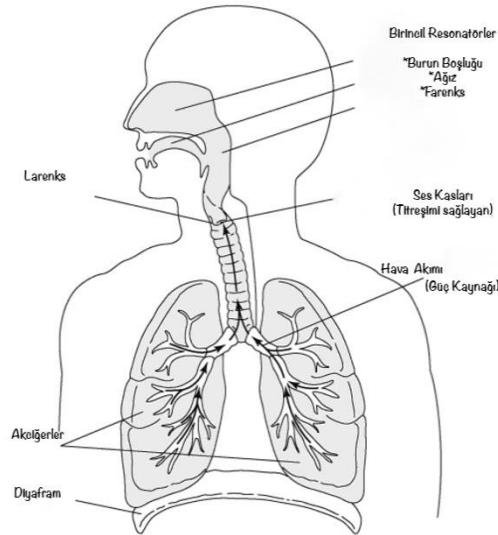
gerekliği vurgulanmaktadır. Bu çalışmada belirli ses ve duruş tekniklerinin arasında Aleksander Tekniği seçilmiş ve bu alan üzerinde araştırma yapılması hedeflenmiştir. Ulaşılan hedef sonunda ise ulusal ve uluslararası kaynaklar incelenmesi için araştırma probleminin sınırları belirlenmiştir. Araştırma problemi belirlendikten sonra ulusal ve uluslararası kaynaklardan olası ve yarı olası kaynaklar incelenerek önem sırasına göre değerlendirmeye alınmış, diğer kaynaklar ise elenmiştir. Bu yöntem ile gelecekte konu yaratacak yeni konulara ışık tutacak önemli konular belirlenmiştir. Bu belirleme yöntemi, literatür taraması modeli için önem sarfetmektedir. Son olarak araştırma amacına uygun Aleksander tekniği incelenmiş, belirli sonuçlara ulaşılmış ve bu sonuçlar ışığında çeşitli önermeler verilmiştir.

BULGULAR

Enstrümanı tanıma: Sesin Oluşumu, Rahatlama Tekniklerinin Ses Kalitesine Olan Etkileri

“En temel içgüdülerimiz, nefes almak ve konuşmaktır. Nefes almak, doğumdan sonraki ilk yaptığımız içgüdüsel aktivitedir. Ses çıkarmadan önce yaptığımız aktivite nefes almaktır. Konuşmak ise doğumdan sonra yaptığımız ilk kreatif aktivitedir. İnsan ilk fonasyona² doğumdan sonra başlar. Çıkarılan bu sesler daha sonra konuşmaya dönüşür. Müzikal bir sesin oluşumu için, güç kaynağı, titreşim ve rezonatör gereklidir. İnsan sesinin üretimi için gerekli güç kaynağı havadır. Ses kasları titreşimi sağlayan organlarımızdır. Ses kasları, ses kutusu olarak tanımlanan larenks’in (gırtlak) içinde adem elmasının arkasında bulunurlar. En temel rezonatör bölgelerimiz ise boğaz, burun boşluğu, ağız ve sinüslerdir. (Smith, 2007:13)

Güç Kaynağı ile belirtilen nefestir. Sesin gücü, nefes verdiğimiz hava ile doğru orantılıdır. Nefes aldığımızda, diyafram kası alçalır, göğüs kafesi genişler ve hava akciğerlere dolar. “Soluk alma sırasında göğüs boşluğu, özellikle diyaframın aşağı doğru hareketi ile genişler. Böylece dışarıdaki hava burun, ağız, pharynx (farenks/yutak), larynx (larenks/gırtlak), trachea (trakea/soluk borusu), bronşlar ve bronşiyollerden geçerek akciğer alveolleri içine kadar ulaşır.” (Cevanşir ve Gürel, 1982:1). Nefes verdiğimizde, diyafram kası yükselir, göğüs kafesi daralır ve akciğerlerdeki hava nefes borusundan geçerek, larenksteki ses kaslarına ulaşarak sesin üretilmesi için enerji sağlar. “Kaburgaların inmesi ve diyaframın yükselmesi ile göğüs boşluğunda bir daralma olur ve akciğer boşluklarında bir yüksek basınç yaratılır. Böylece hava akciğerlerden aynı solunum yollarını izleyerek dışarı atılır.” (Cevanşir ve Gürel, 1982:1).

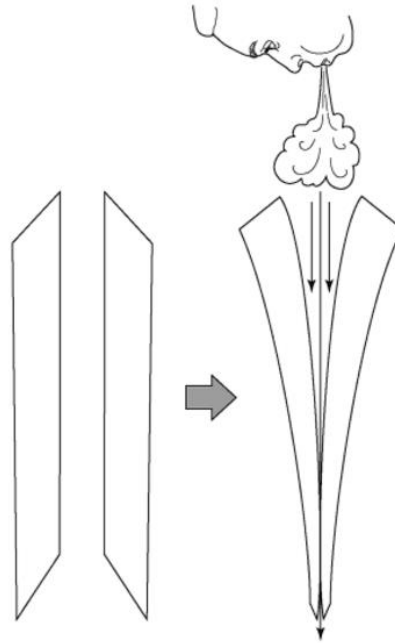

Şekil 1. İnsan sesi oluşumu için gerekli mekanizma (Smith, 2007:15)

² Fonasyon: Vokal kordların yani ses kaslarının titreşerek, ses oluşturmasına fonasyon denir.

Larenks³ nefes borusunun üst kısmında yer almaktadır. Larenkste, nefes alırken açılan ve yutkunurken veya ses üretirken kapanan iki adet ses kası bulunmaktadır. Ses çıkarırken, hava birbirine değerek kapanan iki ses kasının arasından geçer. Ses kasları yumuşaktır ve aralarından hava geçerken titreşirler. Ses kasları saniyede 100 ile 1000 kere arasında çok hızlı bir biçimde titreşebilirler. Bu titreşme hızı çıkardığımız seslere göre değişmektedir. (2015). *American Academy of Otolaryngology-How the Voice Works* Erişim adresi:entnet.org

“Pes sesleri söylediğimiz zaman, ses kasları rahatlar, kısalır, kalınlaşır ve bütün uzunluğu boyunca titreşir. Tiz notaları çıkarırken, ses kasları uzar ve inceler. Bu aşamada ses kaslarının sadece kısa bir bölümü titreşir. Fonasyon sırasında, ses kasları birleşir. Hava ses kaslarının altından yukarıya çıktıkça, ses kasları havanın baskısıyla birbirlerinden ayrılır. Ayrıldıkları zaman hava geçer ve sonra tekrar birleşirler. Bu eylem fizikte Bernoulli hareketi olarak bilinmektedir. Bernoulli hareketi iki cismin arasından havanın geçmesiyle gerçekleşen çekilme hareketidir. Fonasyon sırasında ses kaslarında kapanma ve açılma hareketi olmamaktadır. Ses kasları hep birleşiktir fakat havanın aradan geçmesiyle birlikte saniyede birçok kez titreşirler.” (Smith, 2007:15).

Şekil 2. Bernoulli Hareketi (Smith, 2007:17)

Ses üretilmesindeki üçüncü önemli bölge rezonatörlerdir. “Ses kasları, tıpkı bir trompetin ağızlığı gibi vızıltı halinde bir ses çıkarırlar. Ses kaslarının üzerindeki tüm yapı, rezonatör sistemin parçalarıdır. Bu yapıyı korno veya trompet ile karşılaştırabiliriz. Ses kaslarının ürettiği vızıltı şeklindeki bu ses, rezonatörler aracılığıyla eşsiz bir insan sesine dönüştürülür.” (2015, American Academy of Otolaryngology). Bir kişinin sesini duyduğumuzda onun kime ait olduğu tahmin edilebilir. Herkesin kendine ait kişisel bir sesi vardır. Bu ses rezonatör bölgede oluşmaktadır. “Rezonatörler, bir kişinin sesinin karakteristik özelliklerini kazandığı yerlerdir.” (voicefoundation.org) “Sesimiz sağlıklıysa, ses üretiminin üç ana unsuru olan güç kaynağı, titreşim ve rezonatörler bir uyum içerisinde çalışır, konuşma ve şarkı söyleme işlevini gerçekleştirirler.” (2015, American Academy of Otolaryngology).

“Tüm bedenimiz rezonatördür. Çünkü ses kaslarının titreşimi sırasında tüm bedenimiz de titreşmektedir. Birincil rezonatörler, havanın ses kaslarını titreştirdiği rezonatör boşluklardır. Hava akciğerlerden bronşlara, oradan da nefes borusuna geçerek ses kaslarını titreştirir.” (Smith, 2007:16).

³ Larenks: Gırtlak.

“Birincil rezonatör bölgeler; ağız, farenks⁴ ve burun boşluğudur. Tüm bu boşluklar hava ile birbirlerine bağlanır. Bu bölgelerdeki rezonans sesin kalitesini ve hacmini arttırır” (Smith, 2007:16).

Göğüs boşluğu ikincil rezonatör bölgesidir. “Göğüste titreşimi hissederiz çünkü ses kaslarına yakın büyük bir boşluktur. Göğüs titreşimini hissetmemize rağmen sesin kalitesi ve hacmi, havanın larenksten geçerek farenks ve ağıza ulaşması ve birincil rezonatörlerde titreşmesinden sonra ortaya çıkar. (Smith, 2007:16). “İkinci rezonans, gırtlakta üretilen sesi belirli bir konuşma sesine dönüştürür.” (Linklater, 1976:16, Suner, 2014:5) “Sözcükleri artiküle ettiğimizde farenksin ve ağızın şekli değişmektedir. Biz isteyerek burun boşluğunun şeklini değiştiremeyiz. Rezonans, ağız ve farenks istemli hareketimizle değişmektedir. Fakat rezonans pasiftir. Rezonans bizim yaptığımız bir hareket değildir. Pasif kendiliğinden oluşan bir harekettir. Rezonansın pasif bir hareket olduğunu anladığımız zaman dikkatimizi iki noktaya çekebiliriz: Fonasyon ve hava akımı. Bu iki unsuru iyi anladığımızda şarkı söylemek daha kolay hale gelecektir.” (Smith, 2007:16)

“Sesin oluşumunda kullanılan organlar, gırtlak ve ses kaslarıdır. Gırtlak, sesin oluşması ve biçimlenmesine yardımcı olan, sesin ilk tınısını kazandığı organdır. Gırtlak, dil kökünden, nefes borusunun başlangıcına kadar uzanan, soluk borusu ile yutak arasında yer alan kıkırdak yapıları bir organımızdır. Gırtlak, havayı soluk borusuna, besin ve gıdaları da yemek borusuna iletmekle görevlidir. Soluk verme sırasında dışarı atılan hava ile gırtlakta bulunan ses telleri titreşerek sesi oluşturur.

Bedenimizi tanımak, enstrümanımızı doğru kullanmak açısından büyük önem taşımaktadır. Bu sebeple ses üretimi, ses üretimi için gerekli olan güç kaynağı, ses kasları ve rezonatörler hakkında detaylı bilgi edinmek gerekir. Ayrıca beden farkındalığı da iyi şarkı söylemek için gerekli unsurlardan biridir. Şarkı söylerken, bedenimizin farkında olarak şarkı söylememiz gerekir. Şarkı söylerken kas ve eklemlerin son derece rahat olması, bu rahatlığın beden farkındalığı ile kontrollü biçimde sağlanması gerekmektedir. Beden farkındalığı ve rahatlığı ile ilgili birçok teknik bulunmaktadır. Fakat kullanılan bu tekniklerin en yaygın olanı ve bilineni Alexander Tekniği’dir.

Frederick Matthias Alexander

Alexander Tekniği, Frederick Matthias Alexander tarafından geliştirilmiştir. Frederick Matthias Alexander, 1869 yılında Tazmanya’da doğmuştur. Çocukluk yıllarında solunum problemi yaşayan Alexander, tiyatro eğitimi almış ve aktör olmuştur. Yirmili yaşlarında, profesyonel tek kişilik dramatik oyunlar oynamaya başlamıştır. Alexander, sesini yanlış kullanımdan dolayı tamamen kaybetmiştir. Bunun üzerine beden farkındalığı ve kullanımı ile ilgili bir metot geliştirmiş ve ilaç almadan kendini tedavi etmiştir. Alexander, birçok kişinin yanlış duruş, oturuş ve hareket sebebiyle problem yaşadığını görmüştür. F.M. Alexander, Avustralya’da geliştirdiği bu tekniği Londra’da okul kurarak bu konuda eğitmen yetiştirmiş ve tekniğin başka insanlara ulaşmasını sağlamıştır. Alexander aynı zamanda tekniği hakkında kitaplar yazmıştır. “Alexander’ın kitapları, onun bu buluşunun gelişim hikayesini ve filozofisini anlatmaktadır. Kitabında belirli izlenmesi gereken egzersizler bulunmamaktadır. Bedeni gözleme ve beden kullanımının farkındalığının felsefesi öğretilmektedir.” (Polatin, 2013:11).

Alexander Tekniği ve Bu Tekniğin Şan Eğitimindeki Önemi

“İnsanoğlunun hiçbir aktivitesinde, zihinsel ve fiziksel süreci birbirinden ayıramazsınız” (Alexander, 1932:3) “Alexander Tekniği, Frederick Matthias Alexander tarafından yüz yılı aşkın bir süre önce, sahne performansları sırasında yinelenen inatçı ses ve nefes sorunlarına bir çözüm bulmaya çalışılırken geliştirilmiştir.” (Craze, 2011:8). Alexander Tekniği, sadece aktörler, şancılar, enstrümanistler ve dansçılar için değil daha sağlıklı bir duruşa kavuşmayı isteyen herkes için de kullanılabilir. Fakat bu tekniğin, sanatçılar için sanatlarını daha serbest bir güçle ifade edebilmeleri açısından büyük önemi vardır. Alexander tekniğinin dünya çapında başarıya ulaşmasının sebeplerini yazar Polatin şu şekilde ifade etmiştir; “Öncelikle Alexander’ın kendisi tiyatro sanatçısıdır. Bu teknik, kendi sanatının ihtiyaçları doğrultusunda yaratılmıştır. Alexander’ın bu tekniği geliştirmesinin hikayesi, bize gözlemlenilen kalitesini ve bedenimizi kullanma farkındalığına varmamızı öğretmektedir.” (Polatin, 2013:11).

“Yirmili yaşlarının başlarında genç bir aktör olarak mesleğe atıldığında sesiyle ilgili problemler yaşamaya başlamış ve zaman zaman da sesini tamamen kaybetmiştir. Doktorlar dinlenmesi gerektiğini tavsiye etmişlerdir. Dinlendiği zaman sesi normale dönen Alexander, prova yapmaya başladığı zaman sesinin yeniden kısıldığını hissetmektedir. Alexander yaptığı yanlış bulabilmek için kendisini seyredileceği özel aynalar hazırlamış ve hem normal konuşmasını hem de prova yaparken kullandığı

⁴ Farenks: Yutak, ağızın arka tarafı ve boğazın üst bölgesi.

sahne konuşmasını gözlemlemiştir. Alexander'a göre kendisi prova yaparken üç hata yapmaktadır. Başını arkaya eğme eğilimindedir ve bu sebeple boyun ve çene kasları sıkılmaktadır. Boyun kaslarını ve larenksi sıkılmaktadır. Ve aldığı nefes yeterince iyi değildir" (Alexander, 1932:9).

"Alexander, sahne üzerinde kendini gözlemlemeye başlamış ve sesinin kısılmasına sebep olan hareketlerini ortaya çıkarmıştır. Bunun üzerine bu davranışları yapmama ilkesini uygulamış ve sesi hiç olmadığı kadar güçlü bir şekilde geri gelmiştir. Sadece sesi değil solunumu da düzelmiştir" (Craze, 2011:11).

"Alexander, sesinin kısılmasına sebep olan davranışlarını gözlemlemiş ve kinestetik,⁵ görsel, yapısal, entellektüel, duygusal olarak adlandırdığı 5 adımda çözüm oluşturmuştur. Kinestetik adımda, bedeninde oluşan gerginliğin farkına varmıştır. Görsel adımda, yaptığı alışkanlıkları net biçimde görmeye başlamıştır. Yapısal adımda, anatomi ve hareket ile ilgili bilgi edinmiştir. Entellektüel adımda düşünme mekanizmasını daha net biçimde görmeye başlamıştır. Duygusal adımda ise, kendinin başka kişilere karşı nasıl davrandığını gözlemlemiştir. Alexander, dokuz yıl boyunca fiziksel ve mental düzeyde kendini gözlemlemiştir. Sonuçta, fiziksel olarak yaşadığı problemlerin sadece fiziksel olarak yanlış kullanımından kaynaklanmadığını aynı zamanda düşünme sisteminin de buna sebep olduğunu anlamıştır. Başını arkada tuttuğunu, kambur bir biçimde durduğunu ve sesinin kısılmasındaki sebebin kendi duruşu olduğunu anlamış ve bunun çözümünün kendi elinde olduğunu farketmiştir. Başını öne eğmeden dik durarak ve omurgasını uzatarak durduğunda serbest bir sese kavuştuğunu gözlemlemiştir." (Leibowitz,Connington, 1999:14,15)

Frank Pierce Jones Alexander tekniğini şu şekilde ifade etmiştir: "Alexander tekniği, size daha önce bilmediğiniz birşeyi anlatmamaktadır. Akılcı bir pratiklik kazanmanızı öğretmektedir. Klişeleşmiş tepkileri nasıl azaltabileceğinizi, alışkanlık ve değişim konusunda nasıl başa çıkabileceğinizi öğretmektedir. Sizi kendi kararlarınızı ve seçimlerinizi yapma konusunda serbest bırakır fakat bunu yaparken sizin kendinizi daha iyi kullanabilmenizi sağlamaktadır." (Heirich, 2011:2)

Michael Bloch, *F.M. Alexander'in Hayatı* adlı kitabında Alexander tekniğini şu şekilde ifade etmektedir: "Alexander tekniğini tarif etmeye çalışmak, kör bir insana renkleri anlatmaya benzer. Bu teknik, yalnızca kitaptan okuyarak öğrenebileceğiniz bir metot değildir, bu alanda uzman eğitmenlerle çalışmayı gerektirir." (Bloch,2004:2) Alexander tekniğini yalnızca müzisyenler, aktörler, dansçılar ve sporcular değil sağlık problemi olan kişiler de kullanmaktadır. "Alexander tekniği fiziksel kondisyonları ne seviyede olursa olsun her yaşta çocuk ve yetişkin için güvenli ve etkili bir yöntemdir. Bazıları, belli bir rahatsızlığı ya da hastalığı olduğu için Alexander tekniğini öğrenir." (Craze, 2011:8)

Craze, kitabında Alexander tekniğinin üç temel ilkesini şu şekilde belirtmektedir: "Bedenin güzel, zarif, verimli ve düzgün hareket etmesine olanak veren üç önemli ilke şunlardır: boynunuzu serbest bırakmak, başın ileri doğru ve dik durması, sırtın uzaması ve genişlemesi" (Craze, 2011:13). "Frederick Matthias Alexander, *'Bir kişinin karakteri hakkında konuşmak gerekirse, kişinin bedenini nasıl kullandığına bakmak gerekir.'* demektedir. Her kişi kendi sahip olduğu bedeni farklı şekilde kullanmakta ve kişilerin bedenlerini kullanma şekli onların karakterlerini ortaya koymaktadır. Bedeni kullanma şekli düşüncemizi de etkilemektedir. "Bir aktörseniz ve kendi bedeninizi nasıl kullandığının idrakına henüz varmamış iseniz, sahnede nasıl başka karakterlere bürünebilirsiniz? O sebeple bir aktörün öncelikle kendi bedenini çok iyi tanması, beden farkındalığına ulaşması gerekmektedir. (Polatin, 2013:4)

Bir şancının, sadece vokal çalışması yapması yetersiz kalmaktadır. Kişi bedeninin farkına varamadığı ve tüm bedeniyle şarkı söylemediği sürece kapasitesini tam olarak kullanamayacaktır. Doğal olarak rezonans bölgesi açık olan ve tiz sesler konusunda rahatlık yaşayan bir ses değilse de bedenini kullanmayı bilmediği için kendini başarısız hissedecektir. Bir şancının öncelikle bedenini iyi tanması, bedeniyle şarkı söylediğinin farkında olması gerekmektedir. "Bedenin uyum içinde olması ve farkındalık neden önemlidir? Şancıların enstrümanları bedenlerindedir ve şancılar enstrümanlarından hiçbir zaman ayrılmazlar. Bir şancının iyi şarkı söyleyebilmesi için bedeninin ve sesinin farkında olması gerekmektedir. Şan eğitmenlerinin de beden, nefes kontrolü ve rezonans ile ilgili daha çok çalışma yapmaları gerekmektedir." (Neely, 2012:1)

"Alexander tekniğini sanatlarında büyük kariyer yapmış, dünyaca ünlü isimler de kullanmaktadır. Bu tekniğin uygulayıcısı olan dünya çapındaki actor, Ian McKellen, bu teknik ile ilgili şöyle demektedir: "Bu tekniğin değerini anladıktan sonra tüm Kral Lear ve Richard III topluluklarının prova yaparlarken bu tekniği öğrenmelerini sağladım." (Polatin, 2013:11). "Alexander tekniği, fiziksel ve

⁵ Kinestetik: Bedensel zeka.

zihinsel işleyişin geliştirilmesi için kullanılan somatik bir yöntemdir. Tekniğin yaratıcısı Frederick Alexander'ın hem fiziksel hem zihinsel olarak kabul ettiği aşırı gerginlik, hareketi kısıtlar ve eklemler, omurga, nefes alma mekanizması ve diğer organlarda basınç yaratır. Bu tekniğin amacı bedene özgürlük ve ifadeyi; zihne ise berrak düşünmeyi yeniden kazandırmaktır.” (alternatifterapi.com)

“Alexander, öğrenmenin kendi değimiyle “doğru düşünsel davranış” olmadan mümkün olmadığını savunmaktadır. Doğru düşünsel davranış, yeni fikirlere açık olmak, değişime açık olmak, yeni bilgiyi kabul etmek için serbest olmak ve gerekli değişimi yapmaktır. Bu tarz düşünme sistemi, vücudunuzun nasıl çalıştığı hakkında ve düşünme sisteminiz hakkında daha fazla bilgi edinmeniz için sorumluluk almanıza sebep olur. Düşünce ve inanç sistemimizin fiziksel olarak bizi ne kadar etkilediğini görmeye sebep olur. Hatalarımız düzeltmek için durmamız gerekir. Almancada duruş ve davranış aynı kelimedir. İngilizcede davranış kelimesinin ilk anlamı duruş, ikinci anlamı ise duygu ve durumdur. Sizin zihinsel davranışınız, bedeninizi nasıl kullandığınızı etkileyecektir. (Leibowitz, Connington, 1999:14,15)

SONUÇ

Şarkı söylemek sadece ses kaslarıyla gerçekleştirilen bir eylem değildir. İyi bir teknikte şarkı söyleyebilmek için, sesin üretilme sürecini iyi bilmek, bedeni iyi tanımak gerekir. Bedeni doğru kullanmadan doğru teknikle şarkı söylemek mümkün değildir.

Alexander, “İnsanoğlunun hiçbir aktivitesinde fiziksel ve zihinsel süreci birbirinden ayıramazsınız.” demektedir. Bir opera şarkıcısının teknik olarak ilerleyebilmesi ve teknik olarak başarı elde edebilmesi için beden rahatlığının yanı sıra zihinsel olarak da rahatlama sağlamış olması gerekmektedir. Zihinsel ve bedensel olarak yaşanan gerginlik, örneğin tiz notalara gelmeden önce zihinsel olarak duyulan gerginlik eklemler, omurga, nefes alma mekanizması ve diğer organlarda gerginlik yaratarak, tiz notaların sıkışık çıkmasını sebep olur. Teknik zorluk yaşayan opera öğrencilerine, Alexander tekniği kullanılarak yapılan şan eğitimi büyük başarı sağlamaktadır. Alexander hareketlerini yaparak şarkı söyleyen öğrenci, odak noktasını bu hareketin doğru uygulanmasına verdiği ve konsantrasyonu o noktaya aktardığı için tiz sesleri söylediği zaman duyduğu endişe ve korku ortadan kalkmaktadır. Kaslardaki gerginlik hissi ortadan kalktığı anda ses rahat bir biçimde rezonatörlerde tınlamaktadır. Ortaya çıkan sonuç güzel ve etkili bir ses olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Alexander, F.M. (1932). *The Use of The Self*, Methuen&Co. LTD.
- Bloch, Michael (2004). *F.M. The Life of Frederich Matthias Alexander, Founder of Alexander Technique*, Little Brown Time Warner Book Group.
- Craze, R. (2011). *Alexander Tekniği ile Bel ve Sirt Ağrısının Üstesinden Gelin* (çeviren: Özlem Tüzel Akal), Optimist Yayın ve Dağıtım.
- Cevanşir, B & Gürel, G. (1982). *Foniatrı*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları.
- Forster, N. (1995). *The Analysis of Company Documentation*, London: Sage,
- Heirich, J.R. (2011). *Voice and the Alexander Technique*, Mornum Time Press.
- Leibowitz, J & Connington, B. (1999). *The Alexander Technique*, Souvenir Press.
- Miller, R. (2004). *Solutions For Singers*, Oxford University Press.
- Neilly, D.W. (2012). *Body Concious: A Comparative Study of Body Awareness and Body Alignment Methods for Singers and For Teachers Integrating Them Into Their Teaching*, Alabama.
- Polatin, B. (2013). *The Actor's Secret, Techniques for Transforming Habitual Patterns and Improving Performance*, Berkeley California:North Atlantic Books.
- Say, A. (1992), *Müzik Tarihi*, Ankara: Müzik Ansiklopesi Yayınları.
- Smith, S. (2007). *The Naked Voice, A Wholistic Approach to Singing*, Oxford University Press.
- Suner, L. (2014). “Ses ve Oyuncu”, *Dergipark Akademik*, Cilt 18, Sayı 18.
- Suner, L. (2011). “Nefes ve Oyuncu”, *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, 31:2011/1.
- Töreyin, M. (1998), “*Türkiye Türkçesi Dilbilgisi Yapısının Şan Eğitimi Amaç, İlke ve Yöntemleri Açısından İncelenmesi*”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü, Erişim Tarihi: 03/01/2017 Ankara.
- Weiss, M. (2009). *The Alexander Technique and the Art of Teaching Voice*, VDM Publishing.
- Uçan, A. (1994). *İnsan ve Müzik – Müzik ve Sanat Eğitimi*, Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.

-
- Wikipedia Sözlük, Alexander Technique, Erişim Tarihi: 15/01/2017.
http://en.wikipedia.org/wiki/Alexander_technique
- Alexander Technique For Musicians <http://www.alexandercenter.com/pa/stringsii.html> , Erişim tarihi:
2/12/2016.
- American Academy of Otolaryngology–Head and Neck Surgery,2015.
<http://www.entnet.org/content/how-voice-works>, Erişim Tarihi: 9/12/2016.
- Alternatif Terapi, Alexander Technique
www.alternatifterapi.com/icerik/alexander-teknigi-nedir, Erişim Tarihi: 15/01/2017.
- Ses telleri nasıl çalışır? www.kulakburunbogaz.info, Erişim Tarihi:24.12.2016.
- Human voice production www.voicefoundation.org, Erişim Tarihi: 03/03/2017.

Şekil Listesi

- Şekil 1. İnsan sesi oluşumu için gerekli mekanizma (Smith, 2007:15).....6
- Şekil 2. Bernoulli Hareketi (Smith, 2007:17).....7

Asya Studies

Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar
Number: 1, p. 59-65, Autumn 2017

EZOTERİZM, MU UYGARLIĞI VE MU KOZMOGONİK DİYAGRAMI

ESOTERICISM, MU CIVILIZATION AND MU COSMOGONIC DIAGRAM

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
09.07.2017

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
20.10.2017

**Asya'dan
Avrupa'ya
Uluslararası
Sosyal Bilimler
Dergisi**

Okan Boydaş
Sanatçı,
boydasokan@gmail.com

ORCID ID
<https://orcid.org/0000-0002-3267-1058>

Öz

Hazırlanmış olan bu makalede Ezoterizm, Mu Uygarlığı ve bu uygarlığın sembolü olarak kullanılmış Mu Kozmogonik Diyagramı'nın bir birleri ile ilişkisi incelenmiş olup, kavramların açıklamalarına yer verilmiştir. Hazırlanan bu makale yöntem olarak bir durum çalışmasıdır. Araştırmacı incelemede araştırmanın kavramsal çerçevesini betimsel araçlardan tarama yoluyla temellendirerek, elde edilen bulgular ışığında alandaki durumu tespit etmek amacıyla nitel araştırmanın olanaklarını kullanmıştır. Konu ile ilgili tez, yayın ve kitaplardan yararlanılarak hazırlanmış makalede, araştırma konusu ezoterizm kavramı bu kavramın Mu Uygarlığı ile ilişkisi ve Mu Uygarlığının sembolü olarak kullanılmış olan Kozmogonik Diyagram ile sınırlandırılmıştır. Bu bağlamda ezoterizm içerisinde geçen kavramlar, ezoterik göstergeler bakımından bir birleri ile ilişkileri araştırmanın sınırlılıkları içerisinde dahil edilmiştir.

Hazırlanmış bu makalenin temel amacı, ülkemizde yeni yeni gündeme gelen ezoterizm kavramının sadece kıyamet senaryoları ile değil, gelişmiş Avrupa toplumlarında olduğu gibi, bu kavramın özüne inerek onu anlamaya yaklaşımdır. Bu kavramı anlamaya çalışırken çıkış noktası, nereden geldiği, nasıl günümüze ulaştığı gibi soruları gün yüzüne çıkararak bu kavramın temel sorunları üzerinden araştırmanın amacına yaklaşıması temel niyettir.

Anahtar Kelimeler: Ezoterizm, Mu Uygarlığı, Mu Kozmogonik Diyagramı

Abstract

This study has examined the relationship between Esotericism, the Mu Civilization and the Mu Cosmogonic Diagram used as a symbol of this civilization, and the description of the concepts has been included. The study is a case study as a method. The researcher grounded the the conceptual framework of the research study through the way of scanning from descriptive tools and used the opportunities of qualitative research to determine the situation in the field in the light of obtained findings. In this study prepared by obtaining from related dissertations, publications and books, the research subject "concept of esotericism" has been limited to its relation with the Mu Civilization and to Cosmogonic Diagram used as a symbol of the Mu Civilization, and in this context, the concepts in esotericism and their relationships in terms of esoteric indications have been included in the limitations of the study.

The main objective of this study is to try to understand the concept of esotericism, which is becoming a current topic, with not just the doomsday scenarios but getting into the heart of the matter like in developed European communities.

While trying to understand this concept, it is the basic intention to approach the goal of the study from the basic problems of this concept by uncovering the questions such as where it originated from, and how it reached today.

Keywords: Esotericism, Mu Civilization, Mu Cosmogonic Diagram

GİRİŞ

Ezoterizm kavramı, ülkemizde bilimsel olarak çok fazla araştırılmış olmasa da özellikle batı ülkelerinde bu kavram derinlemesine incelenmekte, araştırılmaktadır. Kavram olarak “içsel, içeri, içe dönük” anlamı taşımakta olan ezoterizm, Mu Uygurlığı içerisinde büyük ölçüde gelişmiş, hem bilgi hem inanç anlamında bu uygurlığı fazlasıyla etkilemiştir. (Werner, 2005:264-265)

Ezoterizm ve Mu Uygurlığı üzerindeki araştırma yapan araştırmacıların başında İngiliz araştırmacı ve kaşif olan James Churchward gelmektedir. Yapmış olduğu araştırmalar da Mu Uygurlığı içerisinde kullanılmış olan ezoterik sembollerin anlamlarını incelemiştir (Churchward, 1933).

Yazı dilinin kullanılmadığı ezoterik bilgiler ve sırlar, gizliliklerinin korunması için semboller yolu ile öğrenciye öğretilir, bu sembollerin anlamlarını sadece öğretilen kişi bilir.

Bu bağlamda ezoterizmin temel sembolü olan Mu Kozmogonik Diyagramın temsil ettiği anlamları, bu anlamların günümüzde de kullanıldığı gerçeğinden yola çıkılarak makalenin hazırlanması önemli hale gelmiştir.

Ezoterizm

Ezoterizm kelimesi, Yunanca’da içsel ve gizli (içine,içeri doğru anlamındaki eisoya daesosofiatının üstün hali) anlamına gelen esoterikos kökünden gelen bir sıfattır. (Tokdemir, 2013:13) Fransızca’sı, esoterisme olan “ezoterizm” kavramının yukarıdaki anlamı ile ilk defa 1828 yılında Jacques Matter tarafından kullanıldığı görülmektedir (Matter, 1828:83).

Bununla birlikte ezoterizm’in Osmanlıca’daki karşılığı “batınilik”tir. Batın; iç yüz, içteki anlamına gelir. Bunun Türkçe karşılığı “içrek” kelimesidir. Bununla “içte kalan, saklı bilgi” kastedilmektedir (Werner, 2005:264-265).

Ezoterik olduğu düşünülen aday, mürsid-mürit ilişkisine benzer bir şekilde daha öncesinde ezoterik öğretilerden geçmiş bir hoca tarafından seçilir. Buna “el verme” de denilebilir. Ezoterik bilgiler genelde yazıya dökülmeyen diyalog ve pratik yollarla kişiye yada öğrenciye aktarılan bilgiler olarak bilinir. Bilgilerin yazılı olmamasının temel nedeni ise gizliliğin bozulmamasıdır. Buradaki temel amaç, gizliliğin bozulması durumunda elde edilecek üst düzey bilgilerin kötüye kullanılmasını engellemek olarak belirtilmiştir. Ezoterik bilginin hedefinde insan ve insanın kişiselidir. İnsan kendi kişisel deneyimleri sayesinde edinmediği bilgiler ve Tanrı ile olan ilişkisi ezoterik bilginin temel konuları arasında yer almıştır.

Ezoterizmin temel amacını Gener, “ ezoterizmin öznesi insandır. Amacı, hayatın nedenlerine dair temel soruları cevaplandırmanın yolunu açmaktır” şeklinde tanımlamıştır. Ezoterik disiplinler içerisinde temel olarak dünya kavramının karşılığı , kişinin nesnel dünya ile bunların kendi zihnindeki yansımalarını, bu yansımalar arasında kurduğu ilişkileri ve kişinin geçmişte kazandığı tecrübeleri de içsel bir yolla birleştirerek oluşturduğu yeni anlamlandırma biçimi olarak açıklanabilir (Algan, 2006:128-129).

Bu bağlamda ezoterizmin anlaşılmasına yardımcı olacak çeşitli yöntem bilim önerileri karşımıza çıkmaktadır. Bu önerilerden ilki Antonine Faivre’nin önermesidir. Bu önermeyi Faivre ve Voss Batı Ezoterizmi ve Dinler Bilimi başlıklı çalışmalarında “...ezoterizm, altı temel özelliğin ya da öğenin varlığı nedeniyle tanımlanabilen bir düşünce biçimi olarak kabul edilebilir. Bunlardan dördü içkin kabul edilir, yani, incelemeye tabi olan materyalin ezoterizme ait olarak sınıflandırılması için bu dördünün var olması gerekir. Bunlar, doğaları gereği birbirine bağlı özelliklerdir, fakat yöntem bilimsel nedenlerden dolayı ayırt edilmeleri önemlidir. Öteki ikisi göreceli kabul edilir, çünkü çoğu kez öteki dört öğeyle birlikte görülmelelerine karşın, tanım yönünden vazgeçilemez olmadıklarından esas öğe sayılmazlar” (Faivre-Karen-Voss, 2006:153-154) şeklinde belirterek bu öğeleri, benzerlik, canlı doğa, imgelem ve meditasyonlar, dönüştürme eylemi, ahenk praksi ve iletim olarak sıralarlar.

Benzerlik özelliğini, “evrensel birbirine bağımlılık ilkesi” (Faivre-Karen-Voss, 2006:153) olarak değerlendiren Faivre, evrende var olan her şeyin bir bütünün parçası olduğunu ve bu parçalarının özelliklerinin birbirine benzediği savını ortaya kor. Benzerlik özelliğinden sonra “canlı doğa” (Faivre-Karen-Voss, 2006:153) özelliğine değinen Faivre, doğanın her şeyi bağlayıcı ve bu bağın ezoterik ilkeler arasındaki önemini vurgular. Üçüncü özellik ise, imgelem ve meditasyonlar özelliğidir ki Faivre burada meditasyon ve imgelem kavramlarının birbirinden ayıramayacağını hatta bir bütün olduğunu vurgular. Ona göre bu özellik simgelerin ve imgelerin kullanımına izin veren bir imgelem şeklidir. Bu özelliklere ek olarak Faivre’nin geliştirdiği yöntem bilim önerilerinin dördüncüsü, “dönüştürme deneyimi” dir.

Faivre’ye göreceli olarak kabul edilen diğer iki özellik ise, “ahenk praksi” ve “iletim” dir.

İkinci yöntembilim önermesi olarak Refik Algan'ın Ezoterizme Genel Bir Bakış başlıklı çalışmasında yer verdiği ve temel iki soruna değindiği görüşlerinide önemsemek doğru olacaktır.

Refik Algan'a göre, insan içsel olarak giderilmesi gereken iki önemli sorun ile karşı karşıyadır (Algan, 2006:132):

Bu sorunlardan ilki, bilimsellikten farklı olarak, insanın dünyayı algılama ve bu algılama sürecinde dünya ile nasıl bir ilişki içerisine girdiği ile ilgilidir. İnsanın kendi bireyselliği ile ilgili bu ilk görüşe göre, insanın çevresi ile etkileşim kurduğu süre içerisinde, çevresinde gerçekleşen olayları yorumlama ve yargılama biçiminin nasıl olduğu ile ilgili bir durumdur. Algılama biçimi salt görüntü ya da olduğu gibi kabullenmenin dışında kişinin özgünlüğüyle alakalı bir durum olduğu için, bu durumda nesne sıradan bir eşya olarak algılanmaz. İkinci sorun ise, insanın içinde bulunduğu dönem ve algılama düzleminin yetersizliği yüzünden, sınırlı bilgilere sahip olduğu, bu bilgilerin gelişmesi için kişinin fazladan çalışması ve algılarını açma yönünde kendini geliştirmesi gerektiği düşüncesidir.

R. Algan'a göre bu sorunların çözümleri İslam tasavvufunda üç değişik bilgi biçiminin anlaşılmasından geçer. Bunlar, duyararak bilmek, görerek bilmek, olarak bilmektir (Algan, 2006:134).

Egzoterizm

İç, içsel anlamındaki ezoterizmin karşılığı olan kavram egzoterizm olarak adlandırılır. İçsellik, ruhun dışındaki tüm varlıkları kapsayan bu kavram daha çok materyalist bir düşünce sisteminin karşılığı olarak hayat bulur (Zinser, 2009).

Ezoterik bilginin temelinde "iç" olduğu için egzoterizmden tamamı ile ayrı, zıt bir durum söz konusudur. Bu durumu Algan, "kendine özgü bir deney alanından kaynaklandığı ve kişiye özel bir doğrudan bilgi türü olduğu bizzat ezoterik disiplinler tarafından iddian edilen ezoterik bilginin, bizim bu günkü bilimsel anlayışımız, beş duyumuz ve aklımız ile ele alınamayacağı apaçık ortadadır; eğer algılanabilseydi, o zaman, kendi tanımına göre bu çeşit bilgiye ezoterik/içrek değil egzoterik dışrak bilgi dememiz gerekirdi" (Algan, 2006:139) şeklinde kesin bir biçimde birinden ayırmıştır.

Ezoterik doktrinlere göre, Tanrısal bilincin artmasının en öncelikli aracı Kamil İnsan olduğu için, yegane hedef Kamil İnsanlar yetiştirmek olmalıdır. Kamil İnsanları yetiştirmek ise, ancak üst düzeyde bir öğretiyi algılayabilecek, seçilmiş insanların eğitilmesi ile mümkündür. İşte bu Kamil İnsanları yetiştirmek için binlerce yıldan bu yana çeşitli örgütler kurulmuş ve bir sınırlar sistemi oluşturulmuştur.

Bu öğretinin kullandığı dil "semboller dili" olmuş ve bu sembollerin, simgesel anlatım imkanlarından yararlanılmış, hemen her kavimde, her millette, binlerce sene korunarak, uygarlıktan uygarlığa aktarılmıştır.

Sembollerin dili ile öğretisini inisiyelerine, kuşaktan kuşağa aktaran, hakkında bilgi bulabildiğimiz ilk Kardeşlik örgütü "Naacall Kardeşliği"dir. Bu örgüt, insanlığın ilk bilinen büyük uygarlığının beşiği olan ve günümüzden 12.000 yıl önce sulara gömülen Pasifikteki "Mu" kıtasında kurulmuş bulunan yönetici rahipler örgütüdür.

Kayıp Mu Uygarlığı ve Naacall Kardeşliği

Mu kıtası hakkında ilk araştırma yapan kişi, İngiliz araştırmacı James Churchward'tır (fotoğraf 1). Günümüzde Mu kıtası ve Mu uygarlığı hakkında yapılmış olan araştırmaların temelini 19.Yüzyıl da yaşamış olan Churchward'ın çalışmaları oluşturmaktadır (Gener, 2015).

Churchward'ın çalışmalarının temel kaynaklarını ise Batı Tibet'te bir mabette bulunduğu "Naacall Tabletleri" (fotoğraf 4) ve Amerikalı jeolog William Niven'in 1921-1923 yılları arasında Meksika'da yaptığı araştırmalar sırasında ortaya çıkardığı çok sayıda tablet oluşturmaktadır (Bilim Araştırma Grubu, 1978:15).

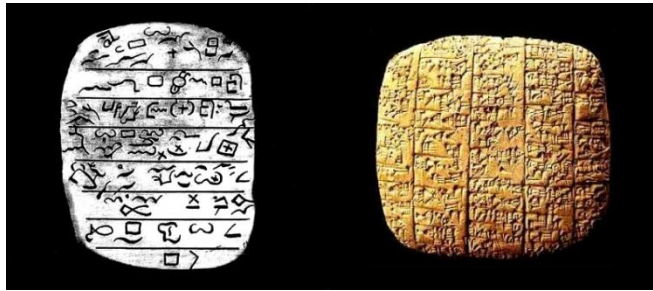

Fotoğraf 1: James CHURCHWARD

Günümüz de bilim dünyası, Mu uygarlığı ve efsanelerde batık kıta Atlantis olarak bilinen uygarlıkların varlığı konusunda araştırmalara devam etmektedir. Buna karşın bu uygarlıkların battığı öne sürülen 12.000 yıl öncesine ait tarihlendirme yaptıklarında, dünyada çok büyük bir jeolojik olayın (depremler ve seller) olduğu konusunda hem fikirdirler. Bilim dünyasının kuşku ile karşıladığı bu olaylar, bir çok milletin ve kavmin tufan efsanelerinde de yer bulmuştur. Bu büyük felaketin ve yıkımın yaşattıkları o döneme ait efsanelerle günümüze kadar ulaşmıştır (Candan, 2013).

İnsanoğlunun dünya üzerindeki binlerce yıllık geçmişinde, günümüz uygarlıklarının yanında en az bir büyük uygarlık yaratmış olduğu, bu günkü uygarlıkların temellerinin de bu yaratılmış olan büyük medeniyetten geldiğini, tufan felaketinden sonra elimize geçen çok az belge ve buluntulardan anlaşılmaktadır.

1883’de araştırmalarını Batı Tibet’te yoğunlaştıran James Churchward, bu belgelerin en önemlilerini buldu. Bunu Hans Stephan Santesson Batık Ülke MU Uygarlığı isimli çalışmasında şu şekilde açıklar; “ Eski dinlerin kökenlerini araştırırken Tibet’e yolu düşen Churchward, bir manastırda “Büyük Rahipler Kardeşliği”nin önde gelen üyelerinden baş rahip Rishi ile tanıştı. Rishi James Churchward’a günümüzden 15.000 yıl önce yazılmış olan Naacall Tabletlerini gösterdi” (Santesson, 1989:2).

Fotoğraf 2: Naacall Tabletleri

Büyük Rahipler Kardeşliği, baş rahibi Rishi’nin James Churchward’a bu özel ve sır olarak saklanan tabletleri neden gösterdiği bilinmiyor. Ancak Rishi’nin Masonluğa üye olan James Churchward’ı, masonluğunda Ezoterik doktrinleri içinde yaşatan bir kardeşlik örgütü olmasından dolayı kendisine yakın gördüğü düşünülmektedir. Bu süreçten sonra James Churchward yeni bir öğrenme sürecine girdi. Bu dönemde iki -yıl boyunca Rishi, Churchward’a üstatlık yapıp, Naacall Tabletlerinin ana dili olan “ölü dili”ni öğretti (Gener, 2015).

Ölü dilini öğrenen ve Naacall Tabletlerini artık okuyabilen Churchward, bu tabletlerden edindiği bilgiler ile batık kıta Mu ve uygarlığının izlerini bulmak için elli yıldan fazla sürecek bir serüvene çıktı.

Pasifik okyanusunda, Sibiry'a'da, Orta Asya'da, Mısır'da incelemeler yapan Churchward, yeni kaynaklara Meksika'da rastladı. 1921-1923 yılları arasında Meksika'da yaptığı araştırmalar neticesinde 11.500-12.000 yıl önce yazıldıkları tarihlendirilen 2600 civarında tablet bulan Amerikalı jeolog William Niven ile tanıştı (Bilim Araştırma Grubu, 1978:15). Daha öncesinde Niven ve Carnegie Enstitüsü uzmanlarından Dr. Morley tarafından okunmaya çalışılan bu tabletler üzerindeki araştırmalar sonuç vermedi. Bu durumu bilen Churchward, Naacall Tabletleri üzerindeki yazılar ile Niven'in bulmuş olduğu tabletleri karşılaştırıp, "ölü dili"ni kullanarak Niven'in bulduğu bu tabletler üzerindeki yazıları çözme başardı. Tibet'te kendisine verilen tabletlerin eksik kısımlarını, Niven'in bulduğu Meksika tabletleri tamamlayarak Batık kıta "Mu" hakkındaki ilk eserini yazdı (Churchward, 1933:54).

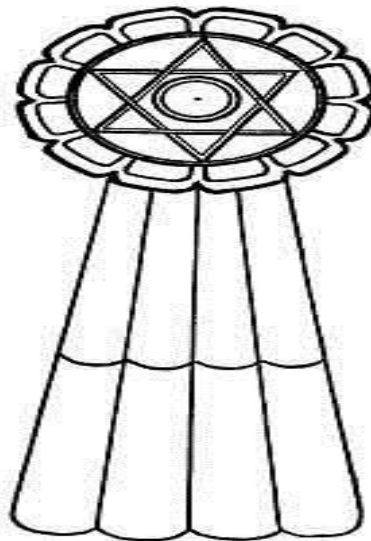
Bu buluntulardan elde edilen bilgilere göre, Mu kıtasının jeolojik yapısı hakkında bilgiler ulaşıldı. Yapılan araştırmalarla Mu kıtasının, Pasifik Okyanusu'nun oldukça büyük bir bölümünü kapsadığı anlaşıldı. Hawaii, Haiti, Fiji, Paskalya adaları ile diğer Polonezya adalarının Mu kıtasının batmasından sonra ondan arta kalan parçalar olduğu ortaya konuldu. Bu duruma destekleyici bilgi olması açısından, Eric Von Daniken görüşleri de önemlidir. Daniken'e göre, " bir birinden binlerce kilometre uzakta olan adaların hem jeolojik yapıları, hem bitkisel yapıları hemde kültürleri aynı denilecek ölçüde benzerdir" (Daniken, 1978:52)

Bulunan buluntuların şifrelerinin çözümlenmesinden sonra çıkan sonuçlara göre, Mu kıtası olarak bilinen büyük kara parçası, doğudan batıya 8.000 kilometre, kuzeyden güneye de 5.000 kilometre uzunluğunda dev bir ada kıtıydı. Naacall tabletlerindeki yazılara göre bu kıta uygarlığın ve gelişmişliğin beşiğidir. Bununla birlikte yaklaşık 70.000 yıllık geçmişe sahip olduğu düşünülen Mu, bu geçen sürede bir çok koloni ve uygarlığa da ev sahipliği yapmıştır (Santesson, 1989:87).

Mu Kozmogonik Diyagramı

Churchward'ın yazmış olduğu "Kayıp kıta Mu'nun Kutsal Sembolleri" isimli kitabında da belirtildiği üzere, diğer bütün kozmogonik diyagramların kökeni Mu Kozmogonik Diyagramı'na (resim 1) dayanmaktadır. Mu'da üst bilgi ve öğretileri öğrenmeye başlayan bir öğrenciye ilk olarak öğretilen şey, Mu Kozmogonik Diyagramı'dır. Yapılan bu eğitim, rahiplerin anlattığı öğretilere yönelik inancı daha da sağlamlaştırıyor amaçlamaktaydı (Churchward, 2015:40).

Yine Churchward'ın Diyagram'ın çözümlenmesine yönelik açıklamalarına yer verecek olursak, diyagramı şekil yönünden değerlendirmesinde, "Diyagram'ın merkezinde, iç içe geçerek tek bir figür oluşturan iki tane üçgen ve bu üçgenlerin içinde de bir çember bulunmaktadır. Üçgenlerin dış tarafında da, üçgenlerle birleşince 12 bölüm oluşturan başka bir çember bulunmaktadır. Bunun dışındada ikincisiyle arasında boşluk olan üçüncü bir çember vardır. Bu çemberin dış tarafında 12 adet odacık bulunmakta ve bu odacıkların dış tarafından aşağıya doğru 8 parça şerit uzanmaktadır" şeklinde açıklamıştır (Churchward, 2015:40)

Resim 1: Mu kozmogonik diyagramı

Burada Mu Kozmogonik Diyagramı'nın içinde barındırdığı anlamları açıklamak için, Churchward'ın Kayıp Kıta Mu'nun Kutsal Sembolleri isimli çalışması araştırma için önemli bir kaynak niteliğindedir.

Churchward açıklamalarında; “ merkez çember Güneş'in resmidir ve göklerde bulunan Tanrı'nın semboldür. İç içe geçmiş üçgenlerin oluşturduğu oniki bölüm, Göksel Baba'nın bulunduğu göklerdeki cennete açılan kapılardır. Bu kapılar ayrıca cennete ulaşabilmek için sahip olunması gereken erdemleri temsil ederler. Bu erdemlerin arasında sevgi, umut, hayırseverlik, iffet, iman vs. vardır. Sevgi bu listenin başında bulunmaktadır” (Churchward, 2015:41) diyerek Ezoterim de sevginin önemi vurgulayarak şu şekilde açıklamalarına devam etmiştir. “ İkinci ve üçüncü çemberler arasındaki boşluk, öbür dünyadır. Ruh, cennete ulaşabilmek için öbür dünyadan da geçmek zorundadır. Dış çemberin dışında bulunan on iki odacık öbür dünyaya açılan kapılardır ve dünyevi arzuları temsil ederler. Ruhun bu kapıları kullanarak öbür dünyaya geçişinden önce beden bu dünyevi arzuların üstesinden gelmelidir. Sekiz parça halindeki şeritler ise cennete doğru giden sekiz yolun sembolleridir ve öbür dünyaya doğru yükselebilmek için insanların düşüncelerinin ve hareketlerinin neler olması gerektiğini anlatırlar.” (Churchward, 2015:42). Bu anlatımla Mu Kozmogonik Diyagramının temelde üç şey üzerinde kurulduğunu söylemek mümkün olacaktır. Bunlar, sevgi, dünyevi arzuların arınma ve insanın düşüncelerinin farkına varmasıdır.

SONUÇ

İnsan varoluşunun her döneminde “sır”, toplumların ve uygarlıkların ilgisini çeken bir kavram olmuştur. Buna bağlı olarak bilinmeyene, saklı tutulana ulaşma gayesi kimi zaman savaşlara kimi zaman ölümlere dahi sebep olmuştur. İnsanların sırlara ulaşma gayesinin temel amacı, güç kavramı olarak değerlendirilebilir. Buna göre sırrı elde eden kişi gücüde elde edebilir duruma gelebilirdi. Temelinde “sır” olan ezoterizm kavramı bu doğrultuda gelişmiş uygarlıklar tarafından araştırma konusu haline gelmiş, ezoterizm içerisinde varolduğu bilinen üst bilgileri elde etmek için araştırmalar yapılmıştır. Bununla birlikte bu araştırmalarla ezoterik toplulukların kullandıkları semboller günümüze kadar gelmiş ve hatta gelişmiş gizli toplulukların sembolleri içerisinde yer bulmuşlardır. Mu Kozmogonik Diyagramı içerdiği bilgiler ve temsil ettiği anlamlar ile evrensel bir sembol haline gelmiştir. Bu sembolden yola çıkılarak elde edilen sonuçlarda uygarlıkların yaşayış ve inanış biçimlerinin bir sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır. Avrupa'da özellikle spiritüel araştırmaların odak noktasında olan Ezoterizm, ülkemizde henüz yeterince değer gören bir kavram olmamıştır. Avrupa ülkelerinde ezoterizm ve spiritüel konular üzerinde yapılan çalışmalara karşın, ülkemizde bu konu hakkında yapılan çalışmalara bakıldığında yeterli düzeyde araştırmanın yapılmadığı, dilimize çevrilmiş yeterince çalışmanın olmadığı görülmüştür. Yeni yeni sosyal medyada gündeme gelen Ezoterizm kavramı, genel olarak siyasi yada ülkeler arası felaket senaryolarının içerisinde gündeme gelmektedir. Toplum içerisinde sanat ve sanat yapıtlarına yeterince değer vermeyen bir toplum olarak, ezoterizm kavramının plastik sanatlar, mimari gibi sanat alanlarındaki etkileri ve sembolize ettiği değerler konusunda araştırma eksikliği aşikardır. Gelişen dünya da ve kültürlerde yoğun araştırma konuları haline gelen ezoterizm, ülkemizdeki araştırmacılar tarafından da üzerine durulması gereken bir konu olmalı, bu konu üzerinde yoğunlaştırılmış çalışmalar yapılmalı ve hatta enstitüler kurularak bu çalışmaların bilimsel ayağı desteklenmelidir.

KAYNAKÇA

- Akıncı, Ahmet (2008), *Ezoterik Öğretiler*, İstanbul: Drahma Yayınları.
- Algan, R. (2006). “Ezoterizme Genel Bir Bakış”, *Cotigo dergisi*, Sayı 46.
- B Araştırma Grubu, (1978). “*U, Tarih Öncesi Evrensel Uygarlık*”, İstanbul: Bilim Araştırma Merkezi Yayınları.
- Candan, E.(2013). *Ezoterizme Giriş*, İstanbul: Sınır Ötesi Yayınları.
- Churchward, J.(1933). *The Sacred Symbols of MU (MU'nun Kutsal Sembolleri)*, Londra.
- Daniken, E. Von. (1978). *Aussaat und Kosmos (Kozmos ve Ötesi)*, Amsterdam.
- Faivre, Antonie & Karen Voss C, (Bahar 2006). “Batı Ezoterizmi ve Dinler Bilim”, *Cogito Dergisi*, Sayı 46.
- Gener, C.(1994). *Ezoterik-Batıni Doktrinler Tarihi*, Ankara: Gece Yayınları.
- Guenon, Rene, (2003), *İnisiyasyona Toplu Bakışlar I*, Türkçesi: Mahmut Kanık, Birinci Basım, Ankara:Hece Yayınları.
- Matter, J. (1828). *Histoire critique du gnosticisme et de son influence*, Paris: Levrault.
- Santesson, H. Stephan (1989). *Batık Ülke MU Uygarlığı*, İstanbul: RM Yayınları.

-
- Tokdemir, İdil (2013). *Günümüz Sanatında Mistik Etkileşimler ve İçseli Bulma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi GSE.
- Werner, H. (2005). *Ezoterik Sözlük*, İstanbul: Omega Yayınları.
- Zinser, H. (2011). *Ezoterizme Giriş*, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.

Asya Studies

Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar
Number: 1, p. 67-81, Autumn 2017

SENDİKAL BAĞLILIK VE BİR ALAN ARAŞTIRMASI* TRADE UNION COMMITMENT AND A FIELD STUDY

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
11.07.2017

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
20.10.2017

**Asya'dan
Avrupa'ya
Uluslararası
Sosyal Bilimler
Dergisi**

Dr. Sevdâ Köse
Kocaeli Üniversitesi,
sevdakose@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0001-7751-3240>

* Bu makale, yazarın “Sendikal Bağlılık ve İşçilerin Sendikaya Bağlılık Ölçüllerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Alan Araştırması” isimli lisansüstü tezinden faydalanılarak oluşturulmuştur.

Öz

Bu çalışmada sendikal bağlılık kavramı ve öncülleri incelenmiştir. Örgütsel bağlılığın bir alt türü olarak da değerlendirilebilen sendikal bağlılık, sendikaların etkinliklerinin sağlanmasında önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda sendikal bağlılığın sendikal katılım ile olan ilişkisi de ele alınmıştır. İşçilerin sendikalarına olan bağlılık düzeyleri ve sendikaya bağlılığın öncülleri olan faktörler uluslararası literatür baz alınarak güvenilir ve geçerli ölçekler yardımıyla incelenmiştir. Araştırma için ele alınan örneklem için kolayda örneklem yöntemi tercih edilmiştir. Araştırma Kocaeli, Sakarya ve İstanbul'da yer alan sendikal 22 işletmede, 1104 kişi üzerine uygulanmıştır ancak 644 anket incelemeye uygun görülmüştür. İşletmelerin büyüklükleri ve işçi sayıları açısından araştırmada herhangi bir ayrıma gidilmemiştir. Çalışmada SPSS yöntemi ile analiz gerçekleştirilmiştir. Sendikal bağlılığın öncülü olarak algılanan sendikal destek, sendikal tutum, örgütsel adalet militanist eğilimler, sendikal tatmin, araçsallık eğilimi ele alınmıştır. Çalışmada sendikal bağlılığın boyutları ile sendikal bağlılığın öncülleri arasında olumlu bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Bu çalışmada Gordon ve Kelloway'in çalışmaları referans olarak kullanılmıştır. Gordon ve arkadaşları sendikal bağlılığın sendikal sadakat, sendikal inanç, sendikal sorumluluk ve sendikal istek olarak dört farklı boyutu olduğu sonucuna varmışlardır. Ancak, bu çalışmada Gordon'un çalışmasında olduğu gibi sendikal bağlılığın alt boyutu olarak dört boyut ortaya çıkmamıştır. Bu çalışmada sendikal bağlılığın boyutu olarak üç olarak bulunmuştur. Bu sonuç Kelloway ve arkadaşlarının ulaştığı sonuç ile benzerdir. Kelloway'in çalışmasında ve bu çalışmada sendikal inanç sendikal bağlılığın güçlü bir boyutu olarak görülmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Sendikal Bağlılık, Sendikal Bağlılığın Öncülleri, Sendikal Sadakat, Sendikal İnanç, Sendikal Sorumluluk

Abstract

In this study, it has been examined concept of trade union commitment and the antecedents' Trade union commitment, which could be considered as one of the types of organizational commitment, has an important role in providing effectiveness of trade unions. In this terms it has been studied the relation between participation trade union and trade union commitment.. It has been try to find which extend of employee's trade union commitment by through valid and credible scale of antecedents of trade union commitment in terms of international scale. The random sampling method was used for analyses. Survey was applied 22 factory in Kocaeli, Sakarya, İstanbul and 1104 membership of trade union employees but only 644 survey were suitable to examine. Factories were not seperated in terms of capacity and number of workers. The SPSS analysis method was applied in this study. The antecedents of trade union commitment are percieved trade union support ,trade union attitudes,millitanist tendency,organizational justice ,trade union satisfaction, instrumentality. It is deduce from this study there are positive correlation between trade union commitment and antecedents of trade union commitment. Two study was used in this study as a reference. Gordon and at concluded that trade union commitment has four dimension as trade union loyalty,belief of trade union, willigness of trade union, responsibilty of trade union. But in this study it was not deduced from four different dimension of trade union commitment. We could approach dimension of trade union commitment as three. And our conclusion is similar with Kelloway and at all. In The study of Kelloway and our study could not see beliefs of trade union as a powerful dimension of trade union commitment.

Keywords: Trade Union Commitment, Antecedents Of Trade Union Commitment, Participation Of Trade Union Commitment

GİRİŞ

Toplumsal bir varlık olan insanın yaşam alanı ve çalışma alanı içinde tek başına faaliyetlerini sürdürmesi mümkün değildir. Toplumsal gruplarla birey etkileşim içindedir ve birey bu etkileşimin sonucunda bulunduğu toplumsal gruplara “bağlılık” duyma ihtiyacını hissetmektedir (Hortaçsu, 1998: 49). İnsan olmanın doğası gereği, bir gruba bağlanma duygusunun altında bir gruba ait olma, aidiyet duygusu yer alır. Birey, doğumundan ölümüne kadar olan süreçte toplumsal gruplarda kendisine bir yer edinmektedir. Yaşamı boyunca birey, eğitim grupları, ekonomik gruplar, siyasi gruplar, dini gruplar, resmi gruplar, belli bir amaca hizmet eden sendika, dernek gibi toplumsal gruplarda yer alır (Sakallı, 2001:183).Bu açıdan bireyin tek bir gruba bağlılık duyması mümkün değildir. Bir gruba, bir topluluğa bağlılık noktasındaki aidiyet duygusunun yanı sıra diğerlerine uyma, itaat etme anlayışı da yer almaktadır. Uyma ve itaat davranışı sonucunda meydana gelen bağlılık olgusunda, bağlanılan örgüte veya kuruma araçsal bir anlam katma anlayışı yer alabilir. Bireyin o gruba veya örgüte olan üyeliği veya bağlılığı elde edeceği maddi ve manevi kazanımlara bağlı olarak şekillenebilir.

Bireyler kendilerini buldukları örgüte bağlı hissettikleri oranda başarılı olacaklardır ve yüksek bağlılığa sahip bir üyenin o örgütte sonsuz çaba göstermesi söz konusu olacaktır. Bireylerin bağlılık duymasının temelinde yer alan psikolojik faktörlerin yanı sıra maddi bir takım faktörler de söz konusudur. Birey ile örgüt arasındaki bağlılık ilişkisini geliştirmek düşünüldüğü kadar kolay değildir. Bu bağlılık ilişkisi çerçevesinde sendikal bağlılığın da önemi büyüktür.

Sendikaların yaşam mücadelesi verdikleri bu süreçte onların mevcudiyetleri ve süreklilikleri için en temel unsurlardan birisi de üyelerinin göstereceği bağlılıktır. Birçok faktör işçilerin sendikalarına, işletmelerine veya her ikisine birden bağlılık duyma ya da duymama kararlarını etkiler. Bu faktörlerin iyi bir şekilde değerlendirmeye tabi tutulması, işçileri tatmin edebilecek bir örgütlenme modeline kavuşulmasına neden olacaktır. İşçilerin, sendikal örgütlenme içinde bulunmaları, üyeliğin gereklerini yerine getirmeleri ve sendikalarına güçlü ve derin duygular beslemeleri, üyesi oldukları sendikanın hem ekonomik hem de sosyo psikolojik açıdan farklı etmenlere karşı koruması noktasında işçi ile sendikası arasındaki psikolojik bağı daha da güçlenebilecektir. Sendikalar üyeleri tarafından var edilmişlerdir. Üyelerin her türlü ihtiyacına cevap vermekten uzaklaşan bir örgütlenme yapısı, üye desteğinin yıllarca arkasında olmasını engelleyecektir. Bu durum bir kriz ve gerileme noktasında olan sendikaların bu çemberi kırmaları yönündeki en önemli adımlarını atamalarını engelleyebilir.

1.Sendikal Bağlılık Kuramı

Sendikaya bağlılık, bir örgüt olan sendika bakımından örgütsel bağlılığın bir alt türü olarak değerlendirilmektedir. Üyelerin sendikalarıyla aralarında psikolojik bir bağ vardır. Sendikaların hedef kitlesi, çalışan bireyler olduğuna göre, bağlılık açısından sadece sendikaya veya işletmeye yönelik tek taraflı bir bakış açısı yanlış algılamalara yol açabilecektir. Genel olarak işçilerin, sendikalı işyerleri ve sendikasız işyerlerindeki davranış eğilimleri farklı olabilir (Toubal and Jensen, 2014: 4). Bireyler aynı zamanda hem işyerine eğer sendika üyesi ise sendikasına bağlılık gösterebilir, ancak bu bağlılığın düzeyinin farklı olması mümkündür (Wohbacher, Jorg, 2017: 2). Bireylerin hem işletmelerine hem de üyesi oldukları sendikalara olan bağlılıkları farklılık gösterebilir. Örneğin sendikasına yüksek bağlılık duyan bir bireyin, aktif olarak sendikal faaliyetlerde bulunması işveren ile arasında çatışmaya yol açabilir. Birey aslında daha yüksek bağlılık gösterdiği tarafa zamanını, enerjisini daha fazla yönlendirme eğilimindedir (Snape and Redman, 2016: 64). Aslında bu noktada sorgulanması gereken şey, bireylerin örgüte aidiyet hissini duymalarının, üye olma veya bir örgüte bağlanma ihtiyaçlarıdır. Bir örgüte üye olmanın verdiği gurur ile üye olmanın gerektirdiği görevleri yerine getirmek, o örgütün çıkarlarını koruyucu faaliyetlerde bulunmak, üyesi bulunduğu örgüt için çalışmaya yönelik olarak gösterilen isteklilik, örgüte üye olmanın önemine inanma o örgüte bağlılık duyulup duyulmadığını göstergeleri olarak ele alınabilir (Mowday v.d 1982).

Sendika üyeliği ve beraberinde sendikaya bağlılığın varlığını sürdürmesi ve ilgi çekmeye devam etmesi, gelecekte sendikaların yaşam kabiliyetlerini sürdürebilmeleri açısından önemlidir. Bu bakımdan, sendikaların yapılarında oluşan istikrarsızlık ve kriz göstergeleri ile etkin bir şekilde baş edebilmek, üyelerin bağlılığı ve bağlılığın bir alt boyutu olan sadakat kavramını önemli bir hale getirmiştir. (Morrow and McElroy, 2006: 76).

Gordon ve diğerleri 1980’de yaptıkları çalışmalarında, sendikal bağlılığın, sendikal sadakat, sorumluluk, inanç ve sendika için çalışma isteği şeklinde dört farklı boyutunun olduğunu ifade etmişlerdir (Gordon v.d 1980: 480). Bununla birlikte Kelloway ve diğerleri daha kısa bir ölçekle yaptıkları değerlendirmede sendikal sadakatin, sendikal bağlılığın alt bir boyutu olmadığına yönelik saptamalar da

bulunmuşlardır (Kelloway v.d 1990:66). Shore ve Sverke sendikal bağlılığın alt boyutları noktasında daha farklı bir yapıya doğru yönelerek araçsal sendikal bağlılık ve ideolojik sendikal bağlılık kavramlarına yer vermişlerdir (Newton and Shore, 1992: 276) Bu tarz çalışmaların dışında, sendikal bağlılığın alt boyutları bağlamında, Meyer ve Allen tarafından örgütsel bağlılığın alt boyutu olarak ifade edilen duygusal, normatif ve devam bağlılığı sendikal bağlılığın alt boyutları olarak uyarlanması yönelik çalışmalar da mevcuttur.

Meyer ve Allen örgütsel bağlılığın alt boyutlarının bulunmasına yönelik yapılan çalışmaları sonucunda normatif, devam ve duygusal bağlılık olarak örgütsel bağlılığın alt boyutlarını tespit etmişlerdir (Robinson, 1998: 5-7). İfade edilen kavramlar örgütsel bağlılık türleri değil, örgütsel bağlılığın alt boyutlarıdır. Örgütsel bağlılığı üç boyutlu bir yapıya kavuşturmak daha sağlıklı bir açılım sağlayacağı ifade edilmiştir. Örgütsel bağlılık araştırmalarında ortaya konulan bu üçlü yapının sendika için de uyarlanabilmesi mümkündür. Çünkü sendika da nihayetinde belli hedef ve amaçlara ulaşabilmek için, bir grup insan tarafından belli hiyerarşi altında oluşturulan bir örgüttür. Meyer ve Allen örgütsel bağlılıkla ilgili buldukları boyutların diğer örgütler için de kullanılabilmesine dair ifadeler kullanmış olsalar dahi bu dönüşüme yönelik çok boyutlu bir çalışma yapılamamıştır.

Sendikal bağlılık ile sendika üyeliği arasında da bir ilişki vardır. Sendikalar mesleki ve sosyal hayatın önemli yapıtaşlarıdır. Her sendikaya üye olan bireyin sendikaya bağlılık göstereceği söylenememektedir. Çünkü üye olmanın altında yer alan mantık kar zarar hesabı, maddi kazanımlara yönelik bir bakış açısı ise yani Meyer ve Allen'ın "devamlılık bağlılığı" bağlamında işleyen bir üyelik yapısı varsa güçlü bir bağlılık olgusu söz konusu değildir. Sendikadan elde edilen kazanımlarla ilgili olarak ortaya çıkan en ufak bir sorunda üye sendika ile bağlarını sona erdirmeye noktasında çok fazla bir tereddüt yaşamayacaktır, çünkü bu mantık devam bağlılığı olgusunun temelinde yer almakta ve güçlü bir ilişkinin kurulmasına engel olmaktadır (Barling, Kelloway and Bremerman, 1991: 725).

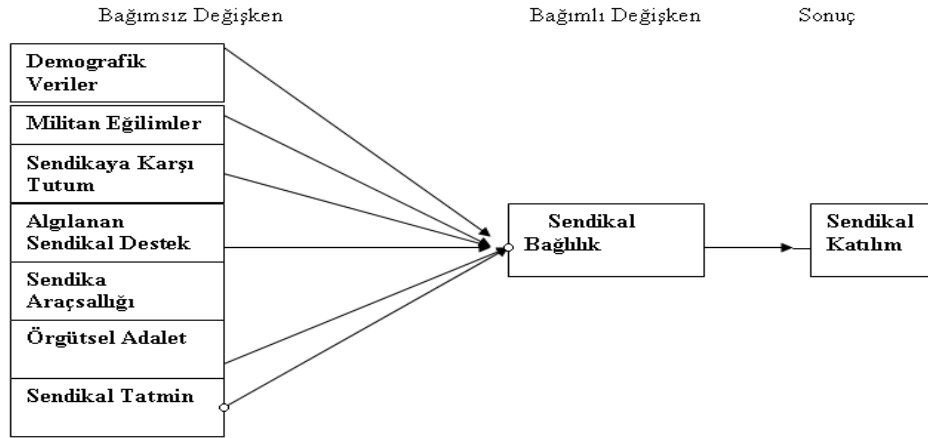
Normatif sendikal bağlılık kavramı ise üyenin örgütün hedef ve amaçlarını içselleştirdiği değer temelli bir bağlılıktır. Üyenin sendikal desteği, sendikanın ideolojisi ve değerleriyle bireysel özdeşleşme sonucunda meydana gelmektedir (Heshizer and Lund, 1997: 67). Normatif sendikal bağlılık pozitif ve negatife doğru bir yayılım gösterebilir. Pozitif normatif bağlılığı olan sendika üyeleri, sendika üyesi olma ile bağlantılı olarak elde edilecek iktisadi ödülleri göz önüne almaksızın sendikalarına destek sağlamaktadırlar. Böyle üyeler, kendi ideoloji ve değerlerine uygun olduğu için sendikaya bağlılık göstermektedirler. Sendikanın değer ve inançlarını tam anlamıyla paylaşmayan sendika üyeleri negatif normatif bağlılık duygusu içindedirler. Sendikanın değer ve inançlarını üye kendi değer ve inançlarına aykırı olarak algıladığı için bu üyeler, sendikadan yabancılaşma eğilimi beslerler. Newton ve Shore'a göre elde edilecek maddi kazanımlar ve ödüller normatif bağlılığın seviyesini etkilemez. Çünkü burada sendikal ideoloji ve değerlerde bir zıtlık söz konusudur. (Lucy, Newton and Lynn, 1992: 278) Normatif bağlılığın sınırları belirlenmeye çalışılmış, ancak, tam anlamıyla duygusal bağlılıktan olan farkı ortaya konulamamıştır.

Araçsal sendikal bağlılığa bakıldığında ise şu tespitler göze çarpmaktadır. Araçsal sendikal bağlılık da üye Meyer'in devam bağlılığında olduğu gibi bireyin değerlendirmelerine bağlıdır. Üyenin elde edeceği ödül ve faydalar onun sendikaya bağlılık göstermesinde en önemli etkidir. Üyenin sendikaya bağlılığı bir mübadele ilişkisinin sonucunda meydana gelmektedir (Aryee and Debrah, 1991:132,133).

2. Metodoloji

Araştırma modeli şu şekilde meydana getirilmiştir: Modele göre demografik veriler, militanist eğilimler, sendikaya karşı tutum, algılanan sendikal destek, sendika araçsallığı, sendikal tatmin ve örgütsel adalet bağımsız değişkenleri oluşturmaktadır. Bu değişkenler aynı zamanda sendikal bağlılığın öncülleri. Sendikal bağlılık bağımlı değişkendir. Sendikal bağlılık sonucunda ise, sendikal katılım meydana gelmektedir.

Şekil 1: Araştırma Modeli

Sendikal bağlılık ölçeği Gordon ve arkadaşların 1980 yılında yazdıkları “Commitment to the Union: Development of a Measure and an Examination of Its Correlates” adlı makalede yer alan soruların Türkçeye çevrilmiş hali olarak kullanılmıştır. Bu ölçekte sendikal bağlılığın dört farklı boyutu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Gordon’un makalesinde yer alan ve çalışmada sendikal sadakat, sendika için sorumluluk, sendikal inanç ve sendika için çalışmaya isteklilik şeklinde alt boyutlar ele alınmıştır.

Militanist eğilimlerle ilgili olarak 10 soru yöneltilmiştir; ancak, güvenilirlik analizi sonucu güvenilirliği yeterli bulunmadığı için bir soru çıkartılarak yeniden bir güvenilirlik analizi yapılmıştır. Militanist eğilimler ölçeğinin güvenilirlik analizi sonucunda Soutwell tarafından yapılan çalışmaya göre daha düşük olarak ölçülmüştür. ($\alpha=69$) Martin (1986), Soutwell (1990) tarafından oluşturulan 10 soruluk ölçekte militan eğilimler ile sendikal bağlılık ilişkisi irdelenmiştir (Martin,1986:214-222). ($\alpha=83$)

Sendikaya karşı tutum ile ilgili olarak sendikalara yönelik genel tutum ölçeği kullanılmıştır (Glick, Mirvis and Harder,1977:145-151). Bu ölçeğin güvenilirlik analizi çok düşük olarak bulunmuştur. Cronbach alfa değeri 0,364 olarak bulunmuştur.

Algılanan sendikal destek ise Eisenberger ve arkadaşları tarafından oluşturulan örgütsel destek ölçeği, çevirisi yapılarak kullanılmıştır. ($\alpha= 72$) Algılanan sendikal destek ölçeğinin güvenilirlik analizi Eisenberger’in çalışmasına göre çok farklı bir sonuç ortaya çıkmamıştır. ($\alpha= 68$) (Eisenberger,1977: 815)

Sendika araçsallığı ise Fullagar ve Barling tarafından geliştirilen araçsallık ölçeği ile ölçülmüştür. ($\alpha=0,84$) (Fullagar and Barling, 1989: 213-217). Araçsallık eğilimler ile ilgili ölçeğin güvenilirlik analizi sonucunda cronbach alpha değeri 0,869 olarak ölçülmüştür.

Örgütsel adaletle ilgili 15 soruluk bir ölçek kullanılmıştır (Moorman,1991:845-855).Bu ölçeğin güvenilirlik analizi sonucunda cronbach alpha değeri 0,930 olarak ölçülmüştür.

Sendika tatminin ölçülmesine yönelik olarak Fioritti ve arkadaşlarının yaptığı ölçek kullanılmıştır. (Fiorito, Gallagher and Fukami,1988: 294)Sendikal tatmin ölçeğinde 8 soruya yer verilmiştir. Sendikal tatmin sorularına güvenilirlik analizi yapıldığında,bu soruların cronbach alpha değerlerinin 0,929 olduğu görülmüştür. Bu değer 1’e yakın olması ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir.

Sendikal katılım ile ilgili 7 soruluk bir ölçek kullanılmıştır (Kelloway and Barling,1993: 262). Sendikal katılım ölçeğinin güvenilirlik analizi sonucunda cronbach alfa değeri 0,879 olarak bulunmuştur.

Çalışmanın hipotezleri ise şu şekildedir.

Hipotez 1: Sendikal bağlılığın boyutları ile sendikal bağlılığın öncülleri arasında olumlu bir ilişki vardır.

Hipotez 2: Sendikanın faaliyetlerine katılım, sendikaya duyulan bağlılığın bir sonucudur.

3. Analiz ve Bulgular

Örneklemin cinsiyet dağılımı göz önüne alındığında, kadın üyelerin sayılarının daha az oranda olduğu göze çarpmaktadır. Araştırmaya katılan 642 kişiden 502’si erkek, 140’ı kadın sendikalı işçidir. Araştırmaya katılanların 78,2’ini erkekler %21,8 ’ni kadınlar oluşturmaktadır.

Tablo 1: Örneklemin Cinsiyet Durumu

		Sayı	Yüzde
Geçerli	Erkek	502	78,2
	Kadın	140	21,8
	Toplam	642	100
Toplam		642	100,0

Aşağıdaki grafikte araştırmaya katılan kadın ve erkek oranı görülmektedir.

Tablo 2: Örneklemin Yaşa Göre Dağılım

		Sayı	Yüzde
Geçerli	25'den az	53	8,3
	25–34 arası	223	34,7
	35–44 arası	308	48,0
	45 ve üzeri	56	8,7
	Toplam	640	99,7
Belirtilmemiş		2	0,3
Toplam		642	100

Bu çalışma kapsamına alınan örneklem grubundaki çalışanların yaş dağılımları değerlendirmek gerekirse, 25 yaştan küçük çalışanlar örneklemin %8,3'ünü (53 kişi) meydana getirmekte, 25–34 yaş arasında çalışanlar %34,7'sini (223 kişi) , 35–44 yaş arasında çalışanlar örneklemin %48'ini (308 kişi), 45 yaş ve üzerinde çalışanlar ise örneklemin %8,7 'sini (56 kişi) meydana getirmektedir. Cinsiyetini belirtmeyen 2 kişi vardır

Tablo 3: Örneklemin Eğitim Durumuna Göre Dağılım

		Sayı	Yüzde
Geçerli	İlköğretim	149	23,2
	Lise	401	62,5
	LisansÖnlisans	74	11,5
	Lisansüstü	14	2,2
Belirtilmemiş		4	0,6
Toplam		642	100

Bu çalışma kapsamına alınan işçilerin 149 kişi (%23,2 si) ilköğretim, 401 kişi (%62,5'i) lise, 74 kişi (%11,5'i) lisans-ön lisans, 14 kişi, (%2,2'si) ise lisansüstü eğitim düzeyine sahiptir. Örneklem grubunun eğitim düzeyi lise ve dengi okullarda yoğunlaşmaktadır.

Tablo 4: Örneklemin Kıdeme Göre Dağılımı

		Sayı	Yüzde
Geçerli	1 yıldan az	21	3,3
	1-5 yıl arası	167	26,0
	5-10 yıl arası	210	32,7
	10 yıl ve üzeri	237	36,9
Belirtilmemiş		7	1,1
Toplam		642	100,0

Örneklem grubu içerisine dahil edilen çalışanların çalışma süreleri açısından değerlendirme yapılmıştır. Buna göre 1 yıldan az çalışan 21 kişi (örneklem grubunun %3,3'ü), 1 ile 5 yıl arasında çalışan 167 kişi (%26), 5 ile 10 yıl arasında çalışan 210 kişi örneklemin (%32,7), 10 yıl ve üzerinde çalışan 237 kişi (%36,9) vardır. 7 kişinin (%1,1) ise çalışma süresi belirtilmemiştir.

Tablo 5: Örneklemin Sendikal Kıdemi

		Sayı	Yüzde
Geçerli	1 yıldan az	29	4,5
	1-5 yıl arası	177	27,6
	5-10 yıl arası	200	32,2
	10 yıl ve üzeri	233	36,3
Belirtilmemiş		3	0,5
Toplam		642	100,0

Bireylerin sendikaya üye olma sürelerine göre dağılım bakımından bir değerlendirme yapmak gerekirse 1 yıldan daha az süreden beri sendika üyesi olanlar toplam örneklemin % 4,5'ini (29 kişi) meydana getirmektedir. 1 ile 5 yıl arasında sendikaya üyeliğini sahip olan bireyler örneklemin %27,6'sını (177 kişi) oluşturmaktadır.

5 ile 10 yıl arasında sendika üyeliğine sahip olan bireyler örneklemin %32,2'sini (200 kişi), 10 yıldan daha fazla süredir sendika üyesi olanlar ise örneklemin %36,3'ünü (233 kişi) meydana getirmektedir.

Tablo 6: Örneklemin İşkoluna Göre Dağılımı

		Sayı	Yüzde
Geçerli	Demiryolu	119	18,5
	Gıda	368	57,3
	Metal	44	6,9
	Hava	83	12,9
	Deniz	24	3,7
	Büro, Ticaret, Eğitim	3	0,5
Toplam		641	99,8

İşkoluna göre işçilerin dağılımları incelenmiştir. Buna göre demiryolu taşımacılığı işkolunda araştırma kapsamında 119 kişi bulunmaktadır.119 kişi örneklemin %18,5'ini oluşturmaktadır. Gıda işkolunda ise 368 kişi (örneklemin %57,3 'ü) bulunmaktadır. Metal işkolunda 44 kişi (örneklemin %6,9 'u),hava taşımacılığı işkolunda 83 kişi (örneklemin %12,9'u),deniz taşımacılığı işkolunda 24 kişi (örneklemin %3,7'si),büro,ticaret,eğitim işkolunda 3 kişi (örneklemin 0,5'i) vardır.

Tablo 7: Örneklemin Çalışılan Sektöre Göre Dağılım

		Sayı	Yüzde
Geçerli	Hizmet	212	33,0
	İmalat	430	67,0
	Toplam	642	100,0

Araştırma kapsamında hizmet ve imalat sektöründe çalışan işçilerin bağlılıklarının belirlenmesine yönelik olarak sektörel ayırım bazında da incelemeye gidilmiştir. Araştırma kapsamında yer alan 642 kişiden 212 'si hizmet sektöründe (örneklemin %33'ü),430 tanesi (örneklemin %67'si) ise imalat sektöründe istihdam edilmektedir.

3.1. Sendikal Bağlılığın Öncüllerini Açıklamaya Yönelik Değişkenlerin Analizi

3.1.1.Sendikal Bağlılığın Boyutları

Bu çalışmada sendikal bağlılık kavramının ve alt boyutlarının belirlenebilmesi için, bağlılıkla ilgili olan 36 soru faktör analizine tabi tutulmuştur. Faktör analizine tabi tutulan sendikal bağlılık ve boyutları ile ilgili sonuç tablo 9 'da olduğu gibi sonuçlanmıştır. Gordon, sendikal bağlılığın boyutlarını sendikal sadakat, sendikal inanç, sendikal sorumluluk ve sendikal istek olarak bulmuştur.

Sendikal bağlılık ölçeği için yapılan faktör analizi sonucunda anket formunda yer alan 1, 2, 3, 4, 12, 21, 22 , 24, 33 numaralı ifadeler birinci faktör olan sendikal sadakat boyutu altında toplanmıştır.18,30 ve 32.ifadeler ikinci faktör altında yer almışlardır. İkinci faktör, sendikal istek olarak bulunmuştur.8,9 ve 26.ifadeler üçüncü faktör altında toplanmışlardır. Bu faktör ise sendikal sorumluluk boyutunu meydana getirmiştir. 7,15 ve 19.ifadeler faktör yükleri bakımından dördüncü boyut altında toplanmışlardır. Dördüncü boyut Gordon'un da çalışmasında bulunduğu gibi sendikal inanç boyutu olarak değerlendirilmiştir.

Araştırma kapsamında hizmet ve imalat sektöründe çalışan işçilerin bağlılıklarının belirlenmesine yönelik olarak sektörel ayırım bazında da incelemeye gidilmiştir.642 kişiden 212 'si hizmet sektöründe (örneklemin %33'ü),430 tanesi (örneklemin %67'si) ise imalat sektöründe istihdam edilmektedir.

3.1.1.1.Sendikal Bağlılığın Boyutları

Tablo 8 'de görüldüğü gibi sendikal bağlılığın alt boyutları olarak, sendikal sadakat, sendikal inanç, sendikal sorumluluk, sendikal istek boyutları ortaya çıkmıştır. Alfa değeri 0 ile 1 arasında değerleri alır ve kabul edilebilir bir değer en az 0,7 olması arzu edilir; ancak, bu değer 0,5'e kadar makul olarak kabul edilebilir (Altunışık v.d ,2012:116). Buna göre, sendikal sadakat, sendikal sorumluluk ve sendikal istek boyutları α değeri bakımından güvenilir kabul edilirken, sendikal inanç boyutu güvenilir kabul edilmediği için bu boyuttan elde edilen bulgular değerlendirme dışı tutulacaktır. Sendikal inanç boyutu tüm soruları ile ortaya çıkmasına rağmen, bu boyutta yer alan negatif ifadeler, boyutun güvenilirliği noktasında bir takım sorunlara yol açmıştır.

Tablo 8: Sendikal Bağlılık Ölçeğine İlişkin Faktör Analizi Sonuçları

İfadeler	Sendikal Sadakat	Sendikal İstek	Sendikal Sorumluluk	Sendikal İnanç
Bartlett's Test $p=0,00<0,05$ Açıklanan Toplam Varyans= %51,2				
1.Bu sendikanın üyesi olmaktan gurur duyuyorum	0,712			
2.Bu işyerinde çalıştığım sürece bu sendikanın üyesi olarak kalmak niyetindeyim.	0,672			
12.Üyeler sendikanın toplumdaki saygınlığına dikkat etmelidir.	0,692			
22.Sendikaya üye olmak çok şey kazandırabilir	0,647			
4.Sendikanın sorunları benim sorunlarımdır.	0,596			
21.Arkadaşlarıma sendikadan üye olunması gereken bir örgüt olarak bahsederim.	0,493			
24.Sendikaya katılma kararı, benim açımdan akilci bir hareketti	0,454			
3.Bu sendikanın geçmişi başarılı insanlarla doludur.	0,407			
33.Sendika üyesi olmanız kişiliğinizden ödün vermenizi gerektirmez	-0,586			
32.İstenseydi sendikada yönetici seçimleri için aday olurudum		0,744		
18.Sendikanın başarılı olması için normal bir üyeden beklenenin çok üstünde caba göstermeye hazırım		0,640		
30.İstendiği sürece sendika için kurulan bir komitede görev alabilirim		0,483		
8.Her sendika üyesinin işverenin sözleşme hükümlerine uygun davranıp davranmadığını kontrol etmek sorumluluğudur			0,465	
9.Sendikaya faydalı olabilecek bilgileri elde etmek için dikkatli olmak her sendika üyesinin görevidir			0,435	
26.Toplu iş sözleşmesinin kendisine tanıdığı hakları tam olarak bilmek her üyenin görevidir			0,753	
19.Aynı özellikte bir iş yapmak koşuluyla sendikasız bir işyerinde çalışabilirim				-0,643
15.Zevk aldığım işi yaptığım sürece sendika üyesi olmak veya olamamak benim için önemli değildir.				0,545
7.Sendikama değil işime bağlıyım				0,569
Cronbach α	0,74	0,71	0,62	-0,18

Tablo 8 'de görüldüğü gibi sendikal inanç boyutunun güvenilirliği bilimsel açıdan tatmin edici boyutta olmadığı için, Cronbach α değeri -0,189, yani bu değer α değeri için %60 değerinden çok küçük olduğu için bu boyut değerlendirme dışı tutulmuştur. Sendikal sadakat, sendikal istek ve sendikal

sorumluluk boyutlarının faktör yükleri yüksek olduğu için bu boyutlar istatistikî bakımdan anlamlı sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Bu bakımdan Gordon'un sendikal bağlılık ölçeğinin 642 işçi üzerinde uygulanması sonucunda üç boyutlu olarak ifade edebilecektir. Sendikal inanç boyutunun güvenilirliği bakımından ortaya çıkan sorun nedeniyle üç boyutlu olarak değerlendirilebilen bu yapı Kelloway ve arkadaşları tarafından 1994 yılında yaptıkları araştırmaları ile örtüşmektedir. Kelloway ve arkadaşları da yaptıkları araştırma sonucunda sendikal bağlılığın üç boyutunun sendikal bağlılığı açıklayabilmekte yeterli olduğunu ifade etmişlerdir. Bununla birlikte sendikal sadakatın sendikal istek ve sendikal sorumluluğun öncülü olduğu ifade edilmiştir. (Kelloway, Catano, Southwell, 1992:197) Sendikal bağlılığın ölçülebilmesinde Gordon ve arkadaşlarının geliştirdiği ölçek kullanılmıştır; ancak, Gordon ve arkadaşları sendikal bağlılık ölçeğini Mowday' in örgütsel bağlılık ölçeğinden yararlanarak oluşturmuşlardır. Bu çalışmada duygusal yönden sendikaya olan bağlılık olgusu ele alınmıştır. Normatif sendikal bağlılık ve devam bağlılığı başka bir analiz konusunu oluşturacaktır.

Sendikal bağlılığın, sadakat, istek ve sorumluluk şeklinde üç boyutu değerlendirme alanına tabi tutulmuştur. Sendikal sadakat, üyenin kendisini sendikası ile içselleştirmesi, özdeşleştirmesi anlamına gelmektedir. Üyenin sendikasının amaçları ve değerlerine uygun bir şekilde tutum sergilemesi sadakat boyutunda önemli bir faktördür. (Morrow, 75,76).

Sendikal sadakat, üyenin sendikasına olan bağlılığının duygusal bir bağlılık boyutu olması halinde güçlü bir yapı sergileyebilecektir. Araşsal bir bağlılık halinde sadakat duygusu duygusal bağlılık boyutunda olduğu kadar güçlü olmayacaktır. Sendikal istek, üyenin sendikası için her türlü çabayı ve faaliyeti sergilemesinde gönüllü olmasını, dışarıdan herhangi bir zorlama olmaksızın içsel bir duyguyla örgütlü olmanın gereklerini yerine getirmesini açıklamaktadır. Sendikal sorumluluk ise, üye olmanın gerektirdiği her türlü şeyi yerine getirmeyi ifade etmektedir.

Türkiye'de sendikal bağlılığın boyutlarını belirlemeye yönelik daha önceki yıllarda birbirinden farklı iki çalışma daha yapılmıştır. Bunlardan birisi Demirebilek ve Çakır tarafından, kimya sektöründe 450 kişi üzerinde yapılmıştır. Demirebilek ve Çakır yaptıkları çalışmalarında sendikal bağlılığın alt boyutları olarak iki boyuta ulaşmışlardır (Demirebilek & Çakır, 2004:94). Diğer çalışma ise Leman Bilgin tarafından yapılmıştır. 119 sendikal işçi üzerinde yapılan araştırmada Gordon'un sendikal bağlılığın dört boyutu da ortaya konulabilmiştir (Bilgin, 2003:15). Uluslararası literatürde sendikal bağlılıkla ilgili birbirinden farklı ölçekler geliştirilmiştir. Bu geliştirilen farklı ölçekler karşılaştırma yapmayı güçleştirmektedir. Bu bakımdan sendikal işçilerin tutum ve davranışlarını ölçmeye yönelik standartlaştırılmış ölçeklere gereksinim duyulmaktadır.

Tablo 9:Sendikal Bağlılığın Alt Boyutlarının Sendikal Bağlılığı Açıklama Düzeyleri

Açıklanan Varyans	
Sendikal Sadakat	%33,9
Sendikal İstek	%7,09
Sendikal Sorumluluk	%5,76
Sendikal İnanç	%4,41
Toplam	%51,2

Tablo 9 da sendikal bağlılığın alt boyutlarının her birinin, sendikal bağlılığı hangi düzeyde açıkladığını göstermektedir. Sendikal sadakat boyutu, sendikal bağlılığın %33'ünü açıklamaktadır. Sendikal sadakat için sendikal bağlılığın en güçlü boyutu olduğu tablodan da açıkça görülmektedir. Sendikal istek, sendikal bağlılığın %7'sini açıklayabilmekte, sendikal sorumluluk %5'ini sendikal inanç ise %4 'ünü açıklayabilmektedir. Bu boyutlar sendikal bağlılığın toplamda %51'ini açıklamaktadırlar.

3.1.1.1. Sendikal Bağlılık ve Boyutları ile Sendikal Bağlılığın Öncülleri Arasındaki İlişki

Sendikal bağlılığın boyutları olan bağımlı değişkenler sendikal sadakat, sendikal istek ve sendikal sorumluluk ile sendikal bağlılığın öncülleri arasındaki ilişki korelasyon analizi ile incelenmiştir.

Tablo 10 :Sendikal Sadakat ile Bağımsız Değişkenler ve Sendikal Katılım Arasındaki İlişki

Değişkenler	Ort.	S.S	1	2	3	4	5	6	7	8
Sendikal Sadakat	3,8523	,5952 1	1							
Sendikal Tatmin	3,7980	,8778 7	0,66**	1						
Örgütsel Destek	3,5499	,6929 0	0,43**	0,52**	-0,02	1				
Araçsallık	3,9225	,8401 6	0,66**	0,76**	0,29**	0,48**	1			
Sendikal Katılım	3,8396	,8249 7	0,64**	0,72**	0,25**	0,40**	0,76**	1		
Sendikalara Yönelik Genel Tutum	2,9855	,4379 4	0,12**	0,19**	0,04	0,05	0,20**	0,18**	1	
Sendikal Adalet	3,9004	,7634 4	0,68**	0,80**	0,16**	0,54**	0,76**	0,70**	0,21*	1

**0,01seviyesinde anlamlı

Tablo 10'a göre sendikal bağlılığın boyutları üzerinde, sendikal bağlılığın öncüllerinin etkisi olduğu görülmektedir. Her bir boyut kendi içerisinde, sendikal bağlılığın öncülleri ile ilişki içerisinde; ancak, bu ilişkinin gücü boyutlara göre farklılık göstermektedir.

Sendikaya yönelik genel tutumlar ile sendikal sadakat arasında güçlü bir ilişki bulunmamıştır. Araştırma kapsamında yer alan işçilerin sendikalara yönelik genel düşüncelerinin, sendikalarına duygusal bağlılıkları üzerinde etkili bir faktör olduğu söylenemez. ($r=0,12$) Sendikaya yönelik genel tutum ile sendikal sadakat arasında bir ilişki söz konusudur; ancak sendikaya yönelik işçilerin genel tutumları sendikaya sadakat duymaları üzerinde çok etkili bir faktör olarak değerlendirilememektedir. Sendikal sadakat ile işçilerin sendikaya yönelik genel tutumları arasında olumlu ancak zayıf bir ilişki söz konusudur.

Örgütsel destek ile sendikal sadakat arasında olumlu bir ilişki bulunmuştur. Örgütsel destek arttıkça, üyelerin sendikaya olan sadakat duyguları da arttığı görülmektedir. ($r=0,43$ 'tür.) Sendikal sadakat ile örgütsel destek arasında olumlu yönde ancak zayıf bir ilişki söz konusudur. Bu bakımdan sendikanın, üyelerin hem işyerinde hem de sendikalarındaki genel tatmini ile ilgileneceği şeklinde bir düşünce ile sendika üyesi olmalarından gurur duymaları arasında güçlü bir ilişkinin varlığından söz edilememektedir.

Tablo 10' da görülen ve dikkat çekici bir durum ise sendikaya olan sadakat duygusu ile araçsallık arasında olumlu bir ilişkinin olduğunu görülmektedir. Sendika araçsallığı ile sendikal sadakat arasındaki ilişkiyi ifade eden korelasyon katsayısı $r=0,66$ değeridir, sendikal sadakat ile araçsallık arasında anlamlı ve orta düzeyde bir ilişki olduğunu göstermektedir. Korelasyon katsayısının 0,50 ile 0,69 arasında bir değer olması arada orta düzeyde bir ilişki olduğunu ifade eder. (Köse, 2003:29). Sendikanın araçsallığı, sendikanın iktisadi kazanımları sağlayabilme gücü ile eşdeğer olarak görülmektedir. Araştırma kapsamına alınan işçilerin sendika üyesi olmaktan gurur duymaları, sendikaları için her türlü faaliyette gönüllü olarak yer almaları, sendikanın sağladığı sosyal ve ekonomik kazanımlardan kaynaklanmaktadır. Sendikaya olan bağlılık duygusu ile sendikayı araçsal bir yapının ötesinde görmeyen yapı arasında güçlü bir ilişkinin varlığı bu analiz sonucunda da kendisini göstermiştir.

En güçlü ilişki sendikal sadakat ile örgütsel adalet arasında görülmektedir. Üyeler buldukları sendikada kendilerine ne kadar adil davranıldığı ile ilgilenebilirler. Bu bakımdan sendikaya sadakat duygusunun geliştirilebilmesinde, sendika içerisindeki prosedürlerin eşit bir şekilde uygulanması son derece önemlidir. Üyelerin yönetim tarafından da adil davranıldığı algısı sendikalarına olan sadakat duygularını olumlu yönde etkileyecektir. Her üyeye eşit davranılması ve aynı prosedürlerin uygulanması sendikanın güvenilirliğinin artmasına katkı sağlayacaktır ve üyeler sendikaları için sonsuz çaba harcamaktan kaçınmayacaklardır. Adalet algısı ile ilgili bir olumsuzluk, sendikal tatmin ile ilgili sorunları

da beraberinde getirecektir. Bu durum üyeliğin sonlanması gibi, örgüt ve örgütlü toplum aleyhine bir takım sonuçların ortaya çıkmasına neden olur. Bir örgütün adil olması ile ilgili bir algıdaki olumsuzluk, sendika üyelerinin sadakat duygularını olumsuz yönde etkileyecektir. Sendikal sadakat ile örgütsel adalet arasındaki korelasyon katsayısı $r=0,68$ olarak görülmektedir. Adalet algısı arttıkça, sendikaya olan sadakat ve bağlılık duygusunun da artacağı ifade edilebilir. Sendikal sadakat, sendikal bağlılığın en güçlü boyutudur. Adalet algısı ile sendikal sadakat arasında olumlu bir ilişki vardır.

Tablo 10 da görüldüğü gibi sendikal sadakat ile sendikal tatmin arasında bir ilişki olduğu ifade edilebilir. Sendikal sadakat ile sendikal tatmin arasındaki korelasyon değeri 0,66 'dır ve korelasyon değeri + 1 ile -1 arasında bir değer olması bağımlı ve bağımsız değişken arasında bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bu bakımdan 0,66 değeri 1'e oldukça yakın bir değer olması bakımından sendikal sadakat ile sendikal tatmin arasında orta düzeyde bir ilişkinin varlığını göstermektedir. Sendikanın üyesine olan tutumlarından genel memnuniyet düzeyinin artması, üyesinin sendikanın gurur duymasına ve sendikası için gönüllü olarak faaliyetlerde bulunmasına sebep olacaktır.

Bu araştırma kapsamında değerlendirmeye alınan işçilerin, sendikalarına duydukları sadakat duyguları, sendikal katılımlarını olumlu yönde etkilemektedir. Tablodan da görüldüğü gibi sendikal sadakat ve sendikal katılım arasında olumlu ve güçlü bir ilişki olduğu ifade edilebilir. Sendikal sadakat ile sendikal katılım arasındaki korelasyon katsayısı $r=0,64$ 'tür ve bu katsayı sendikal sadakat ile sendikal katılım arasında anlamlı ve güçlü bir ilişki olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Sendika üyelerinin sadakat duyguları arttıkça sendikaya katılımları da artacaktır. Sendikal katılım sendikal bağlılığın bir sonucudur. Üyeler sendika üyesi olmaktan gurur duymakta ve üyeliğin sağladığı faydaların farkındadırlar, bu bakımdan sadakat duygusuna sahip olan üyelerin, sendikal faaliyetlere aktif bir katılımı olduğu da söylenebilir. Sendikal katılım, sendikaya duyulan güçlü bir bağlılık duygusunun sonucudur. Sendikal katılım işyerinden kaynaklı bir takım sorunlar dolayısıyla ortaya çıkan tatminsizliği giderme noktasında da etkili olabilecektir. Sendikaya katılım, çalışan bireylerin her türlü çalışma koşulları ile ilgili sorunların çözümlenebilmesinde etkili olabilecektir. Sendikal faaliyetlerin etkin bir şekilde gerçekleştirilebilmesi, sendikanın gücünü ve etkinliğini ortaya koyabilmesi sendikasına üye olmaktan gurur duyan ve sendikal vatandaşlık davranışı sergileyebilecek üyelerin varlığına ihtiyaç duymaktadır.

Bununla birlikte sendikal istek ve sendikal sorumluluk boyutları ile bağımsız değişkenler arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Sendikal bağlılığın en güçlü boyutu sadakat boyutu olduğu için, sendikal sadakat boyutunun sendikal bağlılığı etkileyen öncüller arasındaki ilişkiye daha fazla önem verilmişti.

Tablo 11: Sendikal İstek İle Sendikal Bağlılığın Öncülleri ve Sendikal Katılım Arasındaki İlişki

Değişkenler	Ort.	S.S	1	2	3	4	5	6	7	8
Sendikal İstek	3,7432	,86907	1							
Sendikal Tatmin	3,7980	,87787	0,60**	1						
Militanist Eğilimler	3,0876	,59561	0,23**	0,18**	1					
Örgütsel Destek	3,5499	,69290	0,47**	0,52**	-0,02	1				
Araçsalılık	3,9225	,84016	0,56**	0,76**	0,29**	0,48**	1			
Sendikal Katılım	3,8396	,82497	0,62**	0,72**	0,25**	0,40**	0,76**	1		
Sendikalar a Yönelik Genel Tutum	2,9855	,43794	0,09*	0,19**	,004	0,05	0,20**	0,18**	1	
Sendikal Adalet	3,9004	,76344	0,61**	0,80**	0,16**	0,54**	0,76**	0,70**	0,21*	1

**0,01seviyesinde anlamlı

Sendikal istek boyutunda da sendikal sadakat boyutunda olduğu gibi sendikal tatmin, araçsallık eğilimleri, örgütsel destek, sendikal katılım ve örgütsel adalet arasında güçlü bir ve pozitif yönlü bir ilişki söz konusudur. İşçilerin sendikal tatminleri yükseldikçe sendika için gönüllü olarak çaba harcama yönündeki istekleri de artacaktır ($r=0,60$) Bunun yanı sıra sendikaya yönelik genel tutumlar ile sendikal istek arasında güçlü bir ilişkinin varlığından bahsetmek çok mümkün değildir.

Tablo 12 :Sendikal Sorumluluk ve Sendikal Bağlılığın Öncülleri ve Sendikal Katılım Arasındaki İlişki

Değişkenler	Ort.	S.S	1	2	3	4	5	6	7	8
Sendikal Sorumluluk	4,124 7	,6186 8	1							
Sendikal Tatmin	3,798 0	,8778 7	0,56* *	1						
Militanist Eğilimler	3,087 6	,5956 1	0,23* *	0,18**	1					
Örgütsel Destek	3,549 9	,6929 0	0,34* *	0,52**	-,021	1				
Araçsallık	3,922 5	,8401 6	0,60* *	0,76**	0,29**	0,48**	1			
Sendikal Katılım	3,839 6	,8249 7	0,60* *	0,72**	0,25**	0,40**	0,76**	1		
Sendikalara Yönelik Genel Tutum	2,985 5	,4379 4	0,06	0,19(**)	,043	,057	0,20**	0,18**	1	
Sendikal Adalet	3,900 4	,7634 4	0,60* *	0,80**	0,16**	0,54**	0,76**	0,70**	0,21**	1

Sendikal sorumluluk boyutunun diğer değişkenlerle olan ilişkisi bakımından, sendikal sorumluluk ile militanist eğilimlere katılma arasında zayıf bir ilişki söz konusudur. Sendikal sorumluluk ile militanist eğilimler arasındaki ilişkiyi gösteren korelasyon katsayısı $r=0,23$ tür. Bu katsayı sadakat boyutuna göre militanist eylemlerde yer almalarını sendikaya karşı bir sorumluluk duygusu altında değerlendirdiklerini göstermemektedir.

Sendikal bağlılığın öncüllerini belirlemeye yönelik araştırmanın sonuçlarının değerlendirilmesi gerekmektedir. Cinsiyet, çalışma süresine, sendika üyeliğine ve sendika üyeliği süresine göre sendikal bağlılık eğiliminde farklılıklar gözlenmiştir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Sendikaya bağlılık çok boyutlu bir kavramdır. Bu yapılan çalışma Türkiye geneline yansımamaktadır. Sendikal bağlılığın önemi, sendikaların varlık nedenleri ve devamlılıklarını sürdürebilme yetenekleri ile ilişkilidir. Bireylerin tutumları ile ilgili bir takım sonuçlar ortaya çıkarmak subjektif etkilerin yoğunluğu nedeni ile güçtür. İşçilerin sendikaya bağlılıklarının olup olmadığını değerlendirme konusu da bu bakımdan bir takım güçlükleri barındırmaktadır.

İşçilerin sendikaya bağlılıklarını bireysel, çevresel ve örgütsel faktörler etkilemektedir. Bu bakımdan birçok faktörün etkisi altında kalan sendikal bağlılık kavramı için bugün öne sürülen, doğru olduğu ifade edilen hipotezler, başka bir zaman diliminde değişen koşullar etkisi ile farklı bir sonuç ortaya çıkarabilecektir.

İşçilerin sendikaya olan bağlılıklarının şekillenmesinde işçilerin sendikaya duydukları psikolojik bağlanma güdüsünün yanı sıra sendikanın da üyesine bağlılık hissetmesi ve üyesine destekleyici faaliyetlerde bulunması son derece önemlidir. Bu bakımdan sendikal bağlılığın tek taraflı bir olgu olmadığı ifade edilebilir.

Sendikal bağlılık, bireysel bir yapı ile ilgilidir. Bu çalışmada ele alınan sendikaya bağlılık olgusu duygusal sendikaya bağlılıktır. Duygusal sendikaya bağlılık ölçülmesi en güç; ancak, bağlılık türleri içerisinde anlamı en güçlü ve en derin olan bir bağlılık türüdür, çünkü bu tür bir bağlılıkta, işçinin

sendikasına üye olması ve sendikası için gönüllü olarak çaba göstermesi için herhangi bir zorlama söz konusu değildir. İşçi sadece örgütlü olmanın önemine inandığı ve sendikaya üye olmaktan gurur duyduğu için sendikasına bağlılık göstermektedir. İşçilerin büyük bölümü için böyle bir bağlılık türü ile bağlılık duyduklarını söylemek çok mümkün değildir. Sendikal bağlılık aslında Meyer ve Allen'ın örgütsel bağlılık için ifade ettikleri duygusal, normatif ve devam bağlılığının birleşiminden meydana gelmektedir. Bu üç boyut birlikte sendikal bağlılığa anlam katmaktadır. İşçilerin sendikaya sadece duygusal bağlılık duydukları veya sadece normatif bağlılık ile bağlandıkları söylenemez. Bu üç boyut farklı bileşimlerle sendikal bağlılığı oluşturmaktadır; ancak, en çok arzu edilen şey işçilerin sendikalarına duygusal olarak bağlılıklarını sağlayabilmektir. Çünkü kendilerini ancak sendikanın bir parçası olarak görebilen işçiler sendika ile bağlılıklarını uzun süre devam ettirebileceklerdir.

Sendikaya bağlılığı etkileyen bir çok yapı söz konusudur. Bireysel, çevresel ve örgütsel faktörlerin bu bağlılık kavramının yerleşmesinde önemi vardır. Bireysel faktörler açısından sendikaya bağlılık cinsiyete, yaşa, eğitim düzeyine, çalışma süresine, sendikal kıdeme, çalışılan sektöre, işkoluna ve hatta üye olunan sendikaya ve sendikanın bağlı olduğu konfederasyona göre farklılık göstermektedir. Ülkenin içerisinde bulunduğu ekonomik yapıdan ve yasal düzenlemelerden bağımsız düşünilemeyen endüstri ilişkileri ve endüstri ilişkilerinin en önemli aktörlerinden birisi olan sendikalar için üyelerinin bağlılığı son derece önemlidir. Bu açıdan işçilerin sendikalarına olan bağlılıkları hem ekonomik, sosyal hukuki yapı gibi çevresel faktörlerden hem de bireysel faktörlerden son derece etkilenmektedir.

Bu çalışma kapsamında işçilerin sendikal bağlılıkları sendikal sadakat, sendikal istek ve sendikal sorumluluk olmak üzere üç boyuttan meydana gelmektedir. Kelloway ve arkadaşları tarafından oluşturulan yapılan araştırmaya uygun bir sonuç ortaya çıkmıştır. Daha ileriki aşamalarda işçilerin sendikaya olan bağlılıklarının altında yer alan normatif ve araçsal bakış açısı da incelemeye dahil edilebilir.

Yapılan araştırmalar ve bu çalışmada ortaya çıkan sonuçlara göre işçilerin sendikaya olan bağlılıkları demografik faktörlere göre farklılık göstermektedir. Bu bakımdan kadınların erkeklere göre sendikaya daha fazla bağlılık duydukları görülmüştür. Ancak, kadınların çalışma hayatı dışında kendileri için biçimlenmiş bir takım rolleri onların sendikal faaliyetlere katılımlarını daha sınırlı bir yapıya itmektedir.

Yaş ile ilgili olarak, işçilerin sendikaya bağlılıkları bakımından çok net sonuçlar ortaya konulamamaktadır. Burada yapılan çalışmada işçilerin sendikaları için gönüllü olarak faaliyette bulunmaları ile yaş arasında çok net bir ilişki olmadığı saptanmıştır.

Eğitim düzeyi açısından ise durum farklı bir yapıyı sergilemektedir. Genel eğilim eğitim düzeyi ile sendikal bağlılık arasında negatif yönde bir ilişkinin var olduğu yönündedir. Araştırmanın sonuçlarına göre ilköğretim ve lise mezunları lisans mezunlarına göre sendikaya daha fazla bağlılık göstermektedirler.

Sendikal kıdeme bağlı olarak da işçilerin sendikaya olan bağlılıkları farklı sonuçlar ortaya koymaktadır. Sendikaya üyeliklerinin ilk yıllarında işçiler sendikalarına daha ihtiyatlı yaklaşmaktadırlar. Bu bakımdan 1 yıldan daha az sendikal kıdemi olan işçilerin sendika ile aralarında çok güçlü bir bağın olduğunu ifade etmek güçtür. Çünkü bu süreç içerisinde işçi sendikasını tanıma çabası içerisinde. Sendikal bağlılık en çok 5 ile 10 yıl arasında sendikal kıdeme sahip olan işçilerde görülmektedir.

Çalışılan sektöre göre de işçilerin sendikaya olan bağlılıkları farklılık göstermektedir. İmalat sektöründe çalışan işçilerin sendikaya bağlılıkları hizmet sektöründe çalışan işçilere göre daha güçlüdür. Bu durum, örgütlenme istekleri ve imkânları daha kısıtlı olan grupların yoğun bir şekilde hizmet sektöründe istihdam ediliyor olmalarından kaynaklanabilir.

Sendikal bağlılık ile sendikal bağlılığın öncülleri arasında olumlu yönde bir ilişki saptanmıştır. Bu ilişki sendikal bağlılığın boyutları ile sendikal bağlılığın öncülleri arasında da mevcuttur. Sendikal bağlılık ile sendikal adalet arasında çok güçlü bir ilişki söz konusudur. Bunun ardından üyeler sendikalarına araçsal nedenlerle bağlılık göstermektedirler. Sendika yöneticileri ile yapılan bir takım görüşmeler neticesinde elde edilen sonuç, "mavi yakalı sanayi işçisi temelinde kurgulanan, sendikal yapılanmada, kendi iç dinamikleri açısından beyaz yakalı işçileri örgütleme konusunda, sendikalar çok farklı stratejiler meydana getirememektedirler. Henüz böyle bir yapı için Türk sendikaları, kendilerini güçlü ve hazır bulmamaktadır. Yapılan görüşmeler sonucunda, günümüzde altın yakalı bilgi işçisi gerçeği, üretim faktörlerinin mülkiyeti kendisinde olmayan, emeği karşılığında belli bir ücret elde etmeye dayanan, temeli sanayi işçisine dayalı bir işçi profili oldukları ifade edilmektedir. Bu durumun gerçekliği tartışma götürür bir yapıdadır; ancak, böyle düşünce yapısına sahip sendika yöneticisi sayısı azımsanamayacak miktarlarda değildir. Üyelerin ihtiyaçlarını sadece iktisadi anlamda karşılama çabası

içerisinde olan sendikaların, üyelerinin bağlılıkları bu iktisadi temel üzerinde meydana gelecektir. Bugün için iktisadi kazanımlarda üyesi için başarılı olarak değerlendirilen bir sendika, bu başarıyı yinelemediği takdirde üyesi ile arasında bir bağlılık krizi baş gösterecektir.

Türkiye’de işçilerin sendikalara olan bağlılığının en temel belirleyicisi olarak toplu iş sözleşmesinde elde edebilecekleri maddi kazanımlar görülebilir. Kısacası, Türk işçisinin sendikasına olan bağlılığı araçsal bir yapının dışına çıkamamıştır. Bu konuda da Türk sendikal yapısının temellenmesinde, yasal düzenlemelerin etkisinin çok yüksek olması, sınıf bilincine sahip olmayan bir işçi kitlesini meydana getirmiş olmasının etkisi yüksektir. Kendi mücadelesi sonucu değil de yasal düzenlemeler sonucu bir takım hakları elde eden Türk işçisi bu hakların savunmasında çok da etkin bir mücadeleye girmemektedir. Birçok Türk işçisi için “sendika”, ona sağladığı maddi kazanımlarla iyi sendika kötü sendika ayırımına tabi tutulmaktadır. Bir kriz içerisinde olan sendikal yapıların, etkinliklerini ve varlıklarını sürdürebilmeleri, üyelerinin araçsallık dışında gönüllü bağlılıkları ile mümkün olacaktır. Bu konuda sendika yöneticilerine de son derece önemli görevler düşmektedir. Değişen ve dönüşen dünyada, değişen işçi kitlesini yönetemeyen sendikaların varlıkları hiç de az değildir. Sendikaların, değişimi sindiremeyen sendika yöneticileri, bu durumu kendi tabanına da yayma konusunda problem yaşamaktadır. Değişimi benimsemeyen sendikalar, değişen işçilerin ihtiyaçlarına yönelmekten çok uzak olacakları için işlevsel anlamı çok güçlü olamayacaktır. Artık, sadece mavi yakalı sanayi işçisinin ihtiyaçları değil altın yakalı bilgi işçisinin de sendikal taleplerini karşılamak önemlidir.

Adalet algısı işçilerin sendikaya bağlılık hissini geliştirmelerinde en önemli öncül olarak ortaya çıkmıştır. Üyelerin sendikaya bağlılıklarında araçsal bir takım faydalar önemli olsa da adalet algısı ile ilgili bir olumsuzluk sendikaya olan bağlılığı olumsuz yönde etkileyecektir.

Sendikal katılım sendikal bağlılığın en önemli sonucudur. Sendikaya bağlılık duyan işçilerin sendikal faaliyetlere katılımları arasında olumlu yönde bir ilişki söz konusudur.

Sendikaya işçilerin bağlılıkları sendikal katılım hakkında fikir yürütebilmeyi sağlamakla birlikte sendikanın amaçlarına ulaşmasında kritik bir unsurdur.

İşçilerin sendikalarına olan bağlılıklarının artırılabilmesi sendikaları kendi çabaları ile çözemedikleri birçok sorunun üstesinden gelebilmelerini sağlayacaktır. Sendikal bağlılık üzerinde ortak bir anlaşmaya varılamamış, birçok faktörün tümü ile etkisi altında kalan kavramsal sorunları da içerisinde barındıran bir konudur. Bir örgütsel bağlılık türü olarak ele alınan sendikal bağlılığın sağlanması daha huzurlu ve sağlıklı bir çalışma hayatının meydana getirilebilmesine kaynaklık edecektir.

KAYNAKÇA

- Altunışık Remzi, Çoşkun Recai, Bayraktaroğlu Serkan & Yıldırım Engin (2012), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, 7. Baskı.
- Aryee, Samuel. & A. Debrah, Yaw. (1997). Member’s Participation in The Union :An Investigation Of Some Determinants in Singapore. *Human Relations*. Volume: 50, No: 2, p: 129-148.
- Barling, Julian., Kelloway, E. Kevin. & Bremermann, Eric H. (1991). Preemployment Predictors Of Union Attitudes: The Role Of Family Socialization And Work Beliefs. *Journal of Applied Psychology*. Volume: 76, No: 5, (1991), p: 725-731.
- Bilgin, Leman (2003). Sendikaya Bağlılık Ölçeğinin Türkçe Uyarlaması ,*Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Cilt: 5, Sayı: 3, ss: 12-31.
- Fullagar, Clive. & Barling, Julian (1989). A Longitudinal Test of A Model of The Antecedents And Consequences of Union Loyalty . *Journal of Applied Psychology*. Volume: 74, p: 213–227.
- Demirbilek, Tunç & Çakır, Özlem (2004). *Sendikal Bağlılık ve Sadakat*. , Petrol-iş Yayını 91.
- Eisenberger , Robert., Cummings, Jim. , Armeli, Stephen & Lynnch, Patrick. (1997). Perceived Organizational Support, Discretionary Treatment, and Job Satisfaction , *Journal of Applied Psychology*. Volume: 82, No: 5, p: 815-820.
- Jack Fiorito, Daniel G, Gallagher. & Cynthia , V. Fukami. (1988). Satisfaction with Union Represation *Industrial and Labor Relations Review*. Volume: 41, No: 2, p:294-307.
- Glick, William., Mirvis Philip. & Harder Diane. (1977). Union Satisfaction and Participation. *Industrial Relations*. Volume: 10, No: 2, p: 45-151.
- Gordon, Michael E., Philpot, John W., Burt, Robert E. Thompson., Cynthia A., Spiller, William E. (1980). Commitment to the Union: Development Of a Measure and an Examination of its Correlates. *Journal of Applied Psychology*. Volume: 69, p: 479-499.

- Heshizer, Brain & Lund, John. (1997). Union Commitment Types And Union Activist Involvement:Lessons For Union Organizer and Labor Education. *Labor Studies Journal* , p:66-83.
- Hortaçsu, Nuran. (1998). *Grup içi ve Gruplar arası Süreçler* ,1.Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.
- J.E Martin. (1986). Predictors of Individual Propensity to Strike . *Industrial Labour Relations Review*. Volume :39, p: 214-222.
- Kelloway, E. Kevin ., Catano, M. Victor. & Southwell, Robert . (1992). "The Construct Validity of Union Commitment: Development and Dimensionality of a Shorter Scale", *Journal of Occupational and Organizational Psychology*. Volume: 65, p: 197-211.
- Kelloway, Kevin & Barling, Julian. (1993). Member's Participation in Local Union Activities: Measurement Prediction and Replication. *Journal of Applied Psychology*. Volume: 78, No. 2, p: 262-279.
- Köse, Kenan (2015). "Korelasyon ve Regresyon Analizi", 5.paragraf, http://file.toraks.org.tr/TORAKSFD23NJKL4NJ4H3BG3JH/mse-ppt-pdf/Kenan_KOSE3.pdf, erişim tarihi:10.10.2015.
- Mowday, R T., Steers, R M. A & Porter, L W. (1982). *Organizational Linkages: The Psychology of Commitment, Absenteeism and Turnover*, Academic Press, San Diego.
- Lucy A. Newton & Lynn Mcfarlane Shore. (1992). A Model of Union Membership: Instrumentality,Commitment And Opposition. *Academy Of Management Review*. Volume :17, No: 2, p:273-298.
- Moorman, Robert H. (1991). Relationship Between Organizational Justice and Organizational Citizenship Behavior:Do Fairness Perceptions Influence Employee Citizenship. *Journal of Applied Psychology*. Volume: 76, No: 6, p :845-855.
- Morrow Paula C. & McElroy, James J. (2006). Union Loyalty Antecedents: A Justice Perspective. *Journal of Labor Research*. Volume:27, No:1, p:75-87.
- Robinson, John Russell. (1998). *Union Commitment:An Adaptation Of Meyer and Allen's Tripartite Conceptualization of Organizational Commitment*, The Faculty of Graduate Studies of The University of Guelph.
- Redman, Tom and .Snape, Ed.(2017). The consequences of Dual and Unilateral Commitment to the Organisation and Union. *Human Resources Management Journal*. Volume :26, No.1, p.63-83.
- Sakallı, Nuray.(2001). *Sosyal Etkiler Kim Kimi Nasıl Etkiler*, 2. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.
- Toubal, Jonas & Straby Carsten, Jensen. (2014). Why Do People Join Trade Unions. *European Review of Labour and Research*. Volume :20, Issue:1, p:1-22.
- Wombacher, Jörg Christian. & Felfe Jorg.(2017). Dual Commitment in The Organization: Effects of the Interplay of Team and Organizational Commitment on Employee Citizenship Behavior, Efficacy Beliefs, and Turnover Intentions, *Journal of Vocational Behavior*. Volume: 102, p : 1-14.

Asya Studies

Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar
Number: 1, p. 83-95, Autumn 2017

TÜRK SAĞINDA KÖY ENSTİTÜLERİ ALGISI PERCEPTION OF VILLAGE INSTITUTES IN TURKISH RIGHT

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
03.07.2017

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
20.10.2017

Asya'dan
Avrupa'ya
Uluslararası
Sosyal Bilimler
Dergisi

Öğr. Gör. Ertuğrul Meşe
Giresun Üniversitesi Eynesil
Kamil Nalbant MYO,
ertugmese@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-0830-5226>

Öz

17 Nisan 1940 tarihinde İsmail Hakkı Tonguç öncülüğünde kurulan ve Türk Eğitim sistemine olan olumlu katkılarını vermeye başlayan Köy Enstitüleri, dönemin milliyetçi ve mukaddesatçı çevrelerinde, toplumda komünizm gibi fikirlerin yayılmasını sağladığı yönünde algılandığı için tedirginlik yaratmıştır. Bu tedirginlik, Enstitülerin hayatta olduğu dönemde Türkiye'deki siyaseti biçimlendiren bir söylem olan antikomünizmin de etkisiyle Türk Sağında karşılığını bulmuştur. Köy Enstitüleri'nde komünizm propagandası yapılmaya çalışıldığına yönelik Türk Sağındaki algı sayesinde bu okulların varlığı, aynı çevrelerde bir sorun haline gelmiş ve milliyetçi-mukaddesatçı çevrelerin ideolojik ifşalarıyla "komünizm yuvaları" olarak görülmüştür. Bu konu, antikomünist çevrelerde, yani Türk Sağının bütün hallerinde yoğun bir komünizm karşıtı propaganda malzemesi olarak kullanılmıştır. Köy Enstitüleri'nde yürütülen çalışmalara dair üretilen yıkıcı söylemlerin sürekli olarak Türk Sağı içinde yer alan kişiler tarafından dolaşımda tutulmasından dolayı Köy Enstitüleri kapatılmıştır. En önemli kapatma gerekçeleri arasında toplumda görünürlük kazandığı düşünülen "komünist tahrikçiliği" suçlaması, bütün milliyetçi ve mukaddesatçı aydınların Köy Enstitüleri'ne yönelik olarak ürettikleri negatif söylemlerle dolaşımda tutulmuş ve dönemin hükümetleri de bu suçlamaları kapatma gerekçesi saymışlardır. Bu çalışmada Türk Sağının Köy Enstitüleri'ne yönelik olarak üretilen antikomünist suçlamaları ve bu suçlamaların dillendirilme biçimleri ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Köy Enstitüleri, Antikomünizm, Türk Sağı, Milliyetçilik, Muhafazakârlık

Abstract

The Village Institutes that established on April 17, 1940 by Ismail Hakkı Tonguç and have begun to give a positive contribution to the system of Turkish education have created anxiety because in the nationalist and conservative circles of the time, it was thought provide to spread of ideas such as communism in the society. This content took place in the Turkish Right by effect of anticommunism as a discourse that shaped the politics in period when the Institutes were alive in Turkey. Due to the perception of the Turkish Right in the way communist propaganda was attempted in the Village Institutes, the existence of these schools was become a problem in the same circles and was seen as "communist nests" with the ideological revelations of nationalist-conservative circles. This issue has been used as an intense anti-communist propaganda material in anticommunist circles, in all cases of the Turkish Right. Village Institutes have been closed, because destructive discourses produced about works carried out in the Village Institutes have been continuously circulated by the people in the Turkish Right. Among the most important closing reasons, the accusation of "communist incitement", which is believed to have gained public visibility, has been circulated by the negative discourses produced towards the Village Institutes by all nationalist and conservative intelligents, and the governments of the period also considered these accusations as reason of closing. In this study, It will be analyzed the anticommunist accusations of the Turkish Right against the Village Institutes and the way these accusations are expressed.

Keywords: Village Institutes, Anticommunism, Turkish Right, Nationalism, Conservatism

Köy Enstitüleri Karşıtlığı Olarak Antikomünizm

Türk Sağı, Köy Enstitüleri'ni "sol", "komünizm" ve "Rus/Moskof" imgesi bağlamında algılamıştır. Bu nedenle ilk önce, bir zihniyet örüntüsü ve biçimi olan antikomünizmi kısaca açıklamakta yarar vardır. Antikomünizm, Ekim 1917 Bolşevik Devrimi'nden beri, komünist ve komünist olmayan sola karşı Batı dünyasındaki muhafazakâr güçler tarafından başlatılan siyasi savaşta hâkim bir konu olmuştur. 1945'ten beri, özellikle de Soğuk Savaş'ın başlarından itibaren antikomünizm, farklı kaynaklar ve muazzam propaganda ve telkin araçları (gazeteler, kitaplar, makaleler, radyo, televizyon ve sinema filmleri vb.) yoluyla yayılmıştır. Dünyada komünizm'den başka hiçbir özne bu kadar eleştiri ve ithama maruz kalmamıştır. Bu propagandanın yoğunluğu ve biçimleri, ABD'nin öncülüğünde, ülkeden ülkeye ve dönemden döneme değişiklik göstermiştir. Fakat 1917'den beri uygulanan çeşitli formları içinde antikomünizm, iki temel teze dayanır: İlki "komünizm" in devasa ve vasıflı bir şeytan olduğu, ikincisi ise Sovyet liderlerinin, komünizmi dünyanın geri kalanına empoze etmenin yollarını aradıkları bir bela/musibet olduğudur. Yani antikomünist propagandaya göre komünizm şeytandır, beladır, musibettir. Türk Sağında Köy Enstitüleri karşıtlığının oluşmasında ikinci olarak "Rus/Moskof" imgesi önemli bir yerde durur. Genel olarak Türk Sağı, "Rus/Moskof" imgesi ve beraberinde komünizmi savunduğu düşünülenleri, oldukça negatif bir biçimde, ahlak ve namus vurgusu temelinde tanımlamıştır. "Moskof" imgesinin çağrıştırdığı tüm "kötülükler" (ahlaksızlık, dinsizlik, sapkınlık, din, millet, bayrak, gelenek, aile, ordu, servet düşmanlığı vs.), içeride onun ile doğrudan bağlantılı olduğu düşünülenlere yakıştırılmıştır. Ülke içindeki sol eğilimli kişi ve çevreler, "Rus emrinde hareket eden" ve nihayetinde "Rus emperyalizminin değirmenine su taşıyan", "satılmışlar", "ajanlar", "yardakçılar", "gafil hizmetkârlar" en hafifinden ise "kandırılmışlar" olarak damgalanmışlardır.¹

Türk Sağını oluşturan milliyetçi, muhafazakâr ve İslamcı düşünsel akımların temsilcileri, kendilerini milletin otantik temsilcileri olarak düşünür ve bunu iddia ederler. Bu otantikliğe tehdit ve düşman olarak gördükleri komünizme yani "Moskof"a ve onun ülke içindeki temsilcileri olduklarını düşündükleri kesimlere ve yapılara karşıdır ve bu ideolojinin Türkiye'de yayılması halinde milleti, devleti ve dini parçalayacağı ve yok edeceği gibi bir düşünüşe ve eylem repertuarına sahiptirler. Türk Sağındaki bu tehlike algısı, ideolojik olmanın yanında, daha çok sağ düşüncede ülkenin parçalanması, bölünmesi ve toprak kaybı gibi endişeleri harekete geçirdiği için, komünizme karşı mücadele sürecinin baş aktörleri olan milliyetçi-mukaddesatçı aydınlar, bu sayede Türk Sağını oluşturan insan sermayesinin muhayyilesini de büyük oranda belirlemişlerdir.² Türk Sağındaki antikomünist tavır, Kemalizm'e uzak, ama devletin genel zihniyetini onaylayan alternatif bir siyasal sosyalleşmeyi de üretir. Aynı zamanda Türk Sağının sahip olduğu antikomünizm milliyetçi, muhafazakâr, liberal ve İslamcı dallarıyla sağ siyasal söylemin Kemalizm'le veya devletle ve devletlü entelijensiya ile buluşmasının ideolojik zeminini oluşturur.³ Ancak bu antikomünist tavır sayesinde, içinde olmadıkları ve kendilerini içermediğini düşündükleri Kemalizm'in bütün uygulamalarıyla örtük bir biçimde kavga da etmişlerdir. Tek Parti döneminde geleneksel yapının yıkılması ve yerine konmak istenen bütün laik ve seküler öğelerin toplum tarafından içselleştirilmemesinin yanında, bir de geleneksel yapıya ve algıya ters olan "komünizm" ve "sol" gibi ideolojik gelişmelerin toplumda kısmi de olsa görünürlük ve etkinlik kazanması, milliyetçi ve mukaddesatçı kimi çevrelerde belirgin bir tedirginlik yaratmıştır. Bu tedirginlik ilk başlarda, Saltanatın ve Hilafetin ilgası, Şeriat Mahkemeleri'nin kaldırılması (1924), Tekke ve Zaviyelerin kapatılması (1925), dinin anayasadan çıkarılması (1928), ezanın (1928) ve ibadetin Türkçeleştirilmesi (1932) gibi laik inkılap uygulamalarının⁴ baskınlığı ve buyurganlığı yüzünden başta din olmak üzere, birçok kurumu ve bu kurumların oluşturduğu ilişki ağlarını sessizleştirmiştir. Bu sessizlik ortamında laiklik uygulamaları, özellikle bu uygulamalardan etkilenen şehirli kesimlerde manevi bir boşluk yaratmış ve bu alan yarın-din

¹ G. Gürkan Öztan, "Ezeli Düşman" ile Hesaplaşmak: Türk Sağında "Moskof" İmgesi", *Toplum ve Bilim*, Sayı 121, İstanbul 2011, s.91; Yüksel Taşkın, "Anti-komünizm ve Türk Milliyetçiliği: Endişe ve Pragmatizm", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 4, Milliyetçilik*, İstanbul: İletişim Yay. İstanbul 2003, s.631; Ertuğrul Meşe, *Komünizmle Mücadele Dernekleri: Türk Sağında Antikomünizmin İnşası*, İletişim Yay. İstanbul 2017, s.21-26.

² Mehmet Keçeciler, "Keşke Herkes Dine Karşı Nötr Olsa", *Vatan Millet Pragmatizm*, Röp.: Hıdır Göktaş-Ruşen Çakır, Metis Yay. İstanbul 1991, s.70.

³ Tanıl Bora, "Türk Sağı: Siyasal Düşünce Tarihi Açısından Bir Çerçeve Denemesi", *Türk Sağı: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri*, Der. İnci Ö. Ketencioğlu-G. Gürkan Öztan, İletişim Yay. İstanbul 2012, s.15.

⁴ Gotthard Jäschke, *Yeni Türkiye'de İslâmlık*, Çev. Hayrullah Örs, Bilgi Yay. Ankara 1972; Mustafa Kara, *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*, Dergâh Yay. İstanbul 2003; Umut Azak, "Türkiye'de Kemalist Modernizasyona Bir Tepki: Menemen Olayı ve Bir Mitin Yaratılıp Tartışılması (1930-1931)", *Devlet ve Maduniyet: Türkiye ve İran'da Modernleşme, Toplum ve Devlet*, Der. Touraj Atabaki, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay. İstanbul 2010, s.183-204.

haline getirilmeye çalışılan ulusçuluk ile doldurulmaya çalışılmıştır.⁵ Tek Parti döneminden itibaren kendine daha çok dindar, milliyetçi ve muhafazakâr çevrelerde dillendirilme imkânı bulan antikomünizm, iktidarın ürettiği politikalara karşı açık bir muhalefet göstermenin imkânsızlığını aşmak için üretilen bir direniş sanatı ve siyaseti olmuştur. Açıkta laiklik uygulamalarını eleştirmek yerine, onunla aynı zihniyet dünyasından beslendiği düşünülen komünizm gibi bir siyasi, sosyal ve ekonomik düşünceler bütünü eleştirilmiş ve bu sayede laiklik uygulamalarından hoşnut olmayanlarda anti-laik ve anti-Kemalist hıncın tohumları atılmış ve Tek Parti döneminden sonra önemli bir siyasal kutbu, yani sağ milliyetçi-mukaddesatçılığı ve İslamcılığı inşa edecek biçimde dinç kalmıştır.

17 Nisan 1940 tarihinde İsmail Hakkı Tonguç öncülüğünde kurulan Köy Enstitüleri'nde komünizm propagandası yapılmaya çalışıldığı algısı özellikle milliyetçi çevrelerde büyük bir iştahla dillendirilmiş ve bu okulların varlığı aynı çevrelerde bir sorun haline gelmiş⁶ ve milliyetçi-mukaddesatçı çevrelerin ideolojik ifşalarıyla "komünizm yuvaları" olarak görülmüş ve gösterilmiştir. Bu konu, antikomünist çevrelerde, yani Türk Sağının bütün hallerinde yoğun bir komünizm karşıtı propaganda malzemesi olarak kullanılmıştır. Köy Enstitüleri'nin varlığından ve toplumda görünürlük kazandığı düşünülen "komünist tahrikçiliği"nden duyulan tedirginlik sonucunda çeşitli milliyetçi teşekküller, yayınladıkları beyannameler ve düzenledikleri toplantılarla tepkilerini dile getirmişlerdir. Bu tepkilerin dile getirildiği İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde yapılan bir toplantıda, Ahmet Kabaklı'nın sözleri milliyetçi, muhafazakâr ve komünizme karşı olan öğrenci derneklerinin komünizme ve onu taşıdığı düşünülen kişi ve kurumlara Türk Sağının bakışını özetler niteliktedir:

"Dünya komünizmin adını duyalı 200 yıl oluyor. 50 senden beri de beşeriyet bu korkunç kâbusun tehdidi içindedir. Her ülkede olduğu gibi artık bizde de komünizmin bir tarihi, vatansız müritleri, melek kılıklı şeytanları vardır.(...) Kızıl sırtlan 30 senelik tarihimiz içinde polisten başka hiçbir rakip görmedi.(...) İçtimai şartlarımız onların üremesine meydan verdi. Sefalet sömürdü, biz bu hallere seyirci kaldık. Artık toplanmanın ve harekete geçmenin sırası geldi."⁷

Ahmet Kabaklı'nın komünizme ve onunla ilintili olduğu düşünülen kişi ve yapılarla mücadele noktasındaki bu çıkışı, dönemin milliyetçi ve muhafazakâr çevrelerinde hâkim olan antikomünist eğilimin açık bir biçimde dile getirilmesidir. Bu Türk Sağındaki bu "toplanma ve harekete geçme" eğiliminden Köy Enstitüleri muaf tutulmamıştır.

Türk Sağının, Köy Enstitüleri'ne yönelik, neredeyse topyekûn bir taarruz olarak da nitelenebilecek eleştirilerini vermeden önce, enstitülerde hâkim olan eğitim anlayışı ve Enstitülerin en üst yöneticisi olan İsmail Hakkı Tonguç'un konumuz açısından oldukça önemli olan açıklamalarını vermek gerekir. Köy Enstitüleri, Türk eğitim sistemine yeni bir perspektif sunmuştur: *işbaşında, yaparak ve yaşayarak öğrenme*. Bu ilke Köy Enstitüleri'nde en temel ve en çok vurgulanan ilkelerden biridir. Bu eğilimin kaynağı, Tonguç ve diğer Türk eğitimcilerini derinden etkileyen Kerschensteiner'in görüşleridir. Ona göre kültürün kaynağı kitaplar değil, "iş"tir. Tonguç gibi eğitimcilere göre "yaparak öğrenme", köylülerin kitaptan değil de, onların daha çok görerek öğrenmeye yatkınlıklarından dolayı işlevsel olabilecek bir programdır.⁸ Enstitülerdeki eğitimin bu yapısı, kimi çevrelerde kültürel eğitimin savsaklandığı suçlamasıyla karşılık bulacaktır. Köy Enstitüleri'ndeki bu tavır, anti-entelektüel olarak nitelenemese de entelektüalizme uzaktır. Bu uzaklık daha çok zamanın ruhundan ileri gelmektedir. Çünkü iki savaş arasında, dünyanın birçok yerinde var olan anti-entelektüalist tavrın Köy Enstitüleri'ne de hâkim olduğunu ve bunu Tonguç'un *Canlandırılacak Köy* adlı yapıtında bulmak mümkündür.⁹ Ancak Türk

⁵Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)*, Tarih Vakfı Yurt Yay. İstanbul 1999, s.334.

⁶ İlhan Darendelioglu, *Türkiye'de Komünist Hareketler*, Tokar Yay., İstanbul 1976, s.311-318; Osman Turan, *Türkiye'de Komünizmin Kaynakları ve Kültür İhtilali*, Turan Neşriyat Yurdu Yay. İstanbul 1969, s.140-145; Fethi Tevetoglu, "Milli Eğitim'de Kızıl Faaliyet ve Köy Enstitüleri", *Komünizme ve Komünistlere Karşı Türk Basını Fasikül 7*, Ankara 1966, s.54-66; "Köy Enstitüleri Faciası", *Komünizmle Mücadelede Türk Basını*, Türkiye Komünizmle Mücadele Gazetesi Özel Sayısı, İstanbul 1968, s.97; Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi 1938-1945* Cilt 2, İletişim Yay. İstanbul 2003, s.115-125.

⁷ İlhan Darendelioglu, *Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri*, Tokar Yay. İstanbul 1975, s.188-190. Bu teşekküller genel olarak öğrenci dernekleridir. Bu dernekler arasında Milli Türk Talebe Birliği, A.Ü. Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti, İ.Ü. Talebe Birliği ve Ankara Tıbbiyeliler Birliği gibi milliyetçi ve muhafazakâr antikomünist oluşumlar vardır. Artan "komünist tahrikçiliğinin" tasvirine örnek olması ve bu durumun dönemin milliyetçi çevrelerinde nasıl algılandığı için bkz. Nejdet Sançar (1995) *Türkçülük Üzerine Makaleler*, İstanbul: Kamer Yay.s. 138. (Aksi belirtilmediği müddetçe vurgular bana ait. Makalede kullanılan bu ve diğer alıntıların orijinal diline ve barındırdığı yazım hatalarına dokunulmamıştır).

⁸ Asım Ömerlioglu, *Orada Bir Köy Var Uzakta*, İletişim Yay. İstanbul 2006, s.94.

⁹İsmail Hakkı Tonguç, *Canlandırılacak Köy*, Remzi Yay. İstanbul 1947, s.16-8, ve 20-23. Akt.Asım Ömerlioglu, *a.g.e.*, s.94-95.

Sağının enstitülere yönelik eleştirileri bu anti-entelektüalizme değil de, daha çok içinde kendileri yer alamadıklarından dolayı, bu yapıya duydukları hincin sonucudur. Türk Sağındaki Köy Enstitüleri'ne duyulan bu hinc sürekli 'bel altı vurmak' olarak da nitelenebilecek bir içerikle "Rus ajanlığı", "vatan hainliği", "namus", "din düşmanlığı" ve "özel mülkiyet düşmanlığı" gibi suçlamalar biçiminde dile getirilmiştir. Yapılan suçlamalara geçmeden önce Tonguç'un bütün Köy Enstitüsü müdürlerine gönderdiği 02.10.1940 tarihli bir mektubu, ileride kendisine yapılacak olan ithamlara bir cevap niteliğindedir. Adı geçen mektubunda Tonguç şu ifadeleri kullanır;

"Müesseselerinizdeki kız talebe işi, pek çok emeğinizi harcamanız lazım gelen çok ciddi, önemli ve büyük bir meseledir. Kızları bir tarafa, erkekleri de diğer tarafa ayırarak müesseseyi iki kafes haline getirmek asla doğru değildir ve bu ayırmanın bir neticesi olarak mektuplaşan kız ve erkek iki talebeden kız Enstitüden uzaklaştırmak tedbiri cemiyetin kadına kıyan eski telakkisinin yaşatılmasından başka bir mahiyet ve manayı haiz değildir. *Kızlar kızlıklarını, erkek çocuklar da erkekliklerini bilerek müessesenizin tabii hayatı içine sokulmalıdır.* Bisiklet, motosiklet kullanma işini, bir musiki aletini çalmayı, şarkı söylemeyi, milli oyunlar oynamayı bütün talebe aynı derecede bilmelidir. Bütün güçlüklerine rağmen kız ve erkekli bir hayatın her türlü işine, eğlencesine, zevklerine ve ıstıraplarına iki cins talebe de müştereken sevk olunmalıdır. *Bayağı olan her şeyden kaçınmak ve korunmak şartıyla kız ve erkek talebeye hayatı bütünü ile yaşatmanız lazımdır.* Kadın öğretmenleri iyi idare ederek bu işe adapte etmek için birçok fedakârlıkları göze almak ister. Bu arkadaşların tek güvendikleri sizlerin şahsiyetleriniz, otoriteniz, onlara karşı babaca hareket edebilmenizdir. *Kendi kızlarınızı terbiye eder gibi onları yetiştirmenizi ve müesseselere mal etmenizi bekliyoruz.*"¹⁰

Köy Enstitüleri Karşıtlığının Kaynakları

Türk Sağında, Köy Enstitüleri'ne yönelik eleştirilerin ve saldırıların bazı kaynakları vardır. Köy Enstitüleri'ne yönelik olan saldırının ideolojik ve kişisel kaynakları arasında en başta, uygulanmakta olan Kemalizm'in değerlerini paylaşmayan veya ona uzak olan İrkçı-Türkçüler ve dindarlar gelir. Bu kişilerin saldırıları, genel olarak siyasal kaygılarının farklılığından ziyade daha çok kişisel ikbal ile ilgilidir. Bu kişiler genel olarak Atatürk'ün hayatta olduğu dönemde sesleri bu denli çıkmayan kişilerdir. Bu kişilerin Atatürk'ün ölümünden sonra Kemalizm'in kabul ettiği laiklik ve milliyetçilik karşıtı söylemlerini, faşizmi andıran bir biçimde duyurmaya başlamaları konumuz açısından önemli olmakla birlikte, bu makalenin sınırlarının dışındadır. Köy Enstitüleri'ne en açıktan saldırıların başında Hüseyin Nihal Atsız, Necdet Sancar, Osman Yüksel Serdengeçti, Fethi Tevetoğlu vb. gibi isimler 1944 İrkçılık-Turancılık Davası'nın sanıkları¹¹ arasında yer almış ve daha sonraları Necip Fazıl Kısakürek, Eşref Edip ve Peyami Safa gibi İslamcı ve muhafazakâr kimlikli isimler de bu saldırı kervanına sahip oldukları antikomünist zihniyet gereği katılmışlardır.

Köy Enstitülerinin ilk yıllarında enstitülere yönelik sert eleştiriler yapanların başında "fikir ve kanaat hürriyetini safсата" ve bir "felaket" olarak gören ve faşizm-Nazizm özlemlili pedagog Halil Fikret Kanad¹² yer alır. Kanad'ın hayal ettiği biçimde olmayan Köy Enstitüleri'ni dönüştürmeye ve yıkmaya yönelik eşgüdümlü çalışmalara, Kızılçullu Köy Enstitüsü eski müdürü olan Emin Sosyal da katılır ve birlikte hareket ederler.¹³ Bu ikilinin açtığı yıkıcılığa, enstitüleri kapatmak isteyen, dönemin Milli Eğitim Bakanı ve onunla aynı kaygıları paylaşan Köy Enstitüsü muarızlarının eylemleri de eklenebilir. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sırer tarafından Köy Enstitüleri'nin dönüştürülmesine ve

¹⁰ İsmail Hakkı Tonguç, *Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları*, Çağdaş Yay. İstanbul 1990, s.35-36.

¹¹ Bu davanın sanıkları şu isimlerden oluşmaktadır: Nihal Atsız, Nejdet Sançar, Zeki Velidi Toğan, Reha Oğuz Türkan, Fethi Tevetoğlu, Hasan Ferit Cansever, Hüseyin Namık Orkun, Alparslan Türkeş, İsmet Tümtürk, Hikmet Tanyu, Cihad Savaşfer, Muzaffer Eriş, Zeki Özgür, Said Bilgiç, Cemal Oğuz Öcal, Cebbar Şenel, Hamza Sadi Özbek, Nurullah Barıman, Fehiman Altan, Fazıl Hisarcıklı, Saim Bayrak, Yusuf Kadıgil. Alparslan Türkeş, *1944 Milliyetçilik Olayı*, Hamle Yay. İstanbul Tarihsiz; İlhan E. Darendelioğlu, *Türk Milliyetçiliği Tarihinde Büyük Kavga*, Oymak Yay. İstanbul 1976 ; Nejdet Sançar, "1944 Turancılık Davası, Milli Şef ve Yardakçuları," *Milli Hareket Dergisi*, Sayı 11, Haziran 1967, s.6-8; Necmeddin Sefercioğlu, *3 Mayıs 1944 ve Türkçülük Davası*, Türk Ocakları Ankara Şubesi Yay. No:43, Ankara 2009, s.2; Turgay Uzun, *Türk Milliyetçiliği ve MHP*, Ebabel Yay. Ankara 2005, s.258-259. Konu hakkında ayrıca 50. dipnota bakılabilir.

¹² Halil Fikret Kanad hakkında bkz.: Çağatay Karadeniz, *Halil Fikret Kanad'ın Düşüncesinde Milliyet İdeali*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2011; Engin Tonguç, *Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç*, Ant Yay. İstanbul 1970, s.414-419; Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, Çev. Niyazi Berkes, Tarihiçi Kitabevi, İstanbul 2015, 442-448.

¹³ Fay Kirby, *a.g.e.*, s.445.

kapatılmasına yönelik yapılan hazırlıkların onayına dair sağcıl algının TBMM'deki ilk örneğini, Rize Milletvekili Dr. Fahri Kurtuluş Mecliste yaptığı konuşmasında şöyle ortaya koyar:

“Arkadaşlar, köy enstitüleri benim içimde daima bir mesele olarak kalmıştır. Fakat Milli Eğitim Bakanı ile yaptığım temastan sonra bir inşirah buldum. *Alınmış olan tedbirlerin kısa bir zaman sonra hepimizi tatmin edeceğine ve bu enstitülerin bizim hissiyatımıza göre bir mevki alacağına hiç şüphemiz kalmayacaktır.*”¹⁴

Köy Enstitüleri'nin kapatılmasına giden sürecin başladığının işareti olan bu “inşirah”ın elbette devamı gelecektir. Türk Sağını oluşturan milliyetçi muhafazakârların diline pelesenk olan *Köy Enstitüleri Faciası* söylemlerinin önemli bir kaynağı, kendisi eski bir köy enstitüsü müdürü de olan Emin Soysal'dır. Soysal'ın Köy Enstitüleri'ne yönelik yıkıcı mücadelesi daha çok kişisel gibi durmaktadır.¹⁵ Soysal, konu hakkında 24.12.1946 tarihinde TBMM'de yaptığı konuşmalarda özetle şunları söyler:

“*Talebelere milliyet ve Allah yok gibi görüşler telkin ediliyor. Hasanoğlan Köy Enstitüsünde talebelere sosyalizm ve sosyal meseleler tarihi adlı kitaplar öğrencilere dağıtılıyor ve adı geçen kitaplar hakkında konferanslar veriliyor. Maddi ve manevi kıymetler ve büyükler, tarihler kötüleniyor. Aile yıkılmak isteniyor. Kız ve erkek talebeler arasında nişan merasimleri yapılıyor. Mülkiyet düşmanlığı yapılıyor. Bir kısım öğrenciler bayrağın şeklini değiştirmek istiyorlar. Proletarya sınıfı teşkil etmek istiyorlar.*”¹⁶

Soysal'ın bu ifadeleri Türk Sağında ağızlara sakız olan Köy Enstitüleri'ne dair yıkıcı söylemlerin önemli bir kaynağı olmuştur. Bu mümbit bir kaynaktır ve birçok koldan beslenmeye başlar. Dönemin Giresun Milletvekili Ahmed Ulus'un İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensümer'e “son günlerde kendini daha fazla gösteren komünist tahrikleri üzerine Sıkıyönetim Komutanlığının yaptığı soruşturmanın neticeleri” hakkındaki sözlü sorusuna, bakanın verdiği cevapta, Türkiye'deki solun tarihi hakkında tafsilatlı malumat verilir ve bu açıklamalar içinde “1943 yılında Hamidiye Köy Enstitüsü'nde bir tahrikât yuvasının meydana çıkardığı”¹⁷ bilgisi de yer alır. Mecliste yapılan bu konuşmaların dışarıdaki etkisi kendisini hemen gösterecek ve tarihe Yücel-Öner Davası olarak geçecektir.

Türk Sağındaki olumsuz Köy Enstitüleri algısını besleyen ana düşüncelerden biri de Demokrat Parti hükümetleridir. Hükümet adına Askeri Yargıç Şevki Mutlugil'in TBMM Gizli Oturumu'nda yaptığı açıklamalar konumuz açısından oldukça önemlidir. İlgili oturumda Mutlugil, “komünizmin aziz yurdumuza ika etmek yolunda olduğu fenalıkları”, “objektif olmaya ve delillere istinat etmeye çalışarak” yaptığı konuşmasında; Tonguç'un solcu kişilerle münasebetine, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi hocaları ile Hasanoğlan Köy Enstitüsü ilişkisine, sol eserlerin Milli Eğitim yolu ile maarife sokulmasına, solcu hocaların istihdam edilmesine, Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nün havadan çekilmiş bir fotoğrafında müzik salonunun ‘orak’ biçiminde yapılmış olması gibi durumlara dair antikomünist bakışı yansıtan bilgiler verilmiştir.¹⁸ Yine aynı oturumun tartışmalar kısmında, Adnan Menderes'in tabiri ile “köy enstitülerinin feci halinin ıstırabını ruhunda duyan” Köy Enstitüleri'nin tasfiyesinin başlatıldığı dönemin Milli Eğitim Bakanı olan Reşat Şemsettin Sıral'ın, “*Tonguç babayı def ederken hiçbir mukavemetle karşılaşmadım.*”¹⁹ diyerek övünmesi de konumuz açısından oldukça önemlidir.

Elazığ Milletvekili Ömer Faruk Saraç'ın, Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri'ye Demokrat Parti dönemindeki okulları ve “Hasan Ali Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç idaresindeki devirde, milliyetperver Türk gençlerinin asil ruhlarına ve mukaddes Milli bünyemize asla müessir olunamayacağı muhakkak ve müspet bulunmakla beraber, muhtelif vesilelerle efkârı umumiyeye intikal etmiş olan solcu temayüllerin bu müesseselere yerleştirilmek istendiği hususu” hakkında cevaplaması için sorduğu soruya Tevfik İleri, özetle şu cevapları vermiştir:

“Vaktiyle köy enstitülerine solcu temayüllere sahip bazı eşhasın yerleştirildiği ve bunların bahis konusu istikamette birtakım faaliyetler sarfettikleri, hiçbir tereddüde mahal bırakmıyacak kadar açık bir vakıadır. Hadiseler arasında misal olarak alınan birkaç tanesi şunlardır:

¹⁴TBMM Tutanak Dergisi, 23.12.1946, s.389.

¹⁵Engin Tonguç, *Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç*, Ant Yay. İstanbul 1970, s.449-461. Soysal'ın Tonguç'a yazdığı mektuplara bakarak bu kişisel husumetin izlerini görmek mümkündür.

¹⁶TBMM Tutanak Dergisi, 24.12.1946, s.455-458. Soysal'ın eleştirileri hakkında bkz.: Engin Tonguç, *a.g.e.*, s.449-461; Fay Kirby, *a.g.e.*, 453-455; Niyazi Altunkaya, *Köy Enstitüsü Sistemi*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2010, s.123-125.

¹⁷TBMM Tutanak Dergisi, 29.01.1947, s.66-68.

¹⁸TBMM Tutanak Dergisi, 19.11.1951, s.31-33.

¹⁹TBMM Tutanak Dergisi, 19.11.1951, s.35-36.

1. Tanımış bir komünistin aynı illete malul karısı, bu müesseslerden birisine öğretmen olarak alınmış, bazı öğrenciler bu yolla zehirlenmiş.
2. Bu enstitülerde, serbest okuma saatlerinde, öğrencilere solcu neşriyat incelettirilmiş, bu konuda çeşitli eserlerin hulasaları talebe konferansları adı altında gençlere dinletilmiştir.
3. *Enstitülerde “hükümetin devrilmesi” ve “aile kudsiyetinin saçmalığı” gibi konulara dair konuşmalar yapıldığına şahitlik eden ifadeler vardır.*
4. Bir öğrenciye “Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nde Eğitim” adlı konferans hazırlanmış ve öğrencilere dinlettirilmiştir.
5. Karl Marx’ın hayatı, eserleri ve mezhebi hakkında konferanslar da verilmiştir.
6. *Ahlaki gelenek ve göreneklerimize aykırı her türlü hakaretler mazur görülmüş ve hatta teşvik edilmiştir. Çirkin muamelelere hedef olan ve mukavemet gösteren kızlarımızdan bıçaklarla tecavüze uğrıyanların bulunduğunu, içki âlemlerine iştirak ettiklerini gösteren vesikalar ve şahitlikler vardır.*
7. Komünist Parti Manifest’inin teksir edilerek öğrencilere dağıtıldığı da tespit edilmiştir.

Şu ciheti de arz etmedengeçemeyeceğim. *Milletin bel bağladığı irfan müesseslerinde bu korkunç hareketler cereyan ederken; birtakım milliyetçi gençler komünizme karşı harekete geçtiklerinden İrkçi-Turanı ithamı ile tabutluklarda işkencelere maruz bırakılmakta idiler.*²⁰

Geçmişte olduğu gibi bakanlığı döneminde de aktif bir Türkçü olan Tevfik İleri, bu açıklamalarıyla Köy Enstitüleri’ne bakışını özetlemiştir. Bu bakış, Enstitülerin dönemin milliyetçi muhafazakâr kesimin mağduriyetlerinin kaynağı olarak nasıl algılanmakta olduğunu özetlemektedir. Bu algıyla bağlantılı olarak Köy Enstitüleri’ne yönelik olarak yapılan eleştiriler, DP milletvekillerince sürekli olarak dillendirilmiştir. Bu durumun bir örneğini DP’li Cemal Tüzün’ün kendisinden önce konuşan Fethi Ülkü’yü eleştirdiği şu ifadelerde görmek mümkündür:

“Kendilerinden beklerdim: ‘Biz bu müesseseleri, köy enstitülerini hayırlı bir maksatla açtık, ama netice iyi olmadı, hayırhah hale gelmedi, Demokrat Partiye teşekkür ederiz, bunları sefaletten kurtardınız.’ demeleri iktiza ederdi.”²¹

Türk Sağının Köy Enstitüleri Algısı

Türk Sağındaki Köy Enstitüleri algısı, sağı oluşturan bütün kesimlerde neredeyse büyük oranda benzerlik gösterir. Enstitüler hakkında milliyetçi-muhafazakâr ve İslamcı refleksin klasik bir örneğini, Ticaniliğin ülkedeki kurucusu olan Kemal Pilavoğlu’nda görürüz. Pilavoğlu, “Moskova, gizli teşkilatına, ‘Türkiye’de bir sınıf ihtilali yaratmak için Maarif vasıtasıyla geniş ve kalabalık bir kısmında sınıf şuuru uyandırma emri vermiş ve bu amaçla Türkiye’de Köy Enstitülerine gereken ehemmiyet verilmiştir.”²² biçimindeki ifadesiyle Enstitüleri, “dış kaynaklı” komünist bir komplo olarak okuyan sağın klasik refleksine tercüman olur. Yine dönemi yaşayan Türk Sağının bıçkın “ağabeylerinden” ve önemli siyasal figürlerden biri olan Osman Yüksel Serdengeçti, Köy Enstitüleri’ne dair duydukları ve gördükleriyle ilgili olarak yaşadığı ruh halini şu ifadelerle anlatır:

“Bütün olanlardan endişeliydik. Gayretler bir noktada birleşiyor, bir noktada iflas ediyordu. Bu siyah nokta Hasan Ali Yücel’di. Köy Enstitülerine, muhtelif okullara ait korkunç haberler alıyorduk... *Gündüzleri duyduklarımız, düşündüklerimiz, geceleri korkunç hakikatlere inkılâp ediyordu. Ankara Kalesi’nde kızıl bayraklar görüyorduk.*”²³

Serdengeçti’nin bu hezeyanlı ruh hali ilerleyen yıllarda bile, hala dinçliğini korur. Bu dinçliği aşağıdaki satırlarda bulmak mümkündür:

“Bozkırım ortasında köy çocukları Yunan klasiklerini, Şekspir’in eserlerini oynuyorlardı. Bizi oynattılar. Aldattılar. Bu tiyatrocular, bu satılmış nişanlılar, bu bozulmuş bakireler, bu randevucular, bu kumarbazlar, bu madrabazlar, bize kara kuvvet diyen bu karaborsacılar, artık susmalıdırlar... Af dileyecek, özür dileyecek yerde, hala hak davasına kalkışıyorlar. Hala yalan söylüyorlar. Hala hak düşmanlığı, halk düşmanlığı yapıyorlar. Fakat artık bıçak kemiğe dayandı, millet uyandı.”²⁴

²⁰ TBMM Tutanak Dergisi, 26.12.1952, s.441-443.

²¹ TBMM Tutanak Dergisi, 26.12.1956, s. 291.

²² Kemal Pilavoğlu, *Komünizme Hücum*, Güney Mat. Ankara 1949, s.50-51.

²³ Osman Yüksel Serdengeçti, “Mabetsiz Şehir”, *Serdengeçti I*, Türk Edebiyatı Vakfı Yay. İstanbul 2005, s.57.

²⁴ Osman Yüksel Serdengeçti, a.g.e., s.155.

Kendisini “komünizmle mücadele adamı” diye tanımlayan ve Galip Erdem’e göre ise “mücahid” olarak kabul edilen Peyami Safa da; “Çocuklara Nazım Hikmet’in şiirlerini ezberleten, Marxizm hakkında konferanslar verdiren, dergilerinde de Marxizm hakkında makaleler neşreden *Köy Enstitülerinin komünist yuvaları olduğunu bilmeyen şuurlu bir Türk aydını yoktur.*”²⁵ diyerek Köy Enstitüleri hakkında Türk Sağının bilindik algısını dillendirmeye çalışanlar kervanına katılır.

Türk Sağının, özellikle İslamcılık ideolojinin billurlaşmasında hatırı sayılır katkıları olan Eşref Edip (Fergan), Türkiye’deki “laiklik uygulamalarını dinsizlik” olarak değerlendirmesiyle dikkati çeken bir temsilcisidir. Köy Enstitüleri’ni “komünist yuvası” olarak gören bir bakışa sahip olan Eşref Edip’in konu hakkındaki vulgarist görüşleri şöyledir:

“Dinsizlik ve ahlaksızlık merkezleri olan Köy Enstitüleri, devlet parasıyla çıkarılan ‘Köy Enstitüleri Dergisi’, komünist fikirlerle, dinsizlik propagandasıyla dolu idi.(...) Köy Enstitüleri denen fesat yuvalarını açmak suretiyle bütün Türk halkını, milli hüviyetinden, milli secâyâsından (kimliğinden, karakterinden), dini şearinden (vasıflarından) uzaklaştırmak yolunu tuttular. Yalancılık, sahtekârlık, Köy Enstitülerinin karargâhı olmuştu.(...) Sabahattin Ali’nin hikâyeleri okutuldu. ‘Kaymak Tabağı’ adlı bir öykü teksiri elden ele dolaştırıldı, Komünist Partisi üyeleri Hasanoğlan Köy Enstitüsünde faaliyete bulundu.(...) Öğretmenler öğrencilere tecavüz ederlerdi. Adliyenin müdahalesiyle bazıları evlenmek zorunda kaldı.(...) Halkçıların Maarif Vekili bütün bu rezaletleri biliyor, bile bile bu işleri işletiyordu.(...) Kız çocuklarla erkek çocukların cinsi münasebetleri hakkında İsmail Hakkı Tonguç: ‘Köy Enstitüleri öğrencilerini bu yoldan ayırmayız!’ demişti. Bir erkek öğretmenle bir erkek öğrencinin aynı kızla münasebette bulunmaları yüzünden çıkan kavgalara idare karışmaz, seyirci kalırdı.(...) Halkçıların gözdesi İsmail Hakkı Tonguç, 1946’da Gölköy Enstitüsüne kalabalık maiyetle gelmiş, okulda şerefine verilen içkili ve danslı ziyafette bir aralık mumlar söndürülmüş, karanlıkta dans edilmiş, Nazım Hikmet’in şiiri okunmuş, mumlar yandıığında çiftler kimlerle sarmaştıklarını görmüşlerdi.(...) İsmail Hakkı Tonguç, 1946’da Mersin Düziçi Köy Enstitüsüne gitmiş, dikiş atölyesinde şerefine verilen içki ziyafetinde, davetliler şarap içmiş, Tonguç da bir kilo rakı içmiş, sonra ziyafete sakilik eden kızların kolları, göğüsleri açtırılmış, sıkıştırılmış, bir iddiaya göre ‘dar yerlerden’ geçirilmiştir. Bu enstitüde bir kızın bikrinin (kızlığının) izale edildiği haberi ayyuka çıkmıştır.”²⁶

Eşref Edip’in dillendirdiği bu anlatılarda, Türk Sağının “Kızılbaş” algısına yaptığı atıflara dikkat çekmekle yetinelim. Türk Sağının “Üstad”ı olan Necip Fazıl Kısakürek, Köy Enstitüleri hakkında şu ifadeleri kullanır:

“Köy enstitülerinin komünizmle şu alakası, bu alakası yok. Orak-çekiç yapmışlar, yapmamışlar, âdiyat bunlar. Köy enstitülerinde bir tek ruh vardı, mazisinden bezdirme, özünden bezdirme, bir mevhum cihan vadetme ve o cihanın istikametini ister istemez oralarda aratma. Bütün (edigasyon) sistemi buydu. İşte gördünüz eserlerini. Nitekim oradan gayet temiz Türk çocukları da kendi öz sütleri sayesinde kendilerini kurtarabildiler. Hükümetin, o devirde tutumu yürekler acısındır! O kadar ki, güya bir anti-komünizm devam etmektedir, devlet de buna-taraftar: Hatta mikrobu himayeye kadar gider!”²⁷

“Köy Enstitüleri, Anadolu çocuğunu ruh kökünden koparmak için gayet hesaplı bir devşirmecilik ocağı haline sinsice getirilmişti. 1950’den sonraysa komünizmin devlete hulûl taktiği biraz pörsür ama, Türk cemiyetini içinden zehirleme gayreti hiçbir an duraklamaz.”²⁸

Türk Sağının ilk “mücahide”si olan ve Köy Enstitüleri’ne dair bilindik negatif algıyı pekiştiren Şule Yüksel (Şenler), “Hasanoğlan Köy Enstitüsünün o iğrenç, o tüyler ürpertici halî hepimizin malumudur. Utanç verici sayısız rezalet, zihinlerde hala canlılığını muhafaza etmekte”²⁹ diyerek bu kervana katılır. Köy Enstitüleri’ne dair üretilen bilindik nakaratları incelikli bir belagatle dillendiren Necip Fazıl Kısakürek’e göre Tonguç, Anadolu Türklerinden değil, Balkanlı yani Romanyalıdır. Kısakürek’in bu okuma biçimi, Türk Sağının haleti ruhiyesini ifade etmesi bakımından son derece

²⁵ Peyami Safa, *Sosyalizm, Marksizm, Komünizm*, Ötüken Yay. İstanbul 1979, s.184.

²⁶ Eşref Edip, *Kara Kitap*, Haz. Fahrettin Gün, Beyan Yay. İstanbul 2012, s.65-70.

²⁷ Necip Fazıl Kısakürek, *Hesaplaşma*, Büyük Doğu Yay. İstanbul 2007, s.125-126.

²⁸ Necip Fazıl Kısakürek, *Sosyalizm, Komünizm ve İnsanlık*, Büyük Doğu Yay. İstanbul 2007, s.93.

²⁹ Şule Yüksel Kars, *Duyuşlar*, Nur Yay. Ankara 1975, s.357-358.

karakteristiktir. Ki özellikle Irkçılara göre Atatürk Selanikli, Tonguç Bulgaristanlı, Türk devriminin ileri gelenleri Rumelilidir. Bu algının sahiplerine göre İzmir, İstanbul ve Karadeniz bölgelerinde (Hasan Ali Yücel, köken olarak Giresunludur) doğmuş olanlarda Rumluk ve Ermenilik gibi gayri-Türk bir soyağacı olabilir. Bu algıya göre, Enstitülere saldırı için en zayıf nokta İsmail Hakkı Tonguç olduğu için, soy Türkçü zihniyete göre Tonguç “yabancıdır”, “milli değildir” ve bu yüzden de “komünizmi yaymak ve uygulamak” için ülke içindeki “hainlerden biri” olarak tanımlanır. Bu zihniyete göre Köy Enstitüleri de ülke içine sokulmuş bir “Truva atı” olarak nitelenir.

Türk Sağının akademisyen politik figürlerinden biri olan Osman Turan da Köy Enstitüleri hakkında şu görüşleri dillendirir:

“Kültür ihtilalinin muvaffakiyeti için en mühim bir kuvvet de cinsi duyguları kışkırtmasından ileri gelmektedir. Manevi değerlerin sarsılması sayesinde köhne ahlak kaideleri devrilmekte, behimi ve gerçek hisler mutlak serbestiyete kavuşarak kültür ve seks (cinsi) ihtilali birbirini takip etmektedir.”³⁰

“Kültür ihtilalinin temsilcileri olan Köy Enstitüleri, *ilerici* aydınlar ve *devrimci* gençler ile kültür inkılabından başka seks (cinsel) ihtilalini de başlatmışlardır. Düzenlenen eğlencelerle erkekli-kızlı, yeni bir ‘toplumsal yaşantı’ doğurmuştur.(...) Köy Enstitüleri milletin feryadı karşısında kapatıldı... Enstitüler kapatıldıktan sonra, geçen yıllar zarfında, hiçbir şikâyet mevzuu bahis olmadı.(...) Avladıkları ve tuzağa düşürdükleri birkaç Enstitülü gencin tezek edebiyatı, iğrenç ve utanç verici yazıları vardı.(...) Enstitülerde ve Maarifte solcuları himaye eden ve bu yüzden mahkûm olan Hasan Ali Yücel’dir.”³¹

Osman Turan, Köy Enstitüleri’nin nasıl algılandığı ve kapatılmasının haklılığını kendi meşrebince böyle açıklar. Yine Türk Sağının akademik yönünü oluşturan Mümtaz Turhan ise, Erzurum köylerinde yaptığı bir saha araştırması sırasında, köylülerin anlatımlarını merkeze alarak değerlendirmeler yapmıştır. Bu değerlendirmede Turhan, Köy Enstitüleri öğretmenlerinin ‘nazari ve ameli bakımdan kifayetsiz’ ve ‘kafalarına yerleştirilmiş acaip fikirleri’ olan ve ‘köylüleri hakir gören’ kişiler oldukları³² yönünde bir eleştiriyi dillendirmiş ve bilindik Köy Enstitüleri algısını yeniden üretmiştir.

Türk Sağındaki antikomünizmin içselleştirilmesi ve dolaşımında tutulması sürecinde özellikle 1960 sonrası bu zihniyetin resmi/sivil bir mecrası olan Türkiye Komünizmle Mücadele Dernekleri (TKMD)³³ ve bu derneklerin desteklediği yayınlardan biri olan *Komünizmle Mücadelede Türk Düşünürleri* adlı çalışmada, Enstitülerin Türkiye’de açılmasının bir “facia” olarak nitelendiğini görebiliriz. Adı geçen yazıda “Köy Enstitüleri Faciası” şöyle tanımlanır:

“Köy Enstitüleri, 17 bin mezun verdikten sonra rahmetli Maarif Vekilleri Reşat Şemsettin Sıralar’ın ve Teyfik İleri’nin vatanperver tutumlarıyla tam zamanında kapatılmıştır.”³⁴

Türkiye’deki antikomünizmin ABD tipi örgütlenişinde büyük katkıları olan Fethi Tevetoğlu da, konuya dair bilindik ezberin oluşmasında TBMM’de 29.01.1947 tarihinde İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensümer’in açıklamalarını kendine temel yaparak, milli eğitimde yapılmak istenen *kızıl faaliyetler hakkındaki bilgileri* konuya ışık tutmak için tekrarlar.³⁵ Ki adı geçen yazıda dillendirilen görüşler, yine Tevetoğlu’nun hiçbir orijinalliği bulunmayan *Türkiye’de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler* adlı kitabında da kendine yer bulur.³⁶ Türkiye’de komünizmle mücadelenin kurumsallaştığı en önemli teşekküllerden biri de Türkiye Komünizmle Mücadele Dernekleri’dir. Kendisi, TKMD yöneticilerinden biri olan Hayrani Ilgar, Köy Enstitüleri hakkında şunları söyler:

“Köy Enstitüleri zamanından beri Türkiye’deki komünistler, faaliyetlerini okullara ve aydın zümreye teksif etmişlerdir. Bunun sonucu olarak, sefalet ve cehalet içinde bulunan halktan ziyade, kendilerine aydın adını takan zümre arasında komünizan düşünüş ve inanış artmaktadır.”³⁷

³⁰ Osman Turan, *Türkiye’de Komünizmin Kaynakları ve Kültür İhtilali*, Türkiye Basımevi, İstanbul 1967, s.97-103.

³¹ Osman Turan, *Türkiye’de Siyasi Buhranın Kaynakları*, Turan Neşriyat, İstanbul 1969, s.120-121 ve 140-141.

³² Mümtaz Turhan, *Kültür Değişimleri*, İFAV Yay. İstanbul 1994, s.97.

³³ Dernek hakkında bkz. Ertuğrul Meşe, *Komünizmle Mücadele Dernekleri: Türk Sağında Antikomünizmin İnşası*, İletişim Yay. İstanbul 2017.

³⁴ “Köy Enstitüleri Faciası”, *Komünizmle Mücadelede Türk Düşünürleri*, Haz. Yılmaz Şakarcan, Türkiye Komünizmle Mücadele Gazetesi Yay. İstanbul 1967, s.97.

³⁵ Fethi Tevetoğlu, “Milli Eğitimde Kızıl Faaliyetler ve Köy Enstitüleri”, *Komünizmle Mücadelede Türk Düşünürleri*, Haz. Yılmaz Şakarcan, Türkiye Komünizmle Mücadele Gazetesi Yay. İstanbul 1967, s.98-113.

³⁶ Fethi Tevetoğlu, *Türkiye’de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler*, Ankara 1967, s.587-604.

³⁷ Hayrani Ilgar, *Komünizm ve Tenkid*, Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği Yay. İzmir 1966, s.17.

Türk Sağının milliyetçi kanadında yer alan ve TKMD'nin kurucularından biri olan ve önce Adalet Partisi daha sonra da Milliyetçi Hareket Partisi içinde oldukça aktif faaliyetler yürüten İlhan E. Darendelioğlu da, bu "facia" söylemine katılanlardan ve onu diri tutmak için mesai harcayanlardan biridir. Darendelioğlu'nun konu hakkındaki görüşleri şöyledir:

"Köy Enstitüleri de *solcuların birer üssü haline gelmiş, yıkıcı propagandalar bu okullarda had safhaya ulaşmıştı.* (...) 17 Nisan 19740 tarihinde kurulan Köy enstitüleri, haddizatında birçoklarımızın zannettiği gibi masum Türk çocuklarını kötü emel ve gayelere alet etmek düşüncesiyle kurulmuş değildir. *Bu okulları kötü emellere çarpık zihniyetlere terkedilince, köy enstitüleri faydalı olmaktan çıkmış, birer fesat yuvası olmak istidadını kazanmıştır.* (...) 19 köy enstitüsünde yetişen binlerce Türk çocuğunun bozulduğunu iddia etmek büyük insafsızlık olur. *Ancak bu teşekkülleri kızıl ideolojilerine alet etmek isteyen bir zümrenin mevcudiyeti ve gayreti gün ışığına çıkmış bir hakikattir.* Maarif Vekili Hasan Ali Yücel bu kurumlardaki memleket düşmanlarına kayıtsız kalmış, müseccel komünistleri maarif kadrosuna almıştır. Enstitülerin başına bir resim öğretmenini olan ve Sabahattin Ali, Boran ve Berkesler gibi o günün sol faaliyetlerini idare edenlerin muhitinde yetiştirilmiş bir kimse olan Hakkı Tonguç getirildi. (...) En büyük tahrikler ve kızıl faaliyetler köy enstitülerine öğretmen yetiştirmek üzere YÜKSEK kısım haline getirilen HASANOĞLAN köy enstitüsünde yapılmıştır. Buradaki derslere Sabahattin Ali, Pertev Boratav, Sabahattin Eyüpoğlu, Behice Boran, Mediha ve Niyazi Berkesler sık sık getirilmişlerdir. Enstitünün kitaplığında ise o günkü komünist yayınlarla Yurt ve Dünya, Adımlar, Ant, Pınar, Gün, Ses gibi kızıldergiler talebeye rahatlıkla okutulmuştur. (...) Köy Enstitülerine inkârı imkânsız tahrik, hadise ve faaliyetlere dair hususlar şöyledir:

1. Enstitülerde Marks ve Engels'in meşhur Komünist Beyannamesi teksir edilmiştir,
2. Rus eğitim sistemi övülmüştür,
3. Düziçi Köy Enstitüsünde Türk bayrağındaki Ay-Yıldız yerine orak çekiç çizilmiş,
4. Hocalar komünizm propagandası yapmış,
5. Rusya Eğitimi hakkında konferans verilmiş,
6. Marks ve Engels'in hayatı ödev olarak verilmiş,
7. Kız ve erkek talebelere Rus mekteplerini andıran bir kayıtsızlık ve edepsizlik içinde serbesti verilmiş, bazı kız talebeler ise, adi çirkin taarruzlara maruz bırakılmış,
8. *Köy enstitüleri dergisi açıkça ve alenen burjuva ve kapitalist düşmanlığı yapmış ve teşvik etmiştir.*³⁸

Yukarıda özet olarak vermeye çalıştığımız görüşlere bakarak Köy Enstitüleri'nin kapatılmasında Türk Sağını oluşturan sağcı³⁹ antikomünist zihniyetin sahibi aktörlerin ve bu yönde üretilen söylemlerin üzerlerine düşeni yapmış olduklarını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Suçlamalara Verilen Cevaplar

Ahmet Kabaklı, İmam Hatip okulları hakkında yapılan tartışmalarda, bu okullara yönelik olarak yapılan eleştirilere cevap olarak şunları söyler:

"Züppe, kitapsız, ruhsuz, Allahsız, dinsiz, ahlaksız yetişiyorlar! lafını herhangi bir tahsil kurumumuza atmak kimin haddinedir? Önce M. Eğitim Bakanlığı çıkar karşınıza, sonra Valilikler, M. Eğitim müdürlükleri, dernekler, savcılıklar, o da olmazsa talebe velileri. Hatta gençler gider o okullarına taş atan münasebetsizleri taşlarlar."⁴⁰

Bu cevap Türk Sağının, kendisini herhangi bir biçimde ilgilendiren siyasi ve sosyal durum karşısında içine düşmekten bir türlü kurtulamadığı tarihsel, toplumsal ve düşünsel çelişkiyi özetler niteliktedir. Türk Sağının temel değerleri ve korkularının belirlediği ruh hali içinden konuşan aydınlardaki bu çelişkiyi, Köy Enstitüleri'ne yönelik olarak üretilen suçlamaların (kız-erkek ilişkileri, din konusu, komünizm propagandası vb. gibi) birçoğunun altının doldurulmaması örneğinde görmek mümkündür. Enstitülerdeki kız-erkek ilişkileri, bu kurumları gözden düşürmek için milliyetçi-muhafazakâr kesimler tarafından kullanılmış ve Enstitüler ahlaki soysuzlaşmanın mekânları olarak gösterilmiştir. Ancak bu okullardaki ahlaki açıdan "tasvip edilmeyen" vakaların diğer okullarda ne kadar

³⁸ İlhan Darendelioğlu, *Türkiye'de Komünist Faaliyetler*, Toker Yay. İstanbul 1976, s.311-318.

³⁹ Osman Kafadar, "Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tartışmaları", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, Cilt 3 (Modernleşme ve Milliyetçilik), Uygur Kocabaşoğlu, İletişim Yay. İstanbul 2002, s.377-378.

⁴⁰ Ahmet Kabaklı, *Mâbet ve Millet*, Toker Yay. İstanbul 1970, s.229.

gözleniyorsa o kadar, hatta daha az olduğuna yönelik iddialar da bulunmaktadır.⁴¹ Enstitülerde din düşmanlığından söz edilemese de, din ve doğaüstü inançlara karşı eleştirel bir tavrın varlığı söz konusu edilebilir. Örneğin Enstitü yayınlarında “Allah” kelimesi yerine “tanrı” kelimesi tercih edilmiştir. Bu durum dini hassasiyetleri yüksek olan dönemin milliyetçi ve muhafazakâr aydınları tarafından Enstitüleri karalamak için kullanılmıştır.⁴² Milliyetçi ve muhafazakârlar, Enstitülerdeki kitaplıklarda ve enstitü yayınlarında komünist düşünceyi yayan eserlerin olduğunu iddia ederler. Bu suçlamaya kaynaklık edecek yalnızca birkaç örnek bulunabilir. Bunlardan birincisi Harold Laski’nin *Demokrasi ve Sosyalizm* adlı eserinin kuru bir tanıtımıdır. Kütüphanede sosyalist ya da komünist içerikli kitapların olduğu iddiası ise bu açıdan gerçeği yansıtmamaktadır. Enstitülere yapılan bütün suçlamalara rağmen, bu kurum mensuplarından sol siyasal mücadelelerinden dolayı mahkûm olanların sayısı son derece sınırlıdır. Yani adı geçen dönemde Enstitülerde okuyan yaklaşık 20.000 öğrenciden sadece dördünün “aşırı sol” düşünceler dolayısıyla mahkûm olmuş⁴³ olması, yapılan “komünizm yuvaları” eleştirisinin ve hücumunun altının doldurulamayacağına bir göstergesidir.

Tonguç, Ziya Gökalp’in solidarizminin⁴⁴ hayata geçirilmesi gerektiğine inanan ve bu yönüyle Kemalizm’in yılmaz bir savunucusudur. Köy Enstitüleri’nden açık seçik ideolojik beklentilerin varlığı bir sır değildir. Hem Kemalist rejim hem de Cumhuriyet Halk Partisi enstitülerden, köylüler arasında CHP ideolojini yaymak gibi bir beklenti içinde olmuştur. Bu beklentiye Tonguç, 1946 seçimleri sırasında, Enstitü idarecilerine mektup yazarak yerine getirmeye çalışır.⁴⁵ Ancak böylesi ideolojik desteklerin olmasına rağmen bu dönemde CHP’nin, bu kurumları ‘gözden çıkarması’nın kapatılmalarında önemli bir payı vardır. Çünkü enstitülerde yetişen öğrencilerin CHP’nin istediği türde bir vatandaş biçiminin dışında olmaları önemli bir nedendir. “Yaparak öğrenme”nin kendilerine verdiği özgüveni yaşamlarının her alanına yaymak isteyen öğretmenler, yaz tatillerinde devlet memurları ile sorunlar yaşamışlardır. Bu olaylara neden olan genel kanı, bu okullardan mezun olanların kendilerinin de adam yerine konulması yönündeki isteklerinin, devlet ricalinin uygulamaları ile çelişiyor olmasıdır.⁴⁶ Ayrıca Köy Enstitüleri, İkinci Dünya Savaşı döneminde artan dış ve iç siyasal baskıyı yönetmek isteyen İsmet İnönü’nün siyasal manevralarının kurbanıdır.⁴⁷

Köy Enstitüleri’nin kapatılması süreci ile birlikte okunması gereken Yücel-Öner Davası, 1944 Irkçılık-Turancılık Davası’nın en başta kişisel, daha sonra da siyasal bir rövanşidir. Çünkü bu davada Kenan Öner, 1944’deki davada Türkçülerin avukatlarından biridir. Ayrıca Yücel-Öner Davası’nda, Öner’in bütün şahitleri, 1944 yargılamalarındaki kişilerdir. Nihal Atsız’ın başını çektiği bu tanıklar, Hasan Ali Yücel’i, bakanlığı döneminde (1939-1946) komünistleri, “komünist oldukları halde” Köy Enstitüleri’nde “istihdam etmekle ve korumakla” suçlamışlardır. Hasan Ali Yücel de, 17 Şubat 1947’de Demokrat Parti İstanbul İl Başkanı Kenan Öner aleyhine hakaret davası açmış ve dava 2 yıl 10 ay 5 gün sürmüştür. Mahkemeye sunduğu iddiaları *Dâvam*⁴⁸ adlı kitapta toplayan Hasan Ali Yücel, dava haklılığının tespitiyle sonuçlandıktan sonra, dosyadaki dikkat çekici evrakları *Dâvalar ve Neticeleri* adlı kitabında bir araya getirmiştir. Bu kitap, davanın iddianamesi, kararları ve temyiz layihalarını bir araya getiren tarihsel bir belge niteliğindedir. Yaklaşık üç yıl süren bu davada sanık Öner ve tanıkları, Yücel’e, sanki sanıklmış gibi saldırmış olmalarını adı geçen kitapta görebiliyoruz. Yücel, Köy Enstitüleri’i üzerinden kendisine yöneltilen bu milliyetçi hınçla yüklü antikomünist saldırılara karşı siyasal, hukuksal ve kültürel savaşımı tek başına göğüslemiştir.⁴⁹ Köy Enstitüleri’ne yönelik suçlamalar (Eskişehir Köy Enstitüsü’nde bir ihbar olmuş ve yapılan soruşturmada ilgili kişi görevden alınmıştır) asılsız olsa ve davayı kazansa da, toplumsal ve siyasal anlamda Hasan Ali Yücel yıpratılmış ve başta İsmet İnönü ve

⁴¹ Asım Ömerlioğlu, *Orada Bir Köy Var Uzakta*, İletişim Yay. İstanbul 2006, s.108.

⁴² a.g.e., s.108.

⁴³ a.g.e., s.106-107.

⁴⁴ Solidarizm hakkında bkz. Taha Parla, *Ziya Gökalp Kemalizm ve Türkiye’de Korporatizm*, İletişim Yay. 2006.

⁴⁵ Asım Ömerlioğlu, a.g.e., s.104.

⁴⁶ a.g.e., s.111-112.

⁴⁷ Asım Ömerlioğlu, “Köy Enstitüleri”, *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce*, Cilt 2 (Kemalizm), Edit. Ahmet İnsel, İletişim Yay. İstanbul 2002, s.286-293.

⁴⁸ Hasan Ali Yücel, *Dâvam*, İşbankası Yay. İstanbul 2011

⁴⁹ Hasan Ali Yücel, *Dâvalar ve Neticeleri*, İşbankası Yay. İstanbul 2011. Bu davada Öner’in tanıkları oldukça tanındıktır: Hüseyin Nihal Atsız, Orhan Şaik Gökay, Ahmet Ellezoğlu, Ali Mustafa Soylu, Nejet Özgelen, Osman Yüksel Serdengeçti, Hikmet Tanyu, Nurullah Barıman, Zeki Sofuoğlu, Adnan Ötügen, Alparslan Türkeş, Sait Bilgiç, İsmet Rasim Tümtürk, Hüseyin Namık Orhun, ve Necdet Şançar vb. Tanıklardan Emin Soysal’ın ise 1942 yılına kadar Kızılçullu Köy Enstitüsü’nün müdürlüğünü yürüttüğü ve yaptığı resmi işlerde tahrifat, talebe paralarını sarf etmek gibi tespitler üzerine müdürlükten alınmış biri olduğu unutulmalıdır.

CHP de bu yıpratılmaya sessiz kalmıştır.⁵⁰ Yücel-Öner Davası, sonuçları itibari ile Türkiye’de sosyal, kültürel ve siyasal yaşamın antikomünizm lehine vasatlaşmasının da bir miladı olmuştur. Hasan Ali Yücel, Türk yargı sistemi tarafından suçlanmadığı ve mahkûm olmadığı halde, Türk Sağı onu mahkûm edilmiş olarak gösterir. Aslında bu mahkûmiyet, bir algının ve tarihsel kökleri de olan sosyo-ekonomik ve ideolojik bir kinin ve hıncın itirafı niteliğinde olduğu için, Hasan Ali Yücel, Türk Sağına göre mahkûmdur.

Engin Tonguç’a göre Köy Enstitüleri’nin yıkılışını Türkiye’deki üç grup hazırlamıştır: Birincisi Irkçılar, ikincisi temsilcileri CHP içinde olan “Anadolucu”lar denilen Kemalizm’den hoşlanmayan gelenekçiler ve üçüncü olarak da “kırgın ve doyurulamamışlar”dır.⁵¹ Aynı zamanda Köy Enstitüleri, yönetici seçkinlerin *muhafazakâr* özelemleriyle Türkiye’nin kırsal alanını dönüştürmeye yönelik *radikal* gereksinimler arasındaki gerilime kurban gitmiştir.⁵² Köy Enstitüleri’nin kapatılmasının baş sorumlusu sağcı ve muhafazakâr politikacılar üzerindeki güçleriyle büyük toprak sahipleridir.⁵³ Ancak Köy Enstitüleri’ne genel olarak bakıldığında onların temel amacının kırsal toplumsal yapıdaki toplumsal ilişkileri dönüştürmek değil, köylünün geri kalmışlığını “doğaya hükmederek aşmak” yönünde bir eğilim olduğunu vurgulamak gerekir. Köy Enstitüleri, eksikleri bir tarafa bırakılırsa, Türkiye’deki en orijinal eğitim projesidir ama yarım kalmış bir girişimdir.⁵⁴ Yarım kalmasının nedenlerinden biri de, okulların ve diğer yapıların inşasının yöre halkınca karşılanmasının kimi çevrelerce angarya olarak değerlendirilmesinde yatıyor. Ayrıca atılımın esas hedefi olan köylüler de, atılımın esas yükünü çekmeleri nedeniyle, onu tamamen desteklememişlerdir. Köylülerden umulan biçimde bir desteğin yokluğu, bu girişimin hızlı ve sessiz bir biçimde durması ile sonuçlandırmıştır.⁵⁵ Enstitülerden mezun olanların arasında Türkiye’deki dini taassubu ve köhne gelenekleri eleştiren ve kültürel gelişmeye hizmet eden aydınların oluşması göz ardı edilmemelidir. Birçok enstitü mezunu kız gittikleri köylerin öğretmeni, ebesi ve sağlık memuru olmuş, köy hayatının vazgeçilmez parçası olmuştur.⁵⁶ Köy Enstitüleri devam ettikleri süre boyunca çok başarılı olmuşlar, ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında siyasal çoğulculuğun ortaya çıkmasıyla birlikte hassas bir konu haline gelmişlerdir. Özellikle CHP’ye karşı olan muhalefetin enstitüleri “komünizm propagandasını yaymakla” suçlamaları sonucunda Enstitüler, 1948’de sıradan öğretmen yetiştiren kurumlara dönüştürüldü ve Demokrat Parti döneminde de hepsi kapatıldı. Bu kapatılmanın gerekçesini, Enstitülerin kapanmasına büyük mesai harcayan Reşat Şemsettin Sırer’in, Milli Eğitim Bakanı olduğunda Tonguç’a söylediği şu sözlerde bulmak mümkündür: “En büyük suçun köy çocuklarına sıçmayı öğretmeden okumayı öğretmektir.”⁵⁷

SONUÇ

Kemalist politikaları aşırı bulan Türk Sağının aydınları, Enstitülerin kapatılması için gerekli mesaiyi harcamış olsalar bile Köy Enstitüleri, on yıllık bir zaman dilimi içinde uygulanmış olmasına ve silinip gitmesi için büyük çaba harcanmasına karşın geride derin izler bırakmış ve kendinden sonraki dönemleri de etkilemiş bir eğitim girişimidir.⁵⁸ Köy Enstitüleri’nin kapatılması aynı zamanda dönemin siyasilerinin popülist manevralarının ilk kurbanıdır. Örneğin İsmet İnönü’nün “kendileri zamanında Köy Enstitülerine dokunulmadığı” ve partisinin “yıkıcılık” suçlaması altında kalmaması için “bir yanlışı düzeltmeye karar vermesini” ve 1946 Recep Peker hükümetinin programına “Köy Enstitülerinin *daha milli bir hale* getirileceği” gibi ifadeleri dikkate aldığımızda, Enstitüleri’in hem iktidarın hem de muhalefetin demogojik manevralarına kurban edildiğini söylemek mümkündür.⁵⁹ Bu açıdan Köy Enstitüleri’nin kapatılması süreci, Türkiye’deki siyasal kültürün sığlaşmasının en önemli söylemlerinden biri olan antikomünizmin ilk başarılarından biridir. Antikomünizmi, kendilerine bir meşruiyet kaynağı

⁵⁰ Cemil Koçak, *Geçmiş İtina İle Temizlenir*, İletişim Yay. İstanbul 2009, s.433-450.

⁵¹ Engin Tonguç, *Köy Enstitüleri’nin İzinde*, Güldiken Yay. İstanbul 2003, s.101-104.

⁵² Asım Ömerlioğlu, *a.g.e.*, s.225.

⁵³ Asım Ömerlioğlu, *a.g.e.*, s.99-100.

⁵⁴ Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Afa Yay. İstanbul 1996, s.302.

⁵⁵ Cemil Koçak, *Türkiye’de Milli Şef Dönemi*, Cilt 2, İletişim Yay. İstanbul 2003, s.125.

⁵⁶ Kemal H. Karpat, *a.g.e.*, s.302-303.

⁵⁷ Mahmut Makal, *Köy Enstitüleri ve Ötesi*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1979, s.23 Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, Çev. Yasemin Saner Gönen, İletişim Yay. İstanbul 2004, s.282.

⁵⁸ Pakize Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*, YKY, İstanbul 1997, s.533.

⁵⁹ Mehmet Başaran, *Tonguç Yolu*, Varlık Yay. İstanbul 1974, s.87-92; Mehmet Başaran, *Köy Enstitüleri: Özgürleşme Eylemi*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1990, s.73; Sabahattin Eyüpoğlu, *Köy Enstitüleri Üzerine*, Yeni Gün Haber Ajansı Yay. İstanbul 1999, s.93.

olarak alan Türk Sağı ve onun aydınları, Kemalist uygulamaların kendilerini dâhil etmediğini düşündükleri bütün yapıları reddetmenin ve hatta yıkmanın bir biçimi olarak sahiplendikleri için, onların Köy Enstitüleri'ne yönelik yürüttükleri sağcı eleştirileri de kendilerinin dâhil olmadığı yapıları yıkma girişimi olarak okumak mümkündür. Enstitüler hakkında Türk Sağının ürettiği ve sürekli olarak dolaşımda tuttuğu eleştirilerin başında, bu okullarda “komünizm propagandası yapıldığı” biçiminde özetlenebilecek siyasal bir beka kaygısı olduğu gibi, kişisel ikbal kaygıları sonucu oluşan husumetler de Köy Enstitüleri'nin yıkılmasının en önemli iki nedeni arasında sayılabilir. Enstitülerin yıkılması için girişilen fiili girişimlerin başında gelen Yücel-Öner Davası'nda savunma yapan ve neredeyse Köy Enstitüleri'ni tek başına savunan Hasan Ali Yücel'in şu sözleri, Türk Sağının Enstitülere karşı oluşturdukları yıkıcı fikri ve fiili repertuar karşısında oldukça anlamlıdır: “Köy Enstitülerinin bütün günahını omuzlarıma alıyorum. Sevabı başkalarının olsun. O kurumların günahı bile bana yeter.”⁶⁰ Yücel'in bu anlamlı sözlerini, Köy Enstitüleri gibi önemli modernist bir projenin eksik yanlarını düzeltmek yerine, onun toptan yıkılmasını amaçlayan antikomünist aydınların görüşlerinin billurlaşmış halini dile getiren Necip Fazıl Kısakürek'in, “Köy Enstitülerinden güzel hangi müessesese olabilir, bu dünyada? Ama bizim Köy Enstitümüz olmak şartıyla” sözleri yan yan okumak çok anlamlı olabilir. Buradan çıkacak en yalın anlam Türk Sağının modernleşme sürecimize bakışını da özetler: ‘Benden ve benim olmayan batsın.’ Köy Enstitüleri'nin kapatılması bu bakışın bir tecellisidir.

KAYNAKÇA

- Altunkaya, N. (2010). *Köy Enstitüsü Sistemi*, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Apaydın, T. (2014). *Köy Enstitüsü Yılları*, İstanbul: Literatür Yayınları.
- Azak, U. (2010). “Türkiye’de Kemalist Modernisasyona Bir Tepki: Menemen Olayı ve Bir Mitin Yaratılıp Tartışılması (1930-1931)”, *Devlet ve Maduniyet: Türkiye ve İran’da Modernleşme, Toplum ve Devlet*, (Der. Touraj Atabaki), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Başaran, M. (1974). *Tonguç Yolu*, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Başaran, M. (1990). *Köy Enstitüleri: Özgürleşme Eylemi*, İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Bora, T. (2012). “Türk Sağı: Siyasal Düşünce Tarihi Açısından Bir Çerçeve Denemesi”, *Türk Sağı: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri*, Der. İnci Ö. Ketencioğlu-G. Gürkan Öztan, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Darendelioğlu, İ. (1975). *Türkiye’de Milliyetçilik Hareketleri*, İstanbul: Toker Yayınları.
- Darendelioğlu, İ. (1976). *Türkiye’de Komünist Faaliyetler*, İstanbul: Toker Yayınları.
- Darendelioğlu, İ. (1976) *Türk Milliyetçiliği Tarihinde Büyük Kavga*, İstanbul: Oymak Yayınları.
- Edip, E. (2012). *Kara Kitap*, Haz. Fahrettin Gün, İstanbul: Beyan Yayınları.
- Eyüpoğlu, S. (1999). *Köy Enstitüleri Üzerine*, İstanbul: Yeni Gün Haber Ajansı Yayınları.
- Jäschke, G. (1972). *Yeni Türkiye’de İslâmlık*, Çev. Hayrullah Örs, Ankara: Bilgi Yayınları.
- İlgar, H. (1966). *Komünizm ve Tenkidi*, İzmir: Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği Yayınları.
- Kabaklı, A. (1970). *Mâbet ve Millet*, İstanbul: Toker Yayınları.
- Kafadar, O. (2002). “Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tartışmaları”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, Cilt 3 (Modernleşme ve Milliyetçilik), Uygur Kocabaşoğlu, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kara, M. (2003). *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karadeniz, Ç. (2011). *Halil Fikret Kanad’ın Düşüncesinde Milliyet İdeali*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Karpat, K. H. (1996). *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul: Afa Yayınları.
- Kars, Ş. Y. (1975). *Duyuşlar*, Ankara: Nur Yayınları.
- Keçeciler, M. (1991). “Keşke Herkes Dine Karşı Nötr Olsa”, *Vatan Millet Pragmatizm*, Röportaj: Hıdır Göktaş-Ruşen Çakır, İstanbul: Metis Yayınları.
- Kısakürek, N. F. (2007). *Hesaplaşma*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Kısakürek, N. F. (2007). *Sosyalizm, Komünizm ve İnsanlık*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Kirby, F. (2015). *Türkiye’de Köy Enstitüleri*, Çev. Niyazi Berkes, İstanbul: Tarihçi Kitabevi.
- Koçak, C. (2003). *Türkiye’de Milli Şef Dönemi*, Cilt 2, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koçak, C. 2009). *Geçmiş İtina İle Temizlenir*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Makal, M. (1979). *Köy Enstitüleri ve Ötesi*, İstanbul: Çağdaş Yayınları.

⁶⁰ Talip Apaydın, *Köy Enstitüsü Yılları*, Literatür Yay. İstanbul 2014, s.201.

- Meşe, E. (2016). *Komünizmle Mücadele Dernekleri: Türk Sağında Antikomünizmin İnşası*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Miliband, R. & Mercal Liebman (1984). "Reflections on Anti-communism", *Socialist Register* 21.
- Ömerlioğlu, A. (2002). "Köy Enstitüleri", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, Cilt 2 (Kemalizm), Edit. Ahmet İnel, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ömerlioğlu, A. (2006). *Orada Bir Köy Var Uzakta*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öztan, G. G. (2011). "“Ezeli Düşman” ile Hesaplaşmak: Türk Sağında “Moskof” İmgesi", *Toplum ve Bilim*, Sayı 121, İstanbul: Birikim Yayınları.
- Parla, T. (2006). *Ziya Gökalp Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Pilavoğlu, K. (1949). *Komünizme Hücum*, Ankara: Güney Matbaası.
- Safa, P. (1979). *Sosyalizm, Marksizm, Komünizm*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Sançar, N. (1995). *Türkçülük Üzerine Makaleler*, İstanbul: Kamer Yayınları.
- Sefercioğlu, N. (2009). *3 Mayıs 1944 ve Türkçülük Davası*, Ankara: Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları.
- Sefercioğlu, N. (1967). "1944 Turancılık Davası, Milli Şef ve Yardakçıları," İstanbul: *Milli Hareket Dergisi*, Sayı 11.
- Serdengeçti, O. Y. (2005). "Mabetsiz Şehir", *Serdengeçti 1*, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Şakarcan, Y. (Hz.) (1967). "Köy Enstitüleri Faciası", *Komünizmle Mücadelede Türk Düşünürleri*, İstanbul: Türkiye Komünizmle Mücadele Gazetesi Yayınları.
- Taşkın, Y. (2003). "Anti-komünizm ve Türk Milliyetçiliği: Endişe ve Pragmatizm", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, Cilt 4, (Milliyetçilik), İstanbul: İletişim Yayınları.
- TBMM Tutanak Dergisi*, 23.12.1946
- TBMM Tutanak Dergisi*, 29.01.1947
- TBMM Tutanak Dergisi*, 19.11.1951
- TBMM Tutanak Dergisi*, 26.12.1952
- TBMM Tutanak Dergisi*, 26.12.1956
- Tevetoğlu, F. (1967). "Milli Eğitimde Kızıl Faaliyetler ve Köy Enstitüleri", *Komünizmle Mücadelede Türk Düşünürleri*, Haz. Yılmaz Şakarcan, İstanbul: Türkiye Komünizmle Mücadele Gazetesi Yayınları.
- Tevetoğlu, F. (1967). *Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler*, Ankara.
- Tonguç, E. (1970). *Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç*, İstanbul: Ant Yayınları.
- Tonguç, E. (2003). *Köy Enstitüleri'nin İzinde*, İstanbul: Güldiken Yayınları.
- Tonguç, İ. H. (1990). *Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları*, İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Tonguç, İ. H. (1974). *Canlandırılacak Köy*, Remzi Yayınları.
- Tunçay, M. (1999). *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Turan, O. (1969). *Türkiye'de Siyasi Buhranın Kaynakları*, İstanbul: Turan Neşriyat.
- Turan, O. (1967). *Türkiye'de Komünizmin Kaynakları ve Kültür İhtilali*, İstanbul: Türkiye Basımevi.
- Turhan, M. (1994). *Kültür Değişmeleri*, İstanbul: İFAV Yayınları.
- Türkeş, A. (Ty.) *1944 Milliyetçilik Olayı*, İstanbul: Hamle Yayınları.
- Türkoğlu, P. (1997). *Tonguç ve Enstitüleri*, İstanbul: YKY.
- Uzun, T. (2005). *Türk Milliyetçiliği ve MHP*, Ankara: Ebabil Yayınları.
- Yücel, H. A. (2011). *Dâvam*, İstanbul: İşbankası Yayınları.
- Yücel, H. A. (2011). *Dâvalar ve Neticeleri*, İstanbul: İşbankası Yayınları.
- Zürcher, E. J. (2004). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, Çev. Yasemin Saner Gönen, İstanbul: İletişim Yayınları.

Asya Studies

Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar
Number: 1, p. 97-104, Autumn 2017

345 NUMARALI ŞER'İYYE SİCİL DEFTERİNE GÖRE DİYARBAKIR'IN SOSYO-EKONOMİK VE KÜLTÜREL YAPISI THE SOCIO-ECONOMIC AND CULTURAL STRUCTURE OF DİYARBAKIR ACCORDING TO THE REGISTRATION BOOK OF DİYARBAKIR ŞER, NUMBER 345

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
07.07.2017

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
20.10.2017

**Asya'dan
Avrupa'ya
Uluslararası
Sosyal Bilimler
Dergisi**

Gülşen Akkoyun Özlü
Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü Tarih ABD Yeniçağ
Bilim Dalı Yüksek Lisans
Mezunu,
akkoyungulsen@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0003-4540-0158>

Öz

Şer'iyye sicilleri; Osmanlı Devleti'nin siyasi yapılanmasını anlamak ve anlamlandırmak adına kilit rolü üstlenen en önemli belge türlerinden biridir. Mahallinde tutulan kayıtlar olması hasebiyle Şer'iyye Sicil Defteri'nden yöresel özellikler hakkında önemli bilgiler içermektedir. Yörenin kültürü, sosyal yapısı ve yaşayan halkın yakından tanınmasına olanak sağlamaktadır. Çalışmayı teşkil eden 345 Numaralı Diyarbakir Şer'iyye Sicili Defteri (H.292-301 M.1875-1884) tarihleri arasındaki dokuz yıllık zaman dilimini kapsamaktadır. Defter, tereke kayıtlarından meydana gelmektedir. Tereke defterlerinde genellikle ölen kişilerin miras tespiti ve taksimatı gibi konular bulunmaktadır. Defterde Diyarbakir halkının günlük hayatta kullandığı eşya çeşitleri, beslenen hayvanlar, bölgede yetiştirilen kuru tarım ve sanayi ürünleri, hakkında bilgiler mevcuttur. Bu veriler ışığında bölgenin iklimi hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir. Ayrıca mahalle, köy, ibadethane isimleri ve halk arasında kullanılan lakaplardan hareketle bölgedeki dini yapı ve çeşitliliğin yanı sıra etnik yapıdaki farklılıkların Diyarbakir ahalisinin sosyal ve kültürel hayatında ne kadar yer ettiği ve bunların birbirleriyle etkileşimleri irdelenebilir. Tereke kayıtlarında tespit edilen günlük hayatta sık ve nadir kullanılan eşyalar göz önünde bulundurulduğunda, o dönemde halkın günlük ihtiyaçları, ekonomik uğraşları, eşyaların değerleri hakkında verilere ulaşılabilir. Ailenin sahip olduğu çocuk sayısına bakılarak aile yapısı hakkında fikir sahibi olunabilir. Çalışma yukarıda bahsi geçen defterden elde edilen veriler ve konuyla alakalı diğer birinci ve ikinci el kaynaklarla da desteklenerek dönemin Diyarbakir'in sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Şer'iyye Sicil Defteri, Diyarbakir, Tereke Defteri, Hukuk

Abstract

Şer'iyye signatures; Is one of the most important document types that play a key role in understanding and making sense of the political structure of the Ottoman State. Due to the fact that there are local records, the Sheriff Registry contains important information about local characteristics. The culture of Yorren allows social structure and recognition of the living people. It covers the nine-year timeframe between dates of Diyarbakir Sheriff Register Book No. 345 (H.292-301 M.1875-1884) which constitutes the work. The notebook comes out of the registry. Tereke's books usually include topics such as heritage detection and deportation. The notebook contains information on the variety of good the people of Diyarbakir use in their daily life, the animals that are fed, dry farming and industrial products grown in the region. In the light of this data, you can have information about the climate of the region. In addition to the religious structures and diversity in the region, the differences in ethnic structure in the social and cultural life of the Diyarbakir aha, and their interactions with each other can be explored by moving from the nicknames used in the neighborhoods, villages, places of worship and public. Given the frequent and rarely used items in everyday life identified in Terek records, the daily needs of the people, their economic affairs, the values of the goods can be reached at that time. The family can have an idea about the family structure based on the number of children the family has. The study was supported by the data obtained from the book mentioned above and other relevant first and second hand resources, and tried to put forward the socio-economic and cultural structure of Diyarbakir at that time.

Keywords: The Ottoman Empire, Şer'iyye Register, Diyarbakir, Tereke Book, Law

Çalışmayı teşkil eden 345 numaralı Diyarbakır Şer'iyye Sicil Defteri, Ankara Milli Kütüphaneden 2012 yılı aralık ayı içerisinde temin edilmiştir. Defter, 2015 yılında Başbakanlık Osmanlı Arşivine aktarılırken tam künyesine buradan ulaşılmıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivine H. 29.12.1318, (M. 19.04.1901) olarak kaydedilen defterin, bir çalışmada H. 1298-1301, (M.1881-1884) yıllarına ait olduğu belirtilmiştir¹. Ancak içerik incelendiği zaman hükümlerin tamamının H. 1292-1301 (M.1875-1884) yıllarında kayda alındığı belirlenmiştir. Milli Kütüphaneden 85 poz olarak temin edilen defter, Başbakanlık Osmanlı Arşivinde 81 poz olarak görüldüğü gibi bunun nedeni bazı sayfaların Milli Kütüphanede mükerrer çekilmiş olmasıyla ilgilidir. Ayrıca tereke kayıtlarından oluşan defter içerisinde 115 hüküm bulunmaktadır.

Tereke kaydı çerçevesinde genellikle mal tespiti, miras taksimatı gibi konular hakkında bilgiler yer alan defterde 1875 ile 1884 yılları arasında Diyarbakır halkının sosyo-ekonomik yapısı, günlük hayatı, geçim kaynakları, bölgede yetiştirilen ürünler ve havyanlar hakkında bilgiler bulunmaktadır. Mahalle ve köy isimleri, ibadethaneler ve lakaplardan hareketle bölgedeki dini yapı ve çeşitliliğin yanı sıra etnik yapıdaki farklılıkların Diyarbakır ahalisinin sosyal ve kültürel hayatında ne kadar yer ettiği ve birbirleri ile etkileşimleri irdelenebilir. Tereke kayıtlarında yer alan ziynet eşyaları başta olmak üzere diğer eşyalar göz önünde bulundurulduğunda halkın günlük ihtiyaçlarının yanı sıra özel eşyalar sosyal ve kültürel yaşayış hakkında önemli veriler sunmaktadır. Ayrıca defter içerisinde beş hükümde kayda geçen kitaplardan, Diyarbakır halkının eğitim ve kültürel faaliyetleri hakkında kısmen bilgi edinilebilir.

19. yüzyılda Diyarbakır'da aile yapısı ile ilgili tereke hükümlerinde yer alan bilgiler, toplumun temelini oluşturan aile kurumu hakkında önemli veriler içermektedir. Evlilik, boşanma, miras, vekâlet gibi hususlara bakıldığı zaman genellikle tek eşliliğin egemen olduğu görülse de bazen iki hatta üç eşli olanlara da rastlanmaktadır.² Yine hükümlerde ailelerin genellikle iki, üç ve nadir de olsa beş çocuk sahibi olduğu görülmektedir.³

Mevcut aile kurumu ve hane içerisinde Diyarbakır'ın 19. yüzyıl nüfusunda önemli değişimler yaşanmıştır. Bu değişim iki nedene dayandırılabilir. Bunlardan birincisi çeşitli hastalıklar ve afetler, diğeri ise eşkıyalık faaliyetlerine bağlı ortaya çıkan asayişsizliktir.⁴ Özellikle 19. yüzyılda yaşanan veba salgınları Diyarbakır'da büyük sıkıntılara yol açmıştır. Birçok kişi hayatını kaybetmiş veya şehri terk etmek zorunda kalmıştır.⁵ 19. yüzyıl boyunca veba salgınları ile sarsılan Diyarbakır, başka bir sıkıntı olan kıtlık ile de mücadele etmiştir. Bu kıtlık, etkisini önce köylerde daha sonra kazalarda göstermiştir. Eşkıyalık hareketleri neticesinde ortaya çıkan asayişsizlik de nüfusun azalmasında ve yer değiştirmesinde önemli rol oynamıştır. Tüm bu olumsuzluklar sonucunda birçok kişi yerini yurdunu terk etmek zorunda kaldığı gibi bu durumdan başta nüfus olmak üzere tarım ve üretim-tüketim dengesi doğrudan etkilenmiştir.

Osmanlı şehirlerinde ikamet eden halk sosyo-ekonomik, etnik ve dini bakımdan farklı gruplardan oluşmuştur. Diyarbakır'ın şehir yapılanması da buna benzerlik göstermektedir. Şehirde yaşayan halkın büyük çoğunluğu Müslüman olsa da Hristiyan ve Musevi dinlerine mensup cemaatler de bulunmaktadır. Ayrıca bu cemaatlerin içerisinde Keldanilik, Protestanlık, Ortodoksluk, Süryanilik, Yakubilik, Nasturilik, Sünnilik ve Şiilik gibi farklı mezheplerin olduğu kişi isimleri ve lakaplarından anlaşılmaktadır.⁶ Yine kişilere takılan lakapların icra edilen mesleğe, kişinin nereli olduğuna, mensup olduğu ırkı veya dini, toplumsal statüsü, fiziksel ve kişisel özelliklerine göre verildiği görülmektedir.⁷

Farklı dine mensup kişiler, ayrı mahallelerde oturdukları gibi birlikte aynı mahallede oturanlar da vardır. Hüseyin, Ruba'i, Ali Can, Rabi'a, Hacı Hızır, İbn-i Müdderis ve Çakal mahallelerinde aynı dine mensup gruplar ikamet ederken⁸ Fatih, Lala Beg, Hüsameddin, Sultan Hacı, Melik Ahmed ve Şeyh Matar mahallelerinde Müslim ve gayrimüslimler bir arada yaşamaktadır.⁹ Bazı mahallelerde ise sadece gayrimüslim ahalî ikamet etmektedir.¹⁰ Öte yandan halk arasında din ve ırk ayrımı olmadığı gibi herkes

¹ Osman Ersoy, "Şer'iyye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 21, Sayı: 3-4, Ankara 1963, s. 52.

² BOA., MŞH. ŞŞC.d., 3740, hk. 15, 14, 13, 11.

³ BOA., MŞH. ŞŞC.d., 3740, hk. 67, 62, 59, 57, 55, 47.

⁴ İbrahim Yılmazçelik, "Osmanlı Döneminde Diyarbakır'da Yönetim-Halk Münasebetleri", 38. ICANAS, *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, Ankara 10-15 Eylül 2007, s. 3384-3396.

⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Yılmazçelik, *a.g.m.*, s. 3383.

⁶ BOA., MŞH. ŞŞC.d., 3740, hk. 87, 83, 74, 70, 68, 65, 56, 46, 15, 10.

⁷ BOA., MŞH. ŞŞC.d., 3740, hk. 88, 86, 82, 74, 66, 13, 12, 11.

⁸ BOA., MŞH. ŞŞC.d., 3740, hk. 86, 67, 58, 55, 53, 51, 40, 38, 19, 15.

⁹ BOA., MŞH. ŞŞC.d., 3740, hk. 87, 74, 70, 64, 47, 43, 38, 15.

¹⁰ İbrahim Yılmazçelik, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır*, TTK Yayınları, Ankara 1995, s. 263.

kendi inancına göre ibadet edebilmektedir. Buna en büyük delil, o dönemden günümüze kalan farklı din ve inançlara ait aynı mahallede yer alan farklı ibadethanelerdir.

Dönem içerisinde dinî farklılıkların yanı sıra Türk, Kürt, Arap, Fars, Ermeni ve Rus milletinden unsurlar da Diyarbakır'da bir arada yaşamıştır.¹¹ Örneğin hükümlerde *Hacı Kürd, Kürd kızı Aişe Hatun, Acem oğlu Kerevit, Ermeni milletinden Arta Rakvus veled-i Kirkor, Ermeni milletinden Baba Siyan, Sasi Farslı Dulkadir Sebe Bekir, Türkmen... ibn-i Hacı Mehmed, Rus Hüseyin Efendi ibn-i Ahmed Efendi* gibi isimler buna örnek gösterilebilir.¹²

Böyle bir görünüm sergileyen şehirde yaşayan halkın ekonomik alanda çoğunlukla ticaret, zanaat ve çiftçilikle uğraştığı görülmektedir.¹³ Defterde sıkça geçen tüccar, katırcı ve tacir isimleri, şehirde tüccarlık faaliyetlerinin yoğun bir şekilde yapıldığını teyit etmektedir.¹⁴ Ayrıca *Protestan milletinden tüccar Kerevit veled-i Agop, Tüccar Yedis veledi Atme, Tüccar Came ibn-i Zülfi Kerima ibn-i Ahmed* gibi isimlerin bulunması Müslim ve gayrimüslimlerden tüccarların olduğunu göstermektedir.¹⁵ Katırcılık yapan kişilere bakıldığında bunların daha çok Müslüman oldukları görülmektedir.¹⁶ Defterden hareketle Diyarbakır'da ticaret ile ilgilenenlerin çoğunluğunun erkeklerden oluştuğu anlaşılırken¹⁷ *Penyeci Havva Hatun*¹⁸ adında bir kadının isminin zikredilmesi ticari faaliyetler içerisinde az da olsa kadınların da bulunduğunu ortaya koymaktadır.¹⁹

Diğer taraftan tarım yörede önemli bir yer tutarken Osmanlı kaynaklarında kuru tarımın içine giren buğdaya *hınta* denilmektedir.²⁰ Yörede arpa, buğday, darı, çeltik, susam²¹ ve mercimek tarımı yoğunluk göstermektedir. Ayrıca keten, tütün ve pamuk yetiştirilen sanayi ürünlerindedir.²²

Anadolu'da meyvecilik alanında bağcılık ön sıralarda yer alırken²³ Diyarbakır'da mevcut kaynaklara yönelen halk, özellikle bağcılığın ön plana çıkmasını sağlamıştır. Defterde üzüm bağları "Kürüm" olarak da geçmektedir.²⁴ Bağcılığa bağlı üzüm, pekmez, pestil, kuru üzüm ve bunların yanı sıra muhtemelen şarap üretiminin de olduğu düşünülmektedir.²⁵ Çünkü hükümlerde şarap kadehleri ve şarap şişelerinin miras olarak bırakıldığı görülmektedir. Öte yandan Diyarbakır'daki meyve ve sebze üretimi genellikle halkın ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde kalmıştır.²⁶ Şehirde birçok meyve ve sebze çeşidi olmasına rağmen daha çok kavun, kelek, karpuz, kabak, şeftali, dut, üzüm, palamut ve soğan gibi meyve ve sebze çeşitlerinin yetiştirildiği görülmektedir.²⁷

Ayrıca Diyarbakır, ipek böceği ve ipek yetiştiriciliği bakımından Anadolu'da en önemli üretim merkezlerinden biri olmuştur.²⁸ Bölgede üretimin gelişimi, İran'dan gelen ipeklerin Diyarbakır üzerinden Anadolu'ya geçmesi ve halkın ipek böceğini tanımasıyla gerçekleşmiştir. Bu vasıta ile Diyarbakır'da ipek böceği yetiştiriciliği gelişmeye başlamıştır. Defter içerisinde geçen "*Çullu karyesinde olan tırtıl icâresi... dikmekle maruf bahçe el-tarafında olan dut icârından, kezâlik mahalle-i mezkûrede iki kıta'dutluk*

¹¹ BOA., MŞH. ŞSC.d., 3740, hk. 87, 74, 70, 68, 65, 56, 15, 10.

¹² BOA., MŞH. ŞSC.d., 3740, hk. 87, 74, 70, 68, 65, 56, 15, 10.

¹³ Yılmazçelik, *a.g.e.*, s. 261

¹⁴ BOA., MŞH. ŞSC.d., 3740, hk. 87, 83, 54, 46, 43, 40, 20.

¹⁵ BOA., MŞH. ŞSC.d., 3740, hk. 87, 54, 46.

¹⁶ BOA., MŞH. ŞSC.d., 3740, hk. 87, 83, 66, 54, 46, 45, 43, 40, 20, 12.

¹⁷ BOA., MŞH. ŞSC.d., 3740, hk. 345: 86, 85, 83, 79, 76, 74, 72, 67, 66, 65, 64, 62, 59, 57, 56, 55, 54, 53, 52, 51, 50, 49, 47, 46, 45, 43, 42, 41, 40, 39, 38, 37, 36, 35, 20, 19, 18, 16, 14, 13, 11, 10, 9.

¹⁸ BOA., MŞH. ŞSC.d., 3740, hk. 1.

¹⁹ Bunun en önemli nedeni, XIX. yüzyılda hız kazanan batılılaşmanın kadını toplum içerisinde aktifleştirmesidir. XIX. yüzyıldan itibaren kadınların gerek ticarete gerekse çalışma sektöründeki etkinliği artmıştır. Özellikle de dokuma sektöründe aktif olmuşlardır. Geniş bilgi için bkz. Dilek Akgümüş, "Osmanlı'nın Son Döneminde Müslüman Kadının Çalışma Hayatındaki Yeri, *Tarih ve Sosyal Dayanışma Derneği*, 5 Haziran 2013; Sibel Dulum, *Osmanlı Devleti'nde Kadının Statüsü, Eğitimi ve Çalışma Hayatı (1839-1918)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 2006, s. 22-90.

²⁰ Figen Taşkın, "Kırım Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Hububat Ürünün İhracatını Yasaklaması", *Studies of the Ottoman Domain*, 2013, C. 3, Sayı: 4, s. 4; BOA., MŞH. ŞSC.d., 3740, hk. 86, 73, 72

²¹ Susam defter içerisinde genelde "Küncü" olarak geçmektedir. BOA., MŞH. ŞSC.d., 3740, hk. 46.

²² BOA., MŞH. ŞSC.d., 3740, hk. 46, 40, 20, 18.

²³ Geniş bilgi için bkz. İbrahim Solak, "Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Anadolu'da Meyve ve Sebze Üretimi", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2008, Sayı: 24, s. 217-251.

²⁴ BOA., MŞH. ŞSC.d., 3740, hk. 79.

²⁵ BOA., MŞH. ŞSC.d., 3740, hk. 85, 65, 57, 1.

²⁶ Geniş bilgi için bkz. Kenan Haspolat, "Diyarbakır'da Tarım ve Hayvancılık" *Diyarbakır Tarım, Çevre ve Doğa Sempozyumu*, Diyarbakır 01-03 Haziran 2010, C. 1, s. 14-93.

²⁷ BOA., MŞH. ŞSC.d., 3740, hk. 87, 85, 79, 66, 63, 55, 50, 49, 46, 13.

²⁸ Dilek Altun, "XIX. Yüzyılda Bursa'da İpek Böcekçiliği", *Balıkesir Üniversitesi F.E.F. Karesi Tarih Kulübü Bülteni*, Balıkesir 2007, Sayı: 1, s. 110.

*bağçesi*²⁹ gibi bilgiler, dut bahçelerinin hem Diyarbakır merkezde hem de kaza ve köylerde olduğunu göstermektedir. Yine “*Elvandiğen ipek dirhem, elvan ipek şerit, siyah pusgel ipek dirhem, elvan koza ipek dirhem, çaput ipek dirhem, ipek kemer*”³⁰ gibi bilgiler, şehirde ipeğin fazla bulunduğunu ve eşya yapımında kullanıldığını göstermektedir.

Osmanlı belgelerinde pamuk için genellikle *penbe* tabiri kullanılırken³¹ pamuklu dokumacılığa bağlı gelişim 18. yüzyıla kadar sürmüş daha sonraki yüzyıllarda az da olsa gerileme yaşanmıştır. Bunun en önemli nedeni İngiliz pamuğunun daha ucuz olması ve piyasaya hızlı bir şekilde yayılması sonucu daha çok emek, maliyet ve zaman isteyen yerel dokumacılığın rağbet görmeyerek gözden düşmesidir.³² Bahsi geçen defterde *penbe*³³ koza ve pamuk³⁴ isimleri kullanılmaktadır. Önemli bir ticari merkez olan Diyarbakır’ın coğrafi yapısı ve iklimi pamuk yetiştiriciliğine elverişlidir. Bu çerçevede yörede pamuk ekimine bağlı dokuma sanayi hızla gelişmiş; bez, çuha dükkânları ve atölyeler açılmıştır.³⁵ Diyarbakır’ı 1815 yılında ziyaret eden seyyah J.S. Buckingham şehirde pamuğun çok önemli olduğunu ve pamuğa bağlı birçok sanayi kolunun geliştiğini ifade etmektedir.³⁶ Dokumacılık alanında 19. yüzyılda Diyarbakır’a has *kırmızı bez* denilen bir bez çeşidi ön plana çıkmıştır. Bu bez türünün fiyatının da yüksek olması, değerli bezler arasında olduğuna kanıt gösterilebilir.³⁷ Kırmızı bez türünün dışında *beyaz, sarı, festen, sırtlı, şirtan* gibi birçok bez çeşidi kullanılmıştır.³⁸ Pamuk ve dokuma ile uğraşan esnafın geneli Müslüman olup maddi durumlarının diğer esnafra nazaran daha iyi olduğu söylenebilir.³⁹

Osmanlı Devleti’nin 19. yüzyıl sonlarında gül yetiştiriciliğini teşvik kapsamına alması genel tarım politikalarıyla ilgili olduğu kadar gülcülüğün yoğun şekilde yapıldığı Rumeli topraklarını kaybetmesiyle de ilgilidir.⁴⁰ Anadolu’ya göç eden Rumelililer, gülü geldikleri yerden Anadolu’ya taşımışlardır. Dönemin padişahı olan II. Abdülhamit’in de teşviki ile gül yetiştiriciliği gelişmiştir. Bulgaristan’dan gelenler gül fidelerini de beraberlerinde getirmiş ve ilk olarak Bursa’da gül yetiştirmeye başlamışlardır. Dikilen gülfidanları zamanla Diyarbakır, Mardin, Kastamonu, Adana, Erzincan ve İzmit yörelerine yayılmıştır.⁴¹ Öte yandan Diyarbakır’da gül yetiştiriciliği tarihi, Asurlular dönemine kadar götürülmektedir. Defterde “*Güllük yerin bedel-i aşar virgüsü olduğu bi’l-ihityar tahakkuk etmeğle*” ibaresinin bulunması Diyarbakır’da gül bahçelerinin olduğu ve bundan aşar vergisinin alındığını göstermektedir. Yukarıda bahsi geçen tarihten itibaren Diyarbakır önemli bir gül merkezi olmasına rağmen şehirde sistematik bir gül yetiştiriciliği gelişmemiştir.⁴² Ayrıca daha eski tarihlerde şehri ziyaret eden seyyah Evliya Çelebi ve Matrakçı Nasuh eserlerinde Diyarbakır gülleri ve üretimi hakkında bilgi vermişlerdir.⁴³

Tarım yanında Diyarbakır’da hayvancılık faaliyetleri yoğun olup defter içerisinde hayvan cinsleri ve fiyatlarını görmek mümkündür. Hayvan cinsleri ve fiyatlarına bakıldığı zaman tabloda birim fiyatları görülmektedir.⁴⁴

²⁹ BOA., MŞH. ŞSC.d., 3740, hk. 85, 62, 49.

³⁰ BOA., MŞH. ŞSC.d., 3740, hk. 49.

³¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. BOA., MŞH. ŞSC.d., 3740, hk. 56, 40, 17; Yılmazçelik, *a.g.e.*, s. 290; Ahmet Kankal, “16. Yüzyılda İdari-İktisadi ve Sosyal Açından Kargı Kazâsı”, *Uluslararası 11. Çorum Hitit Festivali*, Çorum 17-27 Temmuz 1991, s. 236; Nebi Bozkurt, “Pamuk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 2006, C. 34, s. 154.

³² Bozkurt, *a.g.m.*, s. 155.

³³ BOA., MŞH. ŞSC.d., 3740, hk. 56, 40, 17, 9

³⁴ BOA., MŞH. ŞSC.d., 3740, hk. 56, 40, 35, 17, 9.

³⁵ BOA., MŞH. ŞSC.d., 3740, hk. 86, 56.

³⁶ J. S. Buckingham, *Trevals in Mesopotamia*, London 1827, s. 215.

³⁷ BOA., MŞH. ŞSC.d., 3740, hk. 76, 54, 51.

³⁸ BOA., MŞH. ŞSC.d., 3740, hk. 76, 74, 69, 63, 60, 56, 54.

³⁹ Yılmazçelik, *a.g.e.*, s. 312; BOA., MŞH. ŞSC.d., 3740, hk. 57.

⁴⁰ Kerim Sarıçelik, “Osmanlı Devleti’nin Anadolu’da Gül Tarımını Teşvik Politikaları”, *The Journal of Social Science Studies*, Sayı: 47, (Yaz 2016), s. 311.

⁴¹ Geniş bilgi için bkz. Sarıçelik, *a.g.m.*, s. 312-313.

⁴² Geniş bilgi için bkz. Yeşim Mendi Yalçın, “Diyarbakır İlinin Gül Yetiştiriciliği Potansiyeli”, *Gül Diyarbakır Sempozyumu*, Diyarbakır 2011, s. 385.

⁴³ Hasan Mert Kaya, “Sevgi Kenti Diyarbakır”, *THY SkyLife*, 2010, Sayı: 47, s. 311.

⁴⁴ BOA., MŞH. ŞSC.d., 3740, hk. 63, 57, 45, 44, 39, 20, 14, 13, 10, 9.

Büyükbaş Hayvanlar - Fiyat (Guruş)		Küçükbaş Hayvanlar - Fiyat (Guruş)	
Dişi oğlak	-	Eşek (Merkep)	-
Oğlak	-	Camuş	360
Dişi oğlak	-	Öküz	200
Teke	-	Kebir inek	355
Tavuk	3	İnek buzağı	295
Keçi	68		
Koyun	48		
Kuzu	-		

Yine defterde geçen at cinsleri ve fiyatlarını da tespit etmek mümkündür.⁴⁵

At Cinsi	Fiyatı (Guruş)	At Cinsi	Fiyatı (Guruş)
Beşmoriker kısrak	940	Beygir katır ⁴⁶	320
Yağız kırat	-	Katır	220
El al tay buzağı	350	Ker kısrak	166
Törsi ? kırat	3000	Tol kısrak	-

Bu veriler incelendiğinde; Diyarbakır'da küçükbaş ve büyükbaş hayvancılığın yapıldığı görülmektedir. Defter içerisinde “keçe, keçe çıval, keçe leğeni, keçe tahtası, kıl kuşak, palas, deri kilim” gibi eşyaların bulunması koyun ve keçinin hem etinden hem sütünden hem de deri, yün ve kılından faydalandığını göstermektedir.⁴⁷ At, eşek (merkep), öküz gibi binek hayvanların ise daha çok taşımada kullanıldığı “Semerci Kasım ve Eğer döşeği” tabirlerinden anlaşılmaktadır.⁴⁸ Bahsi geçen binek hayvanlar içerisinde atın “Beşmoriker kısrak, beygir katır, yağız kırat, al tay, ker kısrak, törsi? kırat, tol kısrak” gibi birçok çeşidinin bulunması bunların günlük hayatta sıkça kullanıldığını göstermektedir.⁴⁹ Tablodan da anlaşıldığı üzere hayvan fiyatları içerisinde en yüksek meblağı at ve atın çeşitleri oluşturmaktadır.

Ayrıca defterde adı sıkça geçen ve her evde bulunması gereken temel kullanım eşyaları ile adı nadir geçen eşyalar ekler kısmında tabloda gösterildiği gibi nadir kullanılan eşyaların fiyatlarının genellikle yüksek olduğu da görülmektedir.

SONUÇ

H. 1292-1301 (M.1875-1884) yıllarını kapsayan 345 numaralı Diyarbakır Şer'iyeye Sicil Defteri 19. yüzyıl Diyarbakır'ın sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı hakkında önemli bilgiler içermesine karşın; yalnızca dokuz yıllık zaman dilimini kapsamaması ve tereke kayıtlarından oluşması hasebiyle Diyarbakır'ı uzun bir süreç içerisinde tüm yönleriyle yansıttığı söylenemez. Buna rağmen defterde Diyarbakır'ın sosyal yapısı; şehirdeki halk, bu halkın yaşam tarzı, ekonomik durumu ve uğraş alanları hakkında bilgiler tespit edilebilir.

Farklı din ve mezhebe bağlı ibadet yerlerinin olması ve halk arasında *Protestan, Süryani, Keldani* gibi farklı mezhep tabirlerinin bulunması farklı inançtaki insanların Diyarbakır'da bir arada yaşadığını ortaya koymaktadır.

Dini mensubiyetleri hakkında bilgi sahibi olunabildiği gibi bölgedeki tarım, hayvancılık ve hayvan türleri hakkında da verilere ulaşılmıştır. Özellikle de atın *Beşmoriker kısrak, Beygir Katır, Yağız kırat, Al tay, Ker kısrak, Törsi? kırat, Tol kısrak* gibi çeşitlerinin olması Diyarbakır'da çok fazla kullanıldığını göstermektedir.

Diyarbakır'ın her yerinde olmasa da şartların elverişli olduğu yerlerde yapılan bağcılık, gül yetiştiriciliği, bostancılık faaliyetleri ile birlikte sebze ve meyve üretiminin de yapıldığı görülmektedir.

Pamuk yetiştiriciliğine bağlı ortaya çıkan dokumacılık ve buna bağlı şehir merkezinde açılan *penbe dükkânları*, özellikle de şehir merkezinde varlığını sürdüren *penbeci ve penyeci* diye adlandırılan meslek grupları ve dokumacılığa bağlı ortaya çıkan *Bez entari, Kırmızı bez, Sarı bez, Beyaz bez ve iplik*

⁴⁵ BOA., MŞH. ŞSC.d., 3740, hk. 63, 57, 45, 39, 20, 14, 13, 10.

⁴⁶ Defter içerisinde beygir yerine bargir kelimesi de kullanılmıştır. BOA., MŞH. ŞSC.d., 3740, hk. 345. s. 65.

⁴⁷ BOA., MŞH. ŞSC.d., 3740, hk. 79, 76, 74, 67, 64, 58, 57, 56, 54, 45, 42, 40, 38, 16, 12, 11.

⁴⁸ BOA., MŞH. ŞSC.d., 3740, hk. 62, 12.

⁴⁹ BOA., MŞH. ŞSC.d., 3740, hk. 63, 57, 45, 39, 20, 14, 13, 10.

çeşitleri yanında *Çekerli penye*, *Çermuk penyesi* gibi ürünler hakkında bilgilere ulaşılması bölgede bu kumaş çeşitlerinin fazla olduğunu ve kullanıldığını göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Altun, D. (2007). "XIX. Yüzyılda Bursa'da ipek Böcekçiliği", *Balıkesir Üniversitesi F.E.F. Karesi Tarih Kulübü Bülteni*, 1: 102-108.
- BOA., (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), Meşihat, Şer'iyye Sicil Defteri (MŞH. ŞSC.d.), 3740, 29 Zilhicce 1318/19 Nisan 1901).
- Bozkurt, N. (2006). Pamuk, Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (C. 34, s. 154-156), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Buckingham, J. S. (1827). *Trevals in Mesopotamia*, London.
- Ersoy, O. (1963). "Şer'iye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Ankara 21(3-4): 33-65.
- Haspolat, K. (2010). "Diyarbakır'da Tarım ve Hayvancılık" *Diyarbakır Tarım, Çevre Ve Doğa Sempozyumu, 01-03 Haziran 2010*, (C. 1, s. 14-93), Diyarbakır.
- Kankal, A. (1991). "16. Yüzyılda İdari-İktisadi ve Sosyal Açından Kargı Kazası", *Uluslararası 11. Çorum Hitit Festivali, 17-27 Temmuz 1991*, (s. 225-242), Çorum.
- Kaya, H. M. (2010). "Sevgi Kenti Diyarbakır", *THY Skylife*, Sayı: 47, s. 311.
- Sarıçelik, K. (2016). "Osmanlı Devleti'nin Anadolu'da Gül Tarımını Teşvik Politikaları", *The Journal of Social Science Studies*, 47: 309-317.
- Solak, İ. (2008). "Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Anadolu'da Meyve ve Sebze Üretimi", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 24: 217-251.
- Taşkın, F. (2013). "Kırım Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Hububat Ürünü İhracatını Yasaklaması", *Studies of the Ottoman Domain*, 3(4): 18-36.
- Yalçın, M. Y. (2011). "Diyarbakır İlinin Gül Yetiştiriciliği Potansiyeli", *Gül Diyarbakır Sempozyumu*, Diyarbakır, s. 380-385.
- Yılmazçelik, İ. (1995). *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yılmazçelik, İbrahim, "Osmanlı Döneminde Diyarbakır'da Yönetim-Halk Münasebetleri", 38. *ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, 10-15 Eylül 2007*, (s. 3384-3396), Ankara.

EKLER**Tablo-1: Evlerde Bulunan Bazı Kitaplar**

Dertahtar cild	Enisü'l-salif	Fetva-i Kıbcı..	Şerh delail el-tecidat
Kascan cild	İstibah-ı ...	Ahiri keteb	Tercüme-i Kamus cild
Tarih-i fevtâni Eys	Meşayik-i...	İbn-i Haldun	Fetva-i Abdurrahim cild
Tarihi Raşid	İstibah-ı ...	Tarih-i Siros	Fevta-i Ata Efendi
Tarih-i Vasıf	Evkâr-ı ...	Düstûr cild	Ahali şerhi Aliü'l-kari cild
Hayr-ı Haşiyesi ...	Ramar	Molla Cels	Tefsir-i cemâl cild
Azhar ... cild	Bostan cild	Hüsniye	Kâmi mermevâni cild
Evrak-ı Pertan ...	Mevkufât	Zakıb Çaryar	Mirac-ı şer'î ...
Tefsirden bir teze	Halis	Ahd-ı Kebir	Cedide-i Salih Efendi
Kâffe-i Mısır ...	Ruşhan	...Mahmudiye	... Atar ve saire
Atabad ... ve nitâc	Fenvai Ömer Efendi		Kara Halil ve devr-i tacı
Osmanlı ve İslâm	Der-mektub Kara Davud		Haliye-i Mahur
Evrak-ı Pertan	Delâil-i şer'î Kara Davud		Tebri tercümesi
Molla Cami şer'î Muhterem Efendi			
Kaynak: BOA., MŞH. ŞSC.d., 3740, hk. 62, 39, 27, 26, 22.			

Tablo-2: Halk Arasında Kullanılan Unvan ve Lakaplar

Katırcı Reşid	Derikli Şerif	Semerci Kasım
Bıçakçı Beşar	Yeniceli Ali bin Mehmed	Dürzi ...
Sarıklı Molla Kasım	Helikanlı Hüseyin Kahya	Dürzî İbri
Molla Kasım	Surlı Hacı İsmail	Hizmetkâr Hüseyin
Sedefkâr Ali	Dellali Hasan Hamdullah	Değirmenci İkop
Bekçi Paşa Abdulkadir	Şeyh Mehmed Efendi	Kahveci Murad
Cafer Çavuş	Kalaycı Seru Beg	Bakkal Mehmed
Barutoğlu İbrahim Ağa	Sofi Eyüp Çeri Efendi	Kahveci Ali Baba
Tabib Yahosi	Zoroğlu Bezzaz	Kunduracı Kereyit
Kelekci Hamit	Uzun Hüseyin Ağa	Muhtar Halil Ağa
Demircizâde Osman Efendi	Çakal İsmail Efendi	Kürd Hacı
Veznederzâde Abdulhamid	Mir Aleaddin Beg	Saçlı Ahmed
Kerhaneci Süleyman	Kereyit veled-i Agop	
Kaynak: BOA., MŞH. ŞSC.d., 3740, hk. 88, 86, 82, 74, 66, 13, 12, 11.		

Tablo-3: Merkezdeki Meslek Grupları

Bakkal	Keçeciler	Kazazcı	Senacı	Kasab	Circirci
Babuşcu	Kere	Kazancı	Semerci	Penyeci	Oturakçı
Bakırcı	Kelekci	Tosuncu	Değirmenci	Penbeci	Yosuncu
Bazarcı	Kermişci	Timurcu	Sedefkar	Kabancı	Sahaf
Berber	Külahçı	Terzi	İplikçi	Dikici	Nasırcı
Bezzaz	Külahçı	Tuzcu	Lorlorci	Kürkcü	Yarukcu
Bıçakçı	Attar	Kebapçı	Kalaycı	Fırıncı	Kahveci
Bostancı	Muhasebeci	Tütüncü	Direkçi	Palancı	Pirinççi
Hattatçı	Muytapçı	Sabuncu	Saraç	Çulcu	
Kaynak: BOA., MŞH. ŞSC.d., 3740, hk. 86, 85, 83, 79, 76, 74, 72, 67, 66, 65, 64, 62, 59, 57, 56, 55, 54, 53, 52, 51, 50, 49, 47, 46, 45, 43, 42, 41, 40, 39, 38, 37, 36, 35, 20, 19, 18, 16, 14, 13, 12, 11, 10, 9.					

Tablo-4: Evlerde Bulunan Eşyalar

Pike	Tencere	Kuşhane	Havlü	Minder	Süzgü	Don gömlek
Hırdavat	Kilim	Döşek	Kazan	Hınta	Kefkir	El rendesi
Keser	Yorgan	Yasdık	Kazma	Lengeri	Fanus	Yer şiltesi
Bıçkı	Sini	Sahan	Çekmece	Keçe	Satıl	Kuyu satılı
Kürsü	Palas	Sekure	Saat	Çuka	Fistan	Bez parça
Bıçak	Hasır	İbrik	Entari	Şalvar	Taht	Tabak kat
Teşt	Serir	Tabak	Bohça	Soba	Tas	Saç mangal
Şamdan	Sandık	Sako	Çuval	Yelek	Şişe	Sefer taşı

Kaynak: BOA., MŞH. ŞSC.d., 3740, bu eşyalar hemen hemen her hükümde yer almaktadır.

Tablo-5: Evlerde Nadir Bulunan Eşyalar

Çini	Çarık	Puşi	Yüklük	Atik gazi	İngiliz anahtarı
Kazhane	Pantolon	Ayna	Lale tabe	Kama	Çuka kemer
Palamut	Palto	Çanta	Atlas elbise	Nısf-ı gazi	Çuka sako
Pike	Maşa	Mala	Sim bilezik	Sim-i mecdiye	Çuka seccade
Mengene	Kantar	Pil	Sansar derisi	Servi sandık	Kovalı saat
Huruç	Tuzak	Cezve	Yakut yüzük	Sim nargile	Tunç mangal
Tabanca	Hançer	Çadır	Çalar saat	Sim küpe	Bez seten
Tüfenk	Fes		Kar tahtası	Altun küpe	Adliye altunu

Kaynak: Nadir kullanılan ve fiyatları genellikle yüksek olan eşyaların defterde yer tespitini kolaylaştırmak için isimleri ile geçtiği hükümler belirtilmiştir. BOA., MŞH. ŞSC.d., 3740, hk. Çini 67, 56, 42. Çarık 59, 53. Puşi 16. Yüklük 74. Atik gazi 62. İngiliz anahtarı 87. Kazhane 55. Pantolon 79, 39. Ayna 68, 34. Lale tabe 67. Kama 79, 74. Çuka kemer 87, 83. Palamut 87, 83. Palto 39, 15. Çanta 66, 42, 11. Atlas elbise 66. Nısf-ı gazi 62. Çuka sako 87, 79. Pike 87, 83. Maşa 59, 35. Mala 34. Sim bilezik 65. Sim-i mecdiye 62. Çuka seccade 85. Mengene 87. Kantar 51, 39, 34. Pil 66, 63. Sansar derisi 10. Servi sandık 62. Kovalı saat 87. Huruç 54, 46. Tuzak 34. Cezve 79, 34, 13. Yakut yüzük 10. Sim nargile 62. Tunç mangal 52. Tabanca 53, 46, 44, 42, 40, 20, 11. Hançer 57, 46, 45, 16, 14. Çadır 46, 25, 13. Çalar saat 47, 11. Sim küpe 69. Bez seten 57. Tüfenk 79, 66, 65. Fes 73, 70, 64, 54, 44, 34, 13. Kar tahtası 39. Altun küpe 85, 69, 66, 43, 17. Adliye altunu 62).

Asya Studies

Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar
Number: 1, p. 105-107, Autumn 2017

**KİTAP TANITIMI: Mehmet Akif Kara, Kuramdan Alana İnşaat
Göçmen Olmak, Gece Kitaplığı, Ankara 2016, 102 s., ISBN: 978-605-
180-34-6**

Kitap Değerlendirme /
Book Review

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
10.08.2017

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
20.10.2017

**Asya'dan
Avrupa'ya
Uluslararası
Sosyal Bilimler
Dergisi**

Öğrt. Hazal Kangalgil Kara
Giresun Üniversitesi Halkla
İlişkiler ve Tanıtım Yüksek
Lisans Öğrencisi,
h.kangalgil@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-3497-3033>

Türkiye’de son yıllarda en önemli sermaye birikim alanı olarak karşımıza çıkan inşaat sektörü ve Suriye’de yaşanan savaşın etkisi ile ülkelerini terk etmek ve göçmen olmak zorunda kalan insanlar son dönemlerde en çok konuşulan konulardan birisi olmaktadır. Bu iki konu – göçmen işçilik ve inşaat sektörü – gazetelerde, ekonomi dergilerinde ve günlük sohbetlerimizde konuştuğumuz meseleler arasındadır. Türkiye, günümüzde ciddi sayıda göçmen işçiye ev sahipliği yapmaktadır. Bir yandan savaş nedeniyle ülkesinden ayrılmak zorunda bırakılan ve yaşam mücadelesini ülkemizde sürdüren Suriyeliler, bir yandan daha iyi bir hayat umuduyla gelişmiş Avrupa ülkelerine göç etmek için ülkemizi “geçiş” olarak kullanan “transit göçmenler”, bir taraftan vize muafiyetinin olduğu ülkelerden gelerek “geçici” işlerde istihdam edilen göçmenler ile birlikte Türkiye “göç ve göçmen ülkesi” haline gelmektedir. Göç üzerine son yıllarda çok sayıda araştırma yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir. Bu araştırmalar arasında “alanındaki ilk eserlerden birisi” olarak değerlendirmemiz mümkün olan bu eser, Giresun Üniversitesi’nde öğretim görevlisi olarak çalışan Mehmet Akif Kara’nın, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi bölümünde hazırlamış olduğu yüksek lisans tezinin genişletilmiş halini oluşturmaktadır.

Ekonominin lokomotifi olarak görülen inşaat sektöründe göçmen işçilerin istihdamını kuramsal bir bakış açısı ve alan araştırması ile inceleyen kitap, 5 bölümden oluşmaktadır.

Kitabın ilk bölümünde, yapılan araştırmanın kuramsal ve kavramsal çerçevesi geniş bir biçimde ele alınmaktadır. Yazar, uluslararası göç kavramı, göç teorileri, göç sınıflandırmaları ve göçmen işçi kavramını ayrıntılı olarak değerlendirmiştir. Uluslararası göçü anlamlandırmak için kullanılan neoklasik ekonominin makro ve mikro kuramları, yeni işgücü göçü ekonomisi, ikiye bölünmüş emek piyasası kuramı, dünya sistemleri kuramı, ilişkiler ağı, kurumsal kuram, kümülatif nedensellik ve göç sistemleri kuramları ayrıntılı olarak ele alınmış ve neticesinde “bütünlüklü bir kuramsallığın” gerekliliği ifade edilmiştir. Yazar, “göçle ilgili bu teori ve kuramları tek bir nedenselliğe indirgemek yerine bütünlüklü bir bakışı ortaya koymak yerinde olacaktır” diyerek bütünlüklü bir teorik çerçeveye olan ihtiyaca değinirken, araştırmanın temelinde ise *dünya sistemi teorisini* kullanmaktadır (s.20).

Yine bu bölümde göç sınıflandırmaları kapsamlı bir biçimde ele alınıp, tablo halinde okuyucuya sunulmaktadır (s.22-23). Özellikle göçmenlerin sınıflandırılması yasal hakları açısından önemli hale gelmektedir. Bu durumda düzenli, düzensiz, sığınmacı ve transit göçmen olarak ele alınan göç sınıflandırmaları son tahlilde istihdam açısından değerlendirilmektedir.

Ayrıca yazar, günlük kullanımında muallak bir anlam ifade eden “göçmen işçi” kavramını ILO, Birleşmiş Milletler sözleşmeleri ve AB düzenlemeleri açısından ele almıştır.

Kitabın ikinci bölümünde, Türkiye’ye yönelik uluslararası göç ve göçmen istihdamına değinilmiştir. Uluslararası göç süreçleri yazar tarafından sınıflandırılmış ve dönemlere ayrılarak ele alınmıştır. Ulus devlet sürecinin kuruluşu, olgunlaşması ve küreselleşme çağı başlıkları altında sınıflandırılan bu dönemlerde yaşanan göç süreçleri verileriyle birlikte sunulmaktadır (s.30-35). Yine tarihsel olarak vize politikalarının gelişimi, yasal düzenlemelerin seyri de yazarın değindiği konular arasında yer almaktadır.

Kitabın üçüncü bölümünde, Türkiye’de inşaat sektörünün genel özellikleri ve inşaat sektöründe göçmen işçi istihdamına yönelik yapılmış araştırmalar ele alınmaktadır. Yazar, inşaat sektörünü, yarattığı karma değer ve istihdam olanaklarıyla ülke ekonomileri için çoğu zaman bir kaldıraç görevi üstlenmesi nedeniyle sermaye birikiminin önemli alanlarından birisi olarak değerlendirmektedir.

Kitabın dördüncü ve beşinci bölümlerinde, yazar tarafından gerçekleştirilen alan araştırması ele alınmaktadır. Çizilen kuramsal-kavramsal çerçeve ışığında ele alınan alan araştırmasından elde edilen veriler bütünlük içerisinde okuyucuya sunulmaktadır.

Yapılan araştırma İstanbul’da gerçekleştirilmiştir. Kahvehane, otopark ve bina inşaatlarında gerçekleştirilen araştırmada göçmen işçiler, işverenler ve araçlar ile derinlemesine, yüz yüze görüşme yapılmıştır (s.63). Araştırma evreni olarak İstanbul’un seçilme nedeni, Türkiye için ekonomik merkez olma özelliğini taşımasıdır. Türkiye’nin GSMH içindeki payı yaklaşık %23, her yıl devlet bütçesine katkısı ise %40 olan İstanbul, ülkenin en önemli sanayi ve hizmetler kentidir. Yine ülkede çalışan yaklaşık 12 milyon sigortalı çalışanın 4 milyona yakını bu kente bulunmaktadır. Keza kayıtdışı çalışmanın en yaygın olduğu yerleşim yeridir. TÜİK rakamlarına göre istihdamda olanların yaklaşık olarak %23’ü kayıt dışı çalışmaktadır.

Bu araştırmada yarı yapılandırılmış soru formu kullanılmış ve göçmenlere ait genel bilgiler, göç etme nedenleri ve göç süreçleri hakkında bilgi, yaşama koşulları, çalışma koşulları hakkında bilgi edinilmiştir.

Özellikle, 1980’lerden itibaren göç alan bir ülke pozisyonu kazanan Türkiye, göçmenler için hem geçiş hem hedef ülke pozisyonundadır. Türkiye’ye yönelik göçün nedenlerine bakıldığında ilk başa savaş ve ekonomik nedenler konulmaktadır. Ayrıca, kapsamlı bir göç yasasının bulunmaması da göçü artıran nedenler arasında görülmektedir. Göçmen işçilerin çalışma koşulları ise kötüdür. İş bulma kanalları gayri resmidir. İstihdam alanları enformel sektörlerdir. İnşaat sektörü de bu alanların başında gelmektedir (s.75).

Çalışmanın en önemli katkısı ise Marx’ın “yedek işgücü ordusu” tezini göçmen işçilerin kayıt dışı istihdamı özelinde ele almasıdır. Ortaya çıkan sonuçlar da bunu kanıtlamaktadır. İşverenlerin önemli bir kısmının göçmenleri ucuz iş gücü olarak kullanması ve yerli işçinin karşısında elini güçlendirmesi araştırmada ortaya konan sorunlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç olarak, kitabın arka kapağında yer alan şu ifadeler kitabın önemini ve amacını hatırlatmaktadır (Kara, 2016):

“İşte bu kitap, tarihsel bir seyir içerisinde Türkiye’ye yönelik gerçekleşen emek göçünü, inşaat sektöründe istihdamın yapısını ve göçmen işçilerin inşaat sektöründe istihdamının belli başlıklar altında özelliklerini inceleyerek önemli bir boşluğu doldurmak için çaba harcamaktadır. Çalışmanın teorik alt yapısı ayrı ve uzun bir tartışmayı gerektirmekle birlikte, günümüzde ‘ekonominin lokomotifinde’ yaratılan emeğin ne ölçüde göçmen işçilerle paylaşıldığının anlaşılması ve yeni ve daha kapsamlı çalışmalar için teşvik edici olması belki de bu kitabın en önemli amacıdır.”

KAYNAKÇA

Kara, M. A. (2016). *Kuramdan Alana İnşaatta Göçmen Olmak*, Ankara: Gece Kitaplığı.